

ABDULHAMID A. EBU SULEJMAN

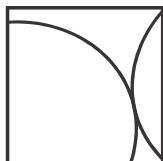
BOTËKUPTIMI KUR'ANOR

NJE PIKËNISJE PËR REFORMËN KULTURORE

BOTËKUPTIMI KUR'ANOR
NJË PIKËNISJE PËR REFORMËN KULTURORE

ABDULHAMID A. EBU SULEJMAN

© LOGOS·A
S H K U P
PRISHTINË
T I R A N Ë
2 0 1 8

Abdulhamid A. Ebu Sulejman
BOTËKUPTIMI KUR'ANOR
Një pikënisje për reformën kulturore

Boton: LOGOS-A
Biblioteka: MENDIMI ISLAM

Për botuesin: Adnan Ismaili
Kryeredaktor: Husamedin Abazi
Redaktor biblioteke: Nexhat Ibrahim

Redaktor gjuhësor: Nazif Zejnullahu
Redaktor artistik & disenji: Edib Agagjyshi
Redaktor teknik: Halil Berisha

Faqosës: Sedat Halimi
Mbikëqyrës i shtypit: Kemal Ismaili
Përgatitja kompjuterike: Focus Pro - Shkup
Shtypi: Focus Print
Rr. Pellagonia 3 - Shkup

ISBN 978-9989-58-740-5

www.logos-a.com

Copyright©Logos-A, 2018

Tirazhi: 500

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara.
Ky libër mund të kopjohet pjesërisht për përdorim personal dhe jofitimprurës.
Kjo rekomandohet për qëllime promovuese të librit apo edhe për
afirmim të kulturës së leximit në përgjithësi. Por, nuk lejohet riprodhimi,
transmetimi apo kopjimi i këtij libri në tërësi pa lejen paraprake të Logos-A.

BOTËKUPTIMI KUR'ANOR

Një pikënisje për reformën kulturore

Abdulhamid A. Ebu Sulejman

-botim i plotësuar-

E PËRKTHEU NGA ANGLISHTJA

Festime Mehdiu

TITULLI I ORIGINALIT:

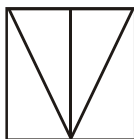
Abdulhamid A. Abusulayman,

THE QUR'ANIC WORLDVIEW:

A springboard for cultural reform,

The International Institute of Islamic Thought

London & Washington, 2011.

MENDIMI ISLAM

PËRMBAJTJA:

PARATHËNIE	9
HYRJE	11
Hyrje për botimin në gjuhën arabe	12
KAPITULLI I	25
BOTËKUPTIMI KUR'ANOR DHE KULTURA NJERËZORE	27
Botëkuptimi kur'anor si themel për reformë.....	27
Si u shtrembërua botëkuptimi islam?	31
Konflikti mes Shpalljes dhe arsyes: realitet apo iluzion?	45
Botëkuptimi islam në mes të shoqëruesve (sahabëve) të Pejgamberit dhe arabëve të shkretëtirës	56
Çfarë është botëkuptimi kur'anor?	66
Vetja dhe tjetri në botëkuptimin kur'anor	80
KAPITULLI II.....	123
PARIMET E MISHËRUARA NË BOTËKUPTIMIN KUR'ANOR	125
Monoteizmi.....	125
Kujdestaria e dhënë hyjnisht.....	129
Drejtësia dhe moderimi	131
Liria	134
Përgjegjësia	140
Vendosmëria	141
Moraliteti.....	143
Konsultimi reciprok	145
Liria dhe konsultimi si kushte të domosdoshme për mbijetesën e qytetërimit njerëzor	149
Gjithëpërfshirja shkencore e udhëhequr nga ligji.....	157
Globalizmi	165

Paqja	172
Reforma dhe ndërtimi	173
Bukuria: realitet apo iluzion?	176
KAPITULLI III	185
BOTËKUPTIMI KUR'ANOR: THEMELI, FILLIMI DHE INSPIRIMI PËR REFORMË DHE NDËRTIM	187
KAPITULLI IV	193
BOTËKUPTIMI ISLAM DHE KONCEPTET ETIKE HUMANITARE.....	195
Përtej vizionit: të mos e mbjellim detin	197
Si t'i zhvillojmë shkencat shoqërore islame dhe si ta sendërtojmë vizionin islam?	204
KAPITULLI V	215
PLANI I INSTITUTIT NDËRKOMBËTAR TË MENDIMIT ISLAM PËR ZHVILLIMIN E KURRIKULAVE UNIVERSITARE	217
Një program fleksibil	222
Kurrikula dhe programe edukative	223
Një fjalë përfundimtare	225
SHTOJCA I	227
EKUACIONET PËR REFORMË	229
Shtojca I.....	230
SHTOJCA II.....	233
BESIMI: ÇËSHTJE E ARSYES, APO MREKULLI?.....	235
Hyrje	235
Dëshmi racionale si themeli më i mirë për kërkesat autoritare të shpalljes	236
SHËNIME	257

Për bijtë e Islamit, për bijtë e njeriut, një shpresë dhe një lutje që bashkësia muslimane dhe njerëzimi në përgjithësi mund të rimarrin vizionin e lashtë islam, botëkuptimin që përfshin përgjegjësinë njerëzore përpara Hyjnisë si individë dhe kolektivi-sht: një vizion të 'pushtetit në shërbim të së vërtetës', një vizion të drejtësisë dhe të bamirësisë, vizion të përpjekjes, kreativitetit dhe dhënies, vizion të dijes dhe globalizmit, vizion të krenarisë dhe dinjitetit, vizion të vëllazërisë dhe solidaritetit, vizion të dhembshurisë, sigurisë dhe të paqes...

Një shpresë dhe lutje për brezat e ardhshëm që janë të zellshëm dhe të aftë, që udhëheqin procesionin e udhëheqjes pioniere, që shpëtojnë shpirtin e njerëzimit, duke e udhëhequr drejt horizontit të vëllazërisë dhe drejtësisë dhe duke na sjellë së shpejti në brigjet e sigurisë dhe të paqes.

Një shpresë dhe një lutje ndaj Më të Mëshirshmit, që i dëgjon lutjet tona.

<i>Kur'an</i>	<i>Hadith</i>
<p>Vërtet, ky Kur'an tregon rrugën për gjithçka që është më e drejtë... (<i>Surja El-Isra</i>, 17:9)</p> <p>Thuj: "Nëse i gjithë njerëzimi dhe të gjitha qeniet e padukshme do të bashkoheshin me qëllim që të prodhonin ngjashmëritë e këtij Kur'ani, ata nuk do të mund të prodhonin të njëjtën gjë, edhe pse ata do të ushtronin gjithë forcën e tyre për të ndihmuar njëri-tjetrin!" (<i>Surja El-Isra</i>, 17:88)</p> <p>... Një shkrim hyjnor [është ky një zbulim] të cilën Ne të kemi dhuruar nga lart, me qëllim që të nxjerrësh gjithë njerëzimin, me lejen e tyre të qëndrueshmërisë, nga thellësitë e errësirës në dritë: në rrugën që të çon tek i Plotfuqishmi, Atë të cilin e falënderojnë të gjithë. (<i>Surja Ibrahim</i>, 14:1)</p> <p>Ne, në të vërtetë, ua kemi përcjellë atyre një shkrim hyjnor, të cilin Ne e shprehim qartë dhe me mençuri, një udhëzim dhe një hir për njerëzit që do të besojnë. (<i>Surja El-A'raf</i>, 7:52)</p>	<p>‘Ali ibn Abi Talib (RAA)¹ kishte thënë se i Dërguari i Zotit (AAS)² kishte thënë: "Do të ketë tundime." "Çfarë do të jetë rruga prej tyre, o i Dërguari i Zotit?". "Libri i Zotit", u përgjigj ai. "Në të ka raporte për ngjarje në kohën që ju parapriu, si dhe për ngjarjet që do të ndodhin pas jush. Ai përmban urdhëresa në bazë të së cilave do të gjykoni midis jush dhe që duhet të merren me seriozitetin më të madh... Është litari i Zotit ai që nuk do të këputet; është një lidhje plot urtësi; është rruga e drejtë. Është burimi i udhëzimit, në bazë të të cilit pasionet e dikujt nuk do të humbasin dhe gjuha e dikujt do të flasë të vërtetën pa dykuptimësi. Dijetarët nuk e mbushin kurrë atë, as nuk konsumohen nga përdorimi i tepruar. Mrekullitë e tij kurrë nuk pushojnë dhe përmban fjalët të cilat, kur xhindet i dëgjuan ato, thanë: "... Vërtet, kemi dëgjuar një diskurs të mahnitshëm, që udhëheq drejt vetëdijes së asaj që është e drejtë; dhe kështu Ne kemi ardhur për të besuar në të..."</p> <p>(<i>Surja El-Xhinn</i>, 72:1-2). "Ata që i shqiptojnë fjalët e tij, flasin të vërtetën; ata që veprojnë sipas tij, janë të shpërblyer; ata që i bazojnë gjykimet e tyre tek ai, kryejnë drejtësi; dhe, ata që i thërrasin të tjerët në të, i udhëzojnë në rrugën e drejtë."³</p> <hr/> <p>1. RAA: <i>Radij' All-llahu 'anhu</i> (Zoti qoftë i kënaqur me të). 2. AAS: <i>Sal-l' All-llahu 'alajhi ve sel-lem</i> (Paqja dhe bekimi i Zotit qofshin mbi të). 3. Treguar nga Et-Tirmidhi.</p>

PARATHËNIE

Instituti Ndërkombëtar i Mendimit Islam (INMI) ka kënaqësinë e madhe të paraqesë studimin e dr. Abdulhamid Abu Sulayman, *Botëkuptimi kur'anor: Një pikënisje për reformën kulturore*, që formon përkthimin në gjuhën angleze të origjinalit në gjuhën arabe të autorit: *Er-Ru'jetu el-Kavni-jjeh el-Hadarijeh*.

Ky është një punim me reflektim të arsyetuar me kujdes, qëllimi kryesor i të cilit është të shqyrtojë arsyet për përkeqësimin e gjendjes së botës muslimane dhe të adresojë një nga çështjet qendrore me të cilat ballafaqohen muslimanët sot - si ta heqin rënien që i ka përfshirë dhe të rimarrin shkëlqimin e civilizimit, njëherë të madh, të Islamit. Duke u kthyer prapa në fazat e ndryshme të zhvillimit historik islam, autori parashtron një zgjidhje e cila fokusohet në rimëkëmbjen e asaj që quhet botëkuptim kur'anor. Ishte internacionalizimi i rreptë i kësaj perspektive dhe respektimi i ngushtë i parimeve të Kur'anit, të cilat, pretendon ai, luajtën një faktor kyç në zanatin e komunitetit të hershëm musliman, për të arritur sukseset që ata dikur i kishin, ndikimi i thellë i të cilave ndjehet deri sot. Rilindja e identitetit islam nëpërmjet këtij botëkuptimi kur'anor, këmbëngul autori, është kërkesa kryesore e kohës sonë dhe një parakusht për çdo zhvillim të shëndetshëm dhe të qëndrueshëm të Ummetit.

Aty ku datat përmenden sipas kalendarit islam (hixhri) janë etiketuar AH. Ndërkaq, ato ndjekin kalendarin gregorian dhe etiketohen CE kur është e nevojshme. Fjalët arabe janë të shënuara me *italic*, përveç atyre që kanë hyrë në

përdorim të përbashkët. Shenjat diakritike janë shtuar vetëm për ata emra arabë që nuk konsiderohen modernë.

INMI, i themeluar në vitin 1981, ka shërbyer si një qendër e madhe për të lehtësuar përpjekjet e sinqerta dhe serioze shkencore të bazuara në vizionin, vlerat dhe parimet islame. Programet e tij të hulumtimit, të seminareve dhe konferencave gjatë tridhjetë viteve të fundit kanë rezultuar me botimin e më shumë se katërqind titujsh në anglisht dhe arabisht, shumë prej të cilëve janë përkthyer në disa gjuhë të tjera.

Dëshirojmë të shprehim falënderimet tona për Thomas Goldberg, për cilësinë e punës së tij redaktuese, si dhe ekipin redaktues dhe të prodhimit në zyrën e INMI-së në Londër dhe të gjithë ata që ishin të përfshirë direkt ose indirekt në përfundimin e kësaj pune.

*Zyra e INMI-së në Londër,
qershor 2011*

HYRJE

Çështja se çfarë botëkuptimi përfaqon, qoftë me vetëdije ose pa vetëdije, është një çështje thelbësore për çdo individ dhe çdo komunitet, pasi ai shkon në zemrën e asaj se kush jemi ne, në kuptimin dhe qëllimin e ekzistencës sonë, dhe çfarë na shtyn të veprojmë në botë. Një botëkuptim më i shëndoshë dhe më pozitiv dhe një vetëdije e ndërgegjshme më e madhe e tij, aq më e qartë do të jetë ndjenja e identitetit dhe dinamika, energjia pozitive dhe kreativiteti do të jenë në dispozicion për ndërtimin e një qytetërimi të shëndoshë njerëzor, i cili është kuptimi i vërtetë i jetës dhe qëllimi i tij sublim, i dhënë nga Zoti.

Asnjëherë në histori asnjë komb nuk ka jetuar në mënyrë krijuese, qëllimisht, dhe në mënyrë konstruktive, përveçse me anë të dinamizmit të vizionit të vet të vetvetes dhe të botës rreth tij. Anasjelltas, asnjëherë në histori nuk ka pasur një komb të rritur prapa dhe të ngurtësuar, përfundimisht duke u shpërbërë dhe duke rënë në harresë, por që e ka bërë këtë si pasojë e pasivitetit dhe natyrës së deformuar të botëkuptimit të tij.

Nëpërmjet një përmbledhje gjithëpërfshirëse të botëkuptimit të bashkësisë muslimane dhe fazave nëpër të cilat ka kaluar nëpër kohë, ky libër identifikon një nga arsyet më themelore për përparimin e qytetërimit musliman në vitet e para. Në të njëjtën kohë, ky libër zbulon aspekte të rëndësishme të shtrembërimit që ka ndikuar në perceptimet e komunitetit musliman dhe rreziqet me të cilat tani përballlet. Unë fillova të përshkruaj se si ky botëkuptim mund të rikthehet në një mënyrë të tillë që bashkësia muslimane dhe

anëtarët e saj individualë mund të rimarrin dinamikën pozitive të së kaluarës së tyre, duke shpëtuar kështu qytetërimin musliman dhe, së bashku me të, qytetërimin njerëzor në tërësinë e tij.

Hyrje për botimin në gjuhën arabe

Duke pasur parasysh të gjitha veprat që kam botuar deri më sot, mund të pyes veten se çfarë do të më motivonte të shkruaja këtë reflektim të zgjeruar mbi botëkuptimin islam në këtë pikë të caktuar në kohë. Në vitin 1960, në kohën kur po bëja studimet e masterit në shkencat politike në Universitetin e Kajros, shkrova një libër me titull *Nadharijjet'ul-islam el-iktisadijeh: El-Felsefetu ve 'l-Vasa'il 'al-Mu'asirah* (Teoria islame e ekonomisë: Filozofia dhe mjetet bashkëkohore). Kjo u pasua në vitin 1987 nga botimi i "Drejt një teorie islame të marrëdhënieve ndërkombëtare: Udhëzime të reja për metodologjinë dhe mendimin",¹ ku unë zbatoj metodologjinë e njëjtë, që e ngriti librin tim *Nadharijjet'ul-islam el-iktisadijeh*.

Teoria e shpjeguar në këtë libër më bëri të kuptoj tekstin dhe trashëgiminë islame në një mënyrë që ka dhënë perspektiva të cilat nuk do të mund të dilnin përmes metodave të aplikuara në studimet tradicionale islame. Metoda që kam përdorur në trajtimin tim të teorisë së marrëdhënieve ndërkombëtare - në kontekstin e të cilave kërkoj t'i përmbahem një qasjeje objektive, të paanshme, induktive dhe të disiplinuar - bazohet në tekste dhe synime më të larta të shpalljes islame, në mençurinë e mishëruar në zbatimin e kësaj shpalljeje gjatë ditëve të pejgamberit Muhamed dhe epokës së halifëve të udhëzuar drejt, si dhe studimeve

bashkëkohore të natyrës njerëzore, individuale dhe kolektive, si dhe në ligjet e universit.

Edhe si një i ri që u shkollua në qytetin e shenjtë të Mekës, kriza që rezultoi nga dekadencia dhe prapambetja e vazhdueshme e komunitetit musliman ishte një shqetësim i madh për mua. Këto fenomene ishin në rendin e një enigme që kapi vëmendjen time dhe nxiti imagjinatën time. Duke qenë në një shtëpi aq të madhe dhe të qetë sa tonat, nuk ka gëzim më të madh ose devijim më tërheqës sesa ai i leximit. Do të shpenzoja orë të gjata në bibliotekën tonë të madhe, e cila ishte e pajisur mirë me libra mbi historinë dhe traditën islame, si dhe veprat e mendimtarëve kryesorë bashkëkohorë.

Këto përvoja më çuan përfundimisht në studimin e shkencave politike. Në vitin 1986 unë botova *Azmat al-'Aql al-Muslim* (Kriza në mendjen muslimane), e cila mbledhi së bashku frytet e mendimit tim dhe të eksperiencës gjatë viteve. Në këtë libër unë rishqyrtova shumë nga çështjet e trajtuara më herët në librin *Islamiyyat 'ul-Ma'rifeh: El-Hittatu ve'l-Inxhazat* (Islamizimi i njohurive: Plani dhe arritjet),² i cili parashtron pikat e nisjes për mesazhin dhe misionin e Institutit Ndërkombëtar të Mendimit Islam (INMI) dhe rezultatet e konferencës ndërkombëtare të Institutit në Islamabad mbi islamizimin e njohurive, mendësinë muslimane dhe kërkimet shkencore. Disa nga çështjet që unë rishikoj në 'Kriza në mendjen muslimane' lidhen me fushat e rritjes dhe të edukimit të fëmijëve, të cilat ishin fokusi i interesit dhe shqetësimit të dr. Farouqit.

Gjatë viteve të mia në Universitetin e Mbretit Saudit, në Simpoziumin Ndërkombëtar dhe INMI, kam ligjëruar në universitet, kam marrë pjesë në aktivitetet rinore muslimane dhe kam hulumtuar çështje që kanë të bëjnë me mendimin islam. Kam kaluar edhe dhjetë vjet në Universitetin

Ndërkombëtar Islam, Malajzi (UNIM), ku punova drejt përmbushjes së vizionit të INMI në reformën e fushës së mendimit dhe të emocioneve. Unë u përpoqa të përballesha me krizën në mendimin islam përmes unifikimit të dijes islame në nivelin e teksteve, vizionit, vlerave, koncepteve, shoqërisë dhe jetës së përditshme. Duke vepruar kështu, unë kërkova të ndihmoja muslimanët të jetonin në përputhje me natyrën njerëzore, të pastër, të dhënë nga Zoti dhe ligjet e universit, pasi, siç e shoh, vetëm në këtë mënyrë do të jemi në gjendje ta zgjidhim krizën në vullnetin dhe zemrën e muslimanit, një krizë që fillon në edukimin emocional dhe shpirtëror të një fëmije dhe që duhet të adresohet duke u përqendruar në edukimin e prindërve dhe programet dhe literaturën e lidhur me të.

Ishte me qëllime të tilla në mendje që UNIM miratoi një udhë të dyfishtë, të përbërë nga specializime të dyfishta në studimet islame dhe studimet sociale. Ai zhvilloi tre kurse të reja me titull "Familja dhe prindërimi", "Mendimi krijues dhe zgjidhja e problemeve" dhe "Rritja dhe rënia e qytetërimi". Përveç kësaj, ai krijoi dy programe të reja të diplomave në Departamentin e Arsimit, për të përgatitur instruktorë të cilët do të kualifikoheshin për t'i ofruar këto kurse në Departamentin e Psikologjisë, në Fakultetin e Njohurisë së Zbuluar Islame dhe të Shkencave Humane. Këto masa janë marrë me synimin për t'i bërë kurset e lartpërmendura në kërkesa për të gjithë studentët, pavarësisht nga fusha kryesore e studimit të tyre. Në këtë mënyrë, studentët do të ishin të përgatitur të bëheshin prindër modelë, të aftë për të ngritur një brez të lirë nga konceptet dhe praktikat e shtrembëruara të edukimit, sjelljes, intelektualizimit dhe doktrinës.

Një hap tjetër i ndërmarrë nga UNIM ishte krijimi i një shkolle që do të përfshinte edukimin parashkollor përmes

arsimit të mesëm. Kjo shkollë, që do të ofronte udhëzime për djemtë dhe vajzat, do të funksiononte nën mbikëqyrjen dhe menaxhimin e UNIM dhe do të shërbente, nëpërmjet drejtimit dhe përmbajtjes së kurrikulës dhe aktiviteteve të saj, si një terren testimi për filozofinë e propozuar të UNIM.

Përveç materialeve studimore të zhvilluara në mënyrë të veçantë në shkollë dhe planeve të tyre arkitekturore me bazë islame, e cila është projektuar për të përmbushur nevojat e nxënësve në mënyrën më ideale në të gjitha fazat e udhëtimeve të tyre arsimore - kontakti ndërmjet gjinive rregullohet në mënyrë të tillë që të arrihen qëllimet shoqërore, etike dhe arsimore islame. Shkolla synon t'u sigurojë fëmijëve një mjedis të balancuar dhe rritje të shëndoshë sociale dhe psikologjike në faza të ndryshme të zhvillimit të tyre. Nga parashkollorja deri në klasën e tretë djemtë dhe vajzat studiojnë së bashku, pas së cilës ata janë të ndarë në klasë, por vazhdojnë të përzihen gjatë periudhave të lira dhe në një sërë aktiviteteve jashtë klasës. Në këtë mënyrë, djemtë dhe vajzat përjetojnë një kombinim të ndarjes dhe të integritimit. Në rastet kur numri i nxënësve është i vogël, klasa mund të vazhdojë të përzihet edhe në klasën e tretë; megjithatë, djemtë dhe vajzat ndahen në mënyrë hapësino-re në klasë, me qëllim që të parandalohet shpërqendrimi, pasi që në këtë fazë të zhvillimit të tyre fëmijët fillojnë të bëhen të vetëdijshëm për dallimin ndërmjet tyre dhe të gjinisë së kundërt. Në mënyrë të ngjashme, në këtë fazë fëmijët kanë tendencë të gravitojnë drejt anëtarëve të gjinisë së tyre në lidhje me gjininë e kundërt.

Gjatë fazës së shkollës së mesme (klasat nga e shtata deri në të nëntën) vajzat dhe djemtë janë të ndarë në mënyrë që të shmanget shpërqendrimi në klasë dhe për të mos ofruar kushte që do të ndihmonin në ndodhjen e kontaktit

seksual. Masat e tilla konsiderohen të domosdoshme, duke pasur parasysh kurorëzimin e natyrshëm, por jo të informuar të fëmijëve, dhe gjasat për përpjekjet e tyre për të zbuluar më shumë për gjininë tjetër dhe për të kënaqur kërkesat seksuale me njëri-tjetrin para se të arrijnë një vetëdije të vërtetë për përgjegjësitë që lidhen me marrëdhëniet seksuale dhe rreziqet që mund të paraqesin kur bëhen në mënyrë të papërgjegjshme. Rreziqet e tilla janë vërejtur veçanërisht në shoqëritë liberale, veçanërisht në këtë fazë të zhvillimit të rinjve - të cilat, nëse nuk kuptohen siç duhet, mund të çojnë në pasoja shumë të padëshiruara, duke përfshirë shtatzëninë adoleshente dhe e gjithë kjo sjell pasoja negative për ata që përfshihen.

Gjinitë vazhdojnë të jenë të ndara në të gjithë shkollën e mesme, e cila është faza më kritike e të gjithave, e shënuar si një lloj nxitimi dhe gatishmërie për të marrë rreziqe që rezultojnë nga rritja e ndjenjës së autonomisë së adoleshentëve dhe prirjeve të rebelimit, për të mos përmendur ndryshimet fiziologjike që po përjetojnë dhe tensionet seksuale dhe psikologjike që ato prodhojnë.

Në nivelin universitar, klasat integrohen sërish, edhe pse studentët meshkuj dhe femra duhet të ulen në anët e veçanta të sallës së ligjëratave. Meshkujt dhe femrat kanë mundësi të takohen gjatë pushimeve dhe në zonat e ngrënies. Në të njëjtën kohë, ka vetëm salla për vajzat, të rezervuara për studentët femra, të cilat dëshirojnë të mbajnë veten në çdo kohë. UNIM inkurajon studentët e tij meshkuj të martohen me shoqet e klasës; në fakt, ai ofron ndihmë financiare për ata që dëshirojnë ta bëjnë këtë dhe inkurajon prindërit e studentëve të mbështesin fëmijët e tyre në situata të tilla.

Rrjedhimisht, ka një rritje të numrit të martesave në mes të studentëve meshkuj dhe femra të UNIM. Kjo mënyrë e rregullimit të kontaktit ndërmjet gjinive, krah për krah me edukimin dhe ngritjen e ndërgjegjes përmes kurseve të tilla si "Familja dhe prindërimi", aktivitete shoqërore dhe kulturore që përfshijnë si studentë meshkuj, ashtu dhe femra, si dhe aktivitete të ndara si sportive, ka çuar në një incidencë shumë të ulët të 'problemeve' në zonën seksuale dhe ato situata në të cilat kanë ndodhur gabime të tilla kanë përfunduar përgjithësisht në martesë për palët e përfshira.

Pas përfundimit të detyrës së caktuar në UNIM në vitin 1999, u ktheva në punën vullnetare me orar të plotë, së bashku me kolegë me të cilët kisha themeluar Shoqatën e Studentëve Muslimanë dhe INMI. Ishte gjatë kësaj periudhe që i kushtova veten shkrimit të *Azmat 'ul-Iradah ve'l-vixhdan 'il-Muslim* (Kriza në vullnetin dhe emocionet muslimane), fokusi qendror i të cilit është çështja e edukimit emocional dhe shpirtëror. Reflektimet dhe përvojat e mia gjatë viteve më kishin çuar në bindjen se njohuria për të bërë gjënë e duhur nuk është garanci se ne do ta bëjmë atë - ashtu siç dija për atë që është e gabuar, që nuk është garanci se ne do ta shmangim atë nëse emocionalja dhe orientimi shpirtëror janë sipas arsyes dhe vlerave të përshtatshme në drejtim të asaj që pohon arsyeja.

Llogaria kur'anore në lidhje me popullin e Izraelit siguron mbështetje për këtë bindje. Për shembull, ne gjejmë se Zoti i Plotfuqishëm dërgoi pejgamberin Musa për të shpëtuar popullin e Izraelit, i cili ishte shtypur dhe skllavëruar nga faraonët. Në përputhje me vullnetin e Zotit për t'i shpëtuar dhe për t'i dhuruar bekimet e Tij mbi ta, Musai i udhëhoqi ata në Sinai, ku Zoti zbuloi në njësitë e Ligjit të Shenjtë "... të gjitha këshillat ..." (Surja El-A'raf, 7: 145). Sidoqoftë,

mendimi i tyre u dëmtua dhe u shtrembërua me kalimin e kohës. Si pasojë, Zoti i urdhëroi ata të endeshin në shkretëtirën e Sinait për dyzet vjet, për të korrigjuar mënyrën e tyre të menduarit, që ishte shtrembëruar gjatë viteve të tyre të skllavërisë dhe për të krijuar një brez të aftë, të lirë e të fortë burrash e grash. Vetëm atëherë Davudi mund të vriste Goliathin (Surja El-Bekare, 2: 251) dhe se "... një mikpritje e vogël [ishte në gjendje] të kapërcejë një mik të madh me lejen e Zotit ..." (Surja El-Bekare, 2: 249).

Gjatë udhëtimit tim të shpirtit dhe të mendjes, kam gjetur se kurdo që unë ballafaqohem me një çështje apo pyetje që më bën konfuzion, ankth ose pasiguri, gjëja më e dobishme për të bërë është ta shqyrtoj atë me kujdes nga një këndvështrim akademik, sociologjik. Kjo përfshin trajtimin e teksteve të shpallura hyjnisht në një mënyrë gjithëpërfshirëse, e cila përfshin një shqyrtim të kontekstit dhe mesazhin e tyre të përgjithshëm. Në çdo rast që takohem, konstatoj se zbatimi i qëllimeve, koncepteve, vlerave dhe parimeve të këtyre teksteve në një mënyrë konkrete, realiste dhe shkencore jep perspektiva, njohuri, udhëzime dhe mençuri që i përgjigjen përsosorisht nivelit aktual të njohurive të qenieve njerëzore, si dhe mundësive, nevojave dhe sfidave të veçanta të epokës sonë.

Fryt i këtyre aplikimeve sistematike ishte shkrimi dhe publikimi i një numri veprash akademike, duke përfshirë *El-Unf ve Idarat es-Sira es-Sijasi fi 'l-Fikr 'il-Islami: Bejn 'el-Mabda' ve 'l-hajar* (Dhuna dhe menaxhimi i konfliktit politik në mendimin islam: Ndërmjet parimit dhe zgjedhjes), *El-Insan bejne sherī'atejn* (Njeriu midis dy ligjeve); një letër e rastit me titull "Dyshimi martesor: rikthimi i dinjitetit njerëzor përmes objektivave më të larta të ligjit islam"; një artikull të gjatë të titulluar "Dënime të ligjshme në Islam: Kons-

tantat dhe variablat", dhe një artikull tjetër me titull: *'Ishkallijjat al-Istibtad el-Fasad fi 'l-Fikri ve 't-Tarih es-Sijasi el-Islami'*. Në punimin e fundit, në të cilin kërkoj të paraqes një qasje të re në reformën politike dhe qeverisjen islame, përpiqem të shpjegoj pse, nëse Islami bazohet në drejtësi, ne ende hasim kaq shumë dëmtim dhe devijim në regjimet arabe-muslimane dhe gjetkë, në jetën e shoqërive muslimane.

Qëllimi im në rrëfimin e asaj që u tha më sipër është të qartësoj dimensionet e ndryshme të përvojës sime personale dhe të përcjell intensitetin me të cilin unë jam ballafaquar me këto çështje që nga koha kur isha i ri. Përfundimisht, megjithatë, kjo përvojë u kristalizua në formën e librit tim të parë, *Nadharijyat 'ul-islam el-Iktisadijeh*,³ i cili u pasua nga një karrierë shkrimore që zgjati gjysmë shekulli.

Dhe tani, ndërsa koha ime në tokë arrin fundin e saj dhe kapaciteti im produktiv është në rënie, vazhdoj të përballoj pyetje dhe çështje të vështira. Megjithatë, gjej se 'kriza e mendimit dhe metodës' tregon drejt një qasje që do të çojë në të menduar të shëndoshë. Në mënyrë të ngjashme, gjej se 'kriza në vullnetin dhe emocionet muslimane' mund të na ndihmojë të identifikojmë vështirësitë e krijuara nga qasjet dhe praktikat aktuale të edukimit në komunitetin musliman dhe përbërjen psikologjike dhe emocionale të anëtarëve të tij. Në të njëjtën kohë, kjo tregon mënyrën se si mund të jemi në gjendje t'u japim fund praktikave dhe qasjeve të gabuara për edukimin njerëzor dhe të korrigjojmë mënyrën në të cilën ushqejmë mendjet dhe emocionet e të rinjve muslimanë.

Sidoqoftë, thjesht, kapja e një mënyre të shëndoshë të të menduarit, ose e metodës së rritjes së fëmijëve, ose e edukimit, nuk do të mjaftojë për të kapërcyer prapambetjen së cilës komuniteti musliman i është nënshtruar. Përkundrazi,

ne duhet ta nxjerrim atë nga sfera e marginalizimit dhe pasivitetit në sferën e dinamizmit, lëvizjes, veprimit dhe iniciativës - duke e ndihmuar kështu atë në realizimin e reformës dhe progresit, që janë mision i tij dhe për të cilin është i aftë dhe i vlefshëm. Nuk është e mjaftueshme që njerëzit të kenë një mjet në dorën e tyre nëse nuk janë në dijeni të qëllimit për të cilin e kanë atë. Sepse, në qoftë se zotërimi i mjetit ishte i mjaftueshëm për të lëvizur muslimanët në veprim, ata do të kishin vepruar deri tani - të aftë, pasi ata janë me burime të bollshme dhe të gjitha mjetet e nevojshme për të hyrë në garë, për të shfaqur kapacitetet e tyre krijuese dhe për të shkëlqyer.

Bota islame parapriu shumë vende - duke përfshirë Japoninë, Kinën, Rusinë dhe të tjerat - në realizimin e sfida-ve që dalin nga përparimi i Evropës në përgjithësi dhe si t'i trajtojmë ato. Megjithatë, shumë vende kanë arritur jo vetëm të mbërrijnë deri në Perëndim, por edhe të tejkalojnë shumë vende perëndimore në sferën e kreativitetit, inovacionit dhe arritjeve materiale. Për sa u përket popujve islamë, njëri gjen se, pavarësisht admirimit të tyre pa frymë për Perëndimin dhe konformitetin me Perëndimin në të gjitha aspektet e jetës - qofshin ato civile apo ushtarake, ekonomike apo politike - nuk kanë arritur asgjë, pos një simulim sipërfaqësor; në të njëjtën kohë, duke rënë gjithnjë e më shumë në prapambetje dhe neglizhencë.

Pas shekujsh përpjekjesh të dështuara në imitim dhe simulim, është bërë e qartë se pa marrë parasysh se sa të disponueshme mund të jenë mjetet dhe sa intensive vuajtjet, asgjë nuk do të ndryshojë nëse muslimanët nuk zhvillojnë një botëkuptim që mund t'u japë atyre një ndjenjë të vërtetë kuptimi dhe qëllimi për ekzistencën e tyre dhe, në këtë mënyrë, të shërbejnë si një forcë motivuese për veprim.

me dhe reforma pozitive dhe konstruktive. Me fjalë të tjera, pa një botëkuptim pozitiv, i cili siguron një ndjenjë të qëllimit dhe motivimit, bashkësia muslimane do të mbetet statike. Makinat dhe mjetet, kërcënimet dhe nxitjet, pavarësisht sa të bollshme apo të qarta, nuk do të përdoren për mirëqenien e komunitetit. Bashkësia muslimane mund të krahasohet me një makinë që është shpërbërë në pjesët përbërëse të saj. Edhe nëse çdo pjesë e këtyre pjesëve ndodh të jetë me vlerë të madhe dhe në gjendje të përsosur, asnjëra prej tyre nuk do të jetë në gjendje të kryejë funksionin e saj ose të kontribuojë në çdo produktivitet për aq kohë sa të shihet në mënyrë të izoluar nga e gjithë njësia, pjesë e së cilës është ajo.

Në lidhje me këtë, vërehet situata e dhjetëra mijëra muslimanëve që kanë fituar diploma më të larta në kërkimet akademike dhe në degët e ndryshme të arsimit, njohuritë, mjetet dhe aftësitë teknike të të cilëve nuk kanë bërë asgjë për të lëvizur komunitetin musliman drejt një veprimi më pozitiv dhe konstruktiv. Kjo është për shkak se lëvizja dhe veprimi janë produkte të vizionit, qëllimit dhe motivimit. Ai që nuk ka vizion, qëllim ose motivim, nuk do të arrijë kurrë askund, pavarësisht se sa i bollshëm të jetë sfondi i informacionit, i mjeteve apo i mekanizmave të tij.

Pyetja tani është: a kanë qenë diskutimet e mia për krizat që kanë të bëjnë me metodat arsimore muslimane dhe mënyrat e të menduarit një humbje kohe? A do të kishin qenë më mirë të kisha filluar me studimin e botëkuptimit kur'anor dhe shprehjeve të tij të ndryshme dhe jo duke filluar, siç kam filluar, me çështjet e mendimit dhe të metodës, të vullnetit dhe emocioneve dhe të manifestimeve të tyre? Në përgjigje të kësaj pyetjeje, unë vetëm mund të them se po të mos kisha qenë i zhytur, megjithëse në mënyrë të

pandërgjegjshme dhe jo të plotë, në botëkuptimin kur'anor me të gjitha përfitimet që ka për të na ofruar në jetën tonë të përditshme dhe në ndjekjen tonë të një civilizimi të shëndetshëm - nuk do të kishte qenë e mundur për mua që të filloja me çështjet e mendimit, të metodës, të vullnetit dhe të emocioneve.

As nuk do të kisha mundur - pa studiuar, analizuar dhe gjurmuar zhvillimin e çështjeve të mendimit, të metodës dhe të edukimit - të perceptoj aspektet e fshehura të botëkuptimit islam dhe të respektoj mënyrat në të cilat është shtrembëruar, as për të parë se si ky shtrembërim ka ndikuar në rrjedhën e mendimit dhe të ndjenjës muslimane. Prandaj, ajo që kemi është një cikël ndikimesh dhe kundërndikimesh, të gjitha që duhet të njihen, në mënyrë që ne të arrijmë në qartësi, mirëkuptim dhe aplikime të shëndosha. Sikur të jetë e mundur, pasi u përlesha me çështjen e botëkuptimit kur'anor dhe implikimet e tij për kulturën dhe qytetërimin njerëzor, unë do të isha i kënaqur të zbuloja se tani mund të jepja përgjigje bindëse për një numër çështjesh themelore që më kishin preokupuar dhe shqetësuar për caq shumë kohë.

Pyetje të tilla kanë të bëjnë me kuptimin tim për veten, kuptimin e ekzistencës sime, marrëdhënien time me Zotin, me të tjerët - dhe me parimet, konceptet dhe vlerat që funksionojnë si mjete dhe mekanizma me anë të të cilave botëkuptimi islam mund të përkthehet në një realitet konkret në jetën tonë. Për më tepër, përmes konkretizimit të këtij botëkuptimi, ne, si qenie njerëzore, jemi në gjendje të arrijmë lumturinë, kënaqësinë dhe paqen e mendjes. Ashtu si Zoti i Plotfuqishëm që u thotë atyre që kanë kërkuar favorin e Tij: "O qenie njerëzore që ke arritur paqen e brendshme! Kthehuni te të afërmit tuaj, të kënaqur. Hyni, pra, së bashku me

shërbëtorët e mi të vërtetë, po, hyni në xhenetin Tim!" (Surja El-Fexhr, 89: 27-30) Ky, pa dyshim, është rezultati që mund të shpresohet në këtë botë dhe në tjetrën nga ata që përqafojnë dhe kërkojnë të jetojnë sipas vizionit efektiv, të udhëzuar në mënyrë të drejtë, të cilin Kur'ani na paraqet.

Së fundmi, unë shpresoj që mendimtarët dhe liderët e mendjes reformuese do të bashkëveprojnë me frytet e tyre me temën e botëkuptimit kur'anor, duke e studiuar me tërësinë që meriton, dhe duke e futur atë - nëpërmjet rritjes së fëmijëve, edukimit dhe formimit profesional - në zemrat dhe mendjet e bijve dhe bijave të bashkësisë muslimane. Vetëm në këtë mënyrë, besoj, do të jemi në gjendje të prodhojmë individë të shëndetshëm dhe institucione të shëndetshme, përmes nismave të të cilëve bashkësia muslimane do të ngrihet dhe do të mbajë mesazhin e saj në botë - duke pasuar, duke përparuar dhe duke prodhuar një civilizim të mbushur me drejtësi, vëllazëri, solidaritet, dhembshuri, siguri dhe paqe. "... Në atë ditë edhe besimtarët do të gëzohen në ndihmën e Zotit: [Ai] i jep ndihmë kujtdo që Ai dëshiron, meqë Ai vetëm është i Plotfuqishëm, një Bartës i hirit." (Surja Er-Rrüm, 30: 4-5)

*Përmes Zotit vjen gjithë sukcesi i vërtetë.
Tek Ai ne mbështetemi dhe është Ai që i dëgjon
dhe që u përgjigjet lutjeve tona.
Falënderimi i qoftë Zotit, Perëndisë dhe
Ngushëlluesit të botëve.*

AbdulHamid Abu Sulayman
Rijad, 8. 8. 1429 hixhri/10. 8. 2008

Kapitulli I

BOTËKUPTIMI KUR'ANOR DHE KULTURA NJERËZORE

Botëkuptimi kur'anor si themel për reformë

Çdo sistem kulturor është i lidhur me një botëkuptim themelor, i cili përkthehet në veprim përmes një mënyre të veçantë të të menduarit ose mendimit. Ngjashëm, çdo mënyrë e të menduarit është e lidhur me parimet udhëzuese që shërbejnë për të përcaktuar rezultatet e tij. Sa më e qartë, më pozitive, më gjithëpërfshirëse dhe më fleksibile një mënyrë e tillë e të menduarit të jetë dhe sa më saktë të pasqyrojë thelbin e sistemit dhe botëkuptimit kulturor shoqëror, aq më efektive dhe më dinamike do të jetë. Për këtë arsye, theksimi në rritje po vihet në studimin akademik të mendimeve apo mënyrave të të menduarit - pasi, siç e kam vërejtur, frytet e një sistemi të caktuar kulturor, efektet e tij, qoftë pozitive apo negative, në kombet dhe popujt që i qeveris dhe kontributet e tij në përparimin (ose regresin) e njerëzimit në tërësi - përcaktohen nga mënyra themelore e të menduarit të këtij sistemi kulturor.

Një nga vështirësitë me të cilat ballafaqohen ata që merren me studimin e sistemeve kulturore dhe botëkuptimet e tyre të lidhura është se sistemet dhe botëkuptimet e tilla nganjëherë karakterizohen nga një shkallë e paqartësisë dhe mospërputhjes. Si rezultat, mund të ballafaqohemi me kontradikta mes mjediseve teorike mbi të cilat bazohen sistemet dhe botëkuptimet, dhe praktikat aktuale të angazhuara nga shoqëritë që ata kanë ndihmuar për t'u formuar. Është e domosdoshme që të dyja - një botëkuptim dhe mënyra e tij e të menduarit - të jenë pozitive, harmonike dhe kohe-

rente. Rrjedhimisht, ata që janë të angazhuar në studimin e tyre duhet të jenë të vetëdijshëm për të gjitha pabarazitë ose kontradiktat në një botëkuptim të dhënë ose në sistemin e tij të mendimit, pasi që çdo mangësi në secilën prej tyre do të zvogëlojë efektivitetin dhe vitalitetin e shoqërisë ose të kombit për të cilin ai shërben si një udhërrëfyes dhe do të çojë përfundimisht dhe në mënyrë të pashmangshme në prapambetjen dhe shpërbërjen kulturore.

Parimet, vlerat dhe konceptet e mishëruara në një mënyrë të caktuar të të menduarit ndikojnë dhe ndikohen nga botëkuptimi që shoqërohet me këtë mënyrë të të menduarit. Një mënyrë e tillë e të menduarit shërben si mjete me të cilin një botëkuptim i kombit gjen shprehje konkrete në kulturë. Rrjedhimisht, asnjë mënyrë e të menduarit - duke përfshirë parimet, vlerat dhe konceptet e saj përbërëse - nuk mund të jetë efektive nëse nuk mbështetet në një pikëpamje konstruktive, pozitive dhe koherente të botës dhe të kulturës, themelet dhe qëllimet e të cilave janë të përcaktuara qartë dhe që janë ngulitur fort në mendjet dhe ndërgjegjen e anëtarëve të shoqërisë. Ky është lloji i botëkuptimit dhe mënyrës së të menduarit që mund të bëhet burim i dinamizmit dhe mirëqenies në nivel individual dhe komunal.

Gjatë gjithë këtij punimi, botëkuptimi islam dhe kur'anor përdoren sinonimisht. Diskutimi i botëkuptimit islam dhe implikimet e tij kulturore duhet t'i paraprijnë diskutimit të parimeve të mishëruara në mënyrën e tij të të menduarit. Prandaj, unë do të filloj duke identifikuar botëkuptimin islam për sa i përket kulturës, pasi ai përbën rrënjët nga të cilat rritet mënyra islame e të menduarit. Është pikëpamja islame, e cila përcakton dhe qeveris këtë mënyrë të të menduarit me parimet, konceptet dhe vlerat e saj të lidhura - si dhe qëllimet më të larta që ato kërkojnë të përmbushin. Ky botëkuptim

duhet të pasqyrohet në një mënyrë bindëse, koherente dhe shkencore në strukturën e mënyrës së të menduarit të një shoqërie islame, si dhe në mënyrat në të cilat zbatohet kjo mënyrë e të menduarit dhe rezultatet në të cilat kjo udhëheq.

Mungesa e vetëdijes për strukturën dhe përmbajtjen e botëkuptimit islam - duke përfshirë parimet, vlerat dhe konceptet që gjejnë shprehje konkrete nëpërmjet mënyrës së të menduarit - e ka bërë këtë mënyrë të të menduarit të humbasë vitalitetin dhe elasticitetin e saj, duke e grabitur atë nga rëndësia, relevanca dhe produktiviteti intelektual i saj. Me fjalë të tjera, kjo ka shkaktuar që parimet, konceptet dhe vlerat islame të humbasin ndikimin e tyre mbi mënyrën se si mendojnë njerëzit në nivelin e përditshëm, dhe kjo pavarësisht nga bollëku i shkrimeve nga trashëgimia islame në dispozicionin tonë dhe mjetet metodologjike që ne i posedojmë, me të cilat mund ta kuptojmë këtë trashëgimi.

Mënyra e të menduarit e muslimanëve dhe konceptet e tyre dhe vlerat e lidhura me to kanë dalë pa dyshim nga botëkuptimi kur'anor i bashkësisë muslimane, pasi kjo pikëpamje e botës përcakton mënyrën se si e kuptojnë njerëzit - qoftë si individë - veten, kuptimin, qëllimin dhe fundin e ekzistencës së tyre, pastaj marrëdhëniet e tyre me veten, me të tjerët, me botën dhe me universin në të gjitha dimensionet e tij. Prandaj, ky botëkuptim përfaqëson forcën motivuese që përcakton natyrën e energjisë emocionale dhe psikologjike që lëviz shoqërinë dhe anëtarët e saj individualë - duke përcaktuar qëndrimet e tyre, veprimet e tyre dhe trajektorët e jetës së tyre, si dhe shkallën në të cilën jeta e tyre kontribuon në përparimin kulturor dhe rolin e saj në histori.

Prandaj, në atë masë që ky botëkuptim është i qartë, konzistent, pozitiv, i lehtë për t'u kuptuar, realist dhe poshtë në tokë, do të ketë sukses të jetë një forcë doktrimore që for-

mon jetën psikologjike, shpirtërore dhe intelektuale të njerëzve në një mënyrë të tillë që i lëviz ata në veprime pozitive dhe parimore si individualisht, ashtu edhe komunalisht. Sidoqoftë, kur një botëkuptim i tillë është i paqartë, abstrakt, i çuditshëm dhe i larguar nga realiteti, ai redukton parimet, konceptet dhe vlerat e pasura të kombit, përveç fjalëve të zbrazëta në asamble dhe vende adhurimi, apo një shenjt që të hiqet nga raftet ku ata ulen duke grumbulluar pluhur. Si i tillë, në nivelin e mendimit ose bashkëveprimit social, ai do të ketë pak efekt në jetën e individëve ose në gjendjen e shoqërisë.

Ekziston, në komunitetin musliman, një mungesë ndërgjegjësimit të ndriçuar dhe një mungesë shqetësimi për të bërë një ekzaminim të plotë dhe të studiuar të botëkuptimit islam. Kjo mungesë e ndërgjegjësimit dhe shqetësimi është ndër shkaqet parësore pas ngatërimit, pasivitetit, rënies, shpërbërjes dhe prapambetjes që komuniteti musliman, si në mënyrë individuale dhe bashkërisht, ka vuajtur gjithnjë e më shumë gjatë shekujve të fundit.

Fascinimi i intelektualëve muslimanë me modelin kompetent dhe fitimtar të Perëndimit për shkak të arritjeve të tij shkencore dhe materiale - së bashku me tendencën mes mendimtarëve muslimanë të arsimuar në Perëndim që të dorëzohen në frymën e pranimit dhe imitimit, në vend që të afirmojnë besimin në trashëgiminë e tyre - i ka bërë intelektualët muslimanë, qoftë me vetëdije ose pa vetëdije, të miratojnë një mentalitet perëndimor së bashku me botëkuptimin e tij themelor. Rrjedhimisht, ata nuk kanë qenë të prirur të bëjnë përpjekje serioze për reformimin e modeleve të mendimit musliman nëpërmjet studimit kritik dhe shqyrtimit të traditës së tyre - dhe, në thelb, të botëkuptimit islam që ka shërbyer në të kaluarën për të rinovuar themelet e qytetërimit njerëzor në mënyra që kanë bërë një shenjë të pashly-

eshme në historinë njerëzore. Megjithatë, nëse do të ndërmerrenin një studim të tillë, do t'u mundësonte atyre të përcaktojnë arsyet për rënien e aderimit dhe zbatimit të botëkuptimit islam dhe - me të, të rënies së mendimit islam, të strukturës shoqërore dhe të qëndrimit kulturor.

Prandaj, nëse intelektualët muslimanë të të gjitha gradave dhe ngjyrave nuk mund të kapërcejnë zhurmën e tyre të verbër me mënyrat perëndimore, dhe nëse edukatorët dhe reformatorët muslimanë nuk merren seriozisht edhe me frymën e objektivitetit dhe të kritikës konstruktive, të hapin dosjet e historisë dhe të kulturës së tyre, ata nuk do të jenë kurrë në gjendje që në mënyrë efektive të adresojnë dobësinë, prapambetjen dhe rëniet që kanë goditur bashkësinë muslimane dhe kanë marginalizuar ekzistencën e saj. Është e rëndësishme për mendimtarët e tillë të kuptojnë se çështja e parë për të cilën duhet kushtuar vëmendje është ajo e primatit të botëkuptimit islam dhe mosrespektimi i tij, pasi që këtu qëndron themeli doktrinar dhe intelektual, shtytja psikologjike dhe emocionale e nevojshme për bashkësinë muslimane për të rimarrë atë që ka humbur.

Pra, pyetjet që duhet të adresojmë kanë të bëjnë, së pari, me natyrën e botëkuptimit të përshtatshëm për komunitetin musliman dhe sistemin e tij kulturor - dhe, së dyti, me arsyet e shtrembërimit dhe marginalizimit të këtij botëkuptimi nga muslimanët, dhe mënyrat në të cilat ka ndodhur shtrembërimi dhe marginalizimi.

Si u shtrembërua botëkuptimi islam?

Për fillim, ne që jemi muslimanë dimë për të kaluarën tonë të lavdishme, për arritjet e rëndësishme kulturore të muslimanëve që nga ditët e Pejgamberit deri në shekujt e

hershëm të Islamit. Në mënyrë të ngjashme, ne jemi të vetëdijshëm për gjendjen e mjerueshme që mbizotëronte gjatë epokave të mëvonshme dhe që mbizotëron ende sot. Rrjedhimisht, arritjet që u dëshmuar gjatë ditëve të Pejgamberit dhe epokës së halifëve të udhëzuar në mënyrë të drejtë (Ebū Bekrit të drejtë dhe Umerit të zgjuar) - integriteti dhe performanca e pastër e liderëve të tyre, uniteti dhe vendosmëria e radhëve të tyre dhe arritjet e mrekullueshme me të cilat rrjedh gjak i ri nëpër arteriet e qytetërimit njerëzor - mund të shpjegohen vetëm duke iu referuar pamjes jetike dhe efektive të botës dhe kulturës që zotëronin këta udhëheqës.

Ky botëkuptim i futi në një frymë sipërmarrëse, me dinamizëm dhe me një fuqi intelektuale dhe emocionale, e cila i bëri të aftë për arritje që i zbukuronin bashkëkohësit e tyre. Për më tepër, trashëgimia e bëmave historike të këtyre njerëzve jeton edhe tani në ndërgjegjen dhe vetëdijen e bashkësisë muslimane. Ndryshimet që u bënë ndër kombet dhe popujt që hynë nën sundimin islam nuk u ndalën në nivelet e doktrinës, të kulturës, formaliteteve dhe veshjes; përkundrazi, ato shkuan përtej gjërave të tilla, për të përfshirë një dimension të pashembullt – saktësisht, atë të gjuhës në vetvete; sepse gjuhët e këtyre popujve të ndryshëm i dhanë rrugë arabishtes së fisit kurejsh [kurejshët ishin fisi sundues i Mekës dhe fisi të cilit i takonte Pejgamberi], e cila u bë gjuha e tokës kudo që brezi me ndikim unik pati ndikim.

Prandaj, pyetja që ne kemi më së shumti nevojë për përgjigje është: cilat janë tiparet e botëkuptimit që informuan dhe udhëzuan brezin e mëparshëm dhe si u krijua ky botëkuptim? Jo më pak e rëndësishme, duhet të dimë se pse dhe si, me kalimin e shekujve, ky botëkuptim humbi ndikimin, efektivitetin dhe dinamizmin deri në pikën ku muslimani i

sotëm i komunitetit është bërë i dobët, pasiv dhe madje i persekutuar.

Megjithatë, përpara se t'u përgjigjemi këtyre pyetjeve dhe të kërkojmë të sqarojmë veçoritë e Islamit, që është botëkuptimi kur'anor, është e rëndësishme për ne - duke pasur parasysh ndryshimet rrënjësore që reflektohen në gjendjen tonë të tanishme - të dallojmë vizionin që udhëzoi brezat e hershëm të muslimanëve nga trashëgimia e rëndë që na lanë paraardhësit tanë në ditët e mëvonshme. Duke gjykuar nga efektet e tij të dukshme, ky botëkuptim i sotëm është kryesisht një teori reaktive, pjesa më e madhe e retorikës së të cilit përbëhet nga asgjë tjetër veç kërcënimeve, kujtimeve, dyshimeve, ëndrrave dhe iluzioneve që shtrijnë barrë mbi supet e muslimanëve në një mënyrë arbitrare, diktatoriale, të modës. Për më tepër, një retorikë e tillë e frikësimit kërkon që muslimanët të angazhohen në një lloj 'mohimi vetjak' (në krahasim me vetëvendosjen) në përputhje me diktatet e kësaj pamjeje të frikshme, despotike dhe supremaciste.

Një botëkuptim dhe retorikë e kësaj natyre ka tendencë të çojë në një ndjenjë të shtypjes dhe humbjes, të pasivitetit dhe marginalizimit, gjë që çon në humbjen e nxitjes dhe të entuziazmit për ndjekjen e dijes dhe të frymëzimit nëpërmjet ligjeve të universit, për administrimin e burimeve të tokës dhe për përmirësimin e kulturës dhe qytetërimit njerëzor. Një mentalitet i tillë nuk mund të prodhojë asgjë tjetër veçse një komb ose komunitet pasiv, të varur, të marginalizuar, të shtypur, joefektiv, i cili nuk ka qëllim motivimin dhe pasionin. Anëtarët e një komuniteti të tillë priren të jenë të përqendruar në vetvete dhe të mos kenë frymë solidariteti, bashkëpunimi dhe komunaliteti. Për këtë arsye, nuk është befasi për të gjetur se retorika e mohimit të vetve-

tes do të plotësohet me përgjigje negative dhe me tendencën për të përdorur një mbrojtje të pandërgjegjshme të vetes nëpërmjet një tërheqjeje në vetëqëndrimin, hedonizmin, individualizmin dhe introversionin pasiv - një gjendje shpirtërore dhe psikologjike e reflektuar në termin *en-nefs 'ul-emmaretu bi 's-su'* (vetja që "... nxit [atë] të keqen ...", surja Jūsuf, 12:53). Në një situatë të tillë, ndezjet e herëpashershme të dëshirës për të bërë të mira për të tjerët dhe për t'u shquar në punën e vet, bëhen asgjë më shumë se një shprehje e dukshme e nxitjeve shpirtërore latente, të dhëna nga Zoti, të ndërgjegjes njerëzore, apo çfarë i referohet Kur'ani *al-nafs al-lawwamah* ("... zëri akuzues i ndërgjegjes vetjake të njeriut!" Surja El-Kijame, 75:2).

Botëkuptimi kur'anor mund të kishte arritur vetëm atë që kishte bërë në të kaluarën, sepse ishte një perspektivë pozitive dhe dinamike që nxiti realizimin dhe afirmimin e vetes në aspekte të ndryshme individuale dhe komunale. Motivimi i krijuar nga dashuria, dëshira pozitive dhe bindja ("... ata që kanë arritur besimin, e duan Zotin më shumë se të gjithë", "Surja El-Bekare, 2:165) tejkalon efektet e drojës, frikësimit dhe pasivitetit. Në këtë mënyrë, qeniet njerëzore janë në gjendje të arrijnë vetërealizimin dhe të kuptojnë kuptimin e jetës së tyre nëpërmjet veprimit konstruktiv në kontekstin e kulturës njerëzore së cilës ata i përkasin. Duke vepruar kështu, ata përjetojnë entuziazëm për performancën e tyre në jetë, si individualisht dhe në mënyrë komunale, dhe në të dy nivelet materiale dhe shpirtërore.

Kur njerëzit jetojnë nën ndikimin e një botëkuptimi konstruktiv kur'anor, që mbizotëronte në ditët e hershme të Islamit, ata fillojnë të reagojnë ndaj dëshirave shpirtërore të dhëna nga Zoti, ashtu siç bëjnë me nevojat e tyre fizike. Në përmbushjen e nevojave dhe kërkesave të tyre fizike, për

më tepër, ata nuk e bëjnë këtë në përgjigje të instinkteve të përkohshme, egoiste, agresive të kafshëve (vetja që "nxit për të keqen"), bazuar në dëshirën për t'u zhdukur ose për të mbijetuar me shpenzimet e të tjerëve - cili rast 'mund të bëjë të drejtën', dhe jeta është një çështje e mbijetesës së më të fortit, përkundrazi, ata e bëjnë këtë në mënyra që janë në përputhje me natyrën shpirtërore të dhënë nga Zoti, bazuar në vlerat e drejtësisë, bamirësisë, vëllazërisë dhe paqes në kuptimin më të gjerë - në të cilin rast 'forca i shërben të drejtës' në përputhje me prirjet e një ndërgjegje të frymëzuar nga Zoti.

Zoti i Plotfuqishëm deklaron:

Dhe kështu, vendosni fytyrën tuaj drejt besimit [një të vërtetë], duke u larguar nga gjithçka që është e rreme, në përputhje me prirjen natyrore që Zoti ka futur te njeriu: [për] të mos lejuar ndonjë ndryshim për të korrptuar atë çfarë Zoti ka krijuar - ky është qëllimi i një besimi të vërtetë; por, shumica e njerëzve nuk e dinë këtë. (Surja Er-Rrum, 30:30)

Ky [mesazh] nuk është më pak se një kujtesë për gjithë njerëzimin - për secilin prej atyre që dëshirojnë të ecin drejt. (Surja Et-Tekvir, 81: 27-28)

Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të mbajë: në favor të tij do të jetë çdo gjë që ai bën mirë, dhe kundër tij atë që ai e bën të keqe. O Mbështetësi ynë! Mos na merr për detyrë nëse harrojmë ose nuk bëjmë gabim! O Mbështetësi ynë! Mos na ngarko mbi ne një barrë të tillë si ti, që u kishe vënë mbi ata që banonin përpara nesh! O Mbështetësi ynë! Na bëj që të mos mbartim barrë të cilën nuk kemi forcë për ta duruar ... (Surja El-Bekare, 2:286)

Jo! Unë thirra për të dëshmuar Ditën e Ringjalljes! Por, jo! Unë bëj thirrje për të dëshmuar zërin akuzues të ndërgjegjes së njeriut! (Surja El-Kijame, 75: 1-2)

Por, atij që do të qëndrojë në frikën e pranisë së Mbësh-tetësit të tij, dhe mbylli veten e tij të brendshme nga dëshirat bazë, parajsa do të jetë me të vërtetë qëllimi! (Surja En-Nazi'at, 79: 40-41)

... Me të vërtetë, Zoti nuk e ndryshon gjendjen e njerëz-ve, përveç nëse ata ndryshojnë vetveten e tyre... (Surja Er-Rra'd, 13:11)

Hajib ibn al-Walid, lidhur me autoritetin e Muhammed ibn Harb, në autoritetin e Ez-Zubejdit, në autoritetin e Ez-Zuhriut, në autoritetin e Sa'fit ibn Musejjebit, në autoritetin e Ebu Hurayres, thoshte: "I Dërguari i Zotit tha: 'Çdo njeri që hyn në këtë botë lind me natyrën e tij të dhënë nga Zoti. Pastaj prindërit e tij, ose të saj, e bëjnë atë një çifut, një të krishterë, ose një magian ...' ".¹

Në një hadith që lidhet nga Wabisa ibn Ma'bad na thuhet se ai erdhi tek i Dërguari i Zotit, i cili i tha atij: "Wabisa, do t'jua them atë që keni ardhur për të më pyetur, "o i Dërguari i Zotit". Ai u përgjigj: "Më thuaj!" Dhe ai tha: "Ju keni ardhur për të më pyetur për drejtësinë dhe padrejtësi-në." "Kjo është e saktë," u përgjigj Wabisa. I Dërguari i Zotit, atëherë, mbajti tre gishtat e tij krah për krah dhe filloi të gërvishhte gjoksin e Wabisa, duke thënë: "Wabisa, pyete ve-ten se çfarë janë drejtësia dhe padrejtësia. Drejtësia është ajo që e vë zemrën dhe shpirtin në pushim, ndërsa padrejtësia është ajo që shkakton trazira në zemrën dhe shpirtin tuaj, edhe nëse të tjerët do të thoshin se është e drejtë." ²

Retë e dykuptimësisë erdhën gradualisht për t'u vendosur mbi botëkuptimin islam pas përfundimit të epokës pej-

gamberike dhe ditëve të halifëve të udhëzuar drejt. Ky proces u bë për shkak të zhdukjes graduale të komunitetit të shokëve të Pejgamberit, të cilët ishin ushqyer me fjalët e Kur'anit të shenjtë nën tutelën e bartësit origjinal të mesazhit islam dhe të përkrahësit të tij ideal. Ishin këta njerëz që kishin dëshmuar dhe përvetësuar shembullin e Pejgamberit dhe mençurinë me të cilën ai kishte zbatuar vizionin, parimet dhe vlerat kur'anore në situatat konkrete, me të cilat ballafaqoheshin në ditët e tyre. Me kalimin e kohës, numrat e sahabëve filluan të pakësohen përmes vdekjes. Disa prej tyre vdiqën me vdekje natyrale, ndërkohë që një numër i mirë i tyre i plotësuan qëllimet e tyre në fushën e betejës për shkak të domosdoshmërisë së përballjes me kryengritjen e arabëve të shkretëtirës kundër sundimit islam pas vdekjes së Pejgamberit. Kjo u pasua nga kontradikta me perandoritë e korruptuara agresore të epokës - përkatësisht Perandorinë Perse në veri dhe në lindje dhe Perandorinë Bizantine në veri dhe në perëndim. Ishte ky konfrontimi i fundit që bëri të nevojshme hartimin e fiseve arabe në ushtrinë muslimane të pushtimit, në një kohë kur ata ende nuk ishin të arsimuar plotësisht në mesazhin dhe mentalitetin islam. Si rezultat, fiset e rebeluara arabe në shkretëtirë mundën forcën ushtarake të shtetit musliman dhe dëmtuan jetën e tij politike. Duke pasur parasysh faktin se arabët e shkretëtirës ishin të rinj në Islam, ata ende ishin nën ndikimin e vlerave fisnike raciste dhe traditave primitive të llojit që përjashtojnë të tjerat. Nuk do të ishte e mundur që tërësisht të fshihen efektet e mentaliteteve të tilla fisnore - veçanërisht duke pasur parasysh madhështinë e konflikteve të imponuara nga Perandoria Bizantine dhe Persiane në shtetin islam, për të mos përmendur ashpërsinë e jetës së shkretëtirës dhe konflikteve të gjata fisnore mbi burimet e

pakta natyrore. Të gjithë këta faktorë shërbyen për të penguar përthithjen e vlerave të solidaritetit dhe të mendimit metafisnor, të cilat u nënshtrohen institucioneve shoqërore islame, si familja, vëllazëria nëpërmjet gjidhënies nga e njëjta grua, traktatet e mbrojtjes dhe siguria, shtetësia (parimet e të cilave janë vendosur në Kartën e Medinës), dhe konceptet e shtetit dhe të kombit.

Është e rëndësishme për ne që të kuptojmë rëndësinë e faktit se arabët e shkretëtirës ishin në gjendje të dobësonin jetën politike të kombit musliman, si dhe faktin se mbretëria politike mori kontrollin mbi fetë, duke e përdorur atë për qëllimet e veta, një ngjarje që çoi në mënyrë të pashmangshme në tirani dhe korrupsion. Shumë nga parashikimet e pejgamberit Muhamed në lidhje me të ardhmen kishin të bënin me shtrembërimet dhe kryengritjet që do të ndodhnin dhe me efektin e rrezikshëm që ato do të kishin në rrjedhën e jetës ekonomike, shoqërore dhe politike të vendit musliman. Edhe më e rëndësishmja: ngjarje të tilla do të kishin një ndikim të rëndësishëm në jetën intelektuale të vendit dhe në botëkuptimin islam.

Fiset arabe të shkretëtirës banonin në një mjedis të thatë dhe të zjarrtë dhe jetonin një jetë të izoluar, në shkretëtirat e mëdha malore të Gadishullit Arabik. Prandaj, para ardhjes së Islamit këto fise shfaqën një lloj paaftësie ose papjekurie kulturore. Duke pasur parasysh këtë situatë, komuniteti dhe shteti islam kishin për detyrë të punonin për mirëqenien njerëzore të këtyre fiseve me të gjitha mjetet e disponueshme dhe të përshtatshme dhe t'i integronin ato në një sistem të civilizuar, koheziv dhe human, pa paragjykime racore. Si fazë të parë në një proces të edukimit kulturor dhe social, shteti musliman që po lëkundej përpiqej të bënte vetëm këtë: të sjellë beduinin në shoqërinë islame të sapo-

formuar. Prandaj, edhe pse i Dërguari i Zotit dhe Ebu Bekri pas tij aderonin në një politikë 'ose Islam ose luftë', fiset arabe të shkretëtirës nuk ishin në të vërtetë të detyruar të përqaфонin doktrinën islame. Përkundrazi, kjo politikë mund të krahasohet më mirë me qasjen e kërkuar për kuajt e egër që duhet të brumbullohen për t'u zbutur, apo qasja e fortë për një fëmijë të padisiplinuar: "Beduinët thonë: 'Ne kemi arritur besimin'. Thuaj: 'Ti nuk e ke arritur besimin; ju duhet të thoni: 'ne u dorëzuar', sepse besimi i vërtetë ende nuk ka hyrë në zemrat tuaja ...". (Surja El-Huxhurat, 49:14)

Nuk ishte pa arsye se kur fiset beduine treguan shenja të tërheqjes nga bashkësia islame e vëllazërisë, bashkëpunimit dhe solidaritetit, duke u kthyer në një jetë të ujçërve të shkretëtirës, ekzistenca e të cilëve është rreth lidhjeve të ngushta fisnore, të konfliktit, agresionit, plaçkitjes në rrugë, grabitjes. Halifi Ebu Bekri, i paracaktuar, deklaroi: "Beto-hem për Zotin, unë do të luftoj atë që dallon mes namazit dhe zeqatit!" Prandaj, theksi nuk u vendos në doktrinën e besim, por në lutjet rituale dhe pagimin e zeqatit, i cili shërbeu për të formuar blloqet shpirtërore dhe materiale, me anë të të cilave komuniteti mund të arrinte pjekuri, kompetencë, solidaritet shoqëror dhe një ndjenjë të përgjegjësisë së tyre si kujdestarë të Zotit në tokë. Lutja, për shembull, ndihmon në formimin e një komuniteti shpirtëror, doktrinar, emocional dhe intelektual, i cili u jep anëtarëve të tij një ndjenjë përkatësie. Organizimi dhe struktura e një komuniteti të tillë karakterizohet nga një veprim dhe ritual i koordinuar, harmonik i komunitetit, i cili nxit një frymë vëllazërie dhe barazie pa dallim, të bazuar në përkatësinë fisnore, racën, ngjyrën, gjuhën ose qëndrimin shoqëror. Në mënyrë të ngjashme, zeqati është një shprehje e frymës së

vëllazërisë dhe solidaritetit, i cila është e nevojshme për krijimin e një bashkësie të vërtetë kulturore njerëzore.

Sa i përket besimit në Zotin e vetëm dhe në mesazhin e paqes, drejtësisë, dhembshurisë, vëllazërisë njerëzore dhe kujdestarisë së qëllimshme, etike, e cila u soll nga pejgamberi Muhamed nga Zoti i Plotfuqishëm - një mesazh i shoqëruar nga forma të ndryshme të adhurimit të drejtë dhe të mëshirshëm, i cili, nga ana tjetër, përfshin vetëdorëzimin e gatshëm, të bazuar në bindjen e brendshme ndaj disiplinave të agjërimit, pelegrinazhit dhe ndjekjes së mirësisë, drejtësisë, përsosurisë dhe sinqeritetit në të gjitha veprimet e dikujt - dijen, bindjen të e arsyetuar dhe kohën do të mjaftojë t'i futësh me vetëdije në zemrat dhe mendjet e njerëzve.

Ajetet e mëposhtme nga Kur'ani i shenjtë ilustrojnë tiparet e barbarizmit të fiseve të beduinëve dhe mënyrën primitive të të menduarit. Nëpërmjet këtyre fjalëve marrim një ndjenjë të papjekurisë së tyre dhe nevojës së tyre për udhëzime sociale, kulturore dhe etike. Lidhur me këto fise Zoti i Plotfuqishëm thotë:

Si mund të ishte ndryshe? - Që, nëse ata [që janë armiqësorë ndaj jush] t'ju kapërcejnë, ata nuk do të respektojnë asnjë lidhje me ju, as ndonjë detyrim për t'ju mbrojtur juve. Ata kërkojnë t'ju pëlqejnë me gojën e tyre, ndërsa zemrat e tyre mbeten të urrejtura ndaj jush; dhe shumica e tyre janë të pafajshëm. Mesazhet e Zotit janë zhvendosur për një fitim të vogël, dhe kështu janë larguar nga rruga e Tij: e keqja, vini re, është gjithçka që ata janë të thirrur për të bërë, duke mos respektuar asnjë lidhje dhe asnjë detyrim mbrojtës në lidhje me një besimtar; dhe ata janë ata që shkelin kufijtë e asaj që është e drejtë. E nëse ata pendohen dhe luten dhe bëjnë detyrimet pastruese,

ata bëhen vëllezërit tuaj në besim dhe në mënyrë të qartë i sqarojmë këto mesazhe të njerëzve të njohur. Por, nëse ata i thyejnë premtimet e tyre solemne pasi kanë përfunduar një besëlidhje dhe e fyejnë fenë tuaj, atëherë luftoni kundër këtyre arketipave të jobesimtarisë, të cilët, vini re, nuk kanë pengesa [të tyre], në mënyrë që ata të mund të heqin dorë nga agresioni. (Surja Et-Tevbe, 9: 8-12)

[Hipokritët në mesin e beduinëve janë më këmbëngulës në refuzimin e tyre për të pranuar të vërtetën dhe hipokrizinë [e tyre se sa njerëz të vendosur] dhe më të prirur për të injoruar urdhëresat që Zoti i ka dhuruar nga lart pasuesit të Tij – por, Zoti është i Gjithëdijshmi, i Urti. Dhe, në mesin e beduinëve janë të tillë që të mund të shpenzojnë në humbje dhe të presin që fatkeqësia të të përfshijë. [O besimtarë:] por ata janë që do të përfshihen nga fatkeqësia – për Zotin që është i Gjithëdijshmi dhe Dëgjuesi. (Surja Et-Tevbe, 9: 97-98)

Ai është që u ka dërguar njerëzve të pashkolluar një peygamber nga mesi i tyre, t'u përcjellë atyre mesazhet e Tij dhe t'i bëjë ata të rriten në pastërtinë dhe t'u japë atyre shkrimin hyjnor, si dhe urtësinë – ndërkaq, para se ata të ishin me të vërtetën, më qartë, humbën në gabim. (Surja El-Xhumu'atu, 62: 2)

Ndikimi negativ i fiseve beduine në jetën politike islame filloi me rrëzimin e halifatit të udhëhequr me drejtësi dhe vendosjen e dinastisë së pamëshirshme të *Umayyadëve*. Efektet e vazhdueshme të mënyrave të tyre primitive të të menduarit dhe qasjes raciste ndaj marrëdhënieve njerëzore, edhe më tutje errësuan botëkuptimin kur'anor - i cili ishte mishëruar në mënyrë të shkëlqyer me jetën e Pejgamberit dhe të sahabëve të Pejgamberit, duke përfshirë edhe emig-

rantët dhe mbështetësit¹ - gradualisht duke e zëvendësuar atë me një botëkuptim arab. Kjo perspektivë ishte nxjerrë kryesisht nga ajo që mund të thuhej 'diskursi i përzier', që u ishte drejtuar atyre nga i Dërguari i Zotit, i cili e nxiste mesazhin hyjnor tek ata në mënyra që merrnin parasysh rrethanat e tyre të veçanta, gjendjen shpirtërore dhe nivelin e të kuptuarit. Këta faktorë lehtësues mund të dallohen përmes asaj që ka mbetur nga traditat e para islame dhe aleancat e ngushta fisnore, përkrahjet e tyre në Kur'anin e shenjtë dhe thëniet e Pejgamberit që parashikojnë kohën e trazirave të ardhshme - si dhe në paralajmërimet e Pejgamberit lidhur me gjendjen në të cilën komuniteti musliman do të gjendej pas largimit të tij për shkak të ndikimit të arabëve të shkretëtirës dhe popujve të tjerë që do të vinin nën sundimin islam pas konflikteve të mëdha që do të dilnin midis shtetit islam dhe armiqësisë - perandoritë e korruptuara që rrethojnë Gadishullin Arabik.

Gjatë pjesës së fundit të epokës për të cilën Pejgamberi na la një përshkrim të përgjithshëm, parashikues, fiset arabe të shkretëtirës dhe udhëheqja e emevitëve shkuan me halifatin e udhëzuar në mënyrë të drejtë. Gjatë kësaj periudhe, shpirti kur'anor ishte dukshëm i mbytur, ndërsa qasja e kujdesshme konsultative e katër halifëve të parë u shndërrua në një regjim të ligë, tiranik, në të cilin pushteti u kalua vetëm në bazë të trashëgimisë. Qyteti i Medinës ishte i pushtuar; Qabeja u rrafshua; dhe El-Husejn ibn Ali dhe Abdullah ibn Ez-Zubejr u vranë. Ndërkohë, pasuesit e sahabëve dhe shkolla e mendimit që kishin shërbyer si bazë për halifatin e udhëzuar në mënyrë të drejtë u eliminuan në

¹Mbështetësit (arabisht: *Ensar*) nënkupton qytetarët e Medinës që ndihmuan pejgamberin Muhamed dhe *Muhaxhirūn* (Emigrantët) në ardhjen e tyre në qytet pas migrimit në Medinë.

thelb dhe jeta e xhamisë ishte e izoluar nga çështjet e jetës politike. Pasuesit e sahabëve u bënë pak më shumë se teori-cienët, roli i të cilëve u kufizua kryesisht në sferën e adhuri-mit në kuptimin e ngushtë, punët në lidhje me individin dhe familjen, dhe vendimet ligjore që kanë të bëjnë me kon-tratat e shitjes dhe transaksionet individuale. Ky zhvillim shkaktoi një qëndrim të varësisë për të bërë rrugën e tij në sferat publike dhe politike, duke shpërfillur dhe shtrembë-ruar shumë aspekte të botëkuptimit islam. Si pasojë, feja erdhi gradualisht, duke u angazhuar në shërbim të sundim-tarëve politikë dhe të devotshmëve të tyre; institucionet publike pësuan rënie; tirania u themelua si sundim i ditës; ndërkaq korrupsioni dhe padrejtësitë që i shoqëronin ato, arritën përmasa alarmante në sferat politike, ekonomike dhe sociale.

Në sajë të kësaj trashëgimie fisnore pagane dhe të hyr-jes së popujve të rinj në shoqërinë islame, duke përfshirë atë që kulturat, botëkuptimet dhe trashëgimia e këtyre popujve sollën me anë të traditave dhe mënyrave të mendimit të trashëguara nga qytetërimet e kaluara që kishin falimentuar ose vdekur, duke shërbyer qëllimin e tyre në historinë e qytetërimit njerëzor - veçanërisht civilizimin grek, me logji-kën e tij formale dhe doktrinat e orientuara mitikisht - kon-fuzioni intelektual dhe doktrinar vetëm u përkeqësua. Kjo, jo çuditërisht, prodhoi shtrembërim edhe më të madh në botëkuptimin islam, gjë që çoi në dobësimin e mëtejshëm shpirtëror të bashkësisë muslimane. Zhvillimet e lartpër-mendura u vëzhguan qartë nga fundi i epokës *emevite* për-mes shpërbërjes së sistemit politik të shtetit islam dhe një tërheqje nga bazat që u zbuluan në Kur'anin e shenjtë për përtëritjen e qytetërimit njerëzor. Këto parime përfshinë vizionin e një administrimi hyjnor, qëllimin e krijimit, cilë-

sinë e natyrës njerëzore të qeverisur nga sundimi, themelet etike të sjelljes njerëzore dhe angazhimin ndaj parimeve të drejtësisë, vëllazërisë, njëshmërisë së Zotit, konsultimin, lirinë, përgjegjësinë dhe veprimin konstruktiv.

Është e rëndësishme për ne që të kuptojmë gjithashtu se tërheqja e lartpërmendur nga një vizion siç duhet islam i qëllimit të dhënë nga Zoti në tokë nuk mund të ishte korrigjuar nga prosperiteti material që ishte arritur me kalimin e kohës, kryesisht për shkak të fluksit të artizanëve të kualifikuar dhe profesionistëve të tjerë që kishin shoqëruar pushtimet muslimane dhe zgjerimin territorial. As fasada e suksesit material nuk mund të fshehë keqtrajtimin shpirtëror, e cila e kishte tejkaluar kulturën dhe shoqërinë islame në formë të korrupsionit, ngurtësisë institucionale dhe shkatërrimit. Procesi i shtrembërimit kulturor, intelektual dhe doktrinar përfundimisht arriti proporcione krizash: gjërat tashmë arritën në pikën ku - duke pasur parasysh gjithanshmërinë e fatalizmit, supersticionit, sharlatanisë - përpiqen të japin legjitimitetin e status quo-së përmes shtrembërimit, prerjes dhe teksteve të falsifikuara dhe ndikimit në rritje të folklorit hebraik dhe besimeve gnostike ose mistike - botëkuptimi islam i kishte të gjitha, por i humbi.

E shkuar ishte ndjenja e qëllimit dhe motivimit që dikur e kishte nxitur kombin, dhe me të, progresin, kreativitetin dhe veprimin konstruktiv. Boshllëku që u krijua u mbush me retorikën e nënshtrimit dhe të frikësimit, e cila përforcoi më tej ndjenjën e indiferencës dhe impotencës së njerëzve. Konflikti, fragmentimi, prapambetja dhe mosfunksionimi institucional tani ishin aq shumë në rendin e ditës, sa që regjimet e lodhura, të ngrira, të korruptuara dhe tiranike, të cilat sunduan në të gjithë Perandorinë Islame, ishin - megjithëse me disa përjashtime të rralla - jo të afta për të mbrojt-

tur subjektet e tyre nga shfrytëzimi, nënshtrimi dhe mposhtja dërrmuese.

Nëse i japim vëmendje të kujdesshme kursit të marrë historikisht nga mendimi islam, do të gjejmë se të gjithë faktorët e lartpërmendur - në veçanti formalizmi i mendimit dhe logjikës greke dhe prirja mitike e doktrinës dhe filozofisë së saj (veçori të cilat duhet të ishin marrë parasysh; jo vetëm për të përfituar nga aspektet e tyre pozitive, por edhe për të shmangur kurthet e tyre) - kishin një efekt veçanërisht të dëmshëm në rrjedhën e mendimit islam në dimensionet e tij doktrinare, intelektuale dhe kulturore. Preokupimi me sofistikat doktrinare, metafizike dhe teologjike i raskapiti energjitë e dijetarëve dhe filozofëve muslimanë - qofshin ata mu'zilitë, esh'aritetë, shi'itë, sunitë, sufistë ose ndryshe - duke e tërhequr komunitetin musliman nga misioni i tij i vërtetë, d.m.th. qytetërimi njerëzor, krijimtaria dhe përdorimi i mençur i mendjes njerëzore dhe i burimeve materiale. Shembuj të këtyre zgjerimeve të sofistikës përfshijnë polemika rreth krijimit të Kur'anit, paracaktimit kundrejt vullnetit të lirë dhe çështje të tjera të theksuara nga filozofia skolastike - asnjëra prej të cilave nuk ka lidhje me mënyrën e administrimit të punëve njerëzore.

Konflikti mes Shpalljes dhe arsyes: realitet apo iluzion?

Çështja nëse ekziston një konflikt midis Shpalljes dhe arsyes bazohet në një iluzion që ka përfshirë komunitetin musliman në një betejë të sofistikuar filozofike, e cila nuk ka asnjë bazë në natyrën njerëzore apo në realitetin objektiv. Në fakt, çdo mospërputhje ose konflikt midis Shpalljes dhe arsyes njerëzore është një iluzion, pasi që funksioni i arsyes në këtë fushë është, në thelb, si ai i një shkalle që

ndërmerr detyrën e krahasimit dhe të kontrastit të të dy grupeve të dhëna, në mënyrë që të përcaktojë shkallën në të cilën njëra e çekuilibron tjetrën.

Dy peshoret e bilancit këtu nuk janë arsyeja dhe shpallja, por tekstet e shkruara të shpalljes (në arabisht, en-nakl, fjalë për fjalë: 'ajo që është përcjellë'), nga njëra anë, dhe realiteti i natyrës njerëzore dhe ligjet e universit (al-fitrah wa al-sunan), nga ana tjetër. Detyra e arsyes është të përcaktojë shkallën në të cilën ka marrëveshje dhe harmoni midis shpalljes - si ajo që i është transmetuar qenieve njerëzore (al-naql) dhe natyrës së dhënë nga Zoti; si në kuptimin njerëzor, po ashtu edhe në atë jonjerëzor. Me fjalë të tjera, puna e arsyes është të verifikojë se shpallja (ajo që është e shkruar, el-mastur) përshkruan realitetin e natyrës - si natyrën njerëzore, ashtu edhe universin më të gjerë (atë që është, që vërehet, el-mandhur).

Nga sa u tha më sipër, do të jetë e qartë se konflikti, nëse ekziston, nuk mund të jetë midis shpalljes dhe arsyes njerëzore, e cila është në rendin e një shkalle për peshimin e gjërave. Megjithatë, mund të parashikohet ekzistenca e një konflikti të tillë - në nivelin teorik, së paku, ndërmjet shpalljes dhe natyrës - në të cilin rast, funksioni i arsyes është të hetojë marrëdhënien mes të dyjave dhe të konstatojë nëse është një marrëdhënie e ekuilibrit dhe e mbështetjes së ndër-sjellë, ose një nga mospërputhjet dhe mosmarrëveshjet.

Në rast mospërputhjeje dhe mosmarrëveshjeje, ne jemi të thirrur që të përfshihemi në hetimin, studimin dhe ekzaminimin shkencor, në mënyrë që të zbulojmë se pse shkalla po e jep leximin ashtu siç është. Në këtë mënyrë, dikush shpreson të përcaktojë arsyet e mosbalancimit, ku qëndron e vërteta dhe çfarë do t'i shërbejë interesit më të mirë të gjithsecilit. A ka një kuptim joadekuat të kuptimit të shpall-

jes së dërguar nga Krijuesi? Apo ka pasur një keqkuptim të natyrës njerëzore dhe ligjeve të universit?³

Për shkak se të dyja - shpallja dhe ligjet e universit vijnë nga i njëjti burim, nuk ka asnjë mënyrë që të ketë ndonjë mospërputhje ose mosmarrëveshje të vërtetë mes kuptimit dhe udhëzimit aktual, të përcjellë nga shpallja hyjnore dhe karakteri i vërtetë i natyrës njerëzore, ligjeve të universit dhe qëllimeve të tyre. Kur shqyrtohet në një mënyrë shkencore, shpallja shihet të jetë krejtësisht e drejtë - duke qenë një reflektim i natyrës së vërtetë njerëzore dhe ligjeve të universit dhe një burim udhëzimi, me qëllim të përmbushjes dhe vetërealizimit të njeriut në kuptimin më të shndritur dhe më të vërtetët të këtyre fjalëve. Është për këtë arsye që Zoti i Plotfuqishëm na urdhëron, duke thënë:

Dhe, kështu, vendosni fytyrën tuaj drejt besimit [një të vërtetë], duke u larguar nga gjithçka që është e rreme, në përputhje me prirjen natyrore që Zoti ka futur te njeriu: [për] të mos lejuar ndonjë ndryshim, për të korruptuar çfarë Zoti ka krijuar - ky është qëllimi i një besimi të vërtetë; por, shumica e njerëzve nuk e dinë këtë. (Surja Er-Rrûm, 30:30)

Kur shikohet nga kjo perspektivë, mund të shihet se kënaqësia që përjeton bashkimi martesor, përpjekja për një jetë të ndershme, ndjekja e njohurive të dobishme dhe martirizimi në mbrojtjen e jetës, pasurisë dhe nderit të njerëzve, kundër atyre që do të bënin agresion kundër tyre, janë të gjitha njëllot pohime të dashurisë së Zotit dhe mënyra për të kërkuar bekimin dhe miratimin e Tij.

Nën ndikimin e logjikës formale greke, muslimanët padashur ranë pre e nocionit të gabuar se ekziston një konflikt midis arsyes dhe shpalljes. Ky zhvillim përbënte një pikë kthese të rrezikshme në rrjedhën e mendimit dhe

civilizimit islam. Për më tepër, derisa ta kuptojmë ndikimin shkatërrues që ka pasur ky falsitet në mendimin dhe qytetërimin islam, bashkësia muslimane kurrë nuk do të jetë në gjendje të rimarrë unitetin e saj, vizionin e saj, motivimin e saj, shpirtin e saj pionier, ose anët e saj shkencore dhe kulturore. Dhe, derisa të jetë në gjendje t'i rimarrë këto bekime, nuk do të gjejë asnjë mënyrë për të vendosur përsëri qytetërimin njerëzor në rrugën e drejtësisë, vëllazërisë, bashkëpunimit, progresit dhe paqes.

Qasja e bazuar në filozofinë sofistike, mitike dhe logjikën formale të grekëve, ishte, në thelb, një luks akademik që gëzonte 'burrat e lirë' në pushtet. Si e tillë, ajo nuk kishte të bënte me kuptimin e realitetit, natyrës njerëzore dhe ligjeve të universit; as nuk ka ndonjë lidhje me hulumtimin, reflektimin dhe hetimin objektiv, shkencor të realiteteve të kozmosit me qëllim të popullimit dhe zhvillimit të tokës dhe shfrytëzimit të mirë të burimeve të saj. Përkundrazi, ishte një sistem vetë-përthithës i mendimit të zhytur në mit dhe arsyetim abstrakt, i cili nuk bëri asgjë, përveçse që e nxori energjinë e njerëzve nga shqetësimet e padobishme që nuk kishin bazë në realitet.

Një sistem i tillë mendimi, i cili u rrit nga reflektimet subjektive, teprimet dhe mashtrimet e klasës sunduese, lejoi të lindnin shumë vizione dhe perspektiva të ndryshme, jo sepse kjo ishte ajo që diktuan faktet, por më tepër për shkak të larmisë së tekeve dhe iluzioneve të mendimtarëve kryesorë të shoqërisë. Ishte kjo që i hapi derën gjerësisht një bollëku të prirjeve dhe disenjeve të çuditshme, perspektivave dhe vizioneve subjektive, të gjitha që çuan në mosmarrëveshje dhe ndarje të panevojshme e të pabaza. Nëse ata që ishin të përfshirë në mosmarrëveshje dhe ndarje të tilla do të kishin apeluar për zgjidhjen e teksteve autentike, të

integruara të Shpalljes, të fakteve të natyrës njerëzore dhe të ligjeve të universit, shumica e mosmarrëveshjeve të tyre do të ishin zbehur dhe do të ishin mbledhur së bashku si vëllëzër në unitetin e së vërtetës.

Si e tillë, arsyeja nuk është një lloj lënde, por më tepër një instrument ose mjet pa të cilin nuk do të ishte e mundur që qeniet njerëzore të perceptojnë, të gjykojnë ose të krahasojnë. Në fund të fundit, kur lind një konflikt i çdo lloji, zgjidhet nëpërmjet përdorimit të arsyes, me anë të së cilës ne e vlerësojmë kërkesën duke e shqyrtuar në lidhje me faktet në fjalë. Vetëm në këtë mënyrë ne jemi në gjendje të përcaktojmë nëse kërkesa e bërë është në përputhje me faktet objektive. Nëse, për ndonjë arsye, ne nuk jemi në gjendje të arrijmë një përfundim, ajo tregon se çështja e shqetësimit bën thirrje për shqyrtim të mëtejshëm dhe se duhet mbledhur më shumë fakte.

Diçka që ne nuk duhet të harrojmë në lidhje me këtë është se askund në Kur'an nuk gjejmë ndonjë përmendje të 'arsyes' ose 'mendjes' në vetvete. Në të vërtetë, fjala arabe, e cila është dhënë si arsye ose mendje (*el-'akl*), nuk gjendet askund në Kur'an (fjala '*akl*' shfaqet në Kur'an në formën e saj të folur *ja'kilūn*, në kuptim "të aplikoni arsyet" dhe jo në formën e saj të emrit që do të thotë "dallim"). Arsyeja për këtë është se, në vend që të jetë një entitet i veçuar, *el-'akl* është një instrument ose mjet me anë të të cilit qeniet njerëzore kuptojnë, krahasojnë dhe tërheqin lidhjet midis fakteve, modeleve dhe ligjeve të kozmosit. Rrjedhimisht, çështja e shqetësimit të qenieve njerëzore në lidhje me mendjen ose arsyen, nuk duhet të bëjë vetë me vetë arsyetimin ose aksiomat e saj - pasi këto janë një aspekt i pandryshueshëm i natyrës njerëzore - por më shumë mënyra se si arsyeja dhe kapacitetet e saj janë vënë në përdorim.

Kur ne arsyetojmë, ne jemi në gjendje të perceptojmë realitetin dhe të arrijmë në gjykimet në lidhje me pretendimet dhe supozimet lidhur me faktet dhe ligjet objektive shkencore. Nëse pohimet ose supozimet e diskutuara pajtohen me faktet para nesh, ato mund të thuhet 'të jenë të sakta'. Përndryshe, ne e dimë se ka ndonjë të metë në kuptimin tonë që duhet të adresohet përmes hulumtimeve, mendimeve dhe hetimeve. Kjo është arsyeja pse Kur'ani flet aq shpesh për proceset e përpjekjes për të kuptuar (al-tadabbur) - duke përdorur arsyet e tij (el-'akl / el-te'akkul), reflektimin (el-tefekkur) dhe të parit (el-ibsar).

Dijetarët e hershëm muslimanë hasën ndonjëherë situata ku kuptimi i tyre logjik dhe gjuhësor i teksteve kur'anore ishte në kundërshtim me atë që kërkohej për t'u shërbyer interesave më të mira të njerëzve. Kjo ndodhi më së shpeshi në lidhje me rrethanat e sapolindura, të cilat krahasoeshin me analogji me tekstet që merreshin me situata të ngjashme që kishin lindur në një kohë të mëparshme. Duke e kuptuar se ata nuk posedonin njohuri të mjaftueshme ose informacion për të identifikuar gabimet në analogjitë që kishin tërhequr, dijetarët thjesht do të pranonin një interpretim që ishte në përputhje me frymën e përgjithshme të ligjit islam dhe që ata e shihnin si përmbushjen e kërkesave të mirëqenies së njeriut; me fjalë të tjera, ata respektuan praktikën e preferencës juridike (istihsan).

Kjo qasje u zhvillua në atë që njërihej si disiplina e *mekasid 'ul-sharī'ah* (qëllimet më të larta të ligjit islam), që përfshin shqyrtimin e hollësive në dritën e universaleve si një mënyrë për të përmbushur frymën e ligjit islam në situata konkrete njerëzore. Në këtë mënyrë, dijetarët ishin në gjendje të mbrojnë dhe të mbështesin interesat shpirtërore dhe materiale të njerëzve, që mishërojnë qëllimin përfundimtar

të mesazhit islam: "O ju që keni arritur besimin! Përgjigjuni thirrjes së Zotit dhe të Pejgamberit sa herë që ju thërret në atë që do t'ju japë jetë ... " (Surja El-Enfal, 8:24).

Një nga arsyt kryesore për vështirësitë e përfshira në nxjerrjen e një analogjie të vlefshme ndërmjet një situatë të re dhe një teksti që fillimisht zbatohet në një situatë të mëparshme është se elementi i vendit dhe i kohës nuk është kuptuar plotësisht ose nuk është marrë parasysh, gjë që shkakton që analogjia e tërhequr të jetë e pjesshme. Rrjedhimisht, kushtet shoqërore janë në gjendje të një fluksi kaq të vazhdueshëm, që analogjitë e pjesshme nuk kanë përfitim real.

Sido që të jetë, është e pamundur që të ekzistojë një konflikt i vërtetë mes shpalljes në kuptimin e asaj që është shkruar (el-mastur) dhe realitetëve të ekzistencës ose asaj që është vërejtur (el-mandhur). Sidoqoftë, mund të lindin konflikte të dukshme kur ekziston një kuptim joadekuat i shpalljes ose realitetit të ekzistencës. Prandaj, për të mos u bërë dëm njerëzve dhe interesave të tyre përmes një devijimi nga ajo që është më e drejtë dhe e dobishme, prioritet duhet t'u jepet universaleve dhe qëllimeve më të larta, derisa të identifikohet burimi i keqkuptimit.

Arsyeja njerëzore vepron në të njëjtën mënyrë, si një kompjuter, në atë që produkti i tij varet nga kontributi që jep. Nëse hyrja që merr është e vlefshme, rezultati i tij gjithashtu do të jetë i vlefshëm. Në mënyrë të ngjashme, nëse dikush ka konceptualizimin ose kuptimin e duhur të gjërave dhe nëse pretendimet e bëra janë në përputhje me këtë konceptualizim, veprimet e dikujt do të jenë shprehje e realitetit dhe e së vërtetës. Nëse, nga ana tjetër, një hyrje e pranuar përbëhet nga sofistikut, mashtruesit dhe kapriciozët, rezultati gjithashtu do të jetë më i sofistikuar, mashtrues dhe kapricioz - dhe ndërmarrja kulturore njerëzore do të

shkojë në rrugën e erës. Kur kjo ndodh, mendja e muslimanit bëhet e preokupuar me supersticion të padobishëm, me mendim të parëndësishëm, që rrotullohet rreth ngushtësisë së jetës dhe grindjeve të padukshme filozofike si: nëse njeriu është i zënë apo i lirë, apo nëse Kur'ani është krijuar apo jo.

Si shpallje (el-mastur), Kur'ani është shprehje e natyrës njerëzore integrale, e cila është e qëllimshme, konstruktive dhe etike; dhe e ligjeve dhe modeleve të zbuluara në kozmosin ku jetojmë (al-manzur). Prandaj, kuptimi i duhur i shpalljes nuk mund të kërkojë shtrëngim, detyrim ose negacion të natyrës, qoftë natyra njerëzore apo ligjet e kozmosit. As nuk sjell imponimin e ngarkesave dhe detyrimeve që janë pa lidhje me kuptimin e ekzistencës njerëzore. Përkundrazi, shpallja hyjnore erdhi për të na udhëhequr në një kuptim të natyrës sonë të vërtetë dhe të natyrës së krijimit si tërësi. Në këtë mënyrë, Kur'ani shërben për të udhëhequr kursin tonë në mënyrë të tillë që të arrijmë vetërealizimin e vërtetë - duke jetuar në harmoni me natyrën njerëzore, të dhënë nga Zoti, dhe duke iu përgjigjur plotësisht dhe me të drejtë nevojës sonë për të qenë përgjegjës, kujdestarë produktivë të asaj që Zoti na ka dhënë. Sepse, vetëm në këtë mënyrë do të jemi në gjendje të ndërtojmë një shoqëri të drejtë, të shëndetshme dhe krijuese.

Prandaj, për shembull, kur Kur'ani na informon se njeriu u krijua si një zëvendësues (d.m.th., kujdestar i urdhëruar hyjnisht) në tokë, ai që do ta trashëgonte atë (Surja El-Bekare, 2:30), është mosimponimi i këtij funksioni të qeniet njerëzore si një barrë shtesë që nuk është integrale për atë se kush janë ata. Përkundrazi, thjesht po e tërheqim vëmendjen të ky aspekt i lindur i natyrës sonë. Sepse ne jemi, në fakt, të kualifikuar në bazë të aftësive tona të lindura për të ndërmarrë këtë funksion dhe shpallja na shërben për të na

udhëhequr në përmbushjen e saj, duke na dhënë vetëdijen e duhur për të. Në këtë mënyrë, na mundëson të arrijmë vetërealizimin dhe të arrijmë lumturi të sinqertë në këtë botë dhe në tjetrën.

Në mënyrë të ngjashme, Kur'ani pohon se qenieve njerëzore u është dhënë një besim hyjnor për të mbartur (Surja El-Ahzab, 33:72). Duke vepruar kështu, nuk u cakton njerëzve një detyrë që nuk i përket esencës së asaj që u krijua. Në fund të fundit, individit është i vetëdijshëm në vet-vete si nga prirjet shpirtërore pozitive dhe negative - disa që e shtyjnë atë të kërkojë reforma dhe ndërtim, të tjerët që e joshin atë drejt korrupsionit dhe lidhjes, thjesht, fizike ose materiale; disa e frymëzojnë atë për të kërkuar drejtësi, ndërsa të tjerat e tundojnë atë për padrejtësi; disa e thërrasin atë në të mirën më të lartë, ndërsa të tjerët kërcënojnë ta tërheqin atë në humnerën e së keqes. Për më tepër, të gjithë kanë ndjenjën intuitive të zotërimit, megjithëse në masë të kufizuar, të aftësisë për të zgjedhur lirisht se cilën nga dy rrugët alternative do të zgjedhin.

Shpallja hyjnore i nxit qeniet njerëzore të aktivizojnë dhe t'i binden vullnetit të tyre për të bërë mirë dhe për të dhënë udhëzime për këtë qëllim. Për më tepër, ata që e lexojnë shpalljen hyjnore e dinë brenda vetes se ajo që shpallja u kërkon atyre të bëjnë është e drejtë. Në të njëjtën kohë, shpallja na siguron drejtësinë e Zotit, e cila kërkon prej nesh vetëm atë për të cilën ne jemi të aftë dhe jo më shumë, pasi përgjegjësia jonë është në përpjesëtim me aftësitë, me potencialin, njohurinë dhe mirëkuptimin tonë që kemi në dispozicion: "Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të mbajë: në favor të tij do të jetë çfarëdo e mirë që ai bën dhe kundër tij çfarëdo e keqe që ai bën... " (Surja El-Bekare, 2:286), dhe "...

Ne nuk do ta ndëshkojmë kurrë [ndonjë komunitet për gabimin që mund të bëjë] para se Ne të kemi dërguar një pejgamber [për ta]." (Surja El-Isra', 17:15).

Kur Kur'ani, për shembull, u bën thirrje qenieve njerëzore për të lexuar (Surja El-Alek, 96: 1), ai nuk na cakton një detyrë që është e huaj për natyrën tonë. Në fund të fundit, njerëzit kanë lexuar edhe para kohës kur u shpall Kur'ani, dhe ata do të lexojnë për aq kohë sa ekziston njerëzimi, për arsyen e thjeshtë se është në natyrën e tyre për ta bërë këtë. Pa lexuar dhe pa shkruar në format e tyre të ndryshme, qeniet njerëzore nuk do të ishin të pajisura për detyrën e sundimit dhe të kujdestarisë, e as që do të ishin të afta të zhvillonin civilizime të përparuara. Leximi, i cili shoqërohet domosdoshmërisht nga regjistrimi dhe shkrimi, është një mjet themelor, instinktiv për krijimin, edukimin dhe ruajtjen e kulturës njerëzore nga një brez në tjetrin. Kur'ani afirmon qeniet njerëzore si krijesa 'lexuese', duke i urdhëruar ata: 'Lexoni!' Duke bërë këtë, ai e quan këtë aspekt thelbësor të natyrës sonë në vëmendjen tonë dhe e sjell atë në qendër të vetëdijes sonë. Në të njëjtën kohë, ky afirmim në formën e një komande ka për qëllim të udhëheqë këtë kapacitet tonin njerëzor në atë mënyrë që ta përdorim për të mirë dhe se përdorimi i tij do të jetë i motivuar nga besimi, mençuria dhe një ndjenjë e vendosmërisë etike:

... Mbështetësi ynë është Ai që i jep çdo gjë [që ekziston] natyrës dhe formës së saj të vërtetë dhe pastaj e udhëzon atë [drejt përmbushjes së saj]. "(Surja Ta Ha, 20:50)

Lexo në emrin e Mbështetësit tënd, i cili ka krijuar - krijoj njeriun nga një qelizë! Lexoni - për Mbështetësin tuaj është më bujari ai që ka mësuar përdorimin e penës-mësoi një njeri për atë që ai nuk e di! Jo, me të vërtetë, njeriu bëhet tepër i egër kur mendon se është i vetë-

mjaftueshëm, sepse, vini re, të gjithë duhet të kthehen te Mbështetësi. (Surja El-Alek, 96: 1-8)

Dhe, po! Mbështetësi yt u tha engjëjve: "Ja, unë do të vendos në tokë një që do ta trashëgojë atë." Ata thanë: "A do të vendosni mbi të atë që do të përhapë korrupsionin dhe që do të derdhë gjak mbi të - ndërsa ne të lartësojmë ty lavd të pafund, dhe (kështu) të lavdëroni dhe të shenjtëroni emrin Tuaj?" [Zoti] u përgjigj: "Me të vërtetë, unë e di atë që ju nuk e dini." Dhe Ai i dha Ademit emrat e të gjitha gjërave. Atëherë Ai i sollti ata brenda tek engjëjt dhe tha: "Shpallni për mua emrat e këtyre gjërave; nëse ajo që thoni është e vërtetë." Ata u përgjigjën: "Ti je i pafund në lavdinë Tënde! Nuk kemi njohuri për atë që na ke dhënë neve. Vërtet, vetëm Ti je i Gjithëdijshëm, me të vërtetë, i urtë." Tha: "O Adem, ua trego atyre emrat e këtyre gjërave." Dhe sapo [Ademi] u kishte përcjellë emrat e tyre, [Zoti] tha: "A nuk ju thashë: Vërtet, unë e di vetëm realitetin e fshehtë të qiejve dhe të tokës dhe di gjithçka që ju sillni haptas dhe gjithçka që do të fshihni?!" (Surja El-Bekare, 2: 30-33)

Nga të mësipërmet, do të jetë e qartë se në botëkuptimin kur'anor nuk ka mundësi të konfliktit të vërtetë midis Shpalljes, në njërën anë, dhe fakteve të natyrës - si njerëzore, ashtu dhe kozmike - nga ana tjetër. Prandaj, gjithçka që kërkohet nga kërkuesi për të vërtetën është të këmbëngulë në procesin e peshimit dhe krahasimit të inputeve në dispozicion të tij. Sa u përket kritereve racionale dhe të dhënave ndijore, këto janë instrumentet njerëzore dhe masat që bëjnë të mundur peshimin dhe krahasimin e tillë, me qëllim që të arrihet tek e vërteta. Nëse ka arsye për të besuar se kuptimi i dikujt për shpalljen bie ndesh me interesat njerëzore, duhet të kërkohet një kuptim më i madh i shpalljes ose i fakteve shkencore të rëndësishme për çështjen në fjalë. Në

këtë mënyrë, dikush do të jetë në gjendje të dallojë rrjedhën e veprimit që është më në përputhje me frymën e ligjit islam edhe nëse ndodh që të ndryshojë nga vendimet e mëparshme bazuar në tekstin në fjalë. Megjithatë, çfarë na tregon kjo qasje, nuk është se ka më shumë se një të vërtetë. Përkundrazi, thjesht tregon për dallimet që ekzistojnë midis situatave, perspektivave dhe rrethanave nga njëra anë, ose nga një vend në tjetrin. Nëse kuptohet mirë, kjo pasqyrë nuk krijon ndarje; përkundrazi, pohon se ka unitet në diversitet dhe diversitet në unitet.

Botëkuptimi islam në mes të shoqëruesve (sahabëve) të Pejgamberit dhe arabëve të shkretëtirës

Pas vdekjes së sahabëve të Pejgamberit po të kishte vazhduar t'i përmbahej botëkuptimit kur'anor bashkësia muslimane - duke kuptuar lidhjen objektive dhe integrale që ekziston midis shpalljes dhe natyrës - do të kishim ruajtur unitetin tonë si një ummet; ne do të kishim udhëhequr rrugën në zhvillimin e shkencave shoqërore islame; dhe ne nuk do të ishim ndarë në fraksione ndërluftuese dhe parti. Në këtë rast, nuk do të ishte e mundur që sindikatat e 'faronit' dhe 'priftit' të mashtronin publikun dhe të shkatërronin unitetin e tij - me slogane shekullare, liberale dhe demokratike, ose me ideologjitë fetare, duke paraqitur gënjeshtër dhe qëllime vetëshërbyese për një kërkim për të vërtetën dhe drejtësinë. Megjithatë, në fakt, të gjitha këto gabime dhe krime janë kryer pa marrë parasysh interesat e vërteta të individit apo komunitetit musliman dhe pa marrë parasysh faktet objektive. Zgjedhjet personale, aksiomat dhe hipotezat e paprovuara janë trajtuar sikur të ishin fakte të vërtetuara, dhe në proces - e vërteta dhe interesat e vërteta

njerëzore kanë humbur, komuniteti është shkatërruar dhe pjesëtarët e tij janë larguar të gjithë në rrugët e tyre.

Nëse mendimi islam do të vazhdonte të udhëhiqej nga konceptet dhe kuptimet kur'anore, do të ishte kuptuar se fjalët që Pejgamberi u thoshte fiseve arabe në shkretëtirë (domethënë, fiseve beduine) u përshtatën me nevojat dhe kapacitetet specifike dhe me fazën kulturore dhe historike të tyre, përmes së cilës ata po kalonin. Siç ka paralajmëruar njëherë Pejgamberi: "Bisedoni me njerëzit në mënyrat që ata mund t'i kuptojnë."⁴ Dhe, siç citon muslimani Abdullah ibn Masud, duke thënë: "Nëse flisni me njerëz mbi kokat e tyre, fjalët tuaja janë detyruar të bëhen burim i tundimit dhe gjykimit për disa prej ta." Duket, megjithatë, se kjo urtësi nuk u mësua përmendsh nga mendimtarët muslimanë, të cilët demonstironin mungesë të vetëdijes për natyrën specifike, të lidhur me kohën dhe vendin e diskursit që Pejgamberi u ishte drejtuar arabëve të shkretëtirës. Me kalimin e kohës, kjo mungesë ndërjegjësimi kontribuoi në një gatishmëri për të pranuar shumë të tilla, të cilat - për arsye dhe motive të panumërta - ishin futur në shkrimet islame nëpërmjet nocioneve dhe traditave fisnore, hebraike, gnostike dhe supersticioze. Kjo, nga ana tjetër, çoi në një ngatërresë të botëkuptimit kur'anor, e cila e pengoi përparimin e qytetërimit islam, duke vënë një kllapë në shpirtin e tij, në dinamizmin dhe modelet e tij krijuese të mendimit.

Me kalimin e kohës, Kur'ani u konsiderua si pak më shumë se një mjet për të marrë një bekim dhe një shpërblim qiellor përmes recitimit dhe memorizimit të tij, ndërsa në të njëjtën kohë ka pasur pak në rrugën e ixhtihadit (përpjekjet për t'u kapur me kuptimet e tij në mënyra të reja dhe krijuese). Ka pasur një theks të ekzagjeruar në shkrimet që përmbanin aplikime historike të mësimëve kur'anore, të bazu-

ara në një kuptim thjesht gjuhësor të tekstit, ndërsa komuniteti musliman ra gjithnjë e më shumë pre e letargjisë, stagnimit, pasivitetit, supersticionit dhe sofistiksës. Si rrjedhojë, baza e njohurive dhe e fuqisë mbi të cilën u themelua ky komunitet filloi të shpërbëhet, ndërkohë që drita udhëheqëse e reflektimit, hetimit, krijimtarisë dhe kujdestarisë së vetëdijshme u zhduk në mënyrë të qëndrueshme.

Perspektiva e arabëve beduinë - e ngjyrosur siç ishte nga traditat e tyre përjashtimore, diktatoriale, shoviniste fisnore dhe nga mënyrat e tyre të menduarit - ishte bërë kështu një forcë dominuese në bashkësinë muslimane. Ky zhvillim u përforcua me hyrjen në Islam të popujve të tjerë, të cilët sollën me vete tradita dhe nocione të trashëguara nga kulturat e tyre autokratike. Një faktor tjetër në punë, siç e kemi parë, ishte dështimi për të dalluar me kujdes mes diskursit të së përjetshmes, të pakufishmes së Kur'anit dhe diskursit praktik pejgamberik, që ishin trajtuar në mënyrë specifike për arabët paganë të Gadishullit Arabik në dritën e veçantë të rrethanave të tyre. Fokusi i këtij diskursi të përdorur ishte mbi bazat e fesë dhe të ndërtimit të bashkësisë e të shoqërisë përmes lutjes rituale dhe zeqatit. Kur Pejgamberi iu drejtua fiseve arabe të shkretëtirave me fjalët: "Ose i nënshtroheni Islamit, ose të jeni të përgatitur për luftime", qëllimi i tij ishte t'i çlironte nga gjendja e tyre primitive sociale dhe kulturore në një kuptim të pikave fillestare për krijimin e një qytetërimi global të bazuar në Kur'an dhe në mësimet e tij. Sidoqoftë, ky diskurs i kërcënimit, me gjithë natyrën e tij të lidhur me kohën dhe rrethanat, lejoi të eklipsonte ato mësimet të Kur'anit që shkojnë përtej çdo kohe, vendi ose rrethane dhe flasin me qeniet njerëzore të të gjitha kombeve dhe moshave.

Të gjithë faktorët e lartpërmendur kanë luajtur një rol në shtrembërimin e vizionit islam-kur'anor që i kishte udhëhequr sahabët e Pejgamberit. Me këtë shtrembërim, për më tepër, theksimi në rritje i është kushtuar një retorike kërcënimi drejtuar mohuesve armiqësorë, të palodhur, të së vërtetës. Duke qenë kështu, përballë sfidave dhe zhvillimeve të mëvonshme dhe në sfondin e dështimit të dallimit midis besimtarit që kishte shkuar gabimisht në rrugën e duhur dhe rebelimit të pabindur - midis shpirtit të humbur dhe pafytyrës antagoniste, kokëfortë - rruga ishte shtruar për regres të mëtejshëm në komunitetin musliman në nivelet e mendimit dhe të arritjeve kulturore.

Rrjedhimisht, është e rëndësishme për ne që të dallojmë këtu mes botëkuptimit kur'anor të sahabëve, që kishin zburuar botën rreth tyre, dhe atë të arabëve të shkretëtirës primitive, e cila u reflektua në atë që mund të quhet 'diskurs minimalist, të cilin Pejgamberi ua drejtoi atyre në bazë të rolit të tij si një besimtar i autoritetit në shoqërinë e tyre'. Duke u thënë atyre, në efekt, "ose i nënshtroheni Islamit, ose përgatituni për luftë", qëllimi i Pejgamberit ishte të krijonte strukturën themelore të një shoqërie njerëzore midis këtyre fiseve pagane primitive në mënyrën më të thjeshtë, më pak kërkuese, dhe për ta bërë këtë duke theksuar shtyllat e Islamit, veçanërisht ato të lutjes (me forcën e saj kohezive) dhe zeqatin (me aftësinë e tij për të afirmuar dhe rritur solidaritetin shoqëror dhe bashkëpunimin).

Është e panevojshme të thuhet se të dy këndvështrimet qëndronin larg botës: botëkuptimi i civilizuar i Kur'anit me të cilin jetuan dhe kaluan Shoqëruesit e Pejgamberit, si dhe botëkuptimi primitiv i arabëve të shkretëtirës së bashku me retorikën e trashë që ata ishin në gjendje ta kuptonin. Shoqëruesit u mblodhën rreth të Dërguarit të Zotit për të

mësuar Kur'anin dhe botëkuptimin e tij të civilizuar e universal. Ky botëkuptim përfshin historinë njerëzore - prej krijimit të njeriut si -kujdestar dhe administrator nga ana e Zotit në tokë - "... Ja, unë do të vendos në tokë një që do ta trashëgojë atë" (Surja el-Bakare, 2:30) - deri, kur ata që banojnë në to të përmbushin qëllimet e tyre nëpërmjet përdorimit krijues dhe të dobishëm të burimeve të tokës: "... derisa toka të ketë marrë stolitë e saj të çmuara dhe të zbu-kuruara, dhe ata që banojnë në të të besojnë se ata kanë fituar zotërim mbi të, aty do të zbret mbi të gjykimi ynë, natën ose ditën..." (Surja Junus, 10:24) Sahabët, pra, ishin studentë të Kur'anit të shenjtë. Kur ata kishin dëgjuar dhjetë vargje prej tij, do të ndaleshin, do t'i predikonin në kujtesë, pastaj do të vepronin mbi to nën syrin vigjilent të të Zgjedhurit të Zotit si mësues, shembull dhe udhëzues, karakteri i të cilit pasqyrohet në Kur'an:

Pasi vini re, ju qëndroni në një mënyrë sublime jetese.
(Surja El-Kalem, 68:4)

Dhe [kështu, o pejgamber], Ne të kemi dërguar ty si një dëshmi e hirit Tonë ndaj të gjitha botëve. (Surja El-Enbija, 21:107)

Prandaj, nuk duhet të habitemi kur të gjejmë se kur, në rrethana të veçanta, dikush do të shkruante një vepër ose një deklaratë të Pejgamberit, ai do t'i udhëzonte ata që ta fshijnë atë që kishin shkruar. Për këtë arsye, gjatë kohës së Pejgamberit dhe halifëve të udhëzuar në mënyrë të drejtë hadithet - domethënë, raportet në lidhje me diçka që i Dërguari i Zotit kishte thënë, bërë ose miratuar - nuk janë regjistruar me saktësinë dhe precizitetin me të cilën Kur'ani u regjistrua. Arsyeja për këtë është thjesht se Kur'ani, në vend të haditheve, është burim i botëkuptimit të përgjeshëm

dhe të qëndrueshëm të Islamit. Në të njëjtën kohë, kjo nuk është në kundërshtim me faktin se i Dërguari i Zotit e udhëzoi popullin e tij t'i bindej urdhrave dhe udhëzimeve të tij, duke qenë se ai ishte autoriteti i tyre tokësor dhe kreu i shtetit. Në të vërtetë, askush nuk ishte që të mos u bindej urdhrave të Pejgamberit me pretekstin se ato nuk u gjetën në Kur'an, pasi që aplikimet konkrete dhe të detajuara që komandat e tij i përfaqësonin nuk ishin pjesë e funksionit të Kur'anit. Përkundrazi, Kur'ani është një kushtetutë, një mesazh i përjetshëm, një thirrje, një ligj dhe një botëkuptim, vlefshmëria e të cilit përfshin të gjitha kohët dhe vendet:

Ta. Sin. Mim. Këto janë mesazhe të shkrimit hyjnor, të qarta në vetvete dhe duke treguar qartë të vërtetën. (Surja Esh-Shuara, 26:1-2)

...Asgjë nuk kemi lënë pas dore në dekretin Tonë... (Surja El-En'am, 6:38)

Elif. Lam. Ra. Një shkrim hyjnor [është ky], me mesazhe që janë bërë të qarta në dhe nga vetvetja, dhe janë shkruar qartë - [dhuruar për ju] nga hiri i Njërit që është i urtë, i Gjithëdijshëm... (Surja Hud, 11:1)

Elif. Lam. Ra. Një shkrim hyjnor [është ky - një shpallje] të cilën Ne të kemi dhuruar nga lart, në mënyrë që të nxjerrësh gjithë njerëzimin, me lejen e Mbështetësit të tij, nga thellësitë e errësirës në dritë... (Surja Ibrahim, 14:1)

Kjo [zbulesë], pra, është një mjet për të kuptuar njerëzimin dhe një udhëzim dhe hir për njerëzit që janë të pajisur me siguri të brendshme... (Surja El-Xjathije 45:20)

Funksioni i Kur'anit nuk është që të lëshojë udhëzime ose të nxjerrë ligje që kanë të bëjnë me menaxhimin e shoqërisë dhe punët e saj në kohë dhe vende specifike; përkundrazi, funksioni i tij është të përcaktojë botëkuptimin e

përjetshëm, të frymëzuar hyjnisht, të cilin Pejgamberi e ka zbatuar në mënyrë të mençur në rrethana specifike: "O Mbështetësi ynë! Ngrini nga mesi i pasardhësve tanë një pejgamber nga mesi i tyre, i cili do t'u përcjellë mesazhet Tuaja, dhe t'u japë atyre zbulesë e urtësi dhe t'i shtyjë ata të rriten në pastërti, sepse, me të vërtetë, Ti vetëm je i Plotfuqishëm, me të vërtetë i urtë!" (Surja El-Bekare, 2: 129), dhe në dritën e koncepteve dhe parimeve të të cilave menaxhimi i tillë shoqëror kishte për qëllim të ndodhte gjatë gjithë historisë së mëvonshme.

Është ky fakt që mund të na ndihmojë të kuptojmë pse, pas disa sahabëve që kishin dalë në qytete të ndryshme dhe filluan t'u mësonin hadithet njerëzve lidhur me fjalët dhe veprimet e Pejgamberit, halifi i udhëzuar drejtë - Omer ibn 'ul-Hattab - iu dha atyre udhëzime për t'u kthyer në Medinë, pasi njerëzit që banonin në këto qytete të tjera, ndryshe nga vetë Medina, nuk do të ishin në gjendje të kuptonin çfarë domethënie kishin hadithet, qëllimin e Pejgamberit pas veprimeve që kishte marrë dhe fjalët që kishte thënë, ose rrethanat nga të cilat ato kishin lindur.

Një studim i thellë i historisë së bursës islame bën të qartë se mënyrat fisnore dhe të menduarit, së bashku me fluksin e popujve joarabë në bashkësinë muslimane, ushtruan një ndikim të madh në rrjedhën e shtetit-komb arab pas disfatës së trashëgimtarëve në shkollën e Medinës, të cilët ishin të izoluar nga çështjet publike të bashkësisë muslimane dhe u ulën në vend të fushës së adhurimit privat dhe të çështjeve personale. Paraardhësi i Shkollës së Medinës dhe themeluesi i 'Shkollës së Opinionit' (madrastat 'ur-re') ishte Imam Ebu Hanife En-Nu'man (vd. 150 hixhri/ 767), qasja e të cilit u bazua në parimet e mendimit të arsyetuar, reflektimin mbi Kur'anin dhe mençurinë e mishëruar në apliki-

met e Pejgamberit për mësimet kur'anore në situata specifike. Kur argumentoi për këtë, apo atë mendim, apo atë vendim, Imam Ebu Hanife u kënaq me citime minimale nga Sunneti pejgamberik.

Megjithatë, kjo nuk do të thotë që tekstet e Sunnetit dhe mençuria e mishëruar në aplikimet e tij të mësimëve kur'anore nuk ishin të pranishme në mendjet e Imam Ebu Hanifes dhe pasuesve të tjerë të shkollës së tij të mendimit, si reflektim dhe shkrim. Ashtu si Ebu Hanife, Imam Malik ibn Enes (vd. 179 hixhri/795) përfshiu relativisht pak (pesëqind) hadithe pejgamberike në *Muwatta'*; për më tepër, në qoftë se ai hasi në një konflikt midis llogarive të gjetura në Sunnet dhe pikëpamjeve të adoptuara nga mendimtarët e Shkollës së Medinës, ai do ta pranonte këtë të fundit në vend të të parës - për shkak se për Imam Malikun, në veçanti, konkluzionet e arritura nga mendimtarët e Shkollës së Medinës kanë qenë më të përputhura me mendimin dhe praktikën mbizotëruese të ditëve të vetë Pejgamberit.

Ne shohim një kontrast, megjithatë, në rastin e Imam Ahmed ibn Hanbelit, themeluesit të medhhebit të fundit ndër katër shkollat sunnite të jurisprudencës, i cili mendimin e tij e zhvilloi në Irak - domethënë në një mjedis që ishte i dallueshëm në shumë mënyra nga ai i Medinës. Iraku, i cili ka qenë vendlindja e një numri të civilizimeve të kaluara, ka dëshmuar zhvillime kritike gjatë ngritjes së halifatit abbasit pas disfatës së Barmakidëve (el-barmekijeh),⁵ luftës së pushtetit mes El-Aminit dhe El-Me'munit⁶ dhe zhvendosjes në balancën e pushtetit në favor të turqve gjatë sundimit të El-Mutait. Është e panevojshme të thuhet: ngjarje të tilla shërbyen për të distancuar Imam Ahmedin në veçanti nga shoqëria që kishte ekzistuar gjatë ditëve të Pejgamberit, kur edhe ishin përshtatur kërkesat e Pejgam-

berit për mësimin kur'anor. Si rrjedhim, si një mënyrë për të trajtuar krizën e mendimit që kishte lindur në ditën e tij, Imam Uthmani përfshiu në *Musnadin* e tij rreth dyzet mijë hadithe, shumë prej të cilave janë të dobëta⁷ dhe të cilat ai i kishte zgjedhur nga qindra mijëra hadithe dhe rrëfime të tjera me të cilat ai ishte i njohur.

Kjo vepër e Imam Ahmedit ka kontribuar në përhapjen e përmbledhjeve dhe enciklopedive të haditheve, qëllimi i së cilës, mjerisht, nuk ishte kryesisht si një burim për lexuesit që të përfitonin nga mençuria për t'u mbledhur nga mënyrat në të cilat Pejgamberi i Zotit i kishte aplikuar mësimet kur'anore, por më tepër si një mjet për të vendosur shenjtërinë e tyre, kështu që - meqë imitimi u bë gjithnjë e më i fortë si zëvendësim për arsyetimin dhe interpretimin e pavarur dhe aplikimin krijues të koncepteve kur'anore në situata të reja - tekstet e tilla mund të shërbenin si një mjet për mbajtjen në gjirin e filozofive, kulturave dhe sistemeve të mendimit gnostik që kishin filluar të ndikonin në mendimin e filozofëve muslimanë dhe mistikëve, lëvizjeve filozofike skolastike dhe mendimit shi'it politik të orientuar.

Si rezultat i zhvillimeve të lartpërmendura, shumica e dijetarëve muslimanë përfunduan duke u përqendruar në çështjet që kanë të bëjnë me devotshmërinë personale, ose çfarë u quajt modalitete të adhurimit (ibadat) - edhe pse, për muslimanin e përkushtuar, çdo veprim që ai ose ajo ndërmerr, qoftë ai publik ose privat, është një formë e adhurimit. Në mënyrë të ngjashme, studiuesit vëmendjen e tyre e përqendruan në ligjet dhe rregulloret e statusit personal, ato që rregullojnë transaksione të zakonshme, siç janë marrëveshjet e shitjes e të ngjashme. Si rrjedhojë, nuk ka mbetur asnjë kohë apo energji reale për të shkruar libra që kanë të bëjnë me sferën publike, domethënë me menaxhi-

min e çështjeve qeveritare dhe të interesave publike. Të vetmit libra që prekën këto tema u kufizuan në këshillime të paqëllimshme para drejtësisë. Për t'i bërë gjërat edhe më keq, librat e tillë iu dedikuan zotëruesve të pushteteve diktatoriale, të cilët kurrë nuk do t'i kishin marrë parasysh këshillat e tilla për të filluar me to.

Humbja pothuajse e plotë e botëkuptimit islam me theks të balancuar në sferat publike dhe private rezultoi me një mbingarkesë në retorikën e kërcënimit dhe frikësimit, bazuar në supozimin se popullsia muslimane në përgjithësi ishte e destinuar të mbetet e paditur, besimi i tyre i dobët dhe predispozitat e sundimtarëve të tyre njëra prej të ligave dhe mosbindjeve. Ky lloj i retorikës dhe i supozimeve u ka mundësuar atyre që janë në pozita të pushtetit të dhurojnë rrobat e shenjtërisë së rreme, duke adoptuar rolin e kujdestarit despotik në raport me bashkësinë muslimane. Ky qëndrim u përmbledh nga halifi abasid El-Mensuri (159 h./775) në pretendimin e tij për të qenë 'zëvendës i Zotit në tokë'. Kështu, diskursi islam u bë i përkushtuar ndaj qëllimit të mohimit të vetes dhe mendjes, duke inkurajuar pranimin servil në autoritetin e tiranëve të mashtruar. Duke vepruar kështu, ai tregoi mospërfillje për të drejtën e mirëfilltë të bashkësisë muslimane për të mbikëqyrur sundimtarët e saj, detyra e së cilës është të mbrojë interesat e subjekteve të tyre dhe të japë miratimin e tyre ndaj vendimeve që dalin nga konsultimet e përbashkëta midis sundimtarit dhe të sunduarit.

Ishte e natyrshme që - në përgjigje të retorikës së vetëmohimit, gjendjes së mjerueshme intelektuale, ku komuniteti musliman tani e ka gjetur veten dhe erozionin e botëkuptimit të tij islam - kjo duhet të çojë në një reagim të ashpër në formën e vetëqëndrimit, individualizmit, raciz-

mit, egoizmit dhe pasivitetit të sëmurë. E tilla ishte shumë larg nga vetërealizimi i vërtetë si individë dhe si komb. Prandaj, veprimi vendimtar, mjeshtëria, kreativiteti, reforma, vetëdhënia dhe ushtrimi i dhanë rrugë pavendosmërisë, frikës, butësisë dhe servilitetit.

Në lidhje me këtë, është e rëndësishme të theksohet se mënyra me të cilën i Dërguari i Zotit iu drejtua shokëve të tij, u shënua vazhdimisht nga dashuria, vlerësimi, respektimi dhe njohja e cilësive të tyre fisnike, arritjeve dhe kontributeve. Si e tillë, ajo ishte larg nga një retorikë e përbuzjes, poshtërimit apo frikësimit. Është ky lloj komunikimi që pasqyron pikëpamjen kur'anore të të tjerëve dhe të botës. Ashtu siç thotë Zoti i Plotfuqishëm: "... i gjithë nderi i përket Zotit dhe [kështu] pejgamberit të Tij dhe atyre që besojnë [në Zot], por për këtë hipokritët nuk janë të vetëdijshëm." (Surja El-Munafikun, 63: 8) Rrjedhimisht, pra, muslimanët gjithmonë duhet të trajtohen me nderim dhe respekt.

Çfarë është botëkuptimi kur'anor?

Botëkuptimi kur'anor është një perspektivë pozitive etike, monoteiste, e qëllimshme në botë dhe aty ku reflektojnë natyrën e shëndoshë dhe të balancuar njerëzore që Zoti krijoi brenda nesh. Së këndejmi, është e domosdoshme që ajo të jetë një pikëpamje shkencore dhe e sunduar nga ligji që mbështet administrimin e përgjegjshëm të tokës dhe pasurive të saj. Një botëkuptim i tillë synon të krijojë një ndërgjegjësim për elementet që shkojnë për të krijuar një natyrë të shëndoshë njerëzore, sepse vetëm nëpërmjet një vetëdijeje të tillë do të kemi udhëzimin që na nevojitet për të arritur vetërealizimin e vërtetë në të dyja nivelet individuale dhe komunale. Vetërealizimi i vërtetë përfshin aftësi-

në për t'iu përgjigjur me moderim nevojave dhe impulseve tona të ndryshme, duke eksploruar horizontet e ekzistencës njerëzore në të gjitha dimensionet shpirtërore krijuese:

Për cilindo – qoftë burrë apo grua - që bën vepra të mira dhe është besimtar, ne do të bëjmë vërtet një jetë të mirë; dhe me siguri do t'u japim atyre shpërblimin e tyre në përputhje me të mirat që ata kanë bërë ndonjëherë.
(Surja En-Nahl, 16:97)

Kur një person jeton në harmoni me natyrën njerëzore të dhënë nga Zoti, ekziston një dëshirë dhe vullnet për të sakrifikuar veten, për të shmangur agresionin, për të mbrojtur të vërtetën, për të ruajtur dinjitetin njerëzor dhe për të ndjekur kënaqësitë e ligjshme në jetë (Pejgamberi tha se "bërja e dashurisë në bashkëshortësi meriton një shpërblim nga Zoti sikur të ishte një akt bamirësie"). Prandaj, në botëkuptimin islam, njëri merr një shpërblim në të dyja rastet. Në mënyrë të ngjashme, dikush merr një shpërblim për përpjekjen për të fituar një jetë të ndershme për veten dhe për ata që mbështet financiarisht, për përdorimin e përgjegjshëm të burimeve në dispozicion dhe për të ndjekur të kuptuarit dhe njohuritë, qoftë shpirtërore ose të zakonshme. Në fund të fundit, asnjë nga këto aktivitete nuk ka për qëllim të dëmtojë askënd ose asgjë; përkundrazi, ato janë përpjekje pozitive që ndihmojnë në përmbushjen e kuptimit të jetës dhe të qëllimeve të dhëna nga Zoti.

Një musliman i cili e ka kuptuar botëkuptimin kur'anor do të jetojë në harmoni me natyrën e tij të dhënë nga Zoti, e cila në thelb është e mirë. Rrjedhimisht, atëherë, një person i tillë do ta dojë Zotin – i Cili është përsosuria dhe pastërtia, e vërteta, drejtësia, mëshira dhe paqja. Në anën tjetër, ai është i detyruar ta urrejë të keqen, që është sinonim i dëmit, i

padrejtësisë, korrupsionit, mizorisë dhe agresionit. Këto cilësi janë të neveritshme për Zotin, i Cili na paralajmëron kundër tyre. Atëherë, është e natyrshme vetëm që një musliman besimtar gjithashtu t'i urrejë ato.

Botëkuptimi kur'anor që neve si muslimanë na kërkohet të fusim në mendjet dhe zemrat e fëmijëve tanë është një vizion i dashurisë, i dinjitetit dhe paqes. Stema e tij është besimi në njëshmërinë e Zotit, dhe trangu i tij është ndjekja e diturisë dhe pastrimi i mendjes dhe i emocioneve të dikujt. Ata që janë të zhytur në botëkuptimin kur'anor do të bekohen me dashuri për Zotin dhe me dashurinë e Zotit për ta. Individë të tillë ofrojnë lirisht veten në shërbim të Zotit, sepse është natyra e tyre ta duan Atë, që është e vërteta, drejtësia dhe mëshira, dhe pasi që nuk ka asnjë tjetër që meriton të duhet dhe të kërkohet miratimi i Tij. Kjo përfshin prindërit ose fëmijët e dikujt, madje edhe veten, pasi vetja nuk ka as ekzistencë e as kuptim pa dashurinë e Zotit. Nëse një person me një orientim të shëndoshë shpirtëror dhe doktrinar vëren hije ose një dëshirë për të keqen brenda vetvetes, ai nuk do të pushojë derisa ai të largohet prej saj. Kjo është ajo që do të thotë ta duash Zotin; kjo do të thotë ta duash përsosurinë, pastërtinë dhe mirësinë dhe të mos e miratosh veten nëse dikush shkon në rrugë të gabuar dhe kryen çdo lloj të keqe apo padrejtësie.

Ky është kuptimi i fjalëve të Pejgamberit: "Asnjëri prej jush nuk ka besuar me të vërtetë derisa u bëra më i dashur për të, pastaj për fëmijët e tij, për prindërit e tij dhe për të gjithë njerëzit."⁸ I njëjti mesazh transmetohet nga shkëmbimi i mëposhtëm mes Omer ibn 'ul-Hattabit dhe të Dërguarit i Zotit:

Njëherë, duke marrë dorën e Pejgamberit, Omeri tha: "O i Dërguari i Zotit, betohem se je më i dashur për mua sesa çdo gjë tjetër, përveç shpirtit tim!" Ai u përgjigj duke thënë: "Nga Ai që mban shpirtin tim në dorën e Tij, Ju them, [nuk do të keni besim të përsosur] derisa të jem më i dashur për ju sesa shpirti juaj." "Prandaj," u përgjigj Omer-i, "ti je tani më i dashur për mua sesa shpirti im". "Dhe tani, o Omer, [besimi juaj është përsosur]!"⁹

Ajo që na thotë kjo është se besimi ynë do të jetë i plotë kur të jemi bërë krejtësisht të sinqertë në dashurinë tonë për Zotin, një dashuri e shprehur, një dashuri e pastër dhe e pasionuar për mirësinë dhe të vërtetën në këtë botë. Gjithashtu, duhet të mbahet mend se dashuria për Pejgamberin është pjesë e dashurisë për Zotin, sepse me anë të moralit të tij, karakterit të tij dhe sjelljes së tij, Pejgamberi ka shërbyer si shprehja e lartë njerëzore e asaj që do të thotë dashuri për Zotin. Siç i tha dikur Zoti i Plotfuqishëm: "... sepse vini re, ju jeni në një mënyrë ana sublime e jetës". (Surja El-Kalem, 68:4) Në mënyrë të ngjashme, Zoti i shpalli komunitetit të hershëm musliman:

Vërtet, juve [o njerëzim] ju erdhi një pejgamber prej jush: të cilin e rëndon mendimi që ju mund të vuani (në jetën e ardhshme). Plot shqetësim për ju [është ai, dhe], plot dhembshuri dhe mëshirë ndaj besimtarëve. (Surja Et-Tevbe, 9:128)

Dhe:

Kushdo që i kushton vëmendje të Dërguarit, i kushton vëmendje Zotit... (Surja En-Nisa', 4:80)

Sa'd ibn Hisham tha: "Më tregoni për karakterin e të Dërguarit të Zotit", në të cilën ajo (Aishja) u përgjigj: "Karakterit i tij ishte Kur'ani."¹⁰ Në të vërtetë, atëherë, ata që janë të

sinqertë në dashurinë e tyre për Zotin dhe atributet e Tij do ta duan gjithashtu të Dërguarin e Tij dhe çfarë përfaqësojnë atributet e tij; ata gjithashtu do të duan në vetvete çdo gjë që është në përputhje me këto attribute dhe do ta urrejnë në veten e tyre çdo gjë që vjen në konflikt me ta.

Dashuria për të Dërguarin e Zotit dhe anëtarët e familjes së tij me të cilën ai ka jetuar në kushte intime - duke përfshirë gratë e tij, vajzat e tij, nipërit e tij dhe të afërmit e tjerë, si dhe sahabët që besonin në mesazhin e tij, e ndoqën atë, mësuan nga ai dhe ishin të sinqertë në besimin e tyre dhe luftën e tyre në emër të së vërtetës - nuk është aspak kult i personalitetit. Përkundrazi, është një dashuri për cilësitë fisnike, vlerat dhe parimet që ai mishëronte; çdo gjë tjetër përveç kësaj është një largim nga rruga e shëndoshë dhe një rënie në grackën e racizmit, fanatizmit dhe obsesionit me prejardhjen, që e dëmtoi vizionin kur'anor të bashkësisë muslimane në ditët e mëvonshme - duke përvulur strukturën e saj sociale dhe institucionale, duke lehtësuar tiraninë dhe korrupsionin, duke nënvleftësuar ndjenjën e solidaritetit si komb dhe duke kontribuar në shpërbërjen e qytetërimit islam.

Duke pasur parasysh pikënisjen e ndjenjave të muslimanëve ndaj Zotit, veçanërisht pas ndikimeve negative intelektuale dhe kulturore në punën dhe në kulturën materialiste moderne, është e rëndësishme të ndërmerren studime socio-psikologjike që pasqyrojnë botëkuptimin kur'anor dhe qendrën e dashurisë për Zotin si Mëshirues, i Dashur, Bujar, i Denjë për të gjitha lavdërimet dhe i cili na kthen në mëshirën e Tij kur kthehemi tek Ai në pendim. Studime të tilla mund të marrin formën e literaturës që merret me materialet edukative-prindërore dhe shkollore, duke theksuar dashurinë e Zotit për fëmijën musliman. Në trajtimin e

audiencave me të rritur, duhet t'i kushtohet vëmendje reflektimit të ndërgjegjshëm për bekimet dhe kujdesin providencial të Zotit dhe mënyrat në të cilat Ai ka nderuar qeniet njerëzore. ("Edhe pse ti nuk e sheh Atë, Ai të sheh ty"). Enes ibn Maliku raporton se i Dërguari i Zotit ka thënë njëherë:

Gëzimi i Zotit ndaj një shërbëtori të Tij që pendohet mund të krahasohet me atë të një udhëtari që kalon nëpër një hapësirë shterpe dhe të pabanuar, kur papritmas mali i tij shpërthen para tij, duke mbajtur gjithë ushqimin dhe pijen e tij. Duke u dëshpëruar që ndonjëherë të shihte malin e tij përsëri, udhëtari iu betua një peme të afërt dhe shkoi të flinte nën hijen e saj. Kur ai u zgjua nga gjumi i tij, çfarë gjeti: malin e tij që qëndron para tij. Duke parë malin e tij të kthyer, ai e kapi atë me anë të pendës dhe, përveç vetes, me lehtësim të gëzueshëm bërtiti: "O Zot, Ti je shërbëtori im dhe unë jam Zoti yt!" Aq i fortë ishte gëzimi i tij, sa që ai nuk e shprehu veten në mënyrë koherente.¹¹

Muslimanët duhet të jenë të vetëdijshëm për faktin se dashuria për Zotin, përkujtimi dhe adhurimi i Tij, janë të vërteta vetëm nëse japin fryt në jetën e individit - për shembull: duke kryer detyrat e përfshira në administrimin e përgjegjshëm të tokës në një mënyrë të ndërgjegjshme, në mënyrë krijuese. Përndryshe, tregojmë se jemi më të ulët se kafshët, se bimët dhe objektet e pajetë, të gjitha që e lavdërojnë Zotin në mënyrën e tyre përkatëse, duke u sjellë në përputhje me funksionet që i ka caktuar:

...dhe, nuk ka asnjë gjë të vetme, por lartëson lavdinë e Tij të pakufishme, por ju [njerëzit] nuk e kuptoni mënyrën e lavdërimit të Tij! (Surja El-Isra', 17:44)

A nuk e dini ju se Zoti është lavdia e pafund të cilin të gjitha krijesat që janë në qiej dhe në tokë e lartësojnë,

madje edhe zogjtë që hapin krahët e tyre? Secili [prej tyre] di me të vërtetë si t'i lutet Atij dhe ta përlëvdojë Atë; dhe Zoti ka njohuri të plotë për gjithçka që bëjnë ata. (Surja En-Nur, 24:41)

... dhe jini të vazhdueshëm në lutje, sepse, vini re, lutja e kufizon [njeriun] nga veprat e neveritshme dhe nga gjithçka që është në kundërshtim me arsyen; dhe rikujtimi i Zotit është vërtet më i madhi [i mirë]. Dhe Zoti di gjithçka që ju bëni. (Surja El-Ankebut, 29:45)

Ebu Hurejre transmeton se i Dërguari i Zotit njëherë ka thënë: "Shumë njerëz që agjërojnë nuk fitojnë asgjë nëpërmjet agjërimin të tyre, përveç urisë; dhe shumë njerëz që kalojnë natën në namaz nuk kanë asgjë për të treguar për atë, përveç orëve të gjumit të humbur."¹² Në lidhje me këtë Enes ibn Malik kishte dalë me llogarinë në vijim:

Tre burra erdhën dikur në shtëpitë e grave të Pejgamberit për të pyetur për praktikat devocionale të Pejgamberit. Kur morën përgjigje për pyetjet e tyre, ata u përgjigjën - sikur të habiteshin kur kuptonin se ai nuk ishte më rigoroz në disiplinat e tij: "Por, si mund të krahasohemi me Pejgamberin, të cilit i janë falur të gjitha të kaluarat dhe të ardhmet?" (Surja El-Fet'h, 48: 2) Njëri prej tyre pastaj tha: "Sa për mua, kaloj çdo natë në lutje." Një tjetër tha: "Unë agjëroj gjatë gjithë vitit." Dhe i fundit i tyre shtoi: "Unë përmbahem nga të gjitha kontaktet me gratë dhe nuk do të martohem kurrë." "Pastaj i Dërguari i Zotit erdhi dhe tha: "A jeni ju ata që thatë këtë-e-këtë? Zoti është dëshmitari im që unë jam më i frikësuar nga Zoti dhe ju jeni më të vetëdijshëm për Të. Sidoqoftë, unë agjëroj [në kohë] dhe e ndal agjërimin tim [në të tjerat]; bëj lutjet rituale [herë pas here] dhe bëj pushimin tim [në të tjerat]; dhe i marr gratë në martesë. Dhe, kushdo që e anulon shembullin tim, nuk ka të bëjë fare me mua."¹³

Në një mënyrë të ngjashme, Abdullah ibn Amr ibn 'ul-Asi në lidhje me këtë takim me Pejgamberin tha: "I Dërguari i Zotit më pyeti njëherë: 'Abdullah, a është e vërtetë ajo që më është thënë, që ju agjëroni ditën dhe luteni natën?' Është e vërtetë, o i Dërguar i Zotit", u përgjigja. "Mos bëj më," më tha ai. 'Përkundrazi, agjëro në disa ditë, por jo në të tjerat. Kalo pjesë të natës në lutje, por jo të tërën. Sepse, trupi juaj ka të drejta mbi ju, sytë tuaj kanë të drejta mbi ju dhe, gjithashtu, dhe gruaja juaj.'"¹⁴

Duke pasur parasysh atë që është thënë deri më tani, mund të fillojmë të parashikojmë implikimet e botëkuptimit kur'anor në institucionet tona shoqërore duke zbatuar konceptet kur'anore në fusha të ndryshme të jetës. Mund të fillojmë me konceptet e konsultimit reciprok - drejtësinë, bamirësinë, bërjen e të mirës dhe pastrimin - si dhe konceptet e kundërta: të padrejtësisë, të keqbërjes, agresionit dhe gjithçka që bie ndesh me arsyen dhe interesat njerëzore. Duke vepruar kështu, ne sfidojmë pikëpamjen sipërfaqësore të Kur'anit si një libër të dobishëm për të bërë recitim për hir të marrjes së bekimeve dhe shpërblimeve personale. Në vend të kësaj pikëpamje, ne përpiqemi të krijojmë një kuptim të saktë të Kur'anit si burim udhëzimi dhe një botëkuptim konstruktiv shpirtëror mbi të cilin bazohet jeta jonë dhe shoqëria jonë. Kur'ani shërben si shufër matës për të gjitha qëllimet e propozuara - si dhe një sërë kriteresh mbi bazën e të cilave duhet të vlerësohet përmbajtja e tregimeve dhe teksteve të tjera, pastaj dhe interpretimet e tyre të ndryshme, në mënyrë që ato që përputhen me kriterin kur'anor gjykohen të jenë të vlefshme, ndërkohë që ato që e shkelin atë, mund të modifikohen, të lihen mënjanë ose të korrigjohen.

Një numër i betejave intelektuale dhe kulturore janë duke u ndezur për shkak të përpjekjeve të disave që të

zhdukin ose të marginalizojnë identitetin dhe kulturën muslimane me karakteristikat e saj dalluese dhe të shkatërrojnë aftësinë e saj për të dhënë kontribute kreative dhe reformatore në kulturën moderne materiale, devijimet dhe shtrembërimet e të cilave kërcënojnë shoqërinë dhe ekzistencën njerëzore. Një shembull i çështjeve rreth të cilave betejat e tilla janë të bujshme është ajo e të drejtave dhe roleve të grave në familje dhe në shoqëri. Institucionit të familjes historikisht i është kushtuar vëmendje e veçantë nga dijetarët muslimanë për shkak të lidhjes së tij jetësore me ligjin islam. Rrjedhimisht, familja muslimane ka ruajtur rëndësinë dhe forcën e saj morale, pavarësisht nga atrofia dhe stagnimi shkatërrues që ka goditur mendimin islam në të kaluarën. Për këtë arsye, familja muslimane ka qëndruar fort përballë stuhive të korrupsionit, të cilat kanë bërë një kërdi të llojit të vet në jetën politike muslimane dhe kanë çuar në shpërbërjen e institucioneve publike të shoqërisë muslimane.

Përveç nëse ne e reformojmë sistemin e familjes dhe të punës, në një mënyrë që pasqyron mençurinë e krijimit të manifestuar në rolet dhe përgjegjësitë e komplementaritetit të burrave dhe grave brenda strukturës familjare, ne do të kontribuojmë edhe më shumë në shkatërrimin dhe shpërbërjen e bashkësisë muslimane dhe të popujve të saj. Dhe, në këtë rast, do të jetë edhe më e vështirë për shoqëritë muslimane që të rindërtojnë themelet dhe shpresat e tyre për të kontribuar në përparimin dhe mirëqenien e qytetërimit njerëzor bashkëkohor.

Kur shihet nga këndvështrimi i botëkuptimit kur'anor, marrëdhënia mes burrit dhe gruas është një plotësim, jo ngjashmëri. Njësia plotësuese e gjinive sjell harmoni në ekzistencën njerëzore dhe në përbërjen fizike, psikologjike dhe shoqërore të burrit dhe të gruas, si rezultat i së cilës të

dy së bashku formojnë një entitet të plotë, të sinkronizuar. Ashtu si na përkujtojnë fjalët e Kur'anit të shenjtë:

Është Ai që ju krijoi [të gjithëve] nga një entitet i gjallë dhe nga ajo solli në jetë bashkëshortin e vet, kështu që njeriu mund të priret [me dashuri] ndaj gruas(Surja El-A'raf, 7:189)

Dhe në mesin e mrekullive të Tij është kjo: Ai krijon për ju shokë nga lloji juaj, në mënyrë që ju mund të anoni drejt tyre dhe Ai krijon dashuri dhe butësi mes jush: në këtë, vini re, ka mesazhe vërtet për njerëzit që mendojnë! (Surja Er-Rrum, 30:21)

Prandaj, ndonëse nocioni i ngjashmërisë mashkull-femër që mbizotëron në shoqërinë bashkëkohore materialiste pretendon të bazohet në një botëkuptim objektiv, shkencor, megjithatë fluturon përballë realitetit dhe punon në qëllime të ndryshme me natyrën njerëzore të dhënë nga Zoti. Udhëhequr nga pak më shumë se teket dhe impulset e kafshëve, ky nocion modern i dinamikës mashkull-femër tregon një mospërfillje arbitrare për natyrën njerëzore ashtu siç është dhe ligjet e kozmosit që qeverisin dimensionet psikologjike dhe fizike të marrëdhënies midis meshkujve dhe femrave. Prandaj, në vend që të bazojmë mendimet dhe sjelljet tona në supozimin se burrat dhe gratë janë në thelb të njëjtë, ne si muslimanë duhet të veprojmë duke supozuar që, ndonëse ata mund të jenë të ngjashëm në disa aspekte, burrat dhe gratë janë megjithatë të dallueshëm nga njëri-tjetri në mënyra plotësuese.

Konfuzioni që shënon qytetërimin bashkëkohor materialist në lidhje me gruan dhe familjen është një shembull i shkëlqyeshëm i natyrës së trashë, të çoroditur, të botëkuptimit mbi të cilin bazohet ky qytetërim. Botëkuptimi mate-

rialist shpërfill ose nënvlerëson dallimet esenciale, organike, psikologjike dhe sociale midis burrave dhe grave. Ne jemi dëshmitarë të efekteve shkatërruese të kësaj pikëpamjeje për shoqëritë perëndimore, ku kjo pikëpamje nihiliste, e pajustificuar dhe joshkencore, ka çuar në padrejtësi ndaj grave dhe dinjitetit të tyre, si dhe kundër të drejtave të fëmijëve, duke shkatërruar kështu institucionin e familjes me themelet e saj konstruktive etike.

Rrjedhimisht, nuk duhet të habitemi për trazirat dhe perversionin që kanë ardhur si rezultat i shpërbërjes së familjes dhe i moralit të saj në shoqërinë perëndimore. Duke pasur parasysh pikëpamjen e shtrembëruar që mbizotëron në marrëdhëniet midis grave dhe burrave në ndërtimin dhe zhvillimin e shoqërisë njerëzore, gratë kanë pasur barrën e pengimit të përmbushjes së instinkteve të tyre amtare - ose kur kanë zgjedhur të përmbushin këtë instinkt, kanë mbajtur vetëm shpenzimet materiale dhe psikologjike të kësaj zgjedhjeje. Ndërkohë, burrat janë përjashtuar nga përgjegjësia dhe u është lejuar të japin sundimin e lirë të prirjeve të tyre egoiste, në disa raste si bujkota të ashpra që kalojnë kohën e tyre të lirë në klubet e natës dhe në bordele. Në të njëjtën kohë fëmijët janë privuar nga edukimi atëror, ndërkohë që gratë, praktikisht, kanë pushuar të konsiderohen si nënat, gratë dhe vajzat, duke u trajtuar në vend të tyre si sende ose mallra - qëllimi i të cilave është të sigurojnë kënaqësi kalimtare për dëshirat e meshkujve .

Për fat të keq, mungesa e vetëdijes për botëkuptimin kur'anor, dimensionet e tij shoqërore dhe strukturën e sistemit kulturor të tij, u ka shërbyer interesave të atyre që merren me privimin kulturor të bashkësisë muslimane. Detyra e tyre është lehtësuar më tej me përhapjen e gjerë të arritjeve shkencore dhe materiale të civilizimit modern

perëndimor dhe me ndikimin e armëve dhe strategjive të përdorura në shërbim të një pushtimi të tillë kulturor, duke përfshirë përdorimin e programeve argëtuese të endura në mënyrë të pabarabartë nëpërmjet kanaleve satelitore dhe faqeve të internetit. Përveç kësaj, është edhe mungesa e mjeteve të udhëheqjes doktrinare, intelektuale dhe arsimore të rezistencës së dobët, të dobësisë dhe superficialitetit të lëvizjes intelektuale dhe arsimore muslimane dhe mungesës së studimeve autentike që kanë të bëjnë me personalitetin musliman dhe rrethanat e tij në të gjitha aspektet e tyre pozitive dhe negative në vendet e ndryshme ku banojnë muslimanët.

Koncepti i monoteizmit dhe pikëpamja e qëllimshme, etike, që ajo ngre, çon në konceptin e komplementaritetit. Koncepti i komplementaritetit ofron një shpjegim pozitiv të ngjashmërive dhe dallimeve që ekzistojnë midis burrave dhe grave. Në mënyrë të ngjashme, ai siguron një mjet për të porositur marrëdhëniet shoqërore midis burrave dhe grave dhe të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre në dritën e natyrave të tyre të dhëna nga Zoti dhe konceptet kur'anore të dashurisë (al-mawaddah), dhembshurisë (er-rrahmeh), bërjes së të mirës (el-ma'ruf) dhe të bamirësisë (al-ihsan). Si rezultat, çdo palë në këtë marrëdhënie njerëzore është në gjendje të arrijë vetërealizimin në kuptimin më të mirë dhe më pozitiv të fjalës, të gëzojë trajtim të drejtë dhe të marrë ndihmë në kryerjen e rolit të tij ose të saj në situata, fusha dhe faza të ndryshme që sjell jeta.

Kuptimi ynë për botëkuptimin kur'anor vazhdon të jetë i errët, për sa i përket mendimit modern islam, ndërsa mendimi islam - i bazuar vetëm në modelet tradicionale, veçanërisht në lidhje me marrëdhëniet familjare dhe ligjet e vendosura në periudhat e hershme historike dhe në vende të

ndryshme nga ato tonat - është joefektive dhe jo fleksibël. Rrjedhimisht, ka nevojë për një kuptim më të plotë të botë-kuptimit kur'anor dhe koncepteve të lidhura të tij. Për më tepër, ky botëkuptim duhet të kuptohet në një nivel më të thellë jo vetëm në lidhje me marrëdhënien bashkëshortore midis burrit dhe gruas, por përveç kësaj, pasi lidhet me llojin e riformulimit praktik që garanton të drejtat e burrit dhe të gruas në fushat ekonomike, politike, sociale dhe arsimore.

Një riformulim i tillë do të bëjë të mundur që këto sfera të fillojnë të veprojnë në mënyrë harmonike në përputhje me konceptet dhe parimet kur'anore, duke formuar kështu nënsistemet e integruara brenda sistemit më të gjerë të përfaqësuar nga shoqëria në tërësi. Kur kjo të ndodhë, të dy bashkëshortët do të bëhen më të aftë për të kryer funksionet dhe detyrat e tyre përkatëse dhe gruaja do të marrë trajtim më të drejtë, veçanërisht gjatë fazave të cenueshmërisë së saj më të madhe, domethënë ato të shtatzënisë, laktacionit dhe lindjes së fëmijës, pasi që detyra e nënës i takon gruas në veçanti, dhe askush përveç saj nuk mund ta kryejë atë.

Në dritën e botëkuptimit islam dhe të koncepteve dhe vlerave kur'anore, ky, atëherë, është një shembull i çështjeve që mendimi modern islam duhet të ballafaqohet me një mënyrë progresive dhe të fuqishme. Është gjithashtu e rëndësishme për ne të vëmë re se komuniteti ose kombi në botëkuptimin kur'anor kuptohet të jetë një pjesë e pandashme e ekzistencës njerëzore, e cila është e plotë vetëm kur jeta e individit plotësohet nga ajo e komunitetit. Sepse, në fakt, individi nuk ka ekzistencë të vërtetë përveç bashkësisë së cilës ai ose ajo i përket, ashtu siç komuniteti nuk ka ekzistencë përveç individëve që e bëjnë atë. Në mënyrë të ngjashme, mirëqenia dhe prosperiteti i individit varet nga forca e komunitetit dhe nga qëndrueshmëria e strukturës së

tij, ashtu sikurse që forca dhe prosperiteti i komunitetit varet nga shkalla në të cilën anëtarët e saj e kryejnë punën e tyre, sinqeritetin dhe përkushtimin e tyre, pjesëmarrjen dhe kontributet e tyre të gatshme. Prandaj, diskursi i Kur'anit i drejtohet individit, komunitetit dhe racës njerëzore si një e tërë:

Zoti ka premtuar ata prej jush që kanë arritur besimin dhe bëjnë vepra të mira që, me siguri, Ai do t'i bëjë ata të marrin pushtetin në tokë. (Surja En-Nūr, 24:55)

Dhe, thuaju atyre: "Vepro! Dhe Zoti do të shohë veprat tuaja, dhe [po ashtu] pejgamberi i Tij dhe besimtarët: ... " (Surja Et-Tevbe, 9:105)

O njerëz! Adhuroni Mbështetësin tuaj, i cili ju ka krijuar juve dhe ata që jetuan para jush, në mënyrë që ju të mund të jeni të vetëdijshëm për Të. (Surja El-Bekare, 2:21)

Ajetet e lartpërmendura tregojnë për tri themele për veprimin e suksesshëm njerëzor sipas botëkuptimit kur'anor: 1) forcën e sigurisë dhe të besimit, (2) produktivitetin e veprimit të dikujt, dhe (3) efektivitetin e veprimit të dikujt për shkak të drejtësisë së tij. Efektiviteti dhe produktiviteti i veprimit të një njeriu janë të lidhura me respektimin e një objektiviteti shkencor në qasjen e dikujt, ose atë që tradicionalisht është quajtur drejtësi (es-salah). Prandaj, dikush që nuk arrin t'i perceptojë faktet dhe ligjet e kozmosit në lidhje me atë që bën, do të marrë një shpërblim të vetëm në jetën e përtejme, domethënë, shpërblimi për besimin dhe qëllimet e mira - pasi dikush që i percepton ato në mënyrë korrekte për atë që bën, ai do të marrë dy shpërblime: domethënë, shpërblimin për besim dhe qëllime të mira; dhe shpërblimin për drejtësi ose dobi të jashtme (es-salah). Nëse, për shembull dikush dëshiron të gërmojë një pus, por nuk i kupton faktet objektive lidhur me atë se si dhe ku ta gër-

mojë atë, ai do të shpërblehet në jetën e përtejme për qëllimin e tij të mirë; sa për dikë që jo vetëm që dëshiron të gërmojë një pus, por gjithashtu kupton se si dhe ku ta gërmojë, ai do të marrë një shpërblim në jetën e përtejme për qëllimin e tij për ta gërmuar atë dhe shpërblimin tokësor për të qenë në gjendje të sjellë ujë të ftohtë.

Nëse bashkësia muslimane, kolektivisht dhe individualisht, dëshiron të lirojë energjinë e saj të fjetur psikologjike dhe shpirtërore, anëtarët e saj nuk kanë zgjidhje tjetër përveçse të reflektojnë në botëkuptimin kur'anor, pastaj të punojnë për të rimarrë vlerat dhe konceptet e tyre, si zbatohen ato për besimin, emocionet dhe perceptimet e tyre për mjedisin dhe kuptimin e ekzistencës. Omer ibn 'ul-Hattabi, duke i dhënë zë një qëndrimi të qartë, inspiruar nga Kur'ani, përgjegjës, realist ndaj jetës me të cilën jetonte ai dhe shokët e tjerë të Pejgamberit, tha: "Largohem nga paracaktimi (kaderi) i Zotit (ligjet dhe statutet e Tij) në paracaktimin e Zotit (ligjet dhe statutet e Tij)."¹⁵

Vetja dhe tjetri në botëkuptimin kur'anor

Nëse ky është lloji i dinamizmit dhe udhëzimit që botëkuptimi kur'anor i ofron bashkësisë muslimane, atëherë çfarë duhet të ofrojë për të tjerët? Dhe, kush janë këta 'të tjerë'? Çfarë rregullon marrëdhënien midis Vetes dhe Tjetrit në botëkuptimin kur'anor? Rruga përpara nesh do të jetë e qartë vetëm kur ta kemi sqaruar këtë dimension jetik njerëzor të perspektivës kur'anore në botën dhe jetën njerëzore. Duke pasur parasysh dimensionin universal dhe integruet të vizionit monoteist të Kur'anit, 'tjetri' shihet të jetë pjesë përbërëse e 'unë', ashtu siç 'unë' kuptohet të jetë pjesë integrale e 'Tjetrit'. Kur shihet nga këndvështrimi i botëkup-

timit kur'anor, marrëdhëniet ndërmjet kësaj dhe asaj *Vetë* dhe kësaj apo asaj *Tjetër* shihen si qarqe që ndërhyjnë, secila prej të cilave ka diçka të dobishme për të kontribuar tek tjetri dhe që së bashku formojnë një tapet të hollë të qëllimësie, integritimi, koordinimi dhe ndërveprimi konstruktiv. Është në këtë lloj konteksti - domethënë, në një të sunduar nga idealet e drejtësisë, tolerancës, vëllazërisë dhe paqes - se kuptimi i ekzistencës njerëzore individuale dhe kolektive është përmbushur.

Vetja dhe të Tjetri në botëkuptimin kur'anor - meshkuj ose femra, të zinj ose të bardhë, besimtarë apo jobesimtarë - janë të gjithë njëlloj, anëtarë të racës njerëzore, të bashkuar nga fakti i përkatësisë së tyre në tërësinë njerëzore. E parë nga perspektiva kur'anore, të gjitha qeniet njerëzore janë një entitet i vetëm, i krijuar në mënyrë të barabartë si vëllëzër e motra dhe anëtarë të familjes më të madhe njerëzore:

O njerëz! Jini të vetëdijshëm për Mbështetësin tuaj, i cili ju ka krijuar nga një entitet i gjallë, dhe nga ajo krijoi bashkëshortin e saj, dhe nga të dyja u përhapën jashtë një numër burrash dhe grash. Dhe, qëndroni të vetëdijshëm për Zotin, në emrin e të cilit kërkonti [të drejtat tuaja] nga njëri-tjetri dhe nga këto lidhje të farefisnisë. Vërtet, Zoti është gjithnjë vigjilent ndaj jush! ... (Surja En-Nisa', 4:1)

Vetes dhe Tjetrit në diskursin kur'anor - burrave dhe grave, që rrjedhin nga një shpirt i vetëm - u janë dhënë ekzistenca të ndryshme dhe të ndara për ta plotësuar njëri-tjetrin si bashkëshortë, popuj dhe kombe, të cilat janë sjellë dhe mbajtur së bashku nga lidhjet e dashurisë, dashamirësisë dhe dhembshurisë.

Vetja dhe Tjetri janë njerëz që u përkasin "popujve dhe fiseve" në një shumëllojshmëri sistemesh shoqërore njerë-

zore, të cilat, pavarësisht nga uniteti i tyre themelor, përfaqësojnë diversitetin. Në bazë të këtij diversiteti mund të ketë ndërveprime të përbashkëta, njohuri për njëri-tjetrin dhe integrim. Nëse të gjitha pjesët ishin identike, nuk mund të kishte ndërveprim ose komplementaritet. Tërheqja, për shembull, nuk ndodh midis dy poleve pozitive, ose dy negative, por vetëm ndërmjet një poli pozitiv dhe një negativ. Ndërveprimi, si tërheqja, kërkon bashkëpunim dhe plotësim; për këtë arsye qeniet njerëzore u krijuan për t'u shpërndarë si popuj dhe fise të ndryshme - si meshkuj dhe femra, me aftësi dhe kapacitete të ndryshme, në mënyrë që ata të mund të bashkëveprojnë, të njohin njëri-tjetrin dhe të ndihmojnë në arritjen e njëri-tjetrit:

... [Ai] të nxori nga toka dhe të bëri të lulëzosh... (Surja Hud,11:61)

Sepse, Ai është ai që ju ka trashëguar tokën dhe ju ka ngritur disa prej jush me gradë mbi të tjerët, në mënyrë që t'ju provojë me anë të asaj që Ai ju ka dhënë.(Surja El-En'am, 6:165)

Prandaj, ndryshimi dhe diversiteti në botëkuptimin kur'anor nuk kanë të bëjnë fare me racizmin apo me atë se një grup ose individ është superior ndaj një tjetri; përkundrazi, ato kanë të bëjnë me unitetin dhe një komplementaritet mbështetës të njeriut, i cili është jetik për ekzistencën e individit dhe të komunitetit.

Vetja dhe Tjetri ndryshojnë në kuptimin e "gjuhëve dhe ngjyrave", nëpërmjet të cilave krijimi dhe bukuria shfaqen te krijimi-nga niveli i individit, në atë të fiseve, popujve dhe racave. Megjithatë, në nivelin e esencës së tyre njerëzore, "asnjë arab nuk është superior ndaj një arabeje, e as nga e

bardha tek e zeza; përveç nëse është me anë të vetëdijes së Zotit" (predikimi i fundit i Pejgamberit):

Ndër mrekullitë e Tij është krijimi i qiejve dhe i tokës, dhe larmia e gjuhëve dhe e ngjyrave tuaja, sepse në këtë, vini re, janë mesazhe të vërteta për të gjithë ata që janë të zotët e dijes.(Surja Er-Rrum, 30:22)

Nga aspekti kur'anor, Vetja dhe Tjetri ekzistojnë në të gjitha nivelet: individual, komunal, global. Ata mund të lidhen me martesë ose me gjak; ata mund të jenë fqinjë; ata mund të jenë bashkëqytetarë të botës nga e gjithë bota. Megjithatë, në të gjitha rastet, marrëdhëniet e tilla mund të krahasohen me qarqet koncentrike dhe ndërsjellëse, të mbajtura së bashku përmes drejtësisë, paqes, vullnetit të mirë, dhembshurisë, tolerancës, bashkëpunimit dhe mbështetjes së njëra-tjetrës:

Dhe, në mesin e mrekullive të Tij është kjo: Ai krijon për ju shokë nga lloji juaj, në mënyrë që ju mund të anoni drejt tyre dhe Ai krijon dashuri dhe butësi mes jush: në këtë, vini re, ka mesazhe vërtet për njerëzit që mendojnë! (Surja Er-Rrum, 30:21)

Dhe, jepni për të afërmit e tij, si për nevojtarët dhe udhëtarët, por mos e humbni [substancën tuaj] pa kuptim. (Surja El-Isra', 17:26)

... Ju nuk do të adhuroni asnjë tjetër përveç Zotit; dhe do të bëni mirë për prindërit dhe farefisin, jetimët dhe të varfrit; dhe ju do t'u flisni të gjithë njerëzve me dashamirësi; dhe do të jeni vazhdimisht në lutje; dhe ju do të shpenzoni në bamirësi.(Surja El-Bekare, 2:83)

Vetja dhe Tjetri ndryshojnë nga njëra-tjetra sa u përket aftësive dhe potencialeve "...deri në fund, që ata të mund të përfitojnë nga ndihma e njëri-tjetrit ...", (Surja Ez-Zuhruf,

43:32) Dallimet dhe ndasitë e tilla nuk ekzistojnë, në mënyrë që një person ose grup të zotërojë atë mbi një tjetër ose të mendojë për veten e tij si superior ndaj të tjerëve; përkundrazi, ato ekzistojnë në mënyrë që njerëzit të bashkëpunojnë dhe të plotësojnë njëri-tjetrin në përpjekjet e bashkuara për të bërë përdorimin e përgjegjshëm të planetit dhe burimeve të tij, për të siguruar nevojat e tyre dhe të tjerëve dhe për të prodhuar qytetërime dhe kultura. Për këtë arsye, dallimet dhe ndasitë brenda bashkësisë njerëzore janë një bekim, me të vërtetë, një domosdoshmëri, sepse pa to askush prej nesh - pavarësisht nga raca, ngjyra, gjuha ose aftësitë e tij – nuk do të mbijetojë:

...por, përkundrazi ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e virtytit dhe vetëdijes për Zotin dhe mos ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e së keqes dhe armiqësisë; dhe, qëndroni të vetëdijshëm për Zotin, sepse, vini re, Zoti është i ashpër në ndëshkim!... (Surja El-Maide, 5:2)

O ju që keni besimin! Asnjë njeri nuk do të tallë njerëz [të tjerë], por ata që tallen janë më të mirë se ata. Dhe, asnjë grua nuk do të tallet me gra të tjera. Ndoshta ato që i tallin janë më të mira se ato. Dhe, as nuk do të përgënjeshtrojnë njëri-tjetrin, as nuk do t'i bëjnë njëri-tjetrit një brejtje të keqe. E keqja është vetëm pasojë e paudhësisë, pasi që besimi është arritur dhe ata që janë fajtorë dhe nuk pendohen - ata janë ata që janë zullumqarë! (Surja El-Huxhurat, 49:11)

Ne jemi të thirrur në Kur'an që t'i nxisim të tjerët të bëjnë mirë në një frymë mirësjelljeje, zelli dhe mirësie: "ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e virtytit dhe vetëdijes për Zotin" (Surja El-Maide, 5: 2) Ne duhet të kërkojmë gjithmonë që ta udhëzojmë njëri-tjetrin me fjalë të mençurisë, të inkurajojmë të tjerët të bëjnë mirë dhe t'i dekurajojmë ata të

bëjnë atë që është e dëmshme ose në kundërshtim me arsyen dhe maturinë:

Thirrni [njerëzimin] në rrugën e Mbështetësit tuaj me urtësi dhe nxitje të mirë dhe diskutoni me ta në mënyrën më të mirë: ... (Surja En-Nahl, 16: 125)

Dhe [kështu është]: nëse do të kishte dashur kështu Qëndruesi juaj, të gjithë ata që jetojnë në tokë, me siguri do të kenë arritur besimin, të gjithë ata. Apo mendoni se mund t'i detyroni njerëzit të besojnë, (Surja Junus, 10:99)

Ju jeni me të vërtetë komuniteti më i mirë që është sjellë ndonjëherë për të mirën e njerëzimit: urdhëroni të bëni atë që është e drejtë dhe ndaloni të bëni atë që është e gabuar dhe ju besoni në Zotin ... (Surja Alu Imran, 3: 110)

I Dërguari i Zotit ka thënë: "Nëse dikush shkon në luftë për shkak të besnikërisë së verbër ndaj këtij grupi ose një kundërshtim të verbër kundër këtij grupi dhe vritet në betejë, ai takon vdekjen e tij në dorë të mosdijes".¹⁶

Vetja dhe Tjetri ndryshojnë në qëndrimet dhe perspektivat; kjo, thjesht, pasqyron natyrën e krijimit, e cila karakterizohet nga diversiteti në unitet dhe uniteti në diversitet. Prandaj, Tjetri, në çfarëdo mënyre që ai ose ajo ndryshon nga muslimani, është i denjë për të gjithë respektin në të dy nivelet shpirtërore dhe materiale dhe marrëdhënia mes tyre duhet të jetë nga toleranca, mirësia dhe drejtësia:

Sa për ata që nuk besuan dhe nuk ju dëbuan prej shtëpive tuaja, Zoti nuk ju ndalon t'u tregoni mirësi dhe të silleni me ta me barazi të plotë: Vërtet, Zoti i do ata që veprojnë në mënyrë të barabartë. (Surja El-Mumtehine, 60:8)

Në sajë të unitetit të tyre si qenie njerëzore dhe përkatësisë së ndërsjellë që kjo përfshin, është vetëm e drejta që

duhet të qeverisë marrëdhënien midis Vetes dhe Tjetrit edhe në situata ku ka armiqësi dhe tjetërsim. Sepse, pa drejtësi, as lidhja e njerëzimit, as përgjegjësia për të vepruar si kujdestarë të krijimit nuk kanë ndonjë kuptim:

O ju që keni besimin! Jini gjithnjë të patundur në përkushtimin tuaj ndaj Zotit, duke dëshmuar të vërtetën në çdo barazi; dhe asnjëherë mos e lini urrejtjen e askujt në mëkatën e devijimit nga drejtësia. Jini të drejtë: kjo është më e afërt për të qenë të vetëdijshëm për Zotin. Dhe qëndroni të vetëdijshëm për Zotin: vërtet, Zoti është i vetëdijshëm për gjithçka që bëni. (Surja El-Maide, 5: 8)

Në mënyrë të ngjashme, lidhja vëllazërore e lindur nga njerëzimi i tyre i përbashkët kërkon që Vetja dhe Tjetri të shmangin çdo padrejtësi dhe agresion ndaj njëri-tjetrit. Edhe kur i refuzojnë agresionet dhe i mbrojnë ata që janë të padrejtë apo të shtypur, nuk ka asnjë justifikim për armiqësitë përtej asaj që kërkohet për të ndaluar agresionin e tjetrit dhe çfarëdo padrejtësie që po kryhet. Përkundrazi, është e preferueshme të falësh kur është e mundur:

Dhe, luftoni në rrugën e Zotit kundër atyre që luftojnë kundër jush, por mos bëni agresion - sepse, vërtet, Zoti nuk i do agresorët. (Surja El-Bakare, 2:190)

... ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e virtytit dhe vetëdijes së Zotit dhe mos ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e së keqes dhe armiqësisë (Surja El-Maide, 5:2)

Por, kushdo që qëllon me dashje një besimtar tjetër, shpërblimi i tij do të jetë ferri, aty do të qëndrojë; dhe Zoti do ta dënojë atë, do ta refuzojë atë dhe do t'i përgatisë vuajtje të jashtëzakonshme. (Surja En-Nisa', 4:93)

Nuk është pa arsye që Kur'ani i referohet aktit të refuzimit të agresionit si agresion: "Kështu, nëse dikush kryen

agresion ndaj jush, sulmoje atë ashtu siç ai ju ka sulmuar juve" (*fe men i'teda alejkum fa'tedu 'alejhi bi mithli ma i'tede 'alekum*).¹⁷ Arsyeya për këtë emër të Kur'anit është se konflikti dhe luftimi midis vëllezërve te njerëzimi gjithmonë dhe në mënyrë të pashmangshme përfshijnë kalimin e një linje të kuqe të llojeve. Prandaj, edhe e drejta legjitime për të zmbropsur aktin e agresionit të një tjetri (redd 'ul-'udwan), kur është e nevojshme, është referuar si agresion (el-'udwan). Në këtë mënyrë, Kur'ani na paralajmëron për seriozitetin e një veprimi të tillë, si dhe për dinjitetin dhe vlerën e jetës njerëzore. Në përputhje me këtë mesazh, ne jemi të paralajmëruar lidhur me nevojën për të qenë të vetëdijshëm për Zotin dhe për t'u frikësuar prej Tij për gjithçka që bëjmë. Ashtu si Habili (Abeli), i cili njëherë iu përgjigj Kabilit (Kainit): "Edhe sikur të vije dorën mbi mua për të më mbytur, nuk do ta shtrija dorën time kundër teje për të të vrarë; ja, e kam frikë Zotin, Mbështetësin e të gjitha botëve." (Surja El-Maide, 5:28)

Muslimani është gjithmonë i drejtë dhe i moderuar, duke kërkuar të jetë i barabartë në gjithçka që ai bën dhe duke lejuar gjithë sjelljen e tij, ndaj vetes dhe ndaj të tjerëve, të qeveriset nga vlerat dhe qëllimet që janë në përputhje me drejtësinë dhe moderimin. Pa moderim nuk mund të ketë drejtësi; vërtet, drejtësia është thjesht një fryt i moderimit në të gjitha gjërat - në qetësi dhe në zemërim, në dhënie dhe në marrje. Në kohë paqeje, moderimi sjell vëllazërim dhe harmoni, dhe kur i kundërvihet agresionit, ai çon në veprimin me forcë dhe me bujari të shpirtit:

O ju që keni besuar! Jini gjithmonë të palëkundur në ruajtjen e barazisë, duke dëshmuar të vërtetën për hir të Zotit, edhe nëse jeni kundër vetes suaj, prindërve dhe të afërmve tuaj (Surja En-Nisa', 4: 135)

... dhe kurrë mos lejo që urrejtja e dikujt tjetër të të dërgojë në mëkatin e devijimit nga drejtësia. Jini të drejtë: kjo është më e afërt për të qenë të vetëdijshëm për Zotin. Dhe, qëndroni të ndërgjegjshëm për Zotin: vërtet, Zoti është i vetëdijshëm për gjithçka që bëni. (Surja El-Maide, 5:8)

... dhe nuk ka vënë ndonjë vështirësi për ju në ndonjë gjë që ka të bëjë me fenë... (Surja El-Haxhxh, 22:78)

Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të mbajë: në favor të tij do të jetë çdo gjë që ai bën mirë dhe kundër tij çfarëdo vepre që ai e bën të keqe. "O Mbështetësi ynë! Mos na merrni si detyrë, nëse harrojmë ose gabojmë padrejtësisht!..." (Surja El-Bekare, 2: 286)

Dhe, jepni për të afërmit tuaj, si për nevojtarët dhe udhëtarët, por mos e humbni [substancën tuaj] pa kuptim. Vini re, shpërngulësit janë, në të vërtetë, nga ilkët e sata-nëve - përderisa Satanai me të vërtetë ka dëshmuar më së shumti mosmirënjohje ndaj Zotit të tij. (Surja El-Isra', 17: 26-27)

Dhe, në këtë mënyrë Ne kemi dëshiruar që të bëheni një bashkësi e rrugës së mesme, kështu që ju mund të dëshmoni të vërtetën para gjithë njerëzimit dhe se i Dërguari mund të dëshmojë para teje... (Surja El-Bekare, 2:143)

Në hadithin *kudsi*¹⁸, transmetuar nga Ebū Dherr në autoritetin e Pejgamberit, Zoti thotë: "O robërit e Mi, unë kam ndaluar padrejtësinë për veten time dhe e kam bërë atë të ndaluar mes jush. Prandaj, mos kryeni asnjë padrejtësi kundër njëri-tjetrit."¹⁹ Në llogari të fjalës së lamtumirës, të mbajtur nga Pejgamberi gjatë pelegrinazhit të tij të fundit në Mekë, Abdullah ibn Omer thotë:

Ne ishim duke diskutuar Pelegrinazhin Lamtumirës njëherë me të Dërguarin e Zotit në mesin tonë. Në atë

kohë, nuk e dinim ende se çfarë ishte Pelegrinazhi Lam-tumirës. I Dërguari i Zotit atëherë dha lëvdata për Zotin dhe tha: "Zoti ka dhënë jetën tuaj dhe pronën tuaj, si të shenjtë; si kjo ditë e juaj, në këtë vendin tuaj, në këtë muajin tuaj. A e dëgjon atë që po them?" "Ne të dëgjojmë", u përgjigjën dëgjuesit e tij. Pastaj vazhdoi duke thënë: "O Zot, dëshmo!"²⁰

Në të njëjtën mënyrë, Hudhejfah transmeton se i Dërguari i Zotit ka thënë: "Mos u bëni me njerëz me mendje të dyfishtë që thonë: 'Nëse të tjerët janë të mirë për ne, do të jemi të mirë ndaj tyre; dhe nëse të tjerët gabojnë me ne, do të gabojmë me ata.' Përkundrazi, praktikoni veten tuaj për të bërë mirë për të tjerët nëse ata bëjnë mirë për ju, apo jo."²¹ Gruaja e Pejgamberit, Aishah, njoftoi se e ka dëgjuar të Dërguarin e Zotit të thotë: "Çdo gjë, nëse shoqërohet me mirësi, zbukurohet me këtë; dhe çdo gjë, nëse mbetet pa dashmirësi, e humbet vlerën me këtë."²²

Të dyja, Tjetri dhe Unë, janë pjesë përbërëse të individit, pasi personaliteti njerëzor nuk është i thjeshtë; përkundrazi, është një entitet shumë kompleks. Ai përfshin, për shembull, edhe vetveten që "nxit për të keqen" (en-nefs 'ul-emma retu bi 's-su') (Surja Jusuf, 12:53) dhe "zërin akuzues të ndërgjegjes së vetë njeriut" (en-nefs 'ul-lewwameh) (Surja El-Kijame, 75:2). Si i tillë, është një entitet me lidhje, besnikëri dhe zgjerime të shumta, dhe përfshin përmasa që janë të domosdoshme dhe të pandashme nga individi, nga njerëzimi (pasi që 'Unë' është qenie njerëzore, dhe njerëzimi është një pjesë e pandashme e 'Unë'), ndaj të pastrës, fisit dhe kombit, ndaj fqinjëve dhe marrëdhënieve të gjakut.

Duke kërkuar për të përmbushur nevojat e tyre, Vetja dhe Tjetri duhet të mbajnë në mend se brenda secilit prej nesh, si qenie komplekse që jemi, ekzistojnë impulse bazë

dhe agresive të sunduara nga 'ligji i xhunglës', ku "forca është e drejtë" (vetvetja që nxit të keqen, en-nefs 'ul-emmaretu bi 's-su'), dhe aspiratat shpirtërore, altruiste, që na bëjnë të përpiqemi për drejtësi, dhembshuri dhe paqe. Këto aspirata, të cilat udhëhiqen nga ligji i drejtësisë, ku 'e drejta është forcë' - që do të thotë, ku fuqia dhe forca rrjedhin nga e vërteta, shkaktojnë që njerëzit të priren drejt vlerave të së vërtetës dhe drejtësisë dhe t'u rezistojnë impulseve që janë hedoniste, agresive dhe raciste.

Kur Vetja dhe Tjetri janë muslimanë, ata i bashkohen një identiteti të përbashkët të bazuar në doktrinë, besim dhe vizion, të cilat qëndrojnë në zemër të asaj që do të thotë të jesh një qenie njerëzore. Në fund të fundit, esenca e ekzistencës njerëzore nuk është forma, shfaqja ose thjesht fiziku - sado të rëndësishme mund të jenë këto burime dhe mjete për kryerjen e detyrave tona të ndryshme dhe shprehjen e përmbajtjes së vizioneve, vlerave dhe parimeve tona dhe përkundër faktit se qeniet njerëzore nuk do të kishin ekzistencë pa realitet material dhe pa manifestime praktike, krijuese dhe estetike. Prandaj, vëllazëria që ekziston midis muslimanëve është më e çmuar se ajo që bazohet vetëm në njerëzimin tonë të përbashkët, pasi besimi i përbashkët ndihmon në formimin e lidhjes shpirtërore më të fuqishme në tokë:

Të gjithë besimtarët janë vëllezër....(Surja El-Huxhurat, 49:10)

O ju që keni besimin! Jini të vetëdijsëm për Zotin me gjithë vetëdijen që është për shkak të Tij dhe mos lejoni që vdekja të ju marrë para se t'i jeni dorëzuar Atij. Dhe mbahuni fort, të gjithë së bashku, në lidhjen me Zotin, dhe mos u tërhiqni nga njëri-tjetri. Dhe mbani mend bekimet që ju ka dhuruar Zoti: si, kur ishit armiq, Ai

solli zemrat tuaja, që ju të bëheni vëllezër me anë të beki-
mit të Tij (Surja Alu Imran, 3: 102-103)

Ndërsa, besimtarët, burra e gra, janë të afërt me njëri-
tjetrin. Ata urdhërojnë të bëjnë atë që është e drejtë dhe
ndalojnë të bëjnë atë që është e gabuar, dhe janë vazh-
dimisht në namaz dhe bëjnë detyrimet, dhe i kushtojnë
vëmendje Zotit dhe të Dërguarit të Tij. Ata janë ata mbi
të cilët Zoti do të dhurojë hirin e Tij. Në të vërtetë, Zoti
është i Plotfuqishmi, i Urti! (Surja Et-Tevbe, 9:71)

Abdullah ibn Omeri raporton se Pejgamberi ka thënë:
"Muslimani është një vëlla i shokut të tij musliman. Prandaj,
ai kurrë nuk duhet ta gabojë atë ose ta braktisë."²³ Abdullah
ibn Omeri gjithashtu ka treguar se Pejgamberi ka thënë:
"Muslimani i vërtetë është dikush, nga fjalët dhe veprat e të
cilit muslimanët tjerë nuk kanë arsye të kenë frikë nga
dëmi; emigranti i vërtetë është dikush që ka braktisur të
gjitha ato që Zoti i ka ndaluar."²⁴ Ebu Musa El-Esh'ariu
tregon që i Dërguari i Zotit ka thënë njëherë: "Një besimtar
është te tjetri si një gur që është te një tjetër më i fuqishëm;
secili prej tyre (janë të tillë) që shërbejnë për të mbështetur
tjetrin dhe për ta mbajtur atë në vend."²⁵ Ai gjithashtu ka
thënë: "Janë kaq të mëdha mëshira, dashuria dhe simpatia
që ndajnë besimtarët, se ata janë si një trup i vetëm: nëse
ndonjë anëtar i *trupit* vuan, të gjitha pjesët e tjera të trupit
thirren me njëri-tjetrin me zgjim dhe ethe."²⁶ Në mënyrë të
ngjashme, ai urdhëroi: "Dëshiro për vëllanë tënd atë që dë-
shiron për veten tënde."²⁷ Dhe, në fjalimin e tij lamtumirës
ai u kujtoi muslimanëve lidhjen e shenjtë mes tyre, duke
thënë: "O njerëz! Jetët dhe pasuria juaj duhet të trajtohen me
të njëjtën shenjtëri si kjo ditë e juaj, në këtë vend të juaj, në
këtë muaj deri në Ditën kur takoni Zotin tuaj. A e dëgjoni
atë që po them?" "Ne të dëgjojmë," u përgjigjën dëgjuesit e tij.

Pastaj vazhdoi duke thënë: "O Zot, a e kam dorëzuar mesa-zhin?"²⁸ Gruaja e Pejgamberit, Aisheja r.a., kishte thënë se ai ka thënë: "Kushdo që shkon në shtrat me një stomak të plotë, duke e ditur se fqinji i tij është i uritur, nuk është besimtar."²⁹

Ebū Hurejre ka raportuar se i Dërguari i Zotit ka thënë: "Zoti do t'i vijë në ndihmë shërbëtorit që i vjen në ndihmë vëllait të tij"³⁰ dhe: "Çdo gjë që ka të bëjë me muslimanin – me jetën e tij, me nderin e tij dhe me pasurinë e tij - duhet të shihet nga muslimanët tjerë si e shenjtë."³¹ Ebu Said El-Hudriu kishte të bënte me atë që i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Ju keni një Zot të vetëm dhe një paraardhës të vetëm. Prandaj, arabët nuk janë më superiorë ndaj joarabëve, as joarabët ndaj arabëve, as të kuqtë ndaj të zinjve, as të zinjët ndaj të kuqve, përveç në bazë të devocionit (takvallëkut) ndaj Zotit."³² Enesi tregoi se i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Ejani në ndihmë vëllait tuaj nëse ai është bërë i padrejtë ose ka bërë ndonjë të keqe me një tjetër." Duke dëgjuar atë që Pejgamberi kishte thënë, një njeri tha: "O i Dërguari i Zotit, unë me kënaqësi do t'i vij në ndihmë vëllait tim, nëse ai është dëmtuar. Por, si mund ta bëj këtë nëse ai ka bërë ndonjë gabim ndaj dikujt tjetër?" Pejgamberi iu përgjigj: "Ju i vini në ndihmë duke e penguar atë, ose duke e penguar atë që të bëjë më tej gabim."³³ Hudhejfe transmeton se i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Kushdo që nuk tregon shqetësim për muslimanët si një komunitet, nuk u përket atyre."³⁴

Vëllazërimi i Islamit është, kështu, një vëllazërim i themeluar mbi mirësinë, të vërtetën, drejtësinë, butësinë dhe dhembshurinë. Është një vëllazërim solidariteti dhe bashkëpunimi në bërjen e së mirës dhe të pasjes së frikës nga Zoti. Rrjedhimisht, është shprehja sublimiste më e fuqishme e mundshme e përkatësisë njerëzore. Nëse muslimanët i kuptonin implikimet e këtij lloji të përkatësisë dhe të vëllazërisë

për botën e sotme, dhe nëse ata vërtet e përthithën botëkuptimin kur'anor, do të ishin me të vërtetë një komb i vetëm, një familje e bashkuar, një dritë udhërrëfyese dhe një forcë konstruktive dhe krijuese.

Në botëkuptimin kur'anor Vetja dhe Tjetri përfaqësojnë lidhje të ndryshme, të cilat janë 'unë', pasi identiteti i njeriut përbëhet nga lidhja me të tjerët, bazuar në gjak, martesë, racë dhe njerëz, si dhe në doktrina e mendime. Në të njëjtën kohë, është një njësi e vetme e përbërë nga të gjitha këto lidhje, secila prej të cilave e bën 'unë' dhe 'ata', dhe 'ata' dhe 'unë'.

Rrjedhimisht, besimi i mishëruar në detyrën e kujdestarisë kërkon që muslimani të marrë prirjet dhe vlerat konstruktive reformiste. Nëse muslimani i sinqertë është i pakujdesshëm në cilëndo nga përgjegjësitë e tij ndaj vetes ose të tjerëve, ai do të pendohet dhe do të korrigjojë veten. Besnikëria ndaj detyrës së të qenit një kujdestar i mirë i dhuratave të Zotit kërkon fitimin dhe kultivimin e tipareve të karakterit personal, që na mundëson të përkthejmë përgjegjësitë tona të dhëna nga Zoti në realitete në sjelljen tonë dhe në marrëdhëniet tona. Kur'ani ka detajuar tipare të tilla të karakterit për ne; prandaj, nëse një musliman zbulon se i mungojnë këto cilësi në vetvete dhe, si pasojë, ato nuk pasqyrohen në veprimet e tij dhe në marrëdhëniet e tij me të tjerët, qofshin qenie njerëzore, kafshë apo aspekte të tjera të mjedisit të tij, atëherë ai ka nevojë të shqyrtojë veten, të mbajë përgjegjësi dhe të përpiqet të kultivojë ato virtyte që do t'i mundësojnë atij të marrë besimin e dhënë nga Zoti, i cili përbën domethënien e jetës së tij - dhe përgjigjen e tij ndaj të cilit do të përcaktojë fatin e tij.

Kryerja e përgjegjësive që i jep Zoti, kërkon, para së gjithash, ndershmërinë, besnikërinë ndaj fjalës së dikujt, shpirtin e drejtësisë, refuzimin për t'u angazhuar në keq-

bërje ose agresion, përlësinë, bamirësinë dhe bujarinë ndaj të tjerëve dhe një angazhim për të vepruar me integritet dhe shmangie nga korrupsioni. Nëse një musliman zbulon se ai ka tendencë të jetë i ashpër, mizor ose i dhunshëm, të jetë i kotë ose i tepruar në shpenzimet e tij, të gënjejë, të thyejë premtimet dhe të mos i përmbushë përgjegjësitë ose angazhimet që ai ka marrë, atëherë ai duhet të jetë i vetëdijshëm se mungojnë besimi dhe adhurimi i tij. Në përgjigje të kësaj vetëdije, ai duhet të përballet me veten, të njohë gabimin e tij dhe të largohet nga ajo para asaj dite kur "... as pasuria nuk do të ketë asnjë përdorim, as fëmija, [dhe kur] vetëm ai [do të jetë i lumtur] para Zotit me një zemër të lirë nga e keqja!" (Surja Esh-Shu'ara, 26: 88-89) Është e qartë nga Kur'ani dhe nga jeta e të Dërguarit të Zotit se, nëse dikujt i mungojnë virtytet e lartpërmendura, besimi i tij nuk është i vërtetë dhe as nuk ka përfituar nga veprat e përkushtimit që ai angazhohet - qoftë lutja, përkujtimi i Emrit Hyjnor, agjërimi ose kalimi i orëve të natës në lutje dhe adhurim:

... Dhe jini të vërtetë ndaj çdo premtimi - sepse, me të vërtetë, [në Ditën e Gjykimit] ju do të jeni thirrur të llogaritni çdo premtim që keni bërë! (Surja El-Isra', 17:34)

Prandaj, o populli im, jepni gjithmonë masë dhe peshë, me barazi, dhe mos i privoni njerëzit nga ajo që është e drejtë e tyre dhe mos bëni keq në tokë duke përhapur korrupsionin. (Surja Hūd, 11:85)

Dhe mos lejo që dora jote të mbetet e lidhur në qafën tënde dhe mos e shtrëngoni atë deri në kufijtë më të lartë [të kapacitetit], që të mos ju fajësojnë [vartësit] ose të varfrit. (Surja El-Isra', 17:29)

Por, për atë që është i mërzitshëm dhe mendon se është i vetëdijshëm dhe e thërret të mirën e fundit një gënjesht-

tër, për atë do ta bëjmë të lehtë shtegun drejt vështirësive dhe çfarë do të përfitojë nga pasuria e tij kur të zbresë [në varr]? (Surja El-Lejl, 92: 8-11)

Lavdia e vërtetë nuk konsiston në kthimin e fytyrave kah lindja apo perëndimi - por me të vërtetë i devotshëm është ai që beson në Zotin, në Ditën e Fundit, në engjëjt, Shpalljen dhe pejgamberët; dhe e shpenzon substancën e tij, sado që ai vetë ta çmojë, me të afërmit e tij, me jetimët, nevojtarët, udhëtarët dhe lypësit, si dhe lirimin e qenieve njerëzore nga skllavëria; dhe është i vazhdueshëm në lutje, dhe bën detyrimet pastruese; dhe ata që i mbajnë premtimet e tyre kurdoherë që premtojnë, dhe janë të duruar në fatkeqësi dhe në vështirësi dhe në kohë të rrezikshme; janë ata që e kanë provuar veten të vërtetë dhe janë ata që janë të vetëdijshëm për Zotin . (Surja El-Bekare, 2:177)

Dhe mos ecni në tokë me mendjemadhësi të lartë, sepse, me të vërtetë, ti nuk mund ta shkatërrosh tokën dhe as ti nuk mund të rritesh aq lart sa malet! (Surja El-Isra', 17:37)

Sepse, shërbëtorët e vërtetë të mëshiruesve janë vetëm ata që ecin butë në tokë dhe kush, kurdo që t'u adresohet me budallallëk, të përgjigjet me fjalët e paqes. (Surja El-Furkan, 25:63)

Thirrni [njerëzimin] në rrugën e Mbështetësit tuaj me urtësi dhe nxitje të mirë dhe diskutoni me ta në mënyrën më të mirë. (Surja En-Nahl, 16: 125)

O biri im i dashur! Jini të vazhdueshëm në lutje, urdhëroni të bëni atë që është e drejtë dhe ndaloni bërjen e asaj që është e gabuar dhe mbani durim për çdo gjë që mund t'ju ndodhë: kjo është një gjë për të mbajtur zemrën. (Surja Llukman, 31:17)

Por, pasi që e mira dhe e keqja nuk mund të jenë të barabarta, largoheni me ndonjë gjë që është më mirë - dhe po! Ai midis të cilit dhe vetes tënde kishte armiqësi [atëherë mund të bëhesh] sikur të kishte qenë gjithmonë [afër teje], një mik i vërtetë! (Surja Fussilet, 41:34)

Por, nëse dikush është i durueshëm në fatkeqësi dhe fal, kjo është, me të vërtetë, diçka për të vendosur zemrën. (Surja Esh-Shura, 42:43)

... ata që kanë arritur besimin dhe që urdhërojnë njëri-tjetrin për durim në vështirësi dhe urdhërojnë njëri-tjetrin për dhembshuri. (Surja El-Beled, 90:17)

Dhe mos lejoni që betimet tuaja në emër të Zotit të bëhen pengesë për virtytin dhe ndërgjegjen e Zotit dhe për të nxitur paqen midis njerëzve: sepse Zoti është Gjithëdëgjues, i Gjithëdijshëm. (Surja El-Bekare, 2: 224)³⁵

O ju që keni arritur besimin! Mos hiqni veten nga gjërat e mira të jetës që Zoti ua ka lejuar juve, por mos i shkelni kufijtë e asaj që është e drejtë: vërtet, Zoti nuk i do ata që shkelin kufijtë e asaj që është e drejtë. (Surja El-Maide, 5:87)

Thuaj: "Kush është aty për të ndaluar bukurinë që Zoti ka sjellë për krijesat e Tij dhe për gjërat e mira nga mjetet e pranimit? ..." (Surja El-A'raf, 7:32)

O ju që keni arritur besimin! Dorëzoheni veten tërësisht te Zoti dhe mos ndiqni gjurmët e Satanait, sepse, me të vërtetë, ai është armiku juaj i hapur. (Surja El-Bekare, 2:208)

O ju që keni arritur besimin! Pse thua një gjë dhe bën një tjetër? Më e neveritshme është në sytë e Zotit që ju thoni atë që nuk bëni! (Surja Es-Saff, 61: 2-3)

Abdullah ibn Mes'udi raportoi që i Dërguari i Zotit kishte thënë:

... ruhuni nga gënjeshtria, sepse asnjë e mirë nuk mund të vijë nga gënjeshtria edhe nëse bëhet me seriozitet ose me shaka. Njeriu [i drejtë] nuk do t'i premtonte diçka djalit të tij, pastaj të mos e mbante premtimin e tij. Padrejtësia çon në padrejtësi dhe padrejtësia çon në ferr, ndërsa vërtetësia çon drejt drejtësisë dhe drejtësia çon në parajsë. Nga personi i vërtetë thuhet: "Ai foli me të vërtetën dhe ai ishte i drejtë", dhe për personin e pavërtetë thuhet: "Ai foli me të pavërtetën dhe ishte i padrejtë." Nëse dikush nga shërbëtorët e Zotit vazhdon të flasë gjëra të pavërteta, ai do të jetë i regjistruar në librin e Zotit si gënjeshtar.³⁶

Samure ibn Xhundub raportoi që i Dërguari i Zotit kishte thënë:

Dy burra erdhën tek unë [gjatë ngritjes sime qiellore] dhe thanë: "Njeriu, nofulla e të cilit është duke u ndarë, ishte një gënjeshtar [gjatë jetës së tij në tokë]. Kur ai shqiptoi një gënjeshtër, ajo u kalua [te të tjerët] derisa arriti horizontet dhe kështu ai do të vuante për gënjeshtërën e tij deri në Ditën e Ringjalljes."³⁷

Në një mënyrë të ngjashme, ne kemi deklaratën e mëposhtme të Pejgamberit, të transmetuar nga Ebū Hurejre: "Ka tri shenja me të cilat njeh hipokritin: kur ai flet, ai thotë të pavërtetën; kur bën një premtim, ai nuk e mban atë; dhe kur besimi vendoset tek ai, ai e tradhton besimin."³⁸

Omer ibn 'ul-Hattabi, i cili ishte ulur në këmbët e Pejgamberit, karakteri i të cilit ishte formuar nga Libri i Zotit, njëherë takoi një të ri kopt, i cili ishte goditur nga djali i komandantit dhe princit arab (Amr ibn As), atëherë guvernator i Egjiptit. I frymëzuar nga shembulli i Pejgamberit dhe

perspektiva kur'anore në botë, Omeri e drejtoi Amrin, djalin e tij dhe gjeneratat që do t'i ndiqnin ata me një pohim të guximshëm të vëllazërisë dhe barazisë të të gjitha qenieve njerëzore, duke thënë: "Si mund t'i skllavëroni qeniet njerëzore, të cilat, kur nënat e tyre i sollën në botë ishin shpirta të lirë?"³⁹ Si mundet një qenie njerëzore të guxojë të skllavërojë një tjetër kur ata janë vëllezër në njerëzim, të krijuara nga një Krijues i vetëm, i zbritur nga një shpirt i vetëm dhe po aq i denjë për nder dhe respekt?

Duhet të jetë e qartë nga sa u tha më sipër që perspektiva kur'anore e shikon natyrën e shëndoshë njerëzore si diçka që përfshin unitetin dhe diversitetin ekuilibrin, integrimin dhe komplementaritetin ndërmjet qenies njerëzore si individuale dhe qenies njerëzore si komunitet. Sepse, siç e kemi parë, ashtu sikurse që trupi nuk ka ekzistencë pa anëtarët dhe pjesët që e përbëjnë, as anëtarët dhe pjesët e saj nuk kanë ndonjë ekzistencë ose funksion përveç trupit në tërësi - kështu edhe komuniteti dhe individit kanë nevojë për njëri-tjetrin në mënyrë që të mbijetojnë dhe të lulëzojnë. Nuk ka asnjë individ pa një familje, pa një popull, pa një atdhe, pa një komb; as individit nuk mund të ekzistojë pa vetëdijen e identitetit familjar, etnik, kombëtar, fetar dhe njerëzor dhe marrëdhëniet dhe lidhjet që ato krijojnë në kaq shumë qarqe të përqendruara dhe të mbivendosura. Të gjitha këto janë përmasa thelbësore dhe pozitive të qenies individuale që ndihmojnë për të siguruar performancë të shëndoshë, një ekzistencë të plotë, rritje dhe prosperitet të bazuar në parimet e drejtësisë, bamirësisë, paqes dhe mospranimit të padrejtësisë, korrupsionit dhe agresionit.

Karakteri dallues i botëkuptimit kur'anor është se, në dallim nga një botëkuptim materialist dhe racist, sheh ndryshimet dhe dallimet që ekzistojnë mes njerëzve, si dhe

përbërësit e ndryshëm të universit në përgjithësi, si pjesë të një skeme hyjnore të qëllimshme mbi komplementaritetin dhe përfitimin reciprok. Aftësia për të perceptuar ndryshimet dhe dallimet nga kjo perspektivë pozitive përbën themelin për një ekzistencë të harmonishme dhe të shëndoshë njerëzore, në të cilën ne kemi përgjegjësi, duke e dashur përdorimin e burimeve tona njerëzore dhe natyrore. Nuk ka vend në këtë perspektivë për ekskluzivitetin apo ekstremizmin në nivelin individual ose atë komunal; përkundrazi, ajo nxit ndjekjen e integritit, ekuilibrit, moderimit dhe paqes në të gjitha dimensionet e saj.

Rrjedhimisht, lutjet e besimtarëve në Kur'an nuk ndalen në shqetësimet e individit, përveçse kur shqetësimet e tilla prekin çështjet rreptësisht private të dikujt. Në vend të kësaj, ato shkojnë përtej individit ndaj komunitetit, pasi që interesat më të mira të individit janë të pandashme nga ato të bashkësisë së cilës ai i takon. Ne mësojmë në Kur'an që të lutemi duke thënë:

Vetëm Ty të adhurojmë; dhe vetëm te Ti ndihmë kërkojmë. (Surja El-Fatiha, 1: 5)

... O Mbështetësi ynë! Pranoje këtë prej nesh, sepse, me të vërtetë, vetëm Ti je Gjithëdëgjues, i Gjithëdijshtëm! O Mbështetësi ynë! Na bëj që të dorëzohemi te Ti dhe të bëhemi prej pasardhësve tanë një bashkësi që do të dorëzohet te Ti dhe do të na tregojë mënyrat tona të adhurimit dhe do të pranojmë pendimin tonë, sepse, vërtet, vetëm Ti je Pranuesi i Pendimit, Bartës i Hirit! (Surja El-Bekare, 2: 127-128)

Dhe kështu, ata që vijnë pas tyre lutën: "O Mbështetësi ynë! Na fal mëkatet tona, si dhe ato të vëllezërve tanë që na kanë paraprirë në besim, dhe mos lejo që zemrat tona të fusin ndonjë mendim ose ndjenjë të padenjë kundër

atyre që kanë arritur besimin. O Mbështetësi ynë! Vërtet, Ti je i pasionuar, një bartës i hirit! "(Surja El-Hashr, 59:10)

Botëkuptimi kur'anor është një paqe e botës

Feja përfundimtare erdhi si një burim udhëzimi dhe si një mjet për të përmirësuar fazat universale shkencore të qytetërimit njerëzor me vizionin e saj të drejtësisë, të vëllazërisë, dhembshurisë, paqes dhe krijimtarisë. Rrjedhimisht, fjalët e Kur'anit nuk janë adresuar vetëm ndaj këtij apo atij fisi, populli, grupi apo klase. Përkundrazi, ato ishin, dhe vazhdojnë të jenë, drejtuar njerëzimit në përgjithësi. As Kur'ani nuk është një dallim i mbinatyrshëm dhe i mrekullueshëm si zbulesa që iu ishin dorëzuar njerëzimit në periudhat e hershme të zhvillimit të tij. Përkundrazi, është diskutimi i dijes, i leximit, i reflektimit dhe i soditjes; është një diskutim i arsyes, argumentit dhe bindjes, i drejtimit dhe i vëllazërisë, i drejtësisë dhe i paqes. Prandaj, botëkuptimi kur'anor dhe shpallja që e mishëruan atë, kanë sjellë perspektivën universale të përshtatshme për fazën shkencore botërore të evolucionit të njerëzimit, një fazë që më së miri pasqyron natyrën njerëzore të dhënë nga Zoti dhe ligjet e përjetshme të kozmosit dhe që shkon edhe përtej izolimit të ngushtë të pikëpamjes raciste, materialiste të botës që mbizotëronte në epokat e mendimit primitiv dhe parahistorik.

Mesazhi kur'anor i Islamit është ai që tejkalon supersticionet dhe prirjet raciste, antagonistet, të krijuara nga mendimet dhe filozofitë fisnore, nacionaliste dhe në vend të kësaj afirmon unitetin e racës njerëzore në përgjithësi. Si i tillë, ai është i aftë të udhëheqë njerëzimin duke futur brenda tyre ato vlera dhe parime që janë të favorshme për sigurinë dhe paqen e vërtetë.

Racizmi, tribalizmi dhe nacionalizmi janë ekskluzive për nga natyra, pasi mjediset dhe filozofitë e tyre theksojnë aspektet e kontrastit dhe ndryshimit. Diferencat pastaj bëhen mjet për të përjashtuar të tjerët, duke pretenduar superioritet ndaj tyre, dhe duke promovuar dhe lehtësuar konfliktin dhe armiqësinë kundër atyre që nuk janë si 'ne'. Prandaj, vizioni i botës, i bazuar në ndryshimet dhe dallimet negative, i ndan flakët e konfliktit dhe armiqësinë, duke e kthyer diversitetin në një bazë për konfrontime armiqësore. Duke vepruar kështu, krijon marrëdhënie të bazuara në pabarazinë, dominimin dhe kundërshtimin mes kombeve, shteteve dhe grupeve etnike – në llogari të të cilave shekujt e fundit kanë dëshmuar krimet e kolonializmit dhe të luftërave botërore, të cilat deri më sot paraqesin rrezik për sigurinë e botës përmes garave të rrezikshme të armëve nga ana e regjimeve tiranike, të cilat besojnë në asgjë tjetër përveç politikës së pushtetit dhe monopolizimit të ndikimit dhe kontrollit nëpërmjet manipulimit dhe mashtrimit.

Botëkuptimi kur'anor është, në të vërtetë, filozofia dhe perspektiva e vetme që nxjerr në pah dhe afirmon unitetin e njerëzimit, pavarësisht dallimeve që ekzistojnë midis popujve dhe individëve në pothuajse të gjitha nivelet:

...Ja, Ne të gjithëve ju krijuam nga një mashkull dhe një femër dhe ju bëmë popuj dhe fise, që të njiheni me njëri-tjetrin. Vërtet, më fisniku prej jush në sytë e Zotit është ai që është më i vetëdijshëm për Të... (Surja El-Huxhurat, 49:13)

...mos lakmoni dhuratat që Zoti i ka dhuruar më me bollëk për disa prej jush se sa të tjerëve... (Surja En-Nisa', 4:32)

Botëkuptimi kur'anor është një filozofi që i sheh marrëdhëniet e ndryshme që ekzistojnë mes nesh dhe të tjerëve si plotësuese e jo konkurruese dhe që kërkon që ato të qeveri-

sen në të gjitha rrethanat nga një frymë e vullnetit të mirë, e bamirësisë dhe drejtësisë.

Në kundërshtim të kësaj, botëkuptimi materialist fillon me individin dhe nevojat e tij ose të saj të drejtuara nga egoja ('vetja që nxit për të keqen'). Rrjedhimisht, kjo ka krijuar një orientim nacionalist, racist, ekskluzivist politik, që është adoptuar në kohët moderne, sidomos me braktisjen e fesë si një themel për vete dhe pjesën tjetër të botës. Ky veprim i braktisjes u bë në përgjigje të korrupsionit, supersticionit dhe dominimit kishtar që kishte bërë rrugën e vet në traditat, zakonet dhe kulturën e tij fetare. Ky veprim gjithashtu u zhvillua në përgjigje të faktit se fetë në fjalë ishin të lidhura me periudhat historike të kaluara që kishin humbur rëndësinë e tyre për jetën moderne.

Botëkuptimi materialist u kthye prapa në botëkuptimin shpirtëror në favor të orientimit materialist, konkurrues dhe të bazuar në konflikte, të përbërë në ligjin e xhunglës, ku solidarizimi agresiv, i bazuar në grup dhe interesat e tij e sundojnë atë. Ajo që pasoi ishte një epokë që dëshmonte shfaqjen e nacionalizmit të ndryshëm me politikat e veta të përqendruara, raciste, agresive, kolonialiste dhe brutale. Në emër të luftës së klasave anembanë globit dhe në çdo shoqëri, tiranizmi, materializmi, botëkuptimi i pafytyrë i mishëruar në marksizëm ka prodhuar një gjendje të përherëshme konfliktesh, si rezultat i së cilës të dy popujt që kanë jetuar nën sundimin marksist dhe ata rreth tyre (veçanërisht popujt islamë në Azinë Qendrore dhe Lindore) pësuan padrejtësi, shtypje dhe korrupsion, që çuan përfundimisht në rrëzimin e perandorisë marksiste nga brenda.

Duke pasur parasysh rreziqet e mëdha të paraqitura nga botëkuptimi materialist, nga një filozofi e tipit "ligj i xhunglës" dhe konfliktet shkatërruese, si në mbarë botën

edhe në rajon, në të cilat ajo ka çuar - për të mos përmendur ekzistencën e armëve të shkatërrimit në masë dhe mundësitë që përfaqësojnë - nëse asgjë tjetër, është jetike për kombin dhe njerëzimin musliman që si një tërësi të kuptojë - dhe të ndihmojë të tjerët të kuptojnë! - se si botëkuptimi kur'anor lidhet me ndërtimin e shoqërisë dhe nxitjen e marrëdhënieve ndërmjet popujve dhe kombeve. Vetëm në këtë mënyrë do të jemi në gjendje të krijojmë një kulturë të drejtësisë dhe të paqes. Megjithatë, ky kuptim nuk duhet të jetë sipërfaqësor ose thjesht teorik; përkundrazi, duhet të jetë i plotë dhe i bazuar në fakte të forta. Ai gjithashtu duhet të jetë edukativ, i zbatueshëm për edukimin emocional dhe psikologjik të njerëzve - si në aspektin organizativ, ashtu dhe institucional. Me fjalë të tjera, një kuptim i tillë duhet të jetë i përshtatshëm për të shërbyer si bazë për një sistem njerëzor paqësor dhe global, i cili pohon se bukuria e njerëzve, vlera dhe potenciali qëndrojnë në diversitetin e tyre. Duke pasur parasysh këtë pohim, ne do të jemi të pajisur për të shfrytëzuar me përgjegjësi burimet tona njerëzore dhe natyrore dhe të hedhim themelet për një shoqëri të drejtësisë, të dhembshurisë dhe të paqes.

Surja Et-Tin sqaron marrëdhëniet që ekzistojnë midis aspektit shpirtëror të individit - të referuara te surja El-Fexhr, 89:27 si *en-nefs 'ul-mutma'innah* (shpirti 'që ka arritur paqen e brendshme') - *en-nefs 'ul-emmaretu bi's-su'* (aspekti material 'kafshë' ose vetja 'që nxit për të keqen') dhe rolin e vullnetit njerëzor në pastrimin e personit dhe duke bërë të mundur atë anë të natyrës njerëzore e cila përpiqet për atë që është e pastër, e lartë dhe e drejtë, që të mbizotërojë mbi anën që ka prirje drejt dekadencës, vetëkënaqësisë dhe korrupsionit. Kjo sure fillon me një betim hyjnor që thekson rëndësinë e çështjes që duhet të trajtohet: "Merrni në konsi-

deratë fikun, ullirin dhe malin e Sinait, dhe këtë tokë të sigurt!" (Surja Et-Tin, 95: 1-3) Kjo sure merret me krijimin e njerëzimit dhe marrëdhëniet ndërmjet materiales dhe shpirtërores brenda njeriut: "Ne e kemi krijuar njeriun në më të mirën e tokave." Në suren Ta-Ha ajeti i mëposhtëm flet për qenien njerëzore, për krijimin shpirtëror në botën e shpirtit në Parajsë, ku ai ose ajo ishte i kënaqur dhe i pakthyer nga nevojat e çdo lloji:

Dhe pastaj Ne thamë: "O Adem! Me të vërtetë, kjo është armiqësi për ty dhe për gruan tënde; prandaj, mos lejo që t'u dëbojë të dyve nga ky kopsht dhe t'u bëjë të pakënaqur. Ja, është parashikuar që ti të mos ëndërrohesh këtu, as të jesh i zhveshur, të mos kesh etje këtu, as të vuash nga nxehtësia e diellit." (Surja Ta Ha, 20: 117-119)

Megjithatë, kur Ademi nuk iu bind dhe u kushtoi vëmendje fuqive të së keqes dhe korrupsionit, të mishëruar në pëshpëritjet dhe sugjerimet e Satanait, duke shkaktuar kështu dekretin e Zotit kundër tij, Zoti e bëri atë të zbriste nga bota e begatisë dhe pastërtisë shpirtërore në botën e ekzistencës materiale dhe të kafshëve me nevojat e saj, me aktet e turpshme dhe padrejtësitë:

Por Djalli i pëshpëriti atij, duke thënë: "O Adem! A do të të çoj në pemën e jetës së përjetshme dhe kështu në një mbretëri që nuk do të prishet kurrë?" Kështu që të dy hëngrën nga fryti i saj. Pas kësaj ata u bënë të vetëdijshëm për lakuriqësinë e tyre dhe filluan të mbuloheshin me pjesë të gjetheve të bashkuara nga kopshti. Dhe kështu Ademi nuk iu bind Mbështetësit të tij dhe kështu ai ra në gabime të rënda. (Surja Ta Ha, 20: 120-121)

Në këtë mënyrë, Ademi dhe pasardhësit e tij erdhën për të kombinuar brenda vetes atë shpirtëroren dhe materi-

alen: "Vërtet, Ne e krijojmë njeriun në formën më të mirë të konformitetit dhe më pas Ne e zvogëlojmë atë në më të ulëtën e ulët." (Surja Et-Tin, 95: 4-5)

Midis botës së frymës, ndërgegjes dhe ndjekjes së mirësisë dhe drejtësisë, nga njëra anë, dhe botës së materies dhe impulseve hedoniste, të përqendruara te tjetra - roli i vullnetit njerëzor është të zgjedhë mes vetëpastrimit nëpërmjet ndjekjes së drejtësisë, reformës dhe veprimit konstruktiv, si dhe bazës, impulseve vetë-shërbyese të cilat manifestohen në veprime të padrejtësisë, agresionit dhe përhapjes së korrupsionit:

Pas kësaj, [megjithatë] Mbështetësi i tij e zgjodhi Atë [për hirin e tij] dhe pranoi pendimin e tij, dhe i dha udhëzimin e Tij mbi të, duke thënë: "Të zbrisni me ju të gjithë nga kjo [gjendja e pafajësisë dhe, që tani] të jeni armiq të njëritjetrit! Asnjërit nuk do t'i vijë më udhëzim prej Meje, dhe ai që ndjek udhëzimin Tim nuk do të humbasë dhe as nuk do të jetë i pakënaqur..." (Surja Ta Ha, 20: 122-123)

Me fjalë të tjera, mirësia e njerëzimit, ekzistenca e tij dhe qytetërimi i tij në tokë varen nga fitorja e fuqive të shpirtit nëpërmjet sigurisë së besimit në njëshmërinë e Krijuesit, qetësinë e krijimit dhe angazhimin ndaj kufizimeve etike të natyrshme në një jetë me të vërtetë të drejtë.

Në këtë pikë ne duhet të sqarojmë dallimin midis Islamit dhe muslimanit dhe midis thirrjes ndaj besimit (ed-da'veh) dhe shtetit (ed-devle). Islami është mesazhi i fundit hyjnor i qenieve njerëzore, i cili na siguron themelet e perspektivës kur'anore mbi kuptimin dhe qëllimet e ekzistencës njerëzore dhe potencialet tona të dhëna nga Zoti si kujdestarë në tokë. Pavarësisht dallimeve të rrethanave, potencialet dhe të ngjashmet e tyre, qeniet njerëzore janë adresuar nga mesazhi islam në cilësinë e tyre si kujdestarë

dhe përfaqësues të Zotit në tokë. Secili prej nesh merr nga vlerat dhe mësimet e Islamit çfarëdo që ai ose ajo ka kapacitetin dhe vullnetin për të absorbuar dhe aplikuar. Pastaj, ndërsa jeta dhe përpjekjet tona përfundojnë, qoftë për të mirë apo për të keq, ne jemi përgjegjës për atë që kemi qenë dhe që kemi bërë.

Si komunitet, muslimanët janë njerëz që besojnë në bazat e Islamit dhe të vërtetat e pandryshueshme të mishëruara në besimet e tij. Sidoqoftë, secili musliman individual, bazuar në arsyen, emocionet dhe vullnetin e tij dhe të saj e përcakton moralin e sjelljes së tij ose të saj dhe seriozitetin me të cilin ai ose ajo përpiket për të mirën në të gjitha gjërat. Prandaj, si me të gjitha grupet e njerëzve, muslimanët do të ndryshojnë nga njëri-tjetri në aspektin e forcës së besimit dhe angazhimit të tyre dhe të qëndrueshmërisë së sjelljes së tyre. Prandaj, është gabim t'ia atribuoni këtë apo atë sjellje të individit musliman fesë dhe besimit të tij. Për aq sa ai flet dhe vepron me integritet dhe pastërti, kjo do të jetë pa dyshim për shkak të efektit të fesë së tij dhe të besimeve të tij; në mënyrë të ngjashme, në atë masë që ai largohet nga idealet dhe parimet e fesë së tij, kjo do të jetë për shkak të faktorëve që lidhen me zgjedhjet dhe prirjet e tij individuale, me edukimin e tij, si dhe me kuptimin që ai ka për mësimet e fesë së vet.

Në mënyrë të ngjashme, duhet të jemi të kujdesshëm që të mos e ngatërrojmë thirrjen islame ndaj besimit, ose *da'veh*, me shtetin islam, ose *deveh*. *Da'veh* është një diskurs drejtuar zemrës dhe ndërgjegjes me qëllim të ndihmës, udhëzimit dhe mësimdhënies; një diskurs i tillë duhet të jepet me butësi dhe dashamirësi:

Kushdo që zgjedh të ndjekë rrugën e drejtë, e ndjek atë, por për të mirën e tij; dhe kushdo që shkon në rrugë të gabuar, shkon vetëm për humbjen e vet; dhe asnjë bartës i barrës nuk do të bëhet për të bartur barrën e tjetrit. (Surja El-Isra', 17:15)

Sa i përket shtetit, është një subjekt politik që ekziston, në një ose një tjetër lloj të formës, me qëllim të organizimit shoqëror njerëzor. Në një mënyrë apo në një tjetër, shteti ka të bëjë me komunitetet njerëzore dhe me sistemet e tyre socio-politike, me tokat, interesat dhe aranzhimet e tyre - si rregullimet e jashtme apo të brendshme që kanë të bëjnë me anëtarët e shoqërisë në fjalë dhe marrëveshjet e jashtme ose ndërkombëtare në marrëdhëniet me komunitetet, shtetet ose shoqëritë e tjera.

Marrëdhëniet ndërmjet shtetit dhe subjekteve të tjera marrin një nga tri format: 1) një shtet paqeje, i qeverisur nga parimet dhe ligjet detyruese që rregullojnë çështjet e brendshme të komunitetit politik në fjalë; 2) një shtet i besëlidhjes dhe marrëveshjes ndërmjet komunitetit politik ose shtetit dhe komuniteteve ose shteteve të tjera, në të cilin rast marrëdhëniet qeverisen, në thelb, me marrëveshje, angazhim ndaj premtimeve të bëra dhe traktateve të përfunduara dhe parimit të reciprocitetit; ose 3) një shtet konflikti, armiqësie apo lufte, rezultati i të cilave vendoset nga bilanci i pushtetit: "... Dhe kurrë mos lejoni që urrejtja juaj ndaj njerëzve që ju pengojnë nga Shtëpia e Shenjtë e Adhurimit t'ju çojë në mëkatin e agresionit: por, përkundrazi, ndihmoni njëritjetrit në avancimin e virtytit dhe të vetëdijes së Zotit..." (Surja El-Maide, 5:2)

Botëkuptimi islam i bazon të gjitha këto marrëdhënie në parimin e drejtësisë dhe të paqes. Në sferën e brendshme, drejtësia, përgjegjësia e përbashkët dhe marrëveshja

e ndërsjellë shërbejnë si bazë për të gjitha marrëdhëniet, ndërsa këshillimi dhe konsultimi reciprok janë mjeti me të cilin merren vendimet. Nëse marrëdhëniet shkojnë keq dhe padrejtësia kryhet, ankimi bëhet me ligj, qoftë ligj laik apo ligj islam. Mjetet paqësore të protestës dhe të mosbindjes civile janë mënyrat më të shëndosha për të korigjuar çështjet dhe duke e detyruar partinë ose partitë që kanë gabuar për të ndrequr rrugët e tyre, duke tërhequr qilimin nga këmbët e tyre-për të thënë kështu. Nëse, pavarësisht nga masat e tilla, partia e ofenduar vazhdon me sjelljen e saj destruktive, agresive ose shkatërruese, ajo duhet të ballafaqohet me vetë shtetin - pasi nuk është e pranueshme për palët, përveç shtetit, që ta marrin ligjin në duart e tyre, duke hyrë kështu në konflikte të dhunshme që do të paralizojnë kombin dhe do të dëmtonin më tej interesat e tij.

Sa u përket marrëdhënieve me një subjekt tjetër politik, ato duhet të udhëhiqen përmes negocimit midis atyre në pushtet për të siguruar respektimin e të drejtave të të gjithëve. Lufta dhe gjakderdhja duhet të përdoren vetëm në qoftë se është provuar i pamundur sigurimi i të drejtave të njerëzve me ndonjë mjet tjetër. Nëse shpallet lufta, ajo duhet të synojë vetëm ata që janë në autoritet, duke i detyruar ata që t'i përshtatin sjelljet e tyre me të vërtetën ose duke i larguar ata nga pushteti. Për më tepër, nëse përdoret dhuna, ajo duhet të mbahet në nivelin minimal të mundshëm, sipas rrethanave.⁴⁰

Është për të ardhur keq që Perëndimi ka hyrë me aq entuziazëm në metodën shkencore, pa pranuar gjithashtu botëkuptimin monoteist islam. Perëndimi u njoh me studimin sistematik të shkencave fizike përmes kontaktit me botën islame dhe me komunitetin musliman gjatë Kryqëzësive, pastaj gjatë marrjes së njohurive nga institucionet

mësimore muslimane, veçanërisht në Spanjën andaluziane, si dhe të përkthimit të veprave të mendimtarëve muslimanë në gjuhët evropiane. Mendimtarët perëndimorë u drejtuan më vonë në një kuptim të ligjeve dhe parimeve mbi të cilat vepron natyra njerëzore dhe shoqëria njerëzore; si rezultat i kësaj, ata zhvilluan shkencat shoqërore, megjithëse nga një perspektivë materialiste, që u mundësuan atyre të ndërtonin shoqëritë dhe institucionet e tyre në një 'mbijetesë të modelit më të përshtatshëm', në të cilin anëtarët e një specieje (lexo: 'nacionalizmat, etnicitetet dhe kulturat') janë vënë në solidaritet kundër anëtarëve të të gjithë të tjerëve. E gjithë kjo ka shërbyer për të përkeqësuar efektet e braktisjes së fesë nga Perëndimi për shkak të rënies së tij nën ndikimin e formalizmit dhe kontrollit të tepërt kishtar - dhe si rezultat i të cilit feja në shoqëritë perëndimore pothuajse ka filluar të konsiderohet si një supersticion i llojit.

Në përgjigje të keqinterpretimeve antagonistike të Islamit dhe peygamberit të tij nga autoritetet kishtarë, të cilat dëshironin të ruanin interesat e ngushta dhe praktikët e tyre korruptive, popujt evropianë gjithashtu adoptuan një qëndrim armiqësor ndaj Islamit dhe themeluesit të tij. Ndërkohë, Perëndimi priste gjithnjë e më shumë në një mentalitet materialist, qen-ngrënie-qen dhe fanatizëm racist, që shërbeu për të nxitur nacionalizmin dhe konfliktet që rezultuan - përpjekjet për shfrytëzimin e ndërsjellë, agresionin, fanatizmin dhe politikët e pushtetit. Filozofia materialiste, e cila vuri në lëvizje qëndrimet dhe praktikët e hershme, ka shërbyer gjithashtu për të nxitur përhapjen e sëmundjeve të lidhura me dekadencën morale. Dhe, për t'i bërë gjërat edhe më keq, ligësia morale dhe rezultatet e saj nuk janë parë si shmangie të patolerueshme etike dhe shoqërore; përkundrazi, ato u miratuan si normë: si modele të sjelljes shoqë-

rore, natyrore, të pranueshme dhe si rezultate të saj. Gjithandej Perëndimit dhe, përgjithësisht, në shoqëritë liberale, ky zhvillim ka çuar në shpërbërjen e familjes dhe në përhapjen e dhunës dhe të sëmundjeve të tjera shoqërore, rreziqe për të cilat mendimtarët e kujdesshëm në Perëndim kanë paralajmëruar kundër rritjes së urgjencës. Sidoqoftë, madje edhe mendimtarë të tillë, me gjithë zgjuarsinë dhe kuptimin e tyre, nuk kanë qenë në gjendje të perceptojnë ndonjë rrugëdalje nga gjendja e Perëndimit, kështu që janë lidhur me botëkuptimin materialist që e kanë konsumuar aq gjatë.

Fatkeqësisht, epoka e halifatit të udhëhequr me drejtësi u mbyll dhe, me të, u mbyll edhe mundësia e zhvillimit të institucioneve të qëndrueshme bazuar në konceptet, perspektivat, vlerat dhe modelet historike të udhëheqjes së Kur'anit që kishin gjetur shprehje në atë Epokë të kaluar. Duke përvetësuar parimet themelore të kulturës islame dhe praktikrat që kanë shënuar epokat e hershme islame, dhe kombet moderne perëndimore, tani kanë arritur që kombet muslimane të mbajnë flamurin e studimit shkencor të fushave materiale dhe sociale. Prandaj, meqë bashkësia muslimane vjen në një vetëdije të re dhe një njohje të re të botëkuptimit të Kur'anit, ajo duhet të marrë parasysh rëndësinë e institucioneve të saj dhe të futë brenda tyre vlerat islame të drejtësisë, lirisë, vëllazërisë, konsultimit, veprimit konstruktiv dhe paqes. Sepse pa institucionet e bazuara në Islam, fuqitë e interesit bazë do të fitojnë përsëri ngritjen - duke tërhequr përsëri komunitetin musliman në rrënojat e tiranisë, korrupsionit, dhunës, impotencës, injorancës, prapambetjes dhe monopolizimit të fuqisë dhe të pasurisë. Duke pasur parasysh atë që u tha më sipër, le të theksojmë përsëri një kuptim të duhur të botëkuptimit kur'anor dhe

strukturave të institucioneve të lidhura me të e që është pika fillestare për të gjitha reformat e vërteta, paqen dhe prosperitetin - jo vetëm për komunitetin musliman, por për njerëzimin në përgjithësi. Sidoqoftë, përpara se të bëjmë një përmbledhje të parimeve të botëkuptimit dhe të metodologjisë islame, do të jetë e rëndësishme për ne të kujtojmë çështjen e kohës dhe të vendit për të kuptuar Shpalljen dhe depozitimet e saj me shkrim - domethënë, Kur'anin dhe Sunnetin peygamberik. Përndryshe, ne rrezikojmë t'i ngatërrojmë konstantat dhe variablat - ose të lejojmë që variablat të bëhen konstanta dhe kufizime, në të cilin rast ne e vjedhim ligjin e shenjtë të Islamit me cilësinë e tij gjithëpërfshirëse, e me këtë edhe aftësinë e tij për të na dhënë udhëzimet që na duhen në rrethanat dhe situatat që lindin në kohë dhe vende të ndryshme.

***Konstantat dhe variablat në dimensionet
e kohës dhe të vendit***

Zbulesa, si burimi më themelor i fesë dhe aftësia e saj për të na udhëhequr si qenie njerëzore, shfaqet para së gjithash në Kur'anin e shenjtë, që është fjala e Zotit, zbuluar tek i Dërguari i Tij fisnik. Kur'ani është një mesazh përfundimtar universal hyjnor, që mban karakterin e një realiteti të pandryshueshëm. Çfarë do të thotë që ky është një mesazh që përcjell qëllimet, vlerat dhe konceptet që mbeten konstanta në kohë dhe nga një vend në tjetrin. Këto synime, vlera dhe koncepte janë ato të cilave u referohemi si 'konstanta'; një shembull i konstantave të tilla janë atësia dhe djali - dhe lidhjet, të drejtat dhe detyrat që lidhen me to.

Për shkak se kushtet e jetës njerëzore - si dhe njohuritë, potencialet, nevojat dhe sfidat njerëzore - janë në një gjendje fluksesh dhe evolucioni të vazhdueshëm, aplikimet e vlerave

dhe koncepteve islame duhet të ndryshojnë dhe të evoluojnë në përputhje me realitetet e jetët së njerëzve, të cilat ndryshojnë nga një epokë në tjetrën dhe ndryshojnë nga një vend në tjetrin. Sa i përket rolit të të Dërguarit të Zotit si peygamberi i fundit, ai qëndron në modelin që jep dëshmi përfundimtare se Kur'ani nuk është një libër i koncepteve ose ëndrrave fantastike idealiste, por më tepër një mesazh udhëzimi që duhet zbatuar në jetën e përditshme dhe në praktikën e saj. Prandaj, përveç përgjegjësisë së tij për të shpërndarë mesazhin që i ishte dhënë dhe për t'i thirrur të tjerët me të vërtetën me dashamirësi dhe nxitje të mirë, misioni i tij ishte zbatimi i vlerave të mishëruara në vetë mesazhin që i ishte dhënë. Në këtë mënyrë, ai tregoi se udhëzimi që ai kishte sjellë ishte drejtpërdrejt i rëndësishëm për realitetin e jetës së njerëzve dhe se do të ishte asimiluar nga secili individ, komunitet dhe brez në përputhje me kapacitetet dhe kuptimet e tyre të veçanta.

Zbatimi i shëndoshë i vlerave dhe koncepteve islame në kontekstin e kohëve dhe të vendeve të veçanta kërkon mençuri, njohuri dhe diskriminim. Prandaj, mënyrat në të cilat Pejgamberi - si ndërtues i një shoqërie dhe kreu të shtetit - zbatoi vlerat dhe konceptet e Kur'anit ndaj rrethanave të tij të veçanta, ofrojnë një model për të tjerët, pasi ato kërkojnë të riaplikojnë këto vlera dhe koncepte në vetëndryshim, zhvillim të kohëve dhe vendeve. Zbatimi i parimeve të këshillimit të ndërsjellë (esh-shura) në epokën e transportit në shpinë të gomarëve dhe mushkave, për shembull, është i detyruar të ndryshojë nga aplikimi i tyre në kohën e elektronikës, udhëtimit ajror dhe komunikimit përmes e-mailit dhe internetit. Këtu qëndron domethënia e mësimëve që rrjedhin nga jeta dhe shembulli i Pejgamberit, sepse Islami ka një rëndësi që do të vazhdojë deri në Ditën e Gjykimit:

Elif. Lam. Ra. Një shkrim hyjnor [është ky], me mesazhe që janë bërë të qarta në vetvete dhe janë shkruar qartë - nga hiri i Atij që është i urtë, i Gjithëdijshëm. (Surja Hūd, 11:1)

Në të vërtetë, Zoti u dhuroi një nder besimtarëve kur ngriti në mesin e tyre një peygamber nga mesi i tyre, për të përcjellë mesazhet e Tij tek ata dhe për t'i bërë ata të rriten në pastërtinë dhe t'u japë atyre shkrimin hyjnor, si dhe urtësinë - ndërsa para asaj ata ishin me të vërtetë, mjaft qartë, të humbur në gabime. (Surja Alu Imran, 3:164)

Prandaj, ne duhet ta kuptojmë natyrën e burimeve të fesë, duke përfshirë të dy konstantat dhe variablat e saj. Sepse, në qoftë se Kur'ani është fjala e Zotit dhe mesazhi i Tij i fundit për njerëzimin, rrjedhimisht, ai është burimi i udhëzimit të vlefshëm për përdorimin e duhur të natyrës dhe ligjeve të kozmosit në të gjitha kohët dhe vendet.

Sa i përket rolit të Sunnetit peygamberik si një burim i dytë i mesazhit islam, ai konsiston në shfaqjen e mençurisë së kërkuar në zbatimin e vlerave, parimeve dhe koncepteve të këtij mesazhi dhe përmbushjen e qëllimeve të tij në kohë dhe vend dhe duke u bërë të qartë njerëzve se mesazhi i Kur'anit nuk është një grup nocionesh fantastike dhe idealiste, por një mesazh udhëzimi konkret për njerëzimin. Këtu e gjejmë arsyen për ruajtjen hyjnore të Kur'anit. Në të njëjtën kohë, ne fillojmë të kuptojmë pse i Dërguari i Zotit urdhëroi ata që kishin regjistruar me shkrim ndonjë pjesë të Sunnetit, pasi qëllimi i Sunnetit ishte përmbushur duke treguar natyrën praktike të mësimave të Kur'anit dhe duke manifestuar mençurinë e nevojshme për zbatimin e tyre në vend dhe në kohë. Nëpërmjet Sunnetit peygamberik, shohim se zbatimi i Kur'anit është nga natyra diçka që ndry-

shon dhe evoluon me ndryshimet në rrethanat, diturinë, potencialet dhe sfidat e njerëzve.

Duke pasur parasysh atë që u tha më sipër, ne mund ta kuptojmë më mirë se përse është kjo, megjithëse i Dërguari i Zotit u kujdes për të siguruar që urdhrat, deklaratat dhe veprimet e tij në lidhje me menaxhimin e punëve të shtetit dhe të shoqërisë gjatë jetës së tij nuk ishin regjistruar dhe ruajtur në formë të shkruar - megjithatë, në cilësinë e tij si kreu i shtetit, ai këmbënguli në domosdoshmërinë e të tjerëve që t'u bindeshin urdhrave të tij. Ai këmbënguli që urdhërimet e tij të kryheshin, pasi ajo që ai komandonte, edhe pse jo në Kur'an, ishte një aplikim i tyre për rrethanat në të cilat ai dhe komuniteti i tij e gjetën veten. Nëse, megjithatë, udhëzimet e Pejgamberit ishin vendosur në një nivel me vetë Kur'anin, kjo do të çonte në një konfuzion midis natyrës së qëndrueshme, konceptuale të Kur'anit, e cila ka rëndësi për të gjitha kohët dhe vendet - dhe sjelljen dhe aplikimet e veta, të cilat kishin rëndësi për vendin dhe kohën e tij në veçanti. Me fjalë të tjera, i Dërguari i Zotit kërkoi të bënte të qartë se ne nuk duhet të zbatojmë mësimet e Kur'anit në një mënyrë të ngurtë dhe të saktë, që përputhet pikërisht me mënyrat në të cilat është aplikuar gjatë jetës së tij; përkundrazi, ne duhet të kultivojmë një ndërgjegjësim të variablave kohore dhe gjeografike që vlejné për situatat tona dhe t'i marrim këto variabla në konsideratë kur zbatojmë Kur'anin në kohën dhe vendndodhjen tonë.

Në dritën e sa u tha më sipër, ne mund të kuptojmë pse halifi i udhëzuar drejt, Omer ibn 'ul-Hattabi, udhëzoi disa nga sahabët, të cilët kishin shkuar në qytete dhe rajone të tjera, që të mos flasin me ata rreth tyre, rreth thënieve dhe veprimeve të caktuara të Pejgamberit, pasi që, ndryshe nga banorët e Medinës, njerëzit kudo tjetër nuk do të njihen me

rrethanat që i kishin dhënë rastet për shumë prej këtyre veprimeve dhe thënieve dhe si rezultat, ekzistonte rreziku që ata të mos i kuptonin si duhet. Prandaj, bazat e nevojshme për rindërtimin e kurrikulës sonë arsimore janë: kuptimi i natyrës së Kur'anit dhe Sunnetit pejgamberik, njohja e natyrës njerëzore dhe e ligjeve të kozmosit dhe ndërgjegjësimi i rrethanave të veçanta të njerëzve me potenciale dhe sfida.

Duke marrë parasysh këtë analizë të çështjes së kohës dhe vendit, për sa i përket natyrës së koncepteve kur'anore dhe Sunnetit pejgamberik, tani ne vazhdojmë me një diskutim mbi parimet e botëkuptimit kur'anor dhe një mendim të shëndoshë islam.

Një idealizëm realist

A është përhapur botëkuptimi përmes Kur'anit dhe jetës së Pejgamberit, një vizion thjesht idealist në rendin e utopisë së një filozofi? A është thjesht një luks intelektual që nuk ka vend në detajet e jetës së përditshme të njerëzve? Apo është një mesazh realist, i aftë për të udhëhequr njerëzit me atë që është më e mira për ta, duke u mundësuar forcave të mirësisë në shpirtin njerëzor të kapërcejnë prirjet drejt hedonizmit, të keqes, padrejtësisë dhe interesit vetjak?

Në vështrimin e parë, është e vështirë të përfytyrosh një përgjigje pozitive ndaj kësaj pyetjeje, veçanërisht në dritën e shumë aspekteve të realitetit që po përjetohet aktualisht nga komuniteti musliman, i cili ka përjetuar përkeqësimin e strukturës së tij sociale, të sistemeve të tij politike dhe ekonomike, të sjelljes së tij dhe të marrëdhënive të tij me të tjerët. Shkurtimisht, realiteti që jetohet aktualisht nga populli musliman duket të jetë në kundërshtim të plotë me

udhëzimet e mishëruara në mesazhin dhe vizionin e transmetuar në Kur'anin e shenjtë.

Për t'iu përgjigjur pyetjes që po paraqitet, duhet së pari të sjellim në mendje një numër premisash. E para nga këto premisa është se nuk ka asgjë në botëkuptimin kur'anor që nuk u përgjigjet dëshirave të zemrës njerëzore. Premisa e dytë është se epoka e Pejgamberit ishte modeli konkret që përputhej plotësisht me vizionin kur'anor, si rezultat i të cilit njerëzit mund ta shihnin realizmin e tyre dhe mundësinë e arritjes së tij në vend dhe kohë falë forcave të mirësisë, drejtësisë, aspiratave shpirtërore dhe kreativitetit të natyrshëm në shpirtin njerëzor. Dhe, e treta e këtyre premisave është se ka pabarazi të pashmangshme midis individëve dhe shoqërive në kuptimin e aftësisë së tyre për të zbatuar vlerat dhe konceptet e mirësisë, reformës dhe përparimit kulturor në sjelljen e tyre individuale dhe në strukturat komunale. Prandaj, shoqëritë ose komunitetet në të cilat forcat për veprime të mira, të drejtësisë dhe të ndërtimit janë relativisht të dobëta, nuk kanë nevojë për dëshpërim të aftësisë së tyre për të reformuar veten dhe për t'u vendosur në një drejtim pozitiv dhe konstruktiv.

Pika fillestare për një proces të tillë është që bashkësia muslimane të pranojë se ajo është regresuar dhe se këto zhvillime kanë ndodhur për arsye të identifikueshme, të cilat mund të trajtohen dhe të merremi me ato. Një njohje e tillë nuk duhet të dekurajojë bashkësinë muslimane në përpjekjet e saj për të reformuar veten dhe për të rifituar qëndrimin e saj. Përkundrazi, me ndershmëri dhe realizëm të tillë, forcat e mira dhe reformat mund të lirohen sërish. Meqë idealizmi utopik është një gjë, dhe idealizmi realist është një tjetër gjë, bashkësia muslimane duhet të mësojë të kthejë një vesh të shurdhër në pretendimet injorante ose të

njëanshme, me qëllim që ajo që Islami na thërret të jemi dhe të bëhemi është jorealiste.

Në të njëjtën kohë, idealizmi mund të jetë i vlefshëm vetëm nëse ka mënyra të merret me vetë njeriun – me përbërjen e tij komplekse, me aspiratat dhe prirjet e tij në nivelin konkret dhe kohor. Përndryshe, njerëzimi është i detyruar të tërhiqet në errësirën e bazës së tij, në impulset materialiste - në racizëm, konflikt, përpjekje të ndërsjella në shfrytëzim, egërsi, gjakderdhje dhe agresion në emër të 'realizmit'. Ndërkohë, pranimi i të gjitha llojeve të dekadencës njerëzore dhe të shthurjes do të justifikohet bazuar në pohimin se çdo reformë dhe çdo përpjekje për të frenuar në forcat e së keqes dhe të padrejtësisë është idealizëm romantik dhe asgjë më shumë. Prandaj, një idealizëm realist i ofron njerëzimit shpresën e tij të vetme të çlirimit nga regjioni i mëtejshëm në errësirën e krizës së materializmit dhe vështirësive të tij.

Pjesa e dytë e çështjes së ngritur më parë lidhur me natyrën idealiste të botëkuptimit kur'anor është: a do të thotë kjo që, në mënyrë që të jetojë deri në këtë idealizëm kur'anor, muslimanit i kërkohet të zbatojë të gjitha vlerat, konceptet dhe parimet islame në të gjitha fushat e jetës dhe sjelljes së tij, në çdo moment të zgjuar, çdo ditë të jetës së tij? Me fjalë të tjera, në mënyrë që një person të jetë musliman, a duhet të jetë i pagabueshëm dhe i pacenueshëm ndaj mëkatit dhe tundimit? Siç kemi pasur rastin ta theksojmë, gjuha e kërcënimit dhe frikësimit në të cilën diskursi islam ka rënë, e ka përforcuar këtë perceptim dhe besim - gjë që e ka kthyer botëkuptimin kur'anor në kontekst të realitetit aktual kulturor të komunitetit musliman, për t'u dukur fare i pamundur për t'u arritur.

Për më tepër, duke pasur parasysh atë që dimë për natyrën njerëzore, e cila është një fushë e vërtetë luftarake

për forcat kundërshtare - materiale dhe shpirtërore, të mira dhe të këqija, altruistike dhe egocentrike - pa dyshim gabimi dhe mëkati janë pjesë përbërëse e përvojës njerëzore, dhe nuk ka asnjë bazë për besimin se kushdo (përveç lajmëtarëve dhe të dërguarve të Zotit) mund të jetë i pagabueshëm në çdo fushë të jetës.

"Çdo qenie njerëzore është mëkatore dhe më të mirët janë ata që kthehen te Zoti në pendim."⁴¹ Kjo do të thotë që thellësia brenda secilit prej nesh është një natyrë shpirtërore dhe një forcë morale që na shtyn të kërkojmë mençuri, mirësi, dashuri hyjnore dhe drejtësi. Sidoqoftë, nevojat tona fizike dhe prirjet tona më të ulëta na provokojnë që të tërhiqemi në kryerjen e padrejtësive, akteve të pahijshme dhe agresionit. Kur ndodh kjo, ndërgjegjet dhe prirjet shpirtërore të njerëzve me mendje të shëndoshë i ndjekin dhe i dënojnë për veprat e këqija ose të pahijshme që kanë kryer. Botëkuptimi kur'anor konfirmon realitetin e kësaj beteje të brendshme, duke na mësuar se si të përballojmë dhe t'u mundësojmë forcave të së mirës brenda nesh të kapërcejnë disqet tona bazë.

Lufta psikologjike që ndodh brenda individit midis forcave të mirësisë dhe forcave të së keqes është një realitet universal. Në mënyrë të ngjashme, të dyja: dëshira për mirësinë dhe drejtësinë dhe mundësia e gabimit dhe mëkatis janë të rrënjosura brenda natyrës sonë. Megjithatë, parë nga perspektiva e botëkuptimit kur'anor, kjo nuk është shkak për zhgënjim apo dëshpërim. Përkundrazi, kjo luftë mund të trajtohet më së miri duke mbështetur forcat e mirësisë në shpirt dhe jo dëshpërimin e aftësisë së njeriut për të korrigjuar çdo gjë që ka shkuar keq. Për Zotin, i cili na ka mbushur me dështime morale, si dhe me virtytin dhe vetëdijen e Tij (Surja al-Shamsu, 91:8), është më i Mëshirshmi

dhe më Bujari ai i cili i merr ata që kanë rënë për shkak të dobësisë, injorancës ose nevojës, ata që pendohen dhe largohen nga gabimi dhe mëkati. Në të vërtetë, dera është e hapur për çdo individ të penduar, dhe kur njëri të jetë penduar dhe kthyer te Zoti, propozimi fshihet i pastër sikur njeriu të mos kishte humbur kurrë.

Prandaj, është e rëndësishme të dini dallimin midis botëkuptimit kur'anor, i cili është një burim udhëzimi, mbështetjeje dhe përforsimi për forcat e mirësisë, reformës dhe lëvizjes përpara në shpirtin njerëzor dhe asimilimit njerëzor të kësaj perspektive me vlerat, konceptet dhe parimet e lidhura me të. Arsyeja për këtë dallim, siç kemi parë, është konflikti që ndodh brenda individit për shkak të forcave rivale dhe rrymave në punë brenda secilit prej nesh, të cilat bëjnë të mundur që ne të gabojmë dhe të humbasim rrugën tonë. Ky konflikt mund të trajtohet, megjithatë, nëpërmjet vetëdijes për situatat dhe rrethanat që shkaktojnë individët, kombet dhe qytetërimet për t'u penguar dhe për të rënë, ndjekur nga përpjekjet e ndërgjegjshme për reformë.

Në mënyrë që reforma dhe ndryshimet e qëndrueshme të ndodhin, do të duhet të marrim disa vështrime kritike dhe të thella në kulturat tona, në ligjëratat tona dhe në mënyrat në të cilat ne i rrisim fëmijët dhe trajnojmë fuqinë punëtore. Pasi ta kemi bërë këtë, vizioni ynë do të korrigjohet, mendimi ynë do të bëhet i shëndoshë dhe emocionet dhe vullnetet tona do të pastrohen. Pastaj, ndërsa kërkojmë të plotësojmë nevojat tona dhe të arrijmë interesat tona si individë dhe si komunitet, orientimi mbizotërues mes nesh do të jetë dëshira për atë që është e mirë dhe e drejtë. Gabimi dhe keqëbërja do të jenë një përjashtim që prishet nga komuniteti dhe se individi e gjen aq të neveritshëm, sa që edhe nëse ai i nënshtrohet tundimit, ai do të pendohet menjëherë dhe do të largohet prej tij.

Mendimtarët, reformatorët dhe edukatorët muslimanë janë thirrur t'i identifikojnë sëmundjet që prekin kulturën e sotme islame, mënyrat e saj të menduarit, qasjet e saj ndaj edukimit të fëmijëve dhe të aftësisimit profesional, kurrikulës së saj arsimore dhe institucioneve të saj. Në mënyrë të ngjashme, çdo nëngrup i komunitetit më të gjerë musliman kërkohet t'i njohë burimet e mosfunksionimit ose mosbalancimit brenda tij dhe metodat e korrigjimit të tij. Megjithatë, kur kjo të ndodhë, komuniteti do të jetë në gjendje të rifitojë shëndetin e tij dhe rolin e tij si pionier kulturor, me një vizion të qartë dhe një ndjenjë shprese dhe optimizmi. Botëkuptimi kur'anor përsëri do të shërbejë si bazë për mënyrën e jetesës së komunitetit dhe, rrjedhimisht, nuk do të shmanget nga misioni i tij me rrëshqitje dhe gabime. Përkundrazi, forcat shoqërore që kundërshtojnë dhe përballen me gabime të tilla do të kenë një kapacitet të ripërtërirë për ringjalljen dhe fuqizimin në jetën e komunitetit, si dhe për zhvillimin dhe përmirësimin e institucioneve të tij. Ashtu siç lexojmë në Kur'anin e shenjtë:

E megjithatë, nuk po përpiqem ta liroj veten, sepse, vërtet, vetja e brendshme e njeriut e nxit [atë] të keqen dhe shpëton vetëm ata mbi të cilët Mbështetësi im e dhuron hirin e Tij. Ja, Mbështetësi im është shumë i falur, një Shpërndarës i hirit! (Surja Jusuf, 12:53)

...dhe kush, kur ata kanë bërë ndonjë vepër të turpshme ose kanë mëkatuar kundër vetvetes, mbani mend Zotin dhe lutuni që mëkatet e tyre të falen - për kë, por Zoti mund t'i falë mëkatet? - dhe mos vazhdoni të bëni me vetëdije çfarëdo që mund të keni bërë. Këta janë ata që do të kenë shpërblimin e tyre nga Zoti i tyre, dhe kopshte nëpër të cilat rrjedhin ujëra të rrjedhshëm, për të qëndruar aty dhe sa shpërblim i mirë është ai për ata që punojnë. (Surja Alu Imran, 3:135-136)

Ndërsa ndërtojmë jetën tonë dhe kalojmë nëpër fazat e saj të ndryshme, qoftë të frytshme apo të shterura, pa probleme ose duke u përpjekur, ne duhet të kemi parasysh se Islami siguron një perspektivë të shëndoshë mbi ekzistencën njerëzore. Si e tillë, kjo është një varkë shpëtimi që do të na sjellë në mënyrë të sigurt në breg, një busull që do të sigurojë arritjen tonë të sigurt në fund të udhëtimit tonë. Kuptoni se:

- Islami nuk është një formë racizmi që i shërben krenarisë apo bazës njerëzore, instinkteve, agresive.
- Islami nuk është një idealizëm naiv, skllavërues, poshtërues, monastik.
- Islami nuk është një materializëm nihilist i bazuar në mbijetesën e më të fortit.
- Përkundrazi, Islami është një idealizëm në tokë, por ende shpirtëror, që është i balancuar dhe i shëndetshëm.

Ky vizion i Islamit ofron një bazë për plotësimin e nevojave njerëzore në një atmosferë sigurie, drejtësie dhe paqeje të mendjes. Si i tillë, vizioni islam feston dhe rrit jetën, duke na çuar drejt mjeteve për të arritur një ekzistencë të lumtur dhe të shëndoshë njerëzore.

Seksi, për shembull, është burimi i jetës dhe mjet i vazhdimin të saj. Prandaj, Islami e feston dhe e afirmon seksin, ndërsa në të njëjtën kohë e thekson rëndësinë e mbajtjes së përgjegjësive që ai bart me të dhe mbrojtjen e të drejtave të të gjitha palëve të përfshira. Shkenca dhe njohuria janë një nga burimet e qytetërimit, progresit dhe krijimtarisë; prandaj, Islami inkurajon shkencat dhe ndjekjen e njohurive në të gjitha fushat e jetës, duke këmbëngulur që njohuritë dhe zbulimet shkencore të përdoren në mënyra të dobishme dhe jo të dëmshme. Ngjashëm, fitimi i një jetese dhe kërkimi për të fituar mjetet e gëzimit tokësor është i mirëpritur nga Islami; megjithatë, mjetet e përdorura drejt këtyre qëllimeve

duhet të jenë të ligjshme dhe të ndershme, pa ndonjë lloj padrejtësie, mashtrimi ose mbingarkese. Jeta nuk ka kuptim pa lirinë dhe mbrojtjen e të drejtave, dinjitetit dhe nderit të njeriut. Prandaj, Islami këmbëngul në mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut, duke ndaluar armiqësinë dhe agresionin dhe duke inkurajuar faljen aty ku është e mundur.

Asnjë sjellje e shëndoshë, e shëndetshme, nuk shkakton vështirësi për dikë që ka një vizion të qartë dhe të shëndoshë të gjërave dhe i është dhënë një edukimi të shëndetshëm. Nëse ka ndonjë vështirësi, rezulton në shumicën e rasteve nga botëkuptimi i shtrembëruar që ka formuar një mjedis shoqëror dhe që ka çuar në rënie dhe korrupsion në sistemin e tij kulturor dhe arsimor. Në situata të tilla, individët dhe kombet kanë përgjegjësinë të përballen me çfarëdo krize që po përballen shoqëria, në vend që të përpiqen që t'u shmangen çështjeve me pretekstin e një idealizmi të hidhur apo të ashtuquajtur realizëm. Çështja, edhe një herë, është një vizion; kjo është një çështje e sjelljes së mendimit, kulturës dhe qasjes edukative në të gjitha dimensionet e tyre, si dhe faktorët e shumtë që ndikojnë për t'i bërë ato dhe për t'i aktivizuar ato. Prandaj, nuk ka kuptim për fenë islame, apo për botëkuptimin e lidhur të saj, të jenë të harruara pamjaftueshmëria dhe neglizhenca e njeriut. As nuk mund t'i shpërfillim arsyet e vërteta për krizën - qofshin ato subjektive, apo objektive; të brendshme, apo të jashtme - ose të lejojmë që forcat e errësirës dhe të injorancës të ushtrojnë ndikimin e tyre mbi shoqërinë dhe të pengojnë përpjekjet për të sjellë ndryshime.

Kapitulli II

PARIMET E MISHËRUARA NË BOTËKUPTIMIN KUR'ANOR

Është thelbësore që ne të kuptojmë vlerat dhe parimet universale të mishëruara në botëkuptimin kur'anor dhe implikimet e tyre për jetën dhe kulturën njerëzore. Këto vlera dhe parime paraqesin bërthamat thelbësore të ndërtimit, me anë të të cilave botëkuptimi kur'anor manifestohet në nivelin praktik. Ato e formësojnë mentalitetin e bashkësisë muslimane dhe të muslimanit individualisht, i cili pastaj i përkthen ato në realitete konkrete. Në këtë mënyrë ata e udhëheqin përparimin kulturor të shoqërisë - duke i furnizuar anëtarët e saj me forcën, vullnetin dhe energjinë për të qenë efektiv në punën e tyre, për të arritur qëllimet e tyre dhe për t'i rritur dhe zhvilluar në atë mënyrë që ato ta mbajnë ritmin me rrethanat në zhvillim, potencialet dhe sfidat dhe zhvillimin e diturisë dhe të kuptuarit e njerëzimit në botë.

Monoteizmi

Monoteizmi - domethënë, pohimi se ekziston vetëm një Absolut - është parimi më themelor i botëkuptimit islam, pasi ai siguron përgjigjen më intuitive bindëse dhe më universale për nevojën shpirtërore të qenieve njerëzore, bashkë me dëshirën për të kuptuar origjinën dhe fatin e tyre. Përveç kësaj, ai përfaqëson 'lartësinë maksimale' të logjikës njerëzore për të kuptuar dimensionet e ndryshme të jetës dhe të ekzistencës:

... nuk ka asgjë si Ai, dhe vetëm Ai është i Gjithëdëgjueshëm, i Gjithëpushtetshëm. (Surja Esh-Shura, 42:11)

Jo - kush është ai që krijon [të gjithë jetën] në shkallë të parë dhe pastaj e sjell atë përsëri? Dhe kush është ai që ju furnizon me ushqim nga qielli dhe toka? A mund të ketë ndonjë fuqi hyjnore përveç Zotit? (Surja En-Neml, 27:64)

A menduat, pra, se Ne ju krijuam në lojë të thjeshtë dhe se nuk do të duhet të ktheheni te Ne? [Dije], atëherë, [që] Zoti lartësohet lart, Sovrani i fundit, e Vërteta Ultimate: nuk ka asnjë hyjni përveç Tij, Mbështetës, me plotfuqishmëri të begatshme! Prandaj, ai që thërret, krah për krah me Zotin, ndonjë hyjni tjetër [për një ekzistencë] të cilit nuk ka dëshmi, duhet të gjejë llogarinë e tij me Mbështetësin e tij: "Me të vërtetë, mohuesit e së vërtetës nuk do të arrijnë një gjendje të lumtur! (Surja El-Mu'minun, 23:115-117)

Nëse në qiell ose në tokë ka pasur ndonjë hyjni tjetër përveç Zotit, të dyja këto fusha me siguri do të kishin rënë në shkatërrim! Por, pafundësisht në lavdinë e Tij është Zoti, i përqeshur në plotfuqishmërinë e Tij të mahnitshme [larg] mbi çdo gjë që njerëzit mund të hartojnë me anë të përkufizimit! (Surja El-Enbija', 21:22)

Uniteti, fuqia e plotfuqishme, unike dhe përsosja e Krijuesit dhe komplementarizmi i hollë që duhet të respektohen te krijimi, jo vetëm që shpjegojnë, por edhe kërkojnë unitetin, diversitetin, harmoninë dhe tërësinë e universit të krijuar. Ato shpjegojnë renditjen e mrekullueshme që duhet të respektohet në univers dhe kërkojnë qëllimin e tij dhe parimet morale në bazë të të cilave ai (krijimi) vepron:

Me të vërtetë, në krijimin e qiejve dhe tokës dhe në ndërrimin e natës dhe të ditës, me të vërtetë, ka mesazhe për të gjithë ata që janë të pajisur me njohuri, dhe që kujtojnë

Zotin kur ata qëndrojnë, kur ulen dhe kur Ata shtrihen për të fjetur dhe [reflektojnë] në krijimin e qiejve dhe të tokës. O Zoti ynë! Ti nuk ke krijuar asgjë pa kuptim dhe qëllim. Ti je i pafund në lavdinë Tënde! Na mbani të sigurt, pra, nga vuajtjet përmes zjarrit! (Surja Alu Imran, 3:190-91)

... sepse Ai është Ai që krijon gjithçka dhe përcakton natyrën e tij në përputhje me projektin [e Tij]. (Surja El-Furkan, 25:2)

Ajetet e lartpërmendura nga shpallja hyjnore tregojnë për dëshmi të dukshme të njëshmërisë së Krijuesit. Kjo dëshmi konsiston në hollësinë e krijimit, në unitetin e tij integruar, në strukturën e rregullt, sistematike, në kauzalitetin që vëzhgojmë në ngjarje dhe në fenomene dhe në vendosmërinë morale të kozmosit.

Përveç kësaj, udhëzimet që na janë dhënë në Kur'an pasqyrojnë natyrën thelbësore të ndërgjegjës njerëzore me prirjet e saj të qëllimshme, etike dhe shpirtërore. Këto prirje të lindura të shkencës njerëzore shfaqen në vlerat e mirësisë, të së vërtetës, të drejtësisë, të vëllazërisë, të solidaritetit, të mëshirës dhe të paqes - pa të cilat jeta dhe ekzistenca dhe rendi i saj i mrekullueshëm nga grimcat subatomike në galaktikë nuk do të kishin kuptim. Pa këto vlera, koncepti i një jete dhe ekzistence kuptimplote i hap rrugë besimit në kaos dhe nihilizëm, që është në kundërshtim me renditshmërinë e botës në të cilën jetojmë, me intuitën njerëzore dhe sensin e përbashkët. Siç thotë Zoti i Plotfuqishëm:

...Unë nuk i kam krijuar qeniet dhe njerëzit e padukshëm për ndonjë qëllim tjetër, përveç se ata të më [njohin dhe] adhurojnë Mua. Unë nuk kërkoj ndihmë prej tyre, as nuk kërkoj që ata të më ushqejnë, sepse, me të vërtetë, vetë Zoti është furnizuesi i çdo ushqimi, Zoti i gjithë fuqisë, i Përrjetshmi! (Surja Edh-Dharijat, 51:56-58)

Tani, kushdo që e dorëzon gjithë qenien e tij te Zoti dhe është një bërës i mirë, me të vërtetë ka marrë një mbështetje më të pandërprerë: sepse, te Zoti mbështetet përfundimi i të gjitha ngjarjeve. (Surja Llukman, 31:22)

Ashtu sikurse që natyra e integruar e universit dhe perfeksioni mjeshëtor i rendit të tij e bëjnë të domosdoshme unitetin dhe fuqinë e plotfuqishme të Krijuesit po kështu edhe ato e shpjegojnë dhe e kërkojnë unitetin dhe harmoninë kauzale të krijimit në vetvete:

Me të vërtetë, në krijimin e qiejve dhe të tokës, dhe në ndërrimin e natës e të ditës, dhe në anijet që shpejtojnë përmes detit me atë që është e dobishme për njeriun dhe në ujërat që Zoti lëshon nga qielli, duke dhënë Jetë në këtë mënyrë në tokë, pasi ajo kishte qenë e vdekur dhe duke bërë që të shumohen të gjitha llojet e qenieve të gjalla, dhe në ndryshimin e erërave dhe retë që drejtojnë kurset e tyre të caktuara midis qiellit dhe tokës: [në gjithë këtë] ka Mesazhe me të vërtetë për njerëzit që e përdorin arsyen e tyre. (Surja El-Bekare, 2:164)

Studimi shkencor sistematik zbulon madhështinë, gjërësinë, harmoninë dhe saktësinë e universit, siç manifestohet në thellësitë e detit, në fytyrën e tokës dhe në galaktikat e largëta në hapësirën e jashtme. Si i tillë, na ndihmon të jemi të vetëdijshëm për logjikën e ekzistencës materiale ose për realitetin fizik - si dhe për atë që qëndron përtej realitetit fizik, domethënë për sferën metafizike. Një vetëdije e tillë i jep ekzistencë një dimension tjetër dhe tregon një logjikë tjetër, që ndryshon nga logjika e sferës materiale ose e mendjes njerëzore:

Ai [vetëm] e di atë që është përtej mundësisë së perceptimit të një qenie të krijuar dhe për asnjë Ai nuk zbulon

asnjë prej mistereve të dijes së Tij të padiskutueshme.
(Surja El-Xhinn, 72:26)

... juve ju është dhënë shumë pak njohuri [reale]. (Surja
El-Isra', 17:85)

Realizimi i gjërave të tilla ngjall besimtarin dhe shkencëtarin me një përlulësi të re, e tillë që ata e marrin seriozisht jetën e tyre në këtë botë dhe detyra e tyre e dhënë nga Zoti për të qenë kujdestarë të drejtë dhe besnikë të krijimit. Me këtë qëndrim, besimtari musliman arrin të realizojë vetëdijen dhe të arrijë lumturi dhe vetëvlerësim në këtë botë - ndërsa, në të njëjtën kohë, duke u siguruar nga fati i tij, kur, në jetën e ardhshme, tërë pamja bëhet e dukshme tek ai:

Ata e dinë, vetëm nga sipërfaqja e jashtme e jetës së kësaj bote, ndërsa nga gjërat përfundimtare ata janë krejtësisht të pavetëdijshëm. (Surja Er-Rrum, 30:7)

Por jo, ju preferoni jetën e kësaj bote, edhe pse jeta që vjen është më e mirë dhe më e qëndrueshme. (Surja El-A'la, 87: 16-17)

Dhe çdo qenie njerëzore do të dalë përpara me urgjencat [e veta të mëparshme] dhe me mendjen [e tij] të vetëdijshme [dhe do të thuhet]: "Me të vërtetë, ke qenë i pavëmendshëm nga kjo [Dita e Gjykimit]; por tani Ne e kemi larguar prej teje mbulesën tënde dhe sot është i mprehtë shikimi yt!" (Surja Kaf, 50:21-22)

Kujdestaria e dhënë hyjnisht

Parimi i kujdestarisë së dhënë hyjnisht pasqyrohet në deklaratën e Zotit drejtuar engjëjve mbi krijimin e qenieve njerëzore: "...Ja, unë do të vendos në tokë një që do ta trashëgojë atë..." (Surja El-Bekare, 2:30). Ky parim rrjedh jo

thjesht nga një komandë kur'anore, por nga vetë natyra njerëzore, domethënë nga karakteristikat dhe aftësitë që Zoti ka mbjellë brenda nesh. Në të dy nivelet, individuale dhe komunale, qeniet njerëzore posedojnë vetëdije, mirëkuptim dhe shpirt, që është vendi i natyrës njerëzore të dhënë nga Zoti. Këto aftësi lidhen me ndërjegjjen njerëzore dhe me dëshirën për të kërkuar dije dhe kuptim - të cilat i kualifikojnë qeniet njerëzore të jenë kujdestarë apo mëkëmbës të Zotit, të cilët dallohen nga krijesat e tjera me aftësinë e tyre për të marrë vendime, veprime dhe për të përdorur mjedisin, në mënyrë që t'i plotësojnë nevojat e tyre dhe të japin shprehje konkrete për vlerat, vizionet dhe aspiratat e tyre. Në fund të fundit, çështja nuk ka vlerë përveç nëse mishëron vlera dhe parime të shëndosha - as parimet, vlerat dhe vizionet nuk kanë ndonjë meritë nëse nuk gjejnë shprehje konkrete te materiet.

Prandaj, parimi i kujdestarisë, që nënkupton aftësinë për të vepruar në botë, u jep një pozicion të nderuar qenieve njerëzore, të cilave u kërkohet të bëjnë dallimin midis krijesave të ndryshme që i rrethojnë. Ky pozicion përfshin të drejtën për të ushtruar lirinë në marrjen e vendimeve të jetës, detyrat, përgjegjësitë dhe llogaridhënien për veprimet tona dhe mënyrat në të cilat kemi vënë aftësitë dhe energjitë tona për t'u përdorur në tokë:

Vërtet, Ne i kemi treguar atij mënyrën: [dhe ajo qëndron tek ai për të provuar veten] ose mirënjohës ose mosmirënjohës. (Surja El-Insan, 76:3)

A nuk i kemi dhënë atij dy sy, një gjuhë dhe dy buzë dhe i kemi treguar të dy rrugët e mira dhe të këqija? Por, ai nuk do të mundohet të ngjitet në rrugën e pjerrët... (Surja El-Beled, 90: 8-11)

Kështu. Mund të shihet se kujdestaria, me gjithçka që ajo përfshin me anë të privilegjit për veprim dhe të përgjegjësisë për vendimmarrje, përbën zemrën dhe qëllimin e jetës njerëzore:

Allahu u ka premtuar atyre prej jush, që besojnë dhe që bëjnë vepra të mira, se do t'i bëjë mëkëmbës në Tokë, ashtu si i ka bërë ata para tyre dhe që do t'ua forcojë fenë e tyre, me të cilën Ai është i kënaqur... (Surja En-Nur, 24:55)

Drejtësia dhe moderimi

Nëse monoteizmi - me gjithçka që nënkupton nëpërmjet qëllimit moral, rendit, harmonisë dhe komplementarit në univers - është themeli dhe pika e nisjes për botëkuptimin kur'anor dhe nëse kujdestaria nënkupton aftësinë për të marrë vendime të vetëdijshme dhe për të përdorur në mënyrë të përgjegjshme botën materiale dhe gjithçka që kjo nënkupton nga përgjegjësia, atëherë drejtësia është qëllimi kryesor i të gjitha veprimeve dhe ndërveprimeve njerëzore dhe në të gjitha nivelet: materiale dhe shpirtërore, ekonomike, shoqërore dhe politike. Pa drejtësi dhe me moderim, të gjitha dimensionet e ekzistencës njerëzore dhe të kujdestarisë zbrazen nga kuptimi dhe qëllimi, pasi është drejtësia që shërben si shufra matëse për sjellje të shëndoshë njerëzore. Për këtë arsye, drejtësia është gjëja e parë që njerëzit janë urdhëruar të ndjekin. Vetë Zoti e ka përkushtuar veten para drejtësisë dhe kur qeniet njerëzore shkojnë në rrugë të gabuar duke lejuar vullnetin e tyre të bëhen robër të ndonjë gjëje tjetër përveç Zotit dhe ligjit të Tij të përsosur, ata vetëm gabojnë:

Ja, Zoti urdhëron drejtësinë, bërjen e së mirës dhe bujarinë ndaj bashkëqytetarëve [të dikujt]; dhe Ai ndalon gjithçka që është e turpshme dhe gjithçka që bie ndesh

me arsyen, si dhe me lakminë; [dhe] Ai ju nxit [në mënyrë të përsëritur] që të mbani parasysh të gjitha këto. (Surja En-Nahl, 16:90)

Këto janë mesazhet e Zotit: Ne i përcjellim ato, duke e paraqitur të vërtetën, sepse Zoti nuk do të bëjë asnjë të keqe me krijimin e Tij. (Surja Alu Imran, 3:108)

Meqenëse drejtësia qëndron në zemër të kuptimit dhe të mirësisë së jetës, Zoti i urdhëron qeniet njerëzore të gjejnë përmbushje nëpërmjet ndjekjes së drejtësisë dhe moderimit në të gjitha gjërat - edhe nëse dikush duhet ta bëjë këtë në dëmin e vet; as nuk duhet të mohohet drejtësia për askënd, as për armikun e dikujt. Zoti thotë:

Thuaj: "Unë besoj në çfarëdo shpallje që Zoti ka dhuruar nga lart; dhe unë jam i ftuar për të sjellë barazi në pikëpamjet tuaja të përbashkëta. Zoti është Mbështetësi ynë, si dhe Mbështetësi juaj. Për ne do të llogariten veprat tona dhe për ju veprat tuaja..." (Surja Esh-Shura, 42:15)

O ju që keni besimin! Jini gjithnjë të palëkundur në ruajtjen e barazisë, duke dëshmuar të vërtetën për hir të Zotit, edhe pse është kundër vetes suaj, ose prindërve dhe të afërmeve. Nëse personi në fjalë është i pasur apo i varfër, pretendimi i Zotit merr përparësi mbi [prezimet] e secilit prej tyre. Mos bëni, pra, sipas dëshirave tuaja, që të mos largoheni nga drejtësia. Sepse, nëse ju shtrembërojnë të vërtetën, ose nuk pranoni të dëshmoni, Zoti është me të vërtetë i vetëdijshëm për të gjitha ato që punoni. (Surja En-Nisa', 4: 135)

Kur'ani na ndihmon të shohim gjithëpërfshirjen e drejtësisë - në të gjitha aspektet e jetës, si për individin dhe për komunitetin - duke përfshirë drejtësinë shoqërore dhe atë që ajo kërkon me anë të dhembshurisë, bashkëpunimit dhe solidaritetit kur ajo i lëvdon ata "të cilëve u takon një pjesë

e caktuar, e pranuar [prej tyre], për ata që kërkojnë ndihmë dhe që janë të privuar nga ajo që është e mirë në jetë". (Surja El-Ma'arixh, 70:24-25) Në mënyrë të ngjashme, Zoti na urdhëron në Kur'an duke thënë: "...Hani frytet e tyre kur bëhet fjalë për frytet dhe jepuni [të varfërve] detyrimet e tyre në ditën e korrjes. Dhe mos e humbni shpërblimin [e Zotit]: vërtet, Ai nuk e do humbësin!" (Surja El-En'am, 6:141)

Nëse drejtësia është thelbi i një jete të shëndetshme, atëherë moderimi është dëshmia e drejtësisë. Arsyeja për këtë është se mungesa e moderimit është një lloj tejkalimi që çon në korrupsion në jetën e njerëzve, si dhe në mjedis. Si e tillë, mospërmbajtja është një shkelje kundër drejtësisë. Prandaj, nuk ka drejtësi pa moderim. Nëse drejtësia mbizotëron, moderimi do të mbizotërojë gjithashtu; dhe, nëse mbretëron moderimi, drejtësia, dhembshuria dhe solidariteti janë të sigurta, se do të mbretërojnë bashkë me të. Zoti i lavdëron ata të cilët, kurdo që shpenzojnë për të tjerët, nuk janë as të dëmshëm e as të çrregullt, por [mbani mend se] gjithmonë ka një domethënie të drejtë mes atyre [dy ekstremeve]. "(Surja El-Furkan, 25:67) Zoti gjithashtu thotë:

Dhe jepni për të afërmit tuaj, si për nevojtarët dhe udhëtarët, por mos e humbni [substancën tuaj] pa kuptim. Vini re, shpërngulësit janë, në të vërtetë, nga lloji i sata-nave - përderisa Satanai me të vërtetë është dëshmuar më së shumti mosmirënjohës ndaj Mbështetësit të tij. (Surja El-Isra', 17: 26-27)

Dhe, kështu, Ne dëshironim që ti të bëhesh një bashkësi e rrugës së mesme, që ti të mund të dëshmosh të vërtetën para gjithë njerëzimit dhe se Pejgamberi mund ta dëshmojë para teje... (Surja El-Bekare, 2:143)

Në një mënyrë të ngjashme, Wa'ile ibn El-Aska' njëherë e pyeti Pejgamberin: "O i Dërguar i Zotit, çfarë është fanatizmi?" Pejgamberi iu përgjigj: "Fanatizmi është të ndihmoni popullin tuaj në kryerjen e padrejtësisë."¹

Ka'b ibn Uxhre ka thënë: "I Dërguari i Zotit ka thënë: 'Pas meje do të ketë sundimtarë që do të jenë të pavërtetë dhe të padrejtë. Ata që besojnë gënjeshtat e tyre dhe i ndihmojnë ata në keqbërjen e tyre, nuk kanë të bëjnë fare me mua, as unë nuk kam të bëj me ta, dhe nuk do të pinë me mua nga pishina e bekuar në Parajsë."² Po ashtu, Xhabir ibn Abdullahu tregoi se i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Kujdes nga kryerja e padrejtësisë, sepse padrejtësia do të shpie në errësi në Ditën e Ringjalljes. Dhe ruhuni nga mjerimi, sepse mallkimi i shkatërroi ata që erdhën para jush, duke i udhëhequr ata për të derdhur gjakun e njëri-tjetrit dhe për të mos e marrë parasysh shenjtërinë e asaj që është e shenjtë."³

Në hadithin *kudsi*, të cituar më parë, Zoti shpalli në buzët e Pejgamberit: "O robërit e Mi, unë e kam ndaluar padrejtësinë për veten time dhe e kam bërë atë të ndaluar mes jush. Prandaj, mos kryeni padrejtësi kundër njëri-tjetrit."⁴

Dhe në Sahih al-Bukhari lexojmë se i Dërguari i Zotit ka thënë: "Padrejtësia do të çojë në errësi në Ditën e Ringjalljes."⁵

Liria

Si të menduarit, kreativiteti, qeniet shoqërore, njerëzit janë të veçuar nga krijesat e tjera nga pozicioni i tyre si kujdestarët e Zotit në tokë. Për më tepër, ata janë kualifikuar për detyrën e kujdestarisë me aftësinë e tyre për t'u angazhuar në veprime të ndërgjegjshme dhe për të shfrytëzuar burimet e tokës në mënyrë që të plotësojnë nevojat e tyre të

larmishme në rritje dhe të korrin përfitimet dhe kënaqësitë e ofruara nga bota rreth tyre. Siç thotë Zoti i Plotfuqishëm: "Ne, me të vërtetë, Ne u kemi dhënë dinjitet bijve të Ademit dhe i kemi ngarkuar ata për tokën dhe detin dhe u kemi dhënë atyre ushqim nga gjërat e mira të jetës dhe i kemi favorizuar ata shumë më tepër se shumica e krijimit Tonë : "(Surja El-Isra', 17:70).

Qeniet njerëzore dallohen nga krijesat e tjera me faktin se ata kanë një shpirt dhe një ndërgjegje:

Dhe po! Mbështetësi yt u tha engjëjve: "Ja, unë do të krijoj njeriun e vdekshëm nga balta e zjarrtë, nga errësira e errët që do të transmetohet; dhe kur ta kem formuar atë plotësisht dhe ta kem frymëzuar atë nga fryma Ime, bini para tij në sexhde! " Pastaj engjëjt u përulën, të gjithë së bashku, përveç Iblisit: ai nuk pranoi të ishte mes atyre që e proklamuan veten. (Surja El-Hixhr, 15: 28-31)

Ata dallohen gjithashtu nga dëshira e tyre për të kërkuar dije, si dhe potencialet dhe aftësitë e njohuritë e tilla që bëjnë të mundur për ta:

Dhe Ai i dha Ademit emrat e të gjitha gjërave; pastaj i solli ata brenda tek engjëjt dhe tha: "Shpallni për mua emrat e këtyre gjërave, nëse ajo që thoni është e vërtetë". Ata u përgjigjën: "Ti je i pafund në lavdinë Tënde! Nuk kemi njohuri për atë që na ke dhënë neve. Vërtet, vetëm Ti je i Gjithëdijshëm, me të vërtetë i urtë." Tha: "O Adem, ua trego atyre emrat e këtyre gjërave. "Dhe sapo [Ademi] u kishte përcjellë emrat e tyre, [Zoti] tha: "A nuk ju thashë: 'Vërtet, unë e di vetëm realitetin e fshehtë të qiejve dhe të tokës dhe di gjithçka që ju sillni në të hapur dhe gjithçka që do të fshihni'?" (Surja El-Bekare, 2: 31-33)

Përmes pozicionit të shquar, qeniet njerëzore janë dhënë sipas rendit të krijimit dhe kapaciteteve relevante të

kujdestarisë që i dallojnë ato nga krijesat e tjera, shohim nderin hyjnor që u është dhënë atyre. Ky nder përbën një përgjegjësi, e cila kërkon që qeniet njerëzore të gëzojnë lirinë për të bërë zgjedhje domethënëse dhe për të dhënë shprehje konkrete bindjeve dhe dëshirave të tyre brenda kufijve të aftësive, potencialeve dhe rrethanave të tyre në nivel individual dhe komunal: "Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të mbajë ..." (Surja El-Bekare, 2: 286), dhe "... Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se Ai i ka dhënë atij ..." (Surja Et-Talak, 65: 7). Megjithatë, liria nuk është një justifikim për kaosin apo për të luajtur me të drejtat dhe interesat e individëve, komunitetit ose gjeneratave të ardhshme.

Prandaj, askush nuk lejohet të shkelë këtë të drejtë njerëzore të kujdestarisë në dimensionet e saj individuale dhe komunale ose të vendosë kufizime në përpjekjet e njerëzve për të mirën. Përkundrazi, nderi hyjnor i dhënë kërkon nga qeniet njerëzore që të mbrojnë të drejtën e tyre për të bërë zgjedhje të lira - vetëm në këtë mënyrë do të jenë në gjendje të kryejnë përgjegjësitë e tyre lidhur me kujdestarinë dhe vetëm në këtë mënyrë mund të mbahen në fund të fundit përgjegjës për veprimet e tyre në këtë botë.

Në këtë pikë, është e rëndësishme të bëhet e qartë se ekzistojnë dy lloje të lirisë. Lloji i parë është një liri personale subjektive, një liri e ndërgjegjes që ka të bëjë me bindjet e individit, besimet doktrinale dhe botëkuptimin. Një person mund të ofrojë këshilla për dikë tjetër ose ta ftojë atë të shqyrtojë mënyra të tjera për të parë gjërat. Sidoqoftë, askush nuk ka të drejtë të imponojë perspektivat dhe bindjet e tij për askënd tjetër ose të ndërhyjë në këtë aspekt të jetës së një personi tjetër.

Sa i përket llojit të dytë të lirisë, është liria për të vepruar brenda sferës sociale. Duke pasur parasysh mënyrën se si ajo ndikon në anëtarët e ndryshëm të shoqërisë, kjo liri ka kufij korrespondues të përcaktuar përmes konsultimit reciprok. Çdo anëtar i shoqërisë ka të drejtë të përmbushë qëllimet e tij ose të saj pa pengesë - duke siguruar që kjo liri nuk shndërrohet në një lloj kaosi social që lejon sjellje të paqëndrueshme që do të dëmtonte interesat e individëve të tjerë ose interesat e shoqërisë në tërësi, drejtpërdrejt ose tërthorazi, në afat të shkurtër apo afat të gjatë:

Dhe kur u thuhet: "Mos e përhapni turbullira në tokë," ata përgjigjen: "ne vetëm po përmirësojmë gjërat". (Surja El-Bekare, 2:11)

Sidoqoftë, nëse kufizimet i imponohen lirive individuale në përgjigje të diktatit të interesave të veçanta, shoqëria do të bjerë në kthetrat e korrupsionit ose tiranisë së atyre që zotërojnë pushtet dhe pasuri:

Dhe thuaj: "E vërteta [ka ardhur] nga Mbështetësi juaj: Le të besojnë atë që dëshirojnë, dhe le ta kundërshtojnë atë." (Surja El-Kahf, 18:29)

Dhe kështu, [O Pejgamber], nxisni ata; detyra jote është vetëm të këshillosh; ti nuk mund t'i detyrosh ata [të besojnë]. (Surja El-Gashije, 88: 21-22)

Nuk do të ketë shtrëngim në çështjet e besimit. Dallimi është bërë tashmë rruga e drejtë nga [rruga e gabuar]: ... (Surja El-Bekare, 2: 256)

Historia e Pejgamberit Ibrahim ilustron natyrën intuitive të besimit monoteist si dhe qëllimin dhe moralin e tij. Në sajë të natyrës së ekzistencës njerëzore, jeta komunale dhe komuniteti sigurojnë kornizën për lëvizjen dhe lirinë individuale. Kur'ani na jep llogarinë në vijim:

Dhe me të vërtetë, shumë kohë para [kohës së Musait] Ne i dhamë Ibrahimit ndërgjegjen e tij për atë që është e drejtë; Ne e dinim atë që e nxiti kur i tha babait të vet dhe popullit të tij: "Cilat janë këto imazhe për të cilat jeni të përkushtuar aq shumë?" Ata u përgjigjën: "Kemi gjetur paraardhësit tanë që adhurojnë ata". Në të vërtetë, ti dhe paraardhësit e tu jeni shmangur qartë! "Ata pyetën:" A keni ardhur te ne me këtë kërkesë, apo jeni një nga ata mashtruesit? "Ai u përgjigj:" Jo, por Zoti juaj Mbështetës është Mbështetës i qiejve dhe i tokës - Ai që i ka krijuar ato, dhe unë jam njëri prej atyre që dëshmojnë për këtë të vërtetë. "Dhe [ai shtoi] "Me anë Zotit, unë me siguri do të sjell shkatërrimin e idhujve tuaj sapo ju të keni kthyer shpinën dhe të keni ikur! "Dhe pastaj ai i theu ato [idhuj] në copa, [të gjitha] përveç më të mëdhenjve, në mënyrë që ata të mund të ktheheshin tek ai. [Kur e panë atë që kishte ndodhur,] ata thanë: "Kush e ka bërë këtë me zotat tanë? Thanë disa [prej tyre]: "Ne e dëgjuam një të ri të flasë për këto [zotat me përbuzje]: ai quhet Ibrahim." [Të tjerët] thanë: "Atëherë sillni atë para syve të njerëzve, që të dëshmojnë kundër tij! " Dhe kur erdhi, ata pyetën: "A e bërë këtë me zotat tanë, o Ibrahim? "Ai u përgjigj:" Jo, ishte ky, më i madhi prej tyre, që e bëri këtë: por pyeti ata, nëse ata mund të flasin! "Dhe kështu ata iu kthyen njëri-tjetrit duke thënë: "Ja, ju jeni duke bërë keq." Por pastaj ata u rikthyen në mënyrën e tyre të mëparshme të të menduarit dhe thanë: "Ti e di shumë mirë që këta [idhuj] nuk mund të flasin!" Tha [Ibrahimi]: "A adhuroni, në vend të Zotit, diçka që nuk mund t'ju sjell dobi në asnjë mënyrë, as të dëmtojë ju? Dëboni mbi ju dhe mbi gjithçka që ju adhuroni në vend të Zotit! A nuk do ta përdorni, pra, arsyetimin tuaj? "(Surja El-Enbija', 21: 51-67)

Gjatë fazës kritike të rindërtimit të bashkësisë Muslimane, duhet të mbahet mend se njerëzit nuk kanë ekzistencë reale thjesht si individë, pasi njerëzit janë nga natyra qenie shoqërore. Me fjalë të tjera, ato ekzistojnë kryesisht si një komunitet. Siç na kujton Kur'ani, Zoti ka shpërndarë beki-me mes njerëzve në përmasa të ndryshme "...deri në fund që ata të mund të përfitojnë nga ndihma e njëri-tjetrit ..." (Surja Ez-Zuhruf, 43:32). Individu vetëm është në gjendje të arrijë vetë-realizimin në kontekstin e një grupi më të madh të cilit ai ose ajo i përket. Prandaj, në bazë të natyrës së ekzistencës njerëzore, jeta komunale dhe komuniteti sigurojnë kornizën për lëvizjen dhe lirinë individuale. Së fundi, atëherë, është komuniteti që përcakton se cilat kufij dhe kontrole janë të nevojshme për të çliruar potencialet dhe energjitë krijuese të individit; duke vepruar kështu, duhet të përpiqet për një ekuilibër të duhur midis të drejtave dhe lirive individuale dhe të drejtën e komunitetit për të siguruar mirëqenien dhe mbijetesën e tij. Arritja e një ekuilibri të tillë kërkon një qasje harmonike, konsultative, qëllimi i së cilës është t'i shërbejë interesave më të mira të njerëzve dhe t'i mbrojë ata nga dëmet dhe tirania. Kur'ani na siguron që shpërblimi i qëndrueshëm i Zotit u jepet atyre " të cilët i përgjigjen [thirrjes] të Mbështetësit të tyre dhe janë të vazhdueshëm në lutje; dhe sundimi i të cilëve është konsultimi mes tyre; ... " (Surja Esh-Shura, 42:38). Qëllimi i konsultimit është të ofrojë udhëzime për urdhërimin dhe menaxhimin e shoqërisë në tërësi pa cenuar të drejtat dhe liritë individuale:

O njerëz! Jini të vetëdijshëm për Mbështetësin tuaj, i cili ju ka krijuar nga një entitet i gjallë, dhe nga ajo krijoi bashkëshortin e saj, dhe nga të dyja u përhapën jashtë një numër burrash dhe grash. Dhe qëndroni të vetëdijshëm për Zotin, në emrin e të cilit kërkonti [të drejtat tuaja] nga njëri-

tjetri dhe nga këto lidhje të farefisnisë. Vërtet, Zoti është gjithnjë vigilent ndaj jush! (Surja En-Nisa', 4: 1)

Përgjegjësia

Në sajë të perceptimit shpirtëror të lindur të tyre dhe afirmimit të njëshmërisë së Zotit, vetëdijes së tyre intuitive për natyrën e qëllimshme të universit dhe njohjen e vlerave morale, njerëzit drejtohen në mënyrë racionale dhe intuitive me bindjen se brenda kufijve të aftësive dhe rrethanave të tyre, ata gëzojnë lirinë për të bërë zgjedhje domethënëse për të cilat ata duhet të mbajnë përgjegjësi:

Në Ditën e Ringjalljes njerëzve do t'u thuhet: "Sot, pra, asnjë qenie njerëzore nuk do t'i bëhet padrejtësi, e as nuk do të shpërbleheni për asgjë, përveç asaj që keni bërë (në tokë)". (Surja Ja Sin, 36:54)

... Ne nuk ngarkojmë asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të mbajë, sepse me Ne është një rekord që flet të vërtetën [për atë që njerëzit bëjnë dhe mund të bëjnë]; dhe askush nuk do të dëmtohet. (Surja El-Mu'minin, 23:62)

Dhe jini të vetëdijshëm për ditën në të cilën do të ktheheni te Zoti, pasi çdo qenie njerëzore do të shlyhet plotësisht për atë që ka fituar dhe askush nuk do të dëmtohet. (Surja El-Bekare, 2: 281)

Në Ditën kur Zoti do t'i ringjallë të gjithë prej së vdekurish dhe do t'i bëjë ata të kuptojnë me të vërtetë të gjitha ato që kanë bërë [në jetë]: Zoti do ta ketë marrë parasysh, edhe pse ata vetë mund ta kenë harruar - Sepse Zoti është dëshmitar i çdo gjëje. (Surja El-Muxhadele, 58: 6)

Por Ne do të krijojmë peshore të barabarta në Ditën e Ringjalljes, dhe asnjë qenie njerëzore nuk do t'i bëhet

padrejtësi, sepse edhe nëse ka peshë sa një farë e mustardës, Ne do të sjellim atë më përpara; dhe askush nuk mund të marrë llogari si Ne! (Surja El-Enbija', 21:47)

Kushdo që do të vijë (përpara Zotit) me një vepër të mirë, do të fitojë dhjetë herë më shumë si ajo; por kushdo që do të vijë me një vepër të keqe, nuk do të paguhet më shumë se sa ajo; dhe askush nuk do të dëmtohet. (Surja El-En'am, 6: 160)

Vendosmëria

Do të jetë e qartë nga sa u tha më sipër që qëllimi është një parim që dominohet domosdoshmërisht në konceptin e një universi të urdhëruar, nocionin e njëshmërisë së Krijuesit dhe njëshmërinë dhe komplementaritetin që duhet të respektohet në kozmos. Duke pasur parasysh prirjen natyrore të njerëzve për të besuar në njëshmërinë e Hyjnes dhe për të ndier përgjegjësinë e dikujt për përdorimin e shëndoshë të burimeve të tokës, si dhe kapacitetet dhe njohuritë perceptuese me të cilat jemi pajisur, na çojnë drejt bindjes se Kozmosi duhet domosdoshmërisht të jetë i qëllimshëm në natyrë. Një shqyrtim i kujdesshëm i botës rreth nesh e bën shumë të vështirë të imagjinohet se ka ardhur në ekzistencë thjesht rastësisht; sidoqoftë, është e vështirë të imagjinohet se ka ardhur në ekzistencë pa vepërimin e një Qenieje të gjithëfuqishme e të mençur, e cila përfaqëson një dimension tjetër dhe një logjikë tjetër që tejkalon më tej arsyen, diturinë dhe imagjinatën njerëzore. Siç na përkujtohet me fjalët e Kur'anit:

Por jo! Unë ju bëj thirrje për të dëshmuar të gjitha ato që ju mund t'i shihni, si dhe të gjitha që ju nuk mund t'i shihni! (Surja El-Hakkah, 69: 38-39)

Dhe [ta dimë] Ne nuk i krijuam qiejt dhe tokën dhe gjithçka që është në mes tyre në lojë të thjeshtë: [nëse] Ne do të dëshironim të dilnim në një lojë të mirë, Ne do ta kishim prodhuar atë brenda neve –nëse ky do të kishte qenë vullneti ynë! (Surja El-Enbija', 21: 16-17)

A menduat, pra, se Ne ju krijuam në lojë të thjeshtë dhe se nuk do të duhet të ktheheni te Ne? (Surja El-Mu'minin, 23: 115)

Sa mizore dhe e parëndësishme do të ishte jeta nëse nuk do të ishte gjë tjetër veçse një kërkim për mbijetesën fizike dhe kalimin e kënaqësive, në fund të së cilës do të bëhej një kufomë e pajetë që do të varrosej dhe do të harrohej. Nëse do të ishte kështu, jeta nuk do të ishte më shumë se një iluzion dhe as arsyeja, as ndërgjegjja, as zgjedhja, as përgjegjësia, as kapacitetet kreative nuk do të kishin ndonjë rëndësi të madhe. Është absurde dhe kundërthënëse të mendosh për qeniet njerëzore - me aftësinë e tyre për arsye, përgjegjësi morale dhe kreativitet dhe dëshirën e tyre për t'u përpjekur për drejtësi, virtyt dhe një botë ku e drejta është fuqi, domethënë, ku lind fuqia nga angazhimi për të vërtetën - të barabartë me kafshët që nuk kanë të gjitha kapacitetet e tilla dhe që jetojnë sipas ligjit të xhunglës, ku fuqia është e drejtë.

Botëkuptimi kur'anor e sheh jetën njerëzore si një sipërmarrje serioze dhe kuptimplotë të mirësisë themelore. Për më tepër, ai sheh frytet e gjithçkaje që realizojmë në këtë jetë me anë të reformës, krijimtarisë dhe shërbimit, duke u shtrirë në sferën shpirtërore të përjetësisë. Si e tillë, jeta njerëzore shkon përtej vdekjes së trupit në një ekzistencë të përjetshme shpirtërore, në të cilën qeniet njerëzore i korrin frytet e gjithçkaje që kanë bërë. Zoti i Plotfuqishëm deklaron:

Në të vërtetë, Zotit i takon e gjitha ajo që është në qiej dhe çka ka në tokë. Kështu, Ai do t'i shpërblejë ata që bëjnë vepra të këqija sipas asaj që bënë, dhe do t'i shpërblejë ata që bëjnë mirë me të mirën e fundit. (Surja En-Nexhm 53:31)

Për ata që këmbëngulin në të bërit mire ekziston e më mira e fundit e ruajtur për rata, dhe më shumë [se kaq]. Asnjë errësirë dhe asnjë poshtërim nuk do t'i errësojë fytyrat e tyre [në Ditën e Ringjalljes]: janë ata që janë të destinuar për parajsë, që të qëndrojnë në të. (Surja Junus, 10:26)

Vetë-realizimi përmes ndjekjes së të mirës në të dy nivelet materiale dhe shpirtërore është një aspiratë e lindur që formon një pjesë të natyrës sonë të dhënë nga Zoti. Në anën tjetër, ndjekja e së keqes, e dëmit dhe e korrupsionit është e dënueshme dhe e neveritshme dhe, për rrjedhojë, diçka që natyra jonë e dhënë nga Zoti e abuzon.

Moraliteti

Ndërgjegjësimi i lindur i qenieve njerëzore për ekzistencën e një Krijuesi të vetëm, të Plotfuqishëm dhe Unik, i cili e bëri universin me saktësi e mençuri të pafundme, si dhe vlerat e larta shpirtërore të futura brenda shpirtit dhe ndërgjegjes njerëzore, u mundësojnë atyre të kuptojnë se gjithësia duhet të ketë një origjinë hyjnore, si dhe një qëllim. Anasjelltas, ata e kuptojnë se kozmosi me përmasat e tij të gjera dhe të ndryshme nuk mund të ishte krijuar në formë të thjeshtë; përkundrazi, duhet të jetë krijuar për qëllime të larta morale. Ky perceptim shpirtëror i lindur është themeli për ndjenjën fetare dhe morale, si dhe dëshirat shpirtërore, aspiratat dhe pyetjet që fillojnë të manifestohen nga koha kur një fëmijë i vogël bëhet i vetëdijshëm për mjedisin e tij. Dëshirat e tilla, për më

tepër, reflektohen dhe përmbushen nga botëkuptimi kur'anor. Duke sjellë aspirata të tilla në qendër të vetëdijes tonë, botëkuptimi kur'anor na udhëzon në atë mënyrë që të bëhet fokusi ynë dhe burimi i frymëzimit që ngre mendjen dhe zemrat tona dhe na bekon me paqe dhe lumturi të brendshme gjatë përpjekjeve tona. Bazuar në botëkuptimin kur'anor, njeriu bëhet më i aftë të marrë vendime të vetëdijshme, të informuara dhe të përgjegjshme në lidhje me drejtimin që do të marrë në jetë dhe për atë që kërkon fati: a do të jetë rruga e reformës, veprimit konstruktiv, a do të jenë ata - apo do të jetë egoizmi, lakmia, korrupsioni dhe mjerimi që ata do të sjellin? Ashtu siç Kur'ani na kujton për ata që zgjodhën rrugën e fundit dhe u takuan me rrënim, "... Zoti nuk u bëri padrejtësi atyre, por ata vetë i kishin bërë padrejtësi vetes" (Surja El-Ankebut, 29: 40).

Me të vërtetë, në krijimin e qiejve dhe tokës dhe në ndërrimin e natës e të ditës, me të vërtetë, ka mesazhe për të gjithë ata që janë të pajisur me dije (dhe) që kujtojnë Zotin kur ata qëndrojnë, kur ulen dhe kur ata shtrihen për të fjetur dhe mendojnë për krijimin e qiejve dhe të tokës: "O Mbështetësi ynë!" Ti nuk ke krijuar asgjë, pa kuptim dhe qëllim. Ti je i pafund në lavdinë Tënde! Na mbani të sigurt, pra, nga vuajtjet përmes zjarrit! (Surja Alu Imran, 3: 190-191)

Botëkuptimi islam intensifikon vetëdijen tonë për përgjegjësinë tonë dhe përgjegjësinë morale, të cilat janë pjesë e pandashme e natyrës njerëzore të dhënë nga Zoti dhe në mesin e karakteristikave që na kualifikojnë për të përmbushur rolin e kujdestarëve të Zotit në tokë. Duke vepruar kështu, ai udhëzon rrjedhën e jetës sonë në atë mënyrë që ne jemi në gjendje të arrijmë realizimin e vërtetë dhe realizimin shpirtëror si individë që janë pjesë përbërëse e një

komuniteti më të gjerë njerëzor dhe që përpiqen me përgjegjësi dhe me dinjitet për kënaqësitë e ligjshme që kjo jetë duhet të ofrojë dhe për nderin në jetën e ardhshme.

Ashtu si qeniet njerëzore, si individualisht ashtu edhe në atë komunale, respektohen nëpërmjet pozicionit të tyre si kujdestarë të Zotit dhe nëpërmjet lirisë që u është dhënë, kështu edhe ata mbajnë përgjegjësi për të vepruar në univers, në mënyrë të tillë që të bëhen agjentë të reformës dhe progresit. Në të njëjtën kohë, ata arrijnë vetë-realizimin duke marrë atë që kanë nevojë nëpërmjet mjeteve konstruktive, etike dhe duke kërkuar drejtësi, bamirësi dhe paqe. Duke vepruar kështu, ata lejojnë që sjellja e tyre të qeveriset nga ndërgjegjet e tyre të ndriçuara nga Zoti, duke demonstruar kështu se e drejta është fuqi. Zoti i Plotfuqishëm deklaroi:

Me të vërtetë, Ne u dhamë besim [të arsyes dhe vullnetit] në qiej, në tokë dhe male, por ata nuk pranuan ta mbajnë atë, sepse ata kishin frikë prej tij. Megjithatë, njeriu e mori atë - sepse, me të vërtetë, ai gjithmonë ka qenë i prirur të jetë më i lig, më i marrë. (Surja El-Ahزاب, 33:72)

Dhe me siguri Ne kemi destinuar për në ferr shumë nga qeniet e padukshme dhe njerëzit që kanë zemra me të cilat nuk arrijnë të kuptojnë të vërtetën, dhe sytë me të cilët ata dështojnë të shohin dhe veshët me të cilët ata nuk dëgjojnë. Ata janë si kafshë - madje, ata janë edhe më pak të vetëdijshëm për mënyrën e duhur: ata janë ata që janë të pavetëdijshëm! (Surja El-A'raf, 7:179)

Konsultimi reciprok

Sipas botëkuptimit kur'anor, qeniet njerëzore u krijuan për të qenë kujdestarë të Zotit në tokë dhe për të kryer detyrën e popullimit dhe zhvillimit të tokës:

... Ja, unë do të vendos në tokë një që do ta trashëgojë atë
 ... (Surja El-Bekare, 2:30)

... Ai të nxori nga toka dhe të bëri të lulëzosh. (Surja
 Hud, 11:61)

Prandaj, në bazë të njohurive të tyre në rritje, qenieve njerëzore iu është dhënë aftësia për të shfrytëzuar burimet e tokës dhe për të ndërtuar kultura dhe qytetërime. Atyre gjithashtu u është dhënë liria, aftësia për të zgjedhur, një aftësi për perceptim shpirtëror dhe moral që i udhëheq ata që të jetojnë me dashje dhe të kërkojnë mirësi e drejtësi dhe një vetëdije për llogaridhënien e tyre përpara Krijuesit të tyre:

Merreni parasysh veten njerëzore, dhe si është formuar në përputhje me atë që është menduar të jetë, dhe si është e mbushur me dështime morale, si dhe me ndër-gjegjen e Zotit! Një gjendje të lumtur do të arrijë ai që e bën këtë [veten] të rritet në pastërti dhe me të vërtetë i humbur është ai që e varros atë [në errësirë]. (Surja Esh-Shems, 91: 7-10)

Ne do t'i trajtonim ata që kanë arritur besimin dhe bëjnë vepra të mira në të njëjtën mënyrë si [Ne do t'i trajtojmë] ata që përhapin korrupsionin në tokë? A do ta trajtojmë Zotin e vetëdijshëm në të njëjtën mënyrë si të ligjtë? (Surja Sad, 38:28)

Duhet të mbahet mend, sigurisht, se edhe pse detyra dhe misioni i kujdestarisë është përgjegjësi individuale, është para së gjithash një përgjegjësi komunale dhe sociale që kalon nga një brez në tjetrin. Ky fakt i jep dimensione të rëndësishme lirisë dhe përgjegjësisë njerëzore. Për të filluar, përgjegjësia është e qëllimshme - qëllimi i së cilës është reformimi dhe zhvillimi konstruktiv, jo korrupsioni dhe shkatërrimi. Ngjashëm, liria nuk është ndonjë nihilizëm kaotik

dhe i pakufizuar. Sepse, edhe pse liria lejon dënime personale, subjektive dhe zgjedhje individuale, nuk duhet të lejohet të dëmtojë individë të tjerë ose të shkelë të drejtat e tyre; as nuk duhet lejuar të shkelet e drejta e komunitetit për të ndjekur reformën dhe zhvillimin. Shkurtimisht, ekzistenca e individit dhe performanca e tij ose saj si kujdestarë i Zotit janë të pandashme nga ekzistenca e komunitetit dhe funksioneve të tij shoqërore.

Rrjedhimisht, edhe pse individ i gëzon të drejtën e padiskutueshme për bindjet e tij ose të saj personale, si dhe të drejtën për të vepruar ndaj dënimeve të tilla, këto të drejta individuale nuk duhet të lejohen të cenojnë të drejtën e komunitetit për sigurinë, prosperitetin dhe rendin. Duke qenë kështu, komuniteti posedon të drejtën për të nxjerrë ligje për kontrollin e rregullimit të sjelljes individuale me qëllim të mbrojtjes së interesave, të drejtave dhe aspiratave komunale për zhvillim dhe reformë, qoftë afatshkurtër apo afatgjatë:

... Në këtë mënyrë Zoti i sqaron mesazhet e Tij për ju, në mënyrë që të gjeni udhëzime dhe që të rritet prej jush një bashkësi (njerëzish) që ftojnë për gjithçka që është e mirë dhe që urdhërojnë të bëjnë atë që është e drejtë dhe ndalojnë bërjen e asaj që është e gabuar dhe ata janë ata që do të arrijnë një gjendje të lumtur! (Surja Alu Imran, 3: 103-104)

Këtu qëndron rëndësia e konsultimit të ndërsjellë (al-shura), i cili nuk i nënshtrohet lakmive ose interesave të individëve me ndikim dhe pushtet, por që është më tepër i hapur për pjesëmarrjen e komunitetit më të gjerë. Konsultimi i ndërsjellë ekziston me qëllim të mbrojtjes së të drejtave legjitime të të gjithëve për të vepruar në bazë të bindjeve të tyre pa pengesa ose kufizime, duke përmbushur kësh-

tu qëllimin e ekzistencës njerëzore dhe duke i shërbyer qëllimeve të përbashkëta të zhvillimit, reformës dhe sigurisë. Konsultimi reciprok është, pra, thelbësor për mirëqenien e individit, të komunitetit dhe të gjithë racës njerëzore.

Një shqyrtim i kujdesshëm i Kur'anit që lidhet me konceptin e konsultimit të ndërsjellë dhe lidhjen e tij jetike me synimet e lidhura me kujdestarinë, etikën dhe zhvillimin, zbulon domethënien e vërtetë të lirisë së drejtpërdrejtë të ushtruar në frymën e drejtësisë, dinjitetit dhe tolerancës. Zoti thotë:

Dhe mos harroni se çdo gjë që ju jepet është vetëm për gëzimin e jetës në këtë botë, ndërsa ajo që është me Zotin është shumë më e mirë dhe më e qëndrueshme. [Do t'u jepet] të gjithë atyre që arrijnë besimin dhe në Mbështetësin e tyre vendosin besimin e tyre; dhe që shmangin mëkatet dhe mëkatarët më të tmerrshëm; dhe kush, sa herë që ata janë të zemëruar, me lehtësi fal; dhe të cilët i përgjigjen [thirrjes] së Mbështetësit të tyre dhe janë të vazhdueshëm në lutje; dhe sundimi i të cilit [në të gjitha çështjet me interes të përbashkët] është konsultimi mes tyre; dhe që shpenzojnë për të tjerët nga ajo që Ne ua sigurojmë atyre si ushqim; dhe kush, sa herë që tirania i godet, mbron veten. Por, mos harroni që një përpjekje për të kërkuar të keqen mund të bëhet e keqe. Prandaj, kushdo që falë [armikun e tij] dhe bën paqe, shpërblimi i tij qëndron te Zoti, sepse, vërtet, Ai nuk i do keqbërësit. Por, me të vërtetë, si për ata që mbrojnë veten pasi kanë qenë të padrejtë - asnjë faj që fajtorët ia bashkëngjisin nuk u takon atyre: por faji u takon atyre që shtypin njerëzit e tjerë dhe sillen me egërsi në tokë duke shkelur të gjitha të drejtat! Por, nëse dikush është i durueshëm në fatkeqësi dhe fal, kjo është, me të vërtetë, diçka për të fituar zemrën. (Surja Esh-Shura, 42: 36-43)

Konsultimi reciprok është pra një parim qëllimi i të cilit është të sigurojë një funksionim të shëndetshëm dhe efektiv të njeriut, një mjet për nxitjen e mendimit të shëndoshë njerëzor dhe arritjen e bindjeve të pjekura dhe të mendimit të përbashkët dhe një mjet për nxitjen e komunikimit të hapur, moderimit dhe tolerancës. Si i tillë, konsultimi reciprok shërben si një mburojë që mbron komunitetin nga të ligat e tiranisë, autoritarizmit, padrejtësisë dhe korrupsionit. Përkrahur nga botëkuptimi kur'anor - me konsultimin reciprok dhe pjekurinë që ai nxit, si dhe me konceptet dhe vlerat e tij etike - dhe ndërgjegjësimin e interesave të tij dhe të drejtën e tij legjitime për të përcaktuar zgjedhjet e veta të jetës, komuniteti musliman mund të pretendojë mandatin e tij të ligjshëm mbi ata që janë në pushtet dhe bëhen forca që i drejton dhe mbikëqyr ata, jo anasjelltas. Përndryshe, ata që janë në pushtet mbikëqyrin dhe kontrollojnë qytetarinë. Duke e trajtuar popullsinë sikur të ishte e paaftë dhe injorante, udhëheqësit mund ta shfrytëzojnë atë për interesat e tyre dhe interesat e përkrahësve të tyre - monopolizimin e fuqisë dhe pasurisë dhe asgjësimin e të gjitha potencialeve për kompetencë, kreativitet, rritje dhe konkurrencë konstruktive në qeveritë dhe shoqëritë e tyre. Prandaj, liria dhe konsultimi reciprok (ose mungesa e tyre) luajnë një rol të rëndësishëm në ngritjen dhe rënien e qytetërimeve.

Liria dhe konsultimi si kushte të domosdoshme për mbijetesën e qytetërimit njerëzor

Është e qartë se autoritarizmi, padrejtësia dhe korrupsioni nuk mund të bashkëjetojnë me lirinë dhe me praktikën e konsultimit reciprok. Nëse të këqijat e tilla prekin ndonjë strukturë shoqërore, nuk mund të thuhet se është

vërtet e lirë dhe bazohet në konsultime reciproke. Shoqëria e një populli të lirë, mendimi dhe vizioni i të cilit janë sjellë në pjekuri nëpërmjet ushtrimit të lirisë së vërtetë dhe diskutimit të hapur, nuk mund të prishen kurrë me tiraninë, padrejtësinë dhe korrupsionin. Sepse të këqijat e tilla vetëm mbijnë dhe rriten në errësirën e injorancës dhe të mashtrimit; në fund të fundit, nëse njerëzit janë të lirë dhe në komunikim të hapur në të gjitha nivelet, do të jetë e pamundur t'i mashtroni të gjithë ata gjatë gjithë kohës. Pra, drejtësia është fryt i lirisë dhe konsultimit reciprok dhe se liria dhe konsultimi reciprok nuk mund të ekzistojnë pa drejtësi.

Ndërsa komunitetet muslimane kalojnë nëpër fazën e ringjalljes dhe rimëkëmbjes së vitalitetit të tyre kulturor, ata duhet të vlerësojnë ndërvarësinë që ekziston midis lirisë dhe konsultimit reciprok në njërin anë dhe rritjes dhe rënies së qytetërimeve nga ana tjetër. Në mënyrë të ngjashme, ata duhet të kuptojnë se si mendimtarët muslimanë, udhëheqësit dhe reformatorët mund të merren me realitetin që tani po përballet me ta, dhe punojnë drejt rehabilitimit të bashkësisë muslimane në mënyrë të tillë që të rimarrë vendin e vet, dhe pozicionin unik në progresin e qytetërimit njerëzor.

Kur kanceri i tiranisë dhe korrupsionit ka filluar të hajë në mënyrën e të menduarit të qytetërimit dhe sistemit shoqëror, struktura e tij ekonomike dhe sociale minohet dhe lind një klasë parazitare e llojit që monopolizon fuqinë, burimet dhe pasurinë deri në pikën ku gjithë civilizimi bie, duke hapur rrugën për ngritjen e një qytetërimi të ri, pionier, i cili bazohet në mbetjet e qytetërimit që i parapriu. Qytetërimi i rilindur është në gjendje të shohë mundësitë kulturore dhe zhvillimore që qytetërimi i mëparshëm – i gëlqerëzuar siç ishte nga tirania dhe korrupsioni nën zgjedhën e së cilit kishte punuar - nuk ishte më në gjendje ta

perceptoj dhe ta shfrytëzojë më së shumti. Kështu, kombet e reja, mund të lëvizin drejt horizonteve të reja dhe më të gjera shkencore dhe kulturore, të cilat qytetërimet e zymta nuk janë më në gjendje t'i arrijnë ose t'i perceptojnë.

Ky lloj i gëlqerëzimit dhe i inercisë kulturore vendoset kur shtypja dhe tirania fitojnë më të mirën nga sistemi i jetës së një kombi. Kur kjo të ndodhë, institucioni politik faraonik nënshtron mendimtarët dhe intelektualët e kombit, duke i kthyer ata në pak më shumë se një inteligjencë të domosdoshme, funksioni i së cilës është të justifikojë *status quo-n* duke mashtruar njerëzit me një botëkuptim të deformuar, duke e bërë kështu vullnetin e publikut në konformitetit me atë të regjimit në pushtet. Qoftë ajo laike apo fetare, klasa intelektuale kështu bëhet një mjet në duart e faraonëve të rinj që mbajnë frenat e pushtetit:

A nuk je ti i vetëdijshëm për atë që Mbështetësi yt ka trajtuar me [fisn] Ad, [njerëzit e] Iramit me shumë shtylla, të ngjashmit e të cilëve kurrë nuk janë rritur në të gjithë vendin? - dhe me [fisn e] Themud, i cili gërmoi shkëmbinjte në luginë? Dhe me Faraonin e shumë tendave? Ata ishin ata që shkelën të gjitha kufijtë e barazisë në mbarë tokën e tyre dhe sollën aty një korrupsion të madh. Për këtë arsye, Ndihmësi yt ua lëshoi atyre një murtajë vuajtjeje, sepse, me të vërtetë, Mbështetësi yt është gjithnjë në vigjilje! (Surja El-Fexhr, 89: 6-14)

Mos vallë ata kurrë nuk udhëtuan për në tokë dhe nuk panë atë që ndodhi në fund të atyre mëkatarëve [të qëllimshëm] që jetuan para kohës së tyre? Zoti i shkatërrroi plotësisht ata, dhe ngjashëm me ta, i pret të gjithë ata që e mohojnë të vërtetën. (Surja Muhammed, 47:10)

Qytetërimi njerëzor sot vuan nga epërsia e materializmit dhe racizmit (vetja që nxit për të keqen), turpëron

demokracinë dhe pretendimet e saj, të ashtuquajturat liri që nuk janë asgjë më shumë se një fasadë për anarkinë nihiliste, krerët mashtrues të mediave dhe qendra të rreme humltimi të kontrolluara nga klasa me influence dhe të holla. Këto fenomene - së bashku me monopolin, padrejtësitë, injorancën, varfërinë, shthurjen, tejkalimin dhe shkatërrimin ndaj të cilëve ata udhëheqin - janë të detyruar ta çojnë njerëzimin në humbje, përveç nëse fillon agimi i një civilizimi shpirtëror dhe islam.

Mendjet e bukura që kanë emigruar nga tokat e tjera dhe të cilat për më shumë se një shekull i kanë huazuar kombeve të përparuara një forcë të përkohshme rinore në kurriz të kombeve të varfra dhe të shtypura nga të cilat kanë ardhur, nuk do të jenë në gjendje të shpëtojnë qytetërimin materialist modern nga shtrembërimet dhe gënjeshtirat e manifestuara në mendimet dhe botëkuptimet e tij.

Shoqëritë e avancuara materialiste kanë zhdukur buriemet njerëzore dhe materiale të kombeve të tjera në një përpjekje për të shpëtuar nga efektet e armiqësisë së tyre, papërkulshmërisë së sistemeve të tyre politike, sociale dhe ekonomike, praktikave të tyre të korruptuara, klasike, raciste dhe përkeqësimit të moralit të popujve dhe sistemeve sociale të tyre. Çmimi i këtij shkatërrimi të sofistikuar paguhet, sigurisht, nga vendet më të dobëta dhe më pak të avancuara përmes humbjes së mendjeve të tyre më të ndriçuara, buriemeve materiale dhe njerëzore të tyre dhe dinjitetit të tyre.

Serioziteti në rritje i sëmundjeve që dëmtojnë shoqëritë materiale-moderne të ditëve të sotme mund të shihet në faktin se ata kanë filluar të mashtrjnë fluksin e individëve nga popujt e varfër, madje edhe ata me mendje të talentuar. Arsyeja për këtë është se korporatat shumëkombëshe (faronët e rinj), të cilët kontrollohen nga zotërinjtë feudalë

(monopole) të epokës së pasurisë shkencore dhe teknologjike (intelektuale, teknologjike, industriale, bankare dhe pronë financiare) dhe kapitalizmit të tyre bankar, - në sajë të fenomenit të globalizimit - kanë shtrirë ndikimin e tyre mbi të gjithë globin. Në këtë mënyrë, ata kanë qenë në gjendje të transformojnë popujt më të dobët dhe më pak të avancuar në sklevër ose "robër" në shërbim të zotërve "feudalë" të tyre, ndërkohë që i pengojnë ata të fitojnë njohuri për teknologjitë e avancuara të kenë qasje në sekretet e tyre. Ky proces dëshmohej nga padrejtësia e shfrenuar, shfrytëzimi dhe konfliktet politike, sociale dhe ekonomike në të gjithë botën. Në të vërtetë, gjendja e tanishme është shumë më e keqe se kontrolli i ushtruar nga zotërinjtë feudalë të Mesjetës, të cilët morën kontrollin ekskluziv mbi ekonominë bujqësore mesjetare.

Efekti i monopolizimit kapitalist dhe teknologjik nuk kufizohet vetëm te vendet e pazhvilluara dhe të shtypura; përkundrazi, është zgjeruar me anë të dhënies së shumë vendeve të punës me punë të rëndë dhe me pagë të ulët për vendet e varfra, si rezultat i të cilave varfëria dhe problemet e papunësisë janë përhapur edhe te popujt që jetojnë në vende të përparuara. Në këtë mënyrë, hendeku ndërmjet masave të njerëzve të thjeshtë dhe minoritetit feudalist (monopolistik) të përfaqësuar nga inteligjenca teknokapitaliste rritet gjithnjë e më gjerë. Kjo do të thotë se ngurtësia shoqërore dhe përpjekjet ekonomike, sociale dhe politike do të vazhdojnë të përkeqësohen dhe përhapen në të gjithë botën. Në fakt, kjo tashmë po ndodh dhe po kërcënon qytetërimin njerëzor me shkatërrim total. Rrjedhimisht, reformatorët duhet të marrin përsipër detyrën e shpëtimit dhe ringjalljes së komunitetit musliman nëpërmjet një ringjalljeje të botëkuptimit kur'anor - dhe me të, qytetërimin

njerëzor në tërësi - me seriozitet maksimal. Përndryshe, një e ardhme e errët na pret të gjithëve.

Pyetja tani është: a do të jetë e mundur për mendimtarët dhe reformatorët e komunitetit musliman të vlerësojnë dinamizmin e përparimit kulturor dhe, duke bërë kështu, ta heqin komunitetin e tyre nga humnerat e fosilizimit dhe prapambetjes dhe të ndihmojnë anëtarët e saj për të rifituar vizionin autentik jetësor islam të mirësisë dhe lëvizjes përpara?

Është për të ardhur keq që, për arsye historike që lidhen me natyrën e mjedisit të saj dhe mungesën e sofistikimit kulturor, bashkësia muslimane ka dështuar në të kaluarën dhe veçanërisht në periudhën themelore menjëherë pas vdekjes së Pejgamberit, për të kuptuar rëndësinë e institucioneve. Për shkak të rrethanave kritike në të cilat u gjet, komuniteti musliman nuk u përball me armiqësinë dhe agresionin me të cilën u plotësua nga perandoritë rrethuese dhe nuk kishte kohë të mjaftueshme për të zbuluar rolin kritik që institucionet mund të kenë luajtur në përmbushjen e sfidave të tilla. Sot, megjithatë, nëse dëshirojmë me të vërtetë të jemi në shërbim të vetes dhe komunitetit njerëzor në tërësi, nuk kemi asnjë justifikim për dështimin në ndërtimin e institucioneve më të mira që mundemi. Ndërsa ne na kujtohet nga Kur'ani:

...Në qoftë se Zoti nuk i kishte lejuar njerëzit të mbrojnë veten kundër njëri-tjetrit, korrupsioni me siguri do ta pushtonte tokën, por Zoti është i pakufi në mirësinë e Tij për të gjitha botët. (Surja El-Bekare, 2: 251)

Zoti i ka premtuar ata prej jush që kanë arritur besimin dhe bëjnë vepra të drejta që, me siguri, Ai do t'i bëjë ata të hyjnë në pushtet në tokë, ashtu siç i ka shkaktuar [disa prej] atyre që kanë jetuar para tyre për të aderuar në te; dhe se, me siguri, Ai do të vendosë me vendosmëri për

ta fenë që Ai ka qenë i kënaqur t'u japë atyre; dhe se, me siguri, Ai do të bëjë që gjendja e tyre e frikës të zëvendësohet me një ndjenjë sigurie - [duke parë se] ata më adhurojnë [vetëm mua], duke mos i përshkruar fuqitë hyjnore asnjë tjetër pos Meje.... (Surja En-Nur, 24:55)

Fushat e vendeve të caktuara islame kanë arritur papritmas të gëzojnë pasuri të tepruar - një pasuri që u derdh papritur mbi ta nga një depo hyjnore e burimeve natyrore. Shtete të tilla, sundimtarët e të cilëve janë tradhtarë të mëdhenj, të paefektshëm, të korruptuar, tiranikë dhe lakmitarë, zënë vende strategjike si rezultat i të cilave janë tërhequr me vullnetin e tyre në aleanca me fuqi të huaja, të cilat në këmbim të ndihmës që ata ofrojnë, kanë vendosur obligime të pashprehura mbi shtetet pritëse. Prandaj, pasuria tani e zotëruar nga shtete të tilla islame, në të vërtetë, kërcënon të pengojë iniciativat për të lëvizur komunitetin musliman përgjatë shtegut të rinovimit. Duke qenë kështu, ne mund të gjejmë veten në prag të një faze të re të gëlqerëzimit, që në mënyrë efektive largon shenjat paralajmëruese të rinovimit, të cilat filluan të shfaqen në fund të shekullit të tetëmbëdhjetë përmes përpjekjeve osmane të reformës në Turqi, përpjekjet e reformës së Muhammed Aliut në Egjipt, dhe shpërthimet e veprimtarisë së reformave në Gadishullin Arabik, në Indi, në Afrikën e Veriut dhe në vende të tjera në botën islame.

Pasuria monetare dhe natyrore e tillë e lirë, për të mos përmendur konfliktet e dyshimta të interesave që rezultojnë nga kreditë dhe komisionet e huaja, është bërë një burim narcizmi, ngurtësie, tiranie, korrupsioni dhe mbeturine. Fenomene të tilla mund të shërbejnë për të vazhduar monopolizimin e pushtetit dhe pasurisë dhe largimin nga konkurrenca konstruktive, e shëndetshme, zhvillimi, iniciativa

dhe kreativiteti. Në vend të kësaj, ne gjejmë injorancën, pasivitetin, nënshtrimin, varfërinë dhe prapambetjen e pranuar zyrtarisht në një strukturë shoqërore të pashprehur, ku aftësitë dhe potencialet janë penguar, vizioni, mendimi dhe edukimi janë jashtë kursit dhe institucionet janë të korruptuara dhe joefektive.

Nëse mendimtarët, reformatorët dhe edukatorët muslimanë dështojnë të marrin parasysh këtë mundësi, ekziston një rrezik i vërtetë se shenjat e para të një zgjimi nga ana e bashkësisë muslimane do të shuhën para se të kenë mundësinë të lulëzojnë dhe të mbajnë frytë. A do të ndërmerren veprimet e duhura për të shpëtuar bashkësinë muslimane nga armiqësia e mëtejshme dhe për ta përgatitur atë me të vërtetë për mundësinë që të pretendojë trashëgiminë e saj të ligjshme kulturore dhe shpirtërore dhe, duke vepruar kështu, të ketë të drejtën e drejtimit të qytetërimit njerëzor në tërësi? A do ta rimarrim botëkuptimin tonë kur'anor me gjithë bekimin që mban për ne? A do të heqim dorë nga shtrembërimet në mendimet tona, në diskursin tonë dhe në metodat tona arsimore? A do t'i ndërtojmë institucionet tona në një mënyrë të tillë që të mbrojnë vlerat, parimet dhe besimet e qenësishme në botëkuptimin islam? A do të respektojmë vetveten, a do të mbrojmë liritë tona dhe a do të krijojmë institucione që nxisin të mësuarit, njohurinë, drejtësinë, konsultimin reciprok, solidaritetin, sigurinë dhe paqen si shtyllat kryesore të jetës sonë, si një komunitet besimtar dhe qytetërim modern?

Duke pasur parasysh përpjekjet serioze të mendimtarëve, reformatorëve dhe edukatorëve - së bashku me shqetësimet dhe flijimet e përzemërta të nënave dhe baballarëve në emër të fëmijëve të tyre - komuniteti musliman posedon gjithçka që i nevojitet për të arritur këto qëllime,

pavarësisht pengesave që kemi përpara. Sepse, pavarësisht nga ndikimi dhe autoriteti i përdorur nga 'faraonët' e sotëm, dyfishi i 'besimtarëve' të sotëm dhe zhurma e ngritur nga përkushtuesit e tyre, janë prindërit të cilët në fund do t'i fitojnë fëmijët e tyre nëse kanë vendosmërinë dhe vizionin e duhur. Në mënyrë që ne të jemi plotësisht të kualifikuar për rolin tonë si kujdestarë, duhet të përpiqemi për një kuptim gjithëpërfshirës të kozmosit dhe të ligjeve që e qeverisin atë. Duke bërë këtë, ne mund të korrim përfitimet e administrimit të dhënë nga Zoti nëpërmjet angazhimit për reforma, zhvillim dhe përdorim të përgjegjshëm të burimeve tona njerëzore dhe materiale për të përmbushur nevojat njerëzore, për të kënaqur dëshirat e ligjshme të njerëzve dhe për të zhvilluar plotësisht potencialet e tyre krijuese.

Gjithëpërfshirja shkencore e udhëhequr nga ligji

Zoti i ka nderuar qeniet njerëzore me aftësinë për të marrë vendime, për të ndërmarrë veprime dhe për të shërbyer si kujdestarë përgjegjës dhe llogaridhënës. Përveç kësaj, Ai na ka dhënë mundësinë të perceptojmë njëshmërinë dhe unitetin e Tij, komplementaritetin, vendosmërinë dhe themelimin moral të universit - një dëshirë instinktive për të ndjekur dijen dhe prirjen për të zhvilluar botën e krijuar dhe për të vënë burimet e saj në përdorim në një mënyrë të tillë që të arrijmë vetërealizimin, t'i përmbushim nevojat tona themelore dhe të shprehim dëshirat tona personale dhe nxitjet krijuese. Në të gjitha këto procese ne jemi thirrur të përdorim dhuratën e arsyes së dhënë nga Zoti, e cila na mundëson të dallojmë përdorimin më të kujdesshëm të bekimeve të tokës. Këto të vërteta u kuptuan dhe u artikuluan shekuj më parë nga gjykatësi i shquar dhe juristi Ibn

Halduni (dt. 808 h./1406), i cili kontribuoi në ngritjen e një qasje sistematike dhe rastësore për shkencat shoqërore.

Në mënyrë që shpallja dhe mesazhet e ndryshme në të cilat është mishëruar të njihen vërtet si shpallje dhe të futen në fushën e dijës njerëzore, kërkesat dhe mesazhet e secilit prej të dërguarit duhet së pari të peshohen në balancën e arsyes njerëzore dhe të maten nga kriteret e shëndosha logjike.⁶

Është e rëndësishme të kujtojmë në lidhje me këtë se rastësia dhe kujdestaria e përgjegjshme janë të pandashme. Pa rastësi, jeta do të reduktohet në kaos dhe nuk do të kishte bazë për veprime ose përgjegjësi të përgjegjshme. Detyra për të qenë kujdestarë të Zotit përfshin vullnetin; si e tillë, ajo përfshin përgjegjësinë dhe kapacitetin për veprim bazuar në parimet e monoteizmit, të qëllimit dhe të moralit. Mohimi i rastësisë, në ndryshim, është një mohim i fakteve të jetës, pasi ajo është një mohim i kapacitetit njerëzor për veprime ndërgjegjësuere dhe përdorimi i ndërgjegjshëm i botës rreth nesh, dhe kjo është nga ana e mohimit të Origjinës së Kozmosit. Të gjithë ne kemi vërejtur faktin se pa ujë nuk do të ketë prodhime ose begati, se pa fekondim dhe pllenim nuk do të ketë lule apo fryte, dhe se pa ajër dhe pa aftësi për të marrë frymë as njeriu, as kafsha nuk do të mbijetonin. Në mënyrë të ngjashme, pa menduar dhe vepruar nuk do të ketë produktivitet apo zhvillim.

Prandaj, kujdestaria e dhënë nga Zoti për tokën do të ishte e pamundur pa njohjen e rastësisë në jetën njerëzore. Siç ka thënë Zoti i Plotfuqishëm:

...Vendosni fytyrën tuaj drejt besimit [një të vërtetë], duke u larguar nga gjithçka që është e rreme, në përputhje me prirjen natyrore që Zoti ka futur tek njeriu: [për] të mos lejuar ndonjë ndryshim për të korruptuar

atë që Zoti ka krijuar kështu - ky është qëllimi i një besimi të vërtetë ndonjëherë; por shumica e njerëzve nuk e dinë këtë. (Surja Er-Rrum, 30:30)

...Mbështetësi ynë është Ai që jep gjithçka [që ekziston], natyrën dhe formën e vërtetë të saj, dhe pastaj e udhëzon atë [drejt përmbushjes së saj]. (Surja Ta Ha, 20:50)

Në marrëdhënien e duhur ndërmjet shpalljes (asaj që është e shkruar, ose *el-mastur*), ligjeve të natyrës njerëzore dhe kozmosit (atë që është vërejtur, ose *el-mandhur*), dhe arsyes (bilancit ose shkallës, ose *el-mizan*) - ligjet e natyrës njerëzore dhe të kozmosit janë subjekt i të cilave flet shpallja, ndërsa bazat e arsyes dhe të logjikës janë mënyra me të cilën kuptojmë se çfarë udhëzimi na zbulon shpallja. Prandaj, nëpërmjet përdorimit të arsyes të arsyes, ne jemi në gjendje të lidhemi në mënyrën më të përshtatshme dhe konstruktive me veten tonë, me të tjerët, me qeniet njerëzore, me modelet dhe ligjet hyjnore të universit. Nëse mënyra muslimane e të menduarit nuk do të dilte nën ndikimin e mendimit grek (me mitet e tij, të besimit dhe gnostikën, mistikën), muslimanët do të kishin qenë të parët që do të zbulonin shkencat shoqërore. Në fund të fundit, ata që - në sajë të botëkuptimit të përjetshëm, të shkolluar, shkencor të shprehur në Kur'an - janë më të kualifikuarit për të zotëruar shkencat e ndryshme sociale, fizike dhe teknike. Në sajë të miratimit të hershëm të një perspektive të qeverisur nga ligji dhe të një qasje gjithëpërfshirëse shkencore, ata mund të kishin arritur shumë më tepër sesa kombet e tjera në pothuajse të gjitha fushat e përmendura më parë.

Për të drejtën e rrjedhës së mendimit dhe të kulturës islame sot do të jetë e nevojshme që mendimtarët dhe reformatorët muslimanë të rimarrin aftësinë e dhënë nga Zoti

për të parë veten dhe kozmosin nga një këndvështrim gjithëpërfshirës shkencor. Pastaj, bazuar në themele të forta, të siguruara nga botëkuptimi kur'anor, ata mund të bëjnë reformimin e qasjes së bashkësisë muslimane në kulturë, arsim dhe edukim të fëmijëve, të cilat së bashku përbëjnë bazën për mënyrën e të menduarit të komunitetit, për institucionet e tij akademike dhe trajnimin e marrë nga forca e punës dhe drejtuesit e tij akademikë. Qëllimi i një reforme të tillë është bashkimi i perspektivës islame në fusha të ndryshme të dijes njerëzore dhe fushave të jetës nëpërmjet vëmendjes ndaj instinkteve të shëndosha njerëzore dhe modeleve dhe ligjeve hyjnore të universit. Një reformë e tillë do të lehtësonte krijimin e kurrikulave për një shumëllojshmëri të specializimeve akademike, të cilat do të ofrohen së bashku me udhëzimet doktrinale të bazuara në Kur'an dhe të cilat pasqyrojnë botëkuptimin islam. Përmes një qasje të tillë të dyfishtë, përparim mund të bëhet drejt futjes së një perspektive gjithëpërfshirëse në mendjet dhe zemrat e rinisë muslimane, në mënyrë që ata të zhvillojnë synime dhe aspirata të dobishme dhe konstruktive që kontribuojnë në mirëqenien e përgjithshme të shoqërive të tyre.

Një botëkuptim i sinqertë islam është i arritshëm, gjithëpërfshirës, i qeverisur nga ligji, pozitiv dhe i disiplinuar. Për fat të keq, sidoqoftë, botëkuptimi mbizotërues i muslimanëve, që pretendon të jetë 'islam', është teorik, atomik, pasiv dhe selektiv - qëllimi i të cilit është të justifikojë ose të fshehtë një shtrembërim të shenjës së dijes dhe të fakteve dhe të pamundësojë zotërimin e një qasje gjithëpërfshirëse dhe objektive shkencore në kërkime dhe analiza. Kjo lloj perspektive pseudoislame reflektohet në një tendencë, për të apeluar te tekstet e legalizuara, të dobëta, nga tradita islame, një mënyrë polemiste, selektive. Ata që angazhohen në

këtë praktikë duan të gjejnë strehë në shenjtërinë e supozuar të së kaluarës së lavdëruar, për të fshehur impotencën dhe ngurtësinë e tyre dhe heshtjen e popullatës së përgjithshme. Rezultati, megjithatë, është një komunitet musliman i thyer dhe i ndarë, ku shumica e dijetarëve tanë jetojnë në një fushë, shumica e intelektualëve tanë në një fushë tjetër dhe shumica e laikëve tanë, shumë prej të cilëve janë të izoluar, të tjetërsuar, injorantë, mashtrues, ose viktimë në rangun e besëtytnisë - në një tjetër.⁷

Vendimet njerëzore ndikohen jo vetëm nga njohuria dhe kuptimi racional, por edhe nga zemra dhe nga emocionet. Këto të fundit paraqesin dimensione psikologjike dhe shpirtërore, që ndikohen në masë të madhe nga natyra e edukimit dhe rritjes së një individi. Për më tepër, është ky dimension jointelektual i qenies njerëzore që liron energjitë dhe potencialet e veta dhe që shërben si forcë përcaktuese e zgjedhjeve që bën një individ. Në analizën përfundimtare, atëherë, është ky dimension që tenton të vendosë shkallët në favor të një personi që shkon në një drejtim në vend të një tjetri. Zoti thotë:

Por, nëse e vërteta do të ishte në përputhje me pëlqimin ose me mospëlqimin e dikujt, qiejt dhe toka me siguri do të kishin rënë në shkatërrim dhe gjithçka që jeton në to do të shkatërrohej!... (Surja El-Mu'minun, 23:71)

[Dhe Ne thamë:] "O Davud! Ja, Ne të kemi bërë ty një peygamber dhe kështu, Nënshtruesi ynë në tokë. Gjykon, pra, mes njerëzve me drejtësi dhe mos ndiqni dëshirën e kotë, që të mos ju mashtrojë nga rruga e Zotit." (Surja Sad, 38:26)

Prandaj, interesimi vetëm për aspektin intelektual të dijës, pa marrë parasysh dimensionet psikologjike, shpirtë-

rore dhe emocionale, nuk është i mjaftueshëm për të përgatitur qeniet njerëzore që të mbajnë përgjegjësitë e tyre të dhëna nga Zoti dhe të përdorin në mënyrë efektive aftësitë dhe potencialet e tyre, pasi veprimi kërkon jo vetëm njohuri, por më tepër - një përgjigje nga ana e vullnetit dhe emocionet e dikujt që ka.

Lëvizjet e reformave kanë dështuar kryesisht për të ringjallur masat muslimane dhe për të trajtuar në mënyrë efektive të metat në strukturat shoqërore të komunitetit musliman, meqenëse metodat e tyre arsimore, si në shkollë dhe në shtëpi, nuk e zhvillojnë karakterin e qytetarëve muslimanë në atë mënyrë që ata të zhvillojnë zemra dhe ndërjegje të matura, të efektshme. Zoti thotë:

A nuk kanë udhëtuar ata, pra, përreth tokës, duke i lënë zemrat e tyre të fitojnë mençuri dhe duke i bërë veshët të dëgjojnë? Megjithatë, me të vërtetë, sytë e tyre nuk janë bërë të verbër - por të verbra janë bërë zemrat që janë në gjoksin e tyre! (Surja al-Haxh, 22:46)

A nuk do të mendojnë ata, pra, mbi këtë Kur'an? – apo kanë dry në zemrat e tyre? (Surja Muhammed, 47:24)

Jo, por zemrat e tyre janë gërmuar nga të gjitha të këqijat që ata kishin zakon të bënin! (Surja El-Mutaffifin, 83:14)

...Zoti vulos zemrat e atyre që mohojnë të vërtetën... (Surja El-A'raf, 7:101)

...Zoti vendos një vulë në çdo zemër arrogante, vetekzaltuese. (Surja El-Mu'min, 40:35)

...Jepni, pra, këtë kënaqësi për [ata] shërbëtorët e Mi që dëgjojnë [të afërt] për gjithçka që thuhet, dhe ndjekin më të mirën prej saj, [sepse] janë ata që Zoti i ka dhënë me udhëzimin e Tij dhe janë ata që janë të pajisur me njohuri! (Surja Ez-Zumer, 39: 17-18)

Prandaj, në mënyrë që bashkësia muslimane të rimarrë botëkuptimin kur'anor dhe të rindërtojë një sistem të mendimit islam të udhëzuar drejt, ne duhet të kuptojmë se instinktët e shëndosha njerëzore, ligjet e universit dhe realitetet e kohës dhe të vendit, nga njëra anë, dhe zbulimi, nga ana tjetër, janë burimet e dijes islame. Të parat na japin fakte të vëzhgueshme, ndërsa kjo e fundit u jep shprehje të vërtetë këtyre fakteve, duke i vendosur ato në qendër të vetëdijes sonë dhe, në këtë mënyrë, duke orientuar instinktët tona dhe zgjedhjet që bëjmë me lirinë e dhënë nga Zoti. Sa për shqisat, ato shërbejnë si mjete të arsyes, e cila është masa e mendimit njerëzor. Bazuar në logjikën dhe bazat e arsyes dhe të sensit të përbashkët, bëjmë vëzhgime dhe krahasime që na mundësojnë të formojmë gjykime rreth botës. Pastaj, në ndërveprim me ndërjegjen tonë, emocionet dhe ruajtjen e jetës, këto gjykime e lëvizin vullnetin,⁸ që është forca motivuese që qëndron prapa gjithë veprimit njerëzor. Vullneti shërben si bazë për zgjedhjet dhe vendimet e dikujt, ose në ndjekje të drejtësisë, dhe të reformës në tokë - ose në kënaqjen e tekave egoiste dhe fundeve agresive, vetëshërbyese, të cilat çojnë në një rrugë të humbur nga rruga e së vërtetës dhe e mirësisë.

Rrjedhimisht, në mënyrë që përpjekjet e reformës të japin fryte, nuk mjafton që ne të jemi të shqetësuar me edukimin që fëmijët tanë marrin në shkollë. Përkundrazi, duhet të jemi të shqetësuar në mënyrë të barabartë për arsimin që ata marrin në shtëpi, meqë edukimi i një fëmije në këtë fushë përbën bazën për formimin e tij /të saj psikologjik. Si i tillë, ai është një nga faktorët më kritik në jetën e një njeriu, pasi ai lë një shenjë të pashlyeshme në zemrën, ndërjegjen dhe ndjenjat e njeriut, duke formuar tiparet themelore të karakterit që ai do të mbajë me vete gjatë

gjithë jetës. Këto janë tiparet e karakterit që drejtojnë zgjedhjet e një personi dhe të mënyrës që ai përdor për ruajtjen e njohurive objektive në përgjigje të situatave konkrete. Si rezultat, ne gjejmë se dikush mund të dijë gjënë e duhur për të bërë, por nuk e bën atë; dhe anasjelltas, dikush mund të dijë se diçka është e gabuar, por përsëri e bën atë. Në mënyrë të ngjashme, ne mund të gjejmë dikë që të jetë apatik dhe i palëvizur në një kohë kur, duke gjykuar nga serioziteti i situatës në të cilën ai e gjen veten dhe pasojat e tmerrshme të mosveprimit, do të prisnim që ai të fluturojë në një tërbim. Nga ana tjetër, i njëjti person mund të humbasë durimin e tij ose të marrë masa radikale në përgjigje të një situatë në të cilën, duke pasur parasysh rezultatet e veprimit në atë mënyrë, do të ishte më e mençur të mbetej i qetë dhe i vetëkontrolluar.

Prandaj, është jetësore që, si individë dhe si shoqëri, muslimanët të riparojnë atë që është thyer në mënyrën e tyre të të menduarit dhe të menduarit e gjeneratave të ardhshme. Kjo do të përfshijë reformimin e metodave të tyre arsimore, qasjen e tyre ndaj rritjes së fëmijëve dhe mënyrën në të cilën ata adresojnë nevojat emocionale të fëmijëve. Vetëm në këtë mënyrë do të jenë në gjendje ta ndërtojnë të ardhmen e komunitetit në një themel të dashurisë, të kuptuarit, formimit të zakonshëm të zakonit, bindjes së brendshme, guximit, vetëbesimit dhe ndjenjës së vetëbesimit dhe të dinjitetit. Si parakusht, si dhe një përfundim i këtyre proceseve, botëkuptimi kur'anor - themeli për rritje dhe njohuri të shëndoshë shpirtërore - duhet të ringjallet dhe të ushqehet. Si rezultat, bashkësia muslimane do të jetë në gjendje të rimarrë pastërtinë e besimit doktrinar, perspektivën pozitive, konstruktive dhe ndershmërinë morale që karakterizoi brezat e hershëm muslimanë, duke hedhur

themelet për një mentalitet të ndritur të muslimanëve dhe veprime të ndërgjegjshme, të udhëzuara me drejtësi.

Globalizmi

Globalizmi është veçori e fazës në të cilën të gjitha fazat e ndryshme të zhvillimit njerëzor bashkohen për të formuar qarqe ndërsjellëse të afërsisë dhe të përkatësisë - nga individit te familja, nga relacionet te fqinjët, nga klani apo fisi te kombi, te raca - duke përfunduar në fund me rrethin e madh, origjinal, që është njerëzimi ynë i përbashkët. Globalizmi është vëllai i dyfishtë i një qytetërimi njerëzor me aftësi të pjekur shkencore. Një pjekje e tillë tashmë ka eliminuar shumë barriera të kohës dhe të vendit, pasi që globalizmi është thirrje manifestuese për asgjë më pak se një diskurs që u drejtohet qenieve të tjera njerëzore si vëllezër e motra. Në fund të fundit, bota e globalizmit nuk ka vend për racizëm dhe provincializëm, ashtu si kuptimi shkencor dhe i ligjshëm i botës, i cili ka kontribuar në shfaqjen e universalizmit; nuk ka vend për supersticion apo mashtrim.

Të gjitha fetë që i paraprinë Islamit ishin mesazhe për popujt e veçantë, të cilët jetonin një ekzistencë relativisht primitive në izolim nga njëri-tjetri. Për më tepër, mjetet përmes të cilave këto fe i arritën popujt që ata kishin për qëllim, ishin kryesisht ato të mrekullive. Ne mund të shohim efektet e theksimit të mrekullive dhe të mbinatyrshmes te fetë e lashta që kanë mbijetuar deri në ditët e sotme - të tilla si Hinduizmi (që nisi nga populli i Indisë), Konfuçianizmi (i cili filloi në mesin e popullit të Kinës), Shintoizmi (një fe indigjene japoneze) dhe Judaizmi (që ishte në mesin e popullit të Izraelit). Në fakt, apostulli Jezui (Isa) gjithashtu

erdhi duke kryer mrekulli si një lajmëtar për "delet e humbura" të popullit të Izraelit.

Sa për Islamin, ai erdhi si një mesazh për njerëzit në mbarë botën, për të gjithë pasardhësit e Ademit. Si pasojë, diskursi i tij i drejtohet gjithë njerëzimit dhe mjetet me të cilat arrijnë dëgjuesit e tij janë një kuptim shkencor i qeverisur nga ligji i universit dhe i qenieve njerëzore në të. Mesazhi i tij erdhi në formën e një libri ("Lexo!", tha engjëlli Xhibril te peygamberi Muhamed) dhe qëllimet e tij ishin drejtësia dhe paqja. Sepse, pa drejtësi nuk mund të ketë as paqe, as globalizëm. Në anën tjetër, aty ku ka drejtësi, njohuri, universalitet dhe paqe, nuk ka vend për mashtrim, fanatizëm, keqbërje apo agresion; përkundrazi, dikush thirret për të vepruar me drejtësi ndaj të tjerëve në një atmosferë vëllazërie, lirie, drejtësie, mirëkuptimi, sigurie dhe paqeje. Duhet të kuptohet, pra, se globalizmi dhe paqja duhet të dallohen nga globalizimi, hegjemonia dhe shfrytëzimi.

Besohet gjerësisht se globalizimi është diçka e re. Sidoqoftë, kushdo që ka studiuar ekonominë dhe historinë e ekonomisë së sotme do të kuptojë se globalizimi nuk është gjë tjetër veçse një shpikje e vjetër, e ngrirë, që shërbehet në shishe të reja dhe nën një emër të ri. Në realitet, ai thjesht është një manifestim i një kërkesë kolonialiste dhe shfrytëzuese që lëviz fuqitë ekonomike dominuese të botës - të cilat, të armatosura me pasurinë tashmë në dispozicion të tyre, mbizotërojnë më shumë pengesa të vendit dhe të kohës për të kryer edhe më shumë keqbërje, padrejtësi dhe shfrytëzim në dëm të të dobëtëve dhe të dëbuarve. Kjo formë e globalizimit lulëzon në një shfrytëzim ekonomik që u shërben interesave të fuqive ekzistuese globale. Me pretekstin e lirisë ekonomike (ndërkohë që, në të njëjtën kohë, ngre barriera tregtare për mbrojtjen e tyre ekonomike),

fuqitë neokoloniale nisën t'i zhdukjin fuqitë e dobëta dhe t'i shkatërronin burimet materiale dhe njerëzore me anë të hegjemonisë ushtarake, ekonomike dhe kulturore. Si pasojë, popujt dhe vendet e nënshtruara nuk bëhen asgjë më shumë sesa një burim i lëndëve të para, i punës së lirë dhe i tregjeve në dispozicion për shtetet dominuese neokolonialiste.

Nëse industritë e fuqive neokoloniale janë më të forta se konkurrentët e tyre në vende të tjera, ato predikojnë ungjillin e 'lirisë ekonomike' dhe mbështesin hapjen e tregjeve të atyre vendeve që bien nën ndikimin e tyre, pasi në këtë mënyrë ato mund t'i shfrytëzojnë këto vende duke i përmbytur ato me prodhimet e tyre. Nëse, nga ana tjetër, shtetet dominuese mendojnë se industritë e tyre janë në një pozitë të dobët relative në raport me konkurrentët e tyre të huaj - për të ruajtur pozitën e tyre dominuese në ekonominë botërore, ata nxjerrin kartën e "mbrojtjes ekonomike", kërkojnë të mbyllin tregjet e tyre, si dhe ato të vendeve të tyre satelitore, përballë konkurrentëve të tyre. Një vështrim i shkurtër rreth konflikteve që kanë ndodhur midis perandorive kolonialiste evropiane dhe veçanërisht historisë së Perandorisë Britanike, do të bëjë të qartë llojet e politikave shfrytëzuese që këto perandori i kanë adoptuar në ndjekje të ambicieve të tyre të pakëndshme.

Globalizimi sot është thirrja e njëjtë për liri ekonomike për superfuqitë, motivi i fundit për të cilat duket të jetë hapja e rrugës për këto kompetenca për t'u angazhuar në shfrytëzimin, kontrollin dhe monopolizimin edhe më të madh. Këtë herë, megjithatë, këto procese po ndodhin në një shkallë shumë më të gjerë dhe më të keqe sesa në të kaluarën. Përdorimi maksimal i pajisjeve elektronike të kohës hapësinore, komunikimeve satelitore dhe mjeteve masive ushtarake dhe ekonomike në dispozicion të tyre -

për të mos përmendur përhapjen gjithnjë e më të madhe të botës me kapacitete të tilla teknologjike moderne - superfuqitë kanë pushtuar sferat kulturore dhe ekonomike të kombeve të dobëta me sukses dhe lehtësi të jashtëzakonshme, gjithnjë duke përfituar nga gjithçka që mund t'i joshë njerëzit më pak të favorizuar në një stuhi të relaksimit, konsumit obsesiv dhe kaosit social dhe moral.

Edhe pse superfuqitë ekonomike të sotme kërkojnë 'liri ekonomike', ato insistojnë në 'mbrojtjen' e industrive dhe produkteve të tyre të dobëta. Prandaj, ndërsa ato kërkojnë të ashtuquajturën 'liri', ato negociojnë me njëra-tjetrën pra pa skenave për t'i garantuar vetes 'mbrojtjen' dhe përjashtimet e nevojshme. Në të njëjtën kohë, megjithatë, ato refuzojnë t'i lejojnë vendet më të dobëta të marrin masa për të mbrojtur ekonominë e tyre të vullnetshme. Në këtë mënyrë, superfuqitë ekonomike sigurojnë që burimet, pasuritë dhe tregjet e kombeve më pak të avancuara të mbeten në dispozicion të plotë të karteleve korruptive, shfrytëzuese dhe korporatave transnacionale me skemat e tyre të testuara për të plaçkitur dhe monopolizuar pasuritë dhe burimet e popujve të pambrojtur.

Duhet të jetë e qartë, pra, se globalizmi dhe globalizimi nuk janë të njëjta; përkundrazi, ato janë të kundërta, polare. Globalizmi krijon komunikim, paqe midis individëve dhe shoqërive, vëllazërim, dhembshuri dhe ndarjen e drejtë të përfitimeve dhe burimeve. Globalizimi, ndërkaq, vjen nga e kundërta dhe shkakton vetërendësi të pabazë, hegjemoni, kontroll, shfrytëzim, lakmi, konflikte globale të të gjitha llojeve - qofshin ato kulturore, ekonomike apo ushtarake - dhe një regjim 'globalist' që është imperialist, monopolist dhe i padrejtë.

Së bashku me rritjen e lëvizjes së komunikimit - e cila ka shembur gjithnjë e më shumë pengesat tokësore dhe gjeografike që dikur ndanin popujt e botës dhe shkëmbimin global të interesave në tokë dhe në det, në ajër dhe në hapësirë, fizikisht, elektronikisht, me dhe pa tela - faza globale shkencore e zhvillimit njerëzor, e cila filloi me mesazhin e sjellë përmes peygamberit Muhamed i ka lëvizur njerëzit më të afërt të botës për t'u bërë një bashkësi e vetme globale. Për më tepër, ndërsa një bashkësi dhe një qeveri e vetme globale në një kohë mund të duket një ëndërr e thjeshtë, lëvizja e globalizmit që ka bërë sot i ka dhënë këto ide shumë më realiste.

Mendimtarët dhe reformatorët duhet të jenë të vetëdijshëm për faktin se lëvizja aktuale drejt një globalizmi me të vërtetë human është një eksperiment me rëndësi të jashtëzakonshme, dështimi i së cilës do të përbënte një humbje të dhimbshme, madje, katastrofale për njerëzimin dhe suksesi i së cilës do të përfaqësonte përmbushjen e një ëndërr të pritshme shumë gjatë. Nuk do të ishte më pak se arritja e qëllimit për të cilin qeniet njerëzore janë bërë kujdestarët e Zotit në tokë: domethënë, një jetë e themeluar mbi vëllazërinë, drejtësinë, paqen dhe prosperitetin.

Komunikimi, njohja reciproke dhe interesat e përbashkëta midis kombeve dhe popujve të botës do t'i shtyjnë ata drejt formimit të një bashkësie të vetme njerëzore, e cila pasqyron njëshmërinë e origjinës, interesave dhe aspiratave të tyre të pacenuara dhe të dhëna nga Zoti. Një bashkësi njerëzore e vetme, sipas natyrës, do t'i nënshtrohet një rendi të vetëm qeveritar dhe vlerave të përbashkëta, të harmonizuara, të cilat krijojnë marrëdhënie paqësore midis pjesëtarëve të shoqërisë. Në një situatë të tillë, individi i nënshtrohet ligjit, marrëdhëniet e bazuara në pushtet dhe

dhuna hidhen, përveç rasteve kur autoriteti ligjvënës është i detyruar të veprojë në mënyrë që të frenojë ata që kundërshtojnë rendin e shoqërisë dhe shkelin të drejtat e anëtarëve të saj. Ekzistenca e organizatave ndërkombëtare si Kombet e Bashkuara, pavarësisht nga mangësitë dhe dështimet e tyre të vëzhgueshme, është një shenjë që tregon për krijimin e një rendi global njerëzor dhe harmonik.

Çështja kritike këtu është: a do të përcaktohen natyra e kësaj shoqërie të vetme, rendi dhe qeverisja, nga forcat globale të shoqërisë së sotme, të udhëhequra nga kapitalizmi materialist, racist dhe shfrytëzues? A do të përcaktohen nga një urdhër në të cilin të fuqishmit dominojnë të dobëtit, në të cilin forca bën drejtësinë? Pra, a do të gjendet njerëzimi në një xhungël të kaosit 'krijues', në fanatizëm të urreyer dhe monopole të pushtetit dhe të pasurisë? A do të kalojë përsëri në humnerën e konflikteve shkatërruese - frytet e para të të cilave kanë filluar të shfaqen në formën e revolucioneve dhe luftërave të pafundme anembanë botës, që janë luftërat e interesit vetjak, të rezistencës apo terrorizmit, që janë rezultat i tiranisë, hegjemonisë dhe shfrytëzimit nga ana e faraonëve dhe pseudo-pejgamberëve të materializmit modern?

Alternativa tjetër është ajo e globalizmit - që është krijimi i një komuniteti, rendi dhe qeverie globale në bazë të parimeve të vëllazërisë, drejtësisë, bashkëpunimit, solidaritetit, sigurisë, paqes dhe përdorimit të përgjegjshëm dhe konstruktiv të lirisë. Ky lloj i lirisë mbron të drejtat dhe interesat e individit dhe të shoqërisë, ku kufijtë e saj përcaktohen përmes një procesi konsultimi që përfshin të gjitha shtresat e shoqërisë ("... Me të vërtetë, më fisniku prej jush në sytë e Zotit është ai i cili është më i vetëdijshmi për Të", Surja El-Huxhurat, 49:13). Ajo që kjo do të thotë, në thelb, është se bashkësia muslimane ka përgjegjësinë të rifitojë

vizionin e saj dhe të mbështesë sistemin konsultativ në një perspektivë, pika e nisjes së cilës është uniteti themelor i njerëzimit. Duke parë sferat e përvojës njerëzore në lidhje me qarqet e ndërlidhura, kjo perspektivë afirmon diversitetin njerëzor si në nivel individual, ashtu edhe në atë komunal; ky është thelbi i botëkuptimit kur'anor dhe mesazhi përfundimtar i zbuluar hyjnisht për qeniet njerëzore.

Reforma duhet të fillojë duke shpëtuar komunitetin musliman nga shtrembërimet dhe gënjeshttrat ndaj të cilave ai ka rënë pre dhe duke krijuar një model të shoqërisë globale, perspektiva shkencore dhe gjithëpërfshirëse e së cilës është konceptuar në mitrën e bashkësisë muslimane. Ky model u krijua për herë të parë gjatë ditëve të Pejgamberit, si një sfidë dhe një sinjal i shpresës si për muslimanët e ditëve të sotme, ashtu edhe për njerëzimin në tërësi.

Zoti i Plotfuqishëm thotë:

Ky [mesazh] nuk është më pak se një kujtesë për gjithë njerëzimin - për secilin prej jush që dëshiron të ecë në një rrugë të drejtë. (Surja El-Tekvir, 81: 27-28)

Thirrni [njerëzimin] në rrugën e Mbështetësit tuaj me urtësi dhe nxitje të mirë dhe diskutoni me ta në mënyrën më të mirë... (Surja En-Nahl, 16:125)

O njerëz! Jini të vetëdijsëm për Mbështetësin tuaj, i cili ju ka krijuar nga një entitet i gjallë dhe prej tij krijoi bashkëshort për të dhe nga të dy u përhapën një numër burrash dhe grash. Dhe, qëndroni të vetëdijsëm për Zotin, në emrin e të cilit kërkonti [të drejtat tuaja] nga njëri-tjetri dhe nga këto lidhje të farefisnisë. Vërtet, Zoti është gjithnjë vigilent ndaj jush!... (Surja En-Nisa', 4:1)

Paqja

Si Burim i Plotfuqishëm i paqes dhe i dhembshurisë Zoti na ka dhënë botëkuptimin kur'anor si udhëzues, me anë të të cilit të zbatojmë parimet e drejtësisë dhe të vendosim unitetin e njerëzimit. Paqja bazohet në faktin se, siç e kemi përmendur tashmë, njerëzimi përbëhet nga diversiteti në unitet dhe nga uniteti në diversitet. Kjo do të thotë: njerëzimi është një entitet kompleks, i cili manifestohet në ndërthurje të qarqeve që fillojnë me individin dhe shtrihen jashtë, në të gjithë racën njerëzore:

...bëju mirë [të tjerëve], ashtu si Zoti të ka bërë mirë ty; dhe mos kërkoni të përhapni rrëmujë në tokë, sepse, me të vërtetë, Zoti nuk i do shpërndarësit e rrëmujës! (Surja El-Kasas, 28:77)

...por, përkundrazi ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e virtytit dhe të vetëdijes së Zotit, dhe mos ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e së keqes dhe të armiqësisë... (Surja El-Maide, 5:2)

Zoti është Ai që ruan ata mbi të cilët nuk ka hyjni: Sovrani i Lartë, i Shenjti, Ai në të cilin mbështetet gjithë shpëtimi... (Surja El-Hashr, 59:23)

...Zoti e fton [njeriun] në vendbanimin e paqes dhe e udhëzon atë që dëshiron [të udhëzohet] në një rrugë të drejtë. (Surja Junus, 10:25)

Por, nëse ata priren për paqe, vendoseni atë në të dhe mbështeteni te Zoti. Vërtet, vetëm Ai është Gjithëdhëgjuesi, i Gjithëditur! (Surja El-Enfal, 8:61)

O ju që keni arritur besimin! Lëreni veten tërësisht te Zoti (fjalë për fjalë: "hyni plotësisht në paqe ...")... (Surja El-Bekare, 2: 208)

Këto zgjedhje nga Kur'ani janë disa nga parimet më të rëndësishme të mendimit islam, të cilat mund të ndahen dhe të analizohen më tej, duke dhënë më shumë parime dhe kritere, në bazë të të cilave do të detajohet metoda shkencore islame, qëllimi i së cilës është krijimi i një shoqërie të drejtë, të shëndoshë dhe të shëndetshme.

Reforma dhe ndërtimi

Është pjesë e natyrës së dhënë nga Zoti për t'u përpjekur për të marrë atë që kanë nevojë në jetë. Megjithatë, gjatë përpjekjeve tona për jetën dhe mbijetesën, brenda nesh ekzistojnë forca kundërshtuese në punë. Nga njëra anë, ekziston një tendencë e kafshëve për të prekur të tjerët dhe për të marrë atë që na nevojitet me forcë nëse është e nevojshme. Në fund të fundit, *en-nefs el-emmarah bi 's-su'* (vetja që nxit për të keqen) është gati dhe e gatshme t'u përgjigjet nevojave të saj duke përdorur dhunën, padrejtësitë dhe agresionin. Nga ana tjetër, brenda nesh ka një forcë të shëndoshë dhe altruiste, e cila manifestohet si një vetëdije shpirtërore dhe një ndjenjë e asaj që është e drejtë, që e lëviz individin për të vepruar në përputhje me vlerat e së vërtetës, të drejtësisë dhe të dhembshurisë. Ashtu si përkujtohemi nga fjalët e mëposhtme nga Kur'ani:

Për atë që do të shkelë kufijtë e së drejtës dhe do të preferonte jetën e kësaj bote, do të jetë me të vërtetë një zjarr flakëruar. Por, atij që do të qëndrojë në frikën e pranisë së Mbështetësit të tij dhe që do ta mbyll veten e tij së brendshmi nga dëshirat bazë, parajsja do të jetë me të vërtetë qëllimi! (Surja En-Naziat, 79: 37-40)

Halid ibn Mi'dani na tregoi lidhur me atë që i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Ushqimi më i mirë që dikush mund të hajë është ai që ai ka fituar nga djersa e ballit të tij. Në të vërtetë, pejgamberi Davud - paqja qoftë mbi të - fitoi vetë ruajtjen e tij."⁹ Në mënyrë të ngjashme, Aishah ka thënë: "Vepra të cilën i Dërguari i Zotit më së shumti e miratonte ishte ajo tek e cila personit i zënë këmbët."¹⁰ Et-Tabarani tregon në *El-Awsa* se Pejgamberi ka thënë: "Nëse keni ndonjë detyrë, Zoti do që ju ta bëni atë në mënyrën më të mirë të aftësisë suaj." Ai gjithashtu tha: "Qeniet njerëzore janë si familja e Zotit. Prandaj, ata që janë më të dashurit ndaj Tij, janë ata që janë më të mirë për familjen e tyre."¹¹ Ngjashëm me këtë është pohimi i Pejgamberit që thotë:

"Ata që janë më të dashurit ndaj Zotit janë ata që i ndihmojnë më shumë të tjerët; dhe puna më e dashur për Zotin është të sjellë gëzim në zemrën e një muslimani, ta lehtësojë atë nga ndonjë shqetësim, të kryejë disa detyra fetare në emër të tij [a duhet të vdesë ai para se ta bëjë këtë], ose për ta parandaluar atë nga vuajtja e urisë..."¹²

Enes ibn Maliku na tregon se i Dërguari i Zotit njëherë kishte thënë: "Nëse, kur Dita e Gjykimit do të jetë e afërt, njëri prej jush ka një palmë në dorën e vet dhe nëse ai është në gjendje ta mbjellë atë para se të vijë Çasti, le ta bëjë atë."¹³

Aftësia e dhënë nga Zoti për të kuptuar qëllimin dhe thelbin etik të ekzistencës dhe lidhjen mes kozmosit dhe Krijuesit që e solli atë në të njëjtën mënyrë u mundëson atyre të shohin tiparet e përgjithshme të rolit të tyre si kujdestarë të Zotit në tokë. Kjo aftësi, e njëjta, sjell njerëz me vetëdije për përgjegjësinë e tyre për të përdorur mirë lirinë e zgjedhjes së tyre, duke përfshirë detyrimin për t'i vënë burimet e tokës në përdorim konstruktiv dhe me dhemb-

shuri, duke mbajtur në erë forcat e korrupsionit, të padrejtësisë dhe të agresionit.

Shpallja hyjnore pasqyron natyrën njerëzore të dhënë nga Zoti dhe afirmon centralitetin e moralit, të ndërgjegjes dhe të kuptuarit e mistereve dhe ligjeve të jetës. Në të njëjtën mënyrë, ajo pohon aftësinë tonë të dhënë nga Zoti për të zhvilluar tokën në mënyra krijuese, duke vendosur kështu vlerën e punës konstruktive të bërë mirë dhe rolin e saj në mundësimin që ne të jemi kujdestarët që duhej të bëheshim dhe duke bërë kështu zberthimin e kuptimit të ekzistencës njerëzore dhe të arritjes së vetërealizimit të vërtetë. Kur botëkuptimi kur'anor shërben si themeli ynë, kjo ndjenjë përgjegjësie e udhëzon kujdestarinë tonë dhe vendimmarrjen tonë në mënyrë të tillë që të ndihmojmë duke jetuar në përputhje me parimet e saj etike, për të përmbushur qëllimet për të cilat u arrit krijimi i të qenit. Në këtë mënyrë, ne ndihmojmë që përpjekjet tona për të përmbushur nevojat tona materiale dhe shpirtërore të marrin formën e veprimit të drejtë dhe të punojnë mirë në një frymë përgjegjësie, përluljeje dhe drejtësie.

Jeta e përjetshme e botës që vjen është thjesht një shtyrje ose reflektim i cilësisë së jetës që ne kemi udhëhequr në këtë botë, qoftë përmes përpjekjeve të ndërgjegjshme, veprimit të dobishëm, konstruktiv, reformës, zhvillimit, gëzimit të shëndetshëm dhe paqes e qetësisë - ose përmes përpjekjeve të nxitura nga lakmia, ambicia egoiste dhe dëshirat e korruptuara, nga ankthi, konfuzioni dhe keqardhja që largohen pas tyre. Siç përkujtohem nga shpallja hyjnore:

...Çfarëdo vepre të mirë që dërgoni për veten tuaj, do ta gjeni te Zoti: vini re, Zoti sheh gjithçka që ju bëni. (Surja El-Bekare, 2:110)

Po, me të vërtetë: kushdo që e dorëzon gjithë qenien e tij te Zoti dhe është një bërës i mirë, do të ketë shpërblimin e tij me Mbështetësin e Tij; dhe të gjitha këto nevoja nuk kanë frikë, as nuk do të brengosen. (Surja El-Bekare, 2:112)

Bukuria: realitet apo iluzion?

Rëndësia e konceptit të reformës dhe ndërtimit është vlera e bukurisë në botëkuptimin kur'anor. Bukuria është një vlerë universale, e cila manifestohet në madhësinë dhe saktësinë mjeshtrorë të kozmosit të dukshëm. Për më tepër, psikika njerëzore ka një nevojë të lindur për bukurinë dhe kënaqësinë që sjell në të gjitha fushat e jetës, fizike dhe shpirtërore. Për më tepër, ashtu sikurse që bukuria përshkruan të gjitha aspektet e universit të vëzhgueshëm (almanzur), kështu e përshkruan zbulimin me shkrim (almastur) nëpërmjet përshkrimit të tij të mrekullive të krijimit dhe bekimeve që Zoti i ka dhuruar njerëzimit, bekime nëpërmjet të cilave ne marrim kënaqësi dhe gëzim nëpërmjet shqisave të dëgjimit dhe shikimit.

Fatkeqësisht, megjithatë, retorika e vetëmohimit që ka premtuar për kaq gjatë në diskursin islam, e ka shtypur diskursin e kundërt të vetërealizimit dhe duke vepruar kështu, ka shuar gradualisht aftësinë e muslimanëve për të shijuar bukurinë e krijimtarisë, mjeshtrinë e një arti dhe mrekullitë e harmonisë, të simetrisë dhe të komplementaritetit që do të përjetohen në, p.sh., një pikturë të bërë me mjeshtri ose një pjesë të vogël muzikore. Rrjedhimisht, muslimanët në shumicën e rasteve nuk përpiqen më për të zhvilluar kapacitetet e tyre estetike krijuese me besim dhe paqe mendore. Në vend të kësaj, ata përjetojnë një luftë të panevojshme brenda vetes, midis dëshirës së tyre të dhënë

nga Zoti dhe nevojës për bukurinë në njërën anë, dhe nga ana tjetër, bindjes se duke kënaqur një dëshirë të tillë, ata angazhohen në diçka të ndaluar ose mëkatore. Kjo, nga ana tjetër, shërben më tej për të shurdhuar ndërgjegjen e tyre dhe për të dobësuar aftësinë e tyre për të dalluar të drejtën dhe të gabuarën, midis ngrënies dhe shthurjes. E gjithë kjo, për më tepër, është rezultat i një iluzioni, domethënë, iluzionit se në kontekstin e plotësimit të nevojave tona të lindura, ekziston një konflikt mes mesazhit dhe shpalljes hyjnore (el-mastur) dhe realiteteve të botës së perceptimit ndijor (el-mandhur). Këto janë të meta në mentalitetin musliman mbizotërues, të cilat kanë prodhuar mendime atomistike, literaliste dhe mosrespektim të faktorëve të kohës dhe të vendit, që janë aq të rëndësishme për zbatimin e duhur të parimeve dhe koncepteve islame në ndryshimin e rrethanave, kushteve, potencialeve dhe sfidave. Për më tepër, kjo tendencë e njëjtë ndaj mendimit atomistik dhe literalistik ka bërë të mundur që udhëheqësit dhe organizatat politike të punësojnë "dijetarët" në shërbim të pushtetit politik dhe të kontrollit mbi punët e bashkësisë muslimane, me ç'mënyra i nënshtrojnë interesat e komunitetit si një tërësi në interes të një pakice të vogël. Me kalimin e kohës, despotizmi, shtypja dhe korrupsioni kanë shuar flakën e administrimit dhe angazhimit konstruktiv dhe vlerave shoqëruese të bukurisë, të krijimtarisë dhe të vetësakrificës. Kjo, nga ana tjetër, u ka bërë të mundur atyre që janë në pushtet të avancojnë dhe të ruajnë interesat e tyre të fshehta nëpërmjet një keqpërdorimi mashtrues të shembullit të përfaqësuar nga brezi i muslimanëve që jetonin në ditët e Pejgamberit. Domethënë, duke u thirrur në shembujt e luftërave të vetëmbrojtjes dhe rezistencës, të cilat muslimanët e hershëm ishin të detyruar t'i bënin kundër fiseve armiqtësore arabe beduine

dhe perandorive agresive aty pranë, udhëheqësit e tillë i kanë mbajtur popullatat e tyre të mbyllura në një mentalitet lufte që nuk lë hapësirë rekreacioni, kreativiteti apo kënaqësie estetike. Së bashku me retorikën e nënshtrimit dhe të vetëmohimit, kjo perspektivë e imagjinuar u ka mundësuar sundimtarëve autokratë të shtypin aspektet vitale të natyrës sonë të dhënë nga Zoti, duke vazhduar më tej me terrorizmin dhe shtypjen politike.

Kështu, muslimanët kanë dështuar të vlerësojnë shumë nga rëndësia dhe vlera e bukurisë siç është portretizuar në tekstet e Kur'anit dhe të Sunnetit pejgamberik. Tekste të tilla përcjellin dimensionet estetike të ekzistencës nëpërmjet një shumëllojshmërie të imazheve dhe stileve retorike, dhe përmes përshkrimit të krijimit, në bukurinë dhe madhësinë e tij. Ndjekja e bukurisë dhe gëzimi i saj janë të pandashme nga përvoja e plotë e vetërealizimit, e cila është një shtrirje e natyrshme e natyrës njerëzore të dhënë nga Zoti, e vërtetuar kjo në Kur'an. Megjithatë, ky pohim i nevojës njerëzore për bukurinë - ose ndonjë nevojë tjetër njerëzore për këtë çështje - nuk duhet të kuptohet se do të thotë që ndryshimi i realitetit të kohës dhe vendit, i cili për një sërë arsyesh (sociale, shpirtërore, kulturore dhe të ngjashme) nuk mund të pasqyrojë natyrën njerëzore në gjendjen e saj të shëndoshë, janë ato që përcaktojnë vetëm aplikimet e duhura të mësimave islame ose mënyra më e përshtatshme për të përmbushur nevojat njerëzore.

Për këtë arsye, mendimtarët dhe udhëheqësit muslimanë duhet të lexojnë si Kur'anin, ashtu dhe tekstet e rëndësishme që gjenden në Sunnetin pejgamberik me një pikëpamje gjithëpërfshirëse - me anë të së cilës ata mund të depërtojnë në kuptimin e vërtetë të Kur'anit dhe të Sunnetit, pasi që të dyja i përkasin rëndësisë dhe rolit të krijimta-

risë, harmonisë, simetrisë dhe bukurisë në jetën e individit dhe të komunitetit. Pavarësisht nga mungesa e qartësisë mes muslimanëve në atë kohë lidhur me atë që botëkuptimi islam ka për të thënë për dashurinë tonë të lindur të bukurisë në sferat e ndryshme të ekzistencës, ne shohim se rrezet e dritës nga botëkuptimi islam brenda mendjes dhe zemrës muslimane kanë çuar në kreativitetin më të hollë në fusha të ndryshme të gëzimit - si audio, ashtu dhe vizual; këto fusha përfshijnë recitimin e Kur'anit, këndimin e himneve dhe këngëve fetare, kaligrafinë, arkitekturën dhe zbulimin islam.

Me rëndësi është fakti që i Dërguari i Zotit - përkundër sfidave me të cilat u ballafaqua në kohën e vet - pohoi rëndësinë e kënaqësisë dhe të rekreacionit, meqë lodhja çon në mërztitje dhe letargji. Ne lexojmë në *El-Mu'xhem el-Ewsat* që mbështetësit (el-ensar) e Pejgamberit dikur donin të bashkoheshin në një festim të dasmës, por disa nga shokët e Pejgamberit e kundërshtonin idenë. Përgjigjja e Pejgamberit ishte t'u thoshte këtyre sahabëve të mos ndërhyjnë. Duke vepruar kështu, ai tregoi vlerësimin e tij për nevojën njerëzore për rekreacion, për argëtim dhe kënaqësi në bukuritë e këndimit dhe të vallëzimit. Në të vërtetë, ai shkoi aq larg, sa të krijonte një këngë festive dasmash, madje edhe të mprehtë për këtë rast, për t'u kënduar në rrahjen e daulleve. Në mënyrë të ngjashme, zbulojmë se i Dërguari i Zotit bëri të mundur që gruaja e tij, Nëna e besimtarëve Aisha, të gëzonte shikimin e një grupi të burrave abisinas që kishin ardhur në Medinë për të kërcyer dhe për të shfaqur forcën dhe aftësinë e tyre me heshtat dhe mburojat e tyre. (Sahih Muslim)

Botëkuptimi islam nuk e nxit privimin për hir të privimit: nuk na kërkohet që ne si muslimanë të privojmë syrin e kënaqësisë së shikimit, veshin e kënaqësisë së dëgjimit, as

imagjinatën e kënaqësisë së krijimtarisë dhe të bukurisë; çdo besim i tillë bazohet në keqkuptimin e ajeteve të caktuara nga Kur'ani ose Sunneti pejgamberik që kanë të bëjnë me përfaqësimin vizual dhe skulpturën (arti dy-dimensional dhe tredimensional) - të lidhura me adhurimin pagan, politeist ose përdorimin e muzikës në tubime të përkushtuara për dehje dhe shthurje. Sepse, këto përfaqësojnë raste të shikimit dhe të dëgjimit që nuk kanë të bëjnë aspak me përvojën e bukurisë, por me dekadencën, me perversionin dhe tejkalimin - me pak fjalë, me ato synime të kësaj bote të cilave Kur'ani u referohet si "... një kënaqësi e vetëmashtrimit..." (Surja Alu Imran, 3:185).

Zoti i Plotfuqishëm thotë:

Ai ka krijuar qiejt dhe tokën në përputhje me të vërtetën e brendshme, dhe ju ka formuar - dhe ju ka formuar aq mirë; dhe me Të është fundi i udhëtimit tënd. (Surja Et-Tagabun, 64:3)

O fëmijë të Ademit! Rrini bukur për çdo akt adhurimi, hani dhe pini, por mos e humbni. Në të vërtetë, Ai nuk e do humbësin! Thuaj: "Kush është ai që të ndalojë bukurinë që Zoti ka krijuar për krijesat e Tij dhe të mirat nga mjetet e furnizimit?" Thuaj: "Ata janë të ligjshëm në jetën e kësaj bote për të gjithë ata që kanë arritur në besim - të jenë të vetmit në Ditën e Ringjalljes..." (Surja El-A'raf, 7:31-32)

Dhe toka - Ne e kemi përhapur atë aq gjerë dhe i kemi vendosur malet e forta dhe e kemi sjellë jetën në të gjitha llojet në mënyrë të balancuar. (Surja El-Hixhr, 15:19)

... dy trupat e mëdhenj të ujit [në tokë] nuk janë të njëjtë, një i ëmbël, i etur, i këndshëm për të pirë dhe tjetri i kripur dhe i hidhur: e megjithatë, nga secili prej tyre hani mish të freskët dhe [nga / ose] ju merrni perla të

cilat ju mund t'i bartni; dhe ju mund të shihni anije që lëronin nëpër valë, në mënyrë që ju të mund të dilni në kërkim të disave nga të mirat e Tij dhe kështu të keni arsye të jeni mirënjohës. (Surja Fatir, 35:12)

Dhe shtazët i krijoi Ai për ju; me to – ju ngrohni (nga prodhimet e tyre), e keni edhe dobi të tjera, dhe me to – më së shumti ushqeheni; dhe ju në to – keni hijeshi kur i ktheni nga kullosa dhe kur i qitni në kullosë, dhe ato na transportojnë barrët tuaja në një vendbanim deri te i cili ju do të arrinit me mundim të madh; me të vërtetë, Zoti juaj është i butë dhe i mëshirshëm – (Krijoi) edhe kuajt, mushkt dhe gomarët, për t'i shaluar ju, dhe për zbukurim, e krijon (Perëndia) edhe ato që nuk i dini ju. (Surja En-Nahl, 16:5-8)

Sepse, është Ai që ka krijuar kopshte, si ato të kultivuara dhe ato që rriten të egra - dhe dendësia, dhe fusha që prodhojnë forma të shumëllojshme, dhe pema e ullirit dhe shega: [të gjitha] i ngjajnë njëra – tjetrës dhe prapë ka shumë ndryshime!... (Surja El-En'am, 6: 141)

Ne kemi krijuar në qiell konstelacione të mëdha dhe i kemi pajisur ato me bukuri për të gjithë që të shohin. (Surja El-Hixhr, 15:16)

Vini re, Ne i kemi zbukuruar qiejt më të afërt me tokën me bukurinë e yjeve. (Surja Es-Saffat, 37:6)

A nuk e shohin qiellin mbi ta - si e kemi ndërtuar atë dhe e kemi bërë të bukur dhe të lirë nga të gjitha gabimet? (Surja Kaf, 50:6)

Vini re, Ne kemi dashur që çdo bukuri në tokë të jetë një mjet me të cilin Ne i vëmë në sprovë njerëzit, duke treguar se cili prej tyre është më i mirë në sjellje. (Surja El-Kehf, 18:7)

[Dhe Zoti do të thotë:] "O robërit e Mi! Asnjë frikë nuk ju nevojitet sot, as nuk do të brengoseni - [O ju] që keni besimin në mesazhet Tona dhe keni dorëzuar veten tuaj te Ne! Hyni në parajsë, ju dhe bashkëshortët tuaj, me lumturi! "[Dhe aty] do të priteni me tabakë dhe me xhevahirë ari; dhe këtu do të gjendet gjithçka që shpirti dëshiron, dhe [të gjitha gjërat që] sytë mund të kënaqen. Dhe aty do të qëndroni.... (Surja Ez-Zuhruf, 43:68-71)

Në një tregim të lidhur më herët me autoritetin e Abdullah ibn Mes'udit na thuhet që i Dërguari i Zotit ka thënë njëherë: "Askush nuk do të hyjë në parajsë, në zemrën e të cilit ka mendjemadhësi, qoftë edhe sa pesha e një atomi." Duke e dëgjuar këtë një burrë tha: "Por, dikujt prej tyre i pëlqen që veshjet dhe këpucët e tij të jenë të këndshme." Në përgjigje, i Dërguari i Zotit tha: "Në të vërtetë, Zoti është i bukur dhe e do bukurinë. Sa i përket mendjemadhësisë, është mospërfillja e së vërtetës dhe e përbuzjes për të tjerët."¹⁴ I njëjti mesazh transmetohet nga hadithet e mëposhtme:

Ebu Ed-Darda kishte treguar që i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Nëse vini për të vizituar vëllezërit tuaj, vishni më të mirat tuaja dhe shaloni ato si jua do qejfi. Kështu do ta dalloni veten mes njerëzve. Me të vërtetë, Zoti nuk e pranon të pavërtetën/ mospërfillshmërinë [*al-fuhsh*] dhe...."¹⁵

Ebū Hurejre ka thënë se Pejgamberi kishte thënë dikur: "Natyra njerëzore e dhënë nga Zoti (fitra) manifestohet në pesë gjëra: rrethprerje, rruajtje të qimeve intime, prerje të thonjve, heqje të qimeve nën sqetull dhe prerje të mustaqeve;"¹⁶ "Me të vërtetë, Zoti do të shohë efektet e bujarisë së Tij ndaj shërbëtorit të Tij"¹⁷ dhe "Nëse dikush ka flokë, ai duhet të kujdeset për to".¹⁸

Njëherë, kur gruaja e Ibn Ebi Es-Sakrit po e vizitonte Aishen, Nënë e Besimtarëve, ajo dëgjoi një grua të

pyeste: "O Nënë e Besimtarëve, kam qime në fytyrë. A duhet t'i çrrënjosh ato, në mënyrë që të dukem më e bukur për burrin tim? Aishe u përgjigj: "Po, hiqni çdo gjë që do të zvogëlojë pamjen tuaj dhe përgatituni për të takuar burrin tuaj ashtu si do të ishit përgatitur për të bërë një vizitë. Nëse bashkëshorti juaj ju udhëzon të bëni diçka, pajtohuni me dëshirat e tij dhe nëse ai insiston që diçka të bëhet, respektojeni kërkesën e tij. Dhe kujdesuni që të mos merrni në shtëpinë tuaj dikë që nuk i pëlqen."¹⁹

Ebu Dherri ka treguar se i Dërguari i Zotit kishte thënë: "Gjëja më e mirë për të fshehur flokët e thinjura është këna ose katami."²⁰

Do të jetë e qartë nga sa u tha më sipër që kur bukuria kultivohet në përgjigje të impulseve të shëndosha (si dëshira për të kënaqur bashkëshortin, për të nderuar dikë që të viziton dhe të ngjashme), sjell kënaqësi dhe gëzim në këtë botë dhe në botën tjetër; kur, në anën tjetër, kultivohet në ndjekje të qëllimeve thjesht të kësaj bote ose për kënaqësi të paligjshme, bëhet 'një gëzim i vetëmashtrimit'.

Kapitulli III

BOTËKUPTIMI KUR'ANOR: THEMELI, FILLIMI DHE INSPIRIMI PËR REFORMË DHE NDËRTIM

Në mënyrë që ne si muslimanë të rimarrim botëkuptimin tonë kur'anor, ne do të duhet të bëhemi më të vetëdijshëm për historinë tonë si një ummet, dhe në veçanti, epokën që përfshin jetën e Pejgamberit dhe atë të halifëve të udhëzuar drejt. Duhet të vlerësojmë efektin e botëkuptimit kur'anor në atë epokë të ndriçuar, mbi trashëgiminë islame dhe në rrjedhën e epokave të mëvonshme, të cilat kanë lënë gjurmët e tyre në historinë e gjithë qytetërimit njerëzor, duke kulmuar në fazën aktuale të vetëdijes shkencore, kozmike.

Në të njëjtën kohë, ne duhet të kuptojmë, në dritën e botëkuptimit kur'anor, kuptimin e vërtetë dhe thelbin e civilizimit bashkëkohor materialist perëndimor, një qytetërim që ka braktisur fenë dhe udhëzimin e shpalljes hyjnore për arsye që kanë të bëjnë me historitë dhe trashëgimet e feve të saj të veçanta dhe shtetin në të cilin këto fe gjenden tani. Mesazhi që këto fe sollën, duke u përshtatur me rrethanat dhe zhvillimin kulturor të njerëzve të cilëve ajo iu adresua, tani ka përmbushur qëllimin e vet. Duke pasur parasysh tranzicionin që njerëzimi ka bërë në një epokë të re të mendimit dhe të ndërgjegjësimit shkencor, global dhe për shkak të shtrembërimeve që i kanë shndërruar këto fe në diçka të rendit të riteve mbinatyrore, ato janë bërë gjithnjë e më të marginalizuara në Perëndim dhe në përputhje me rrethanat, kanë ushtruar gjithnjë e më pak ndikim mbi shoqëritë perëndimore. Si pasojë, qytetërimi perëndimor ka adoptuar një orientim materialist, i cili ka futur të njëjtat cilësi të jetës amorale në vetë çështjen. Shkurtimisht, filozo-

fia materialiste që e përshkon qytetërimin perëndimor ka krijuar një lloj etike të xhunglës - e cila manifestohet në një përkushtim fanatik ndaj racës ose grupit kombëtar të dikujt, një prirje për të bërë pre të tjerët, për t'u dominuar dhe kontrolluar nga të fuqishmit dhe për të pasur mungesën e kufizimit moral në lidhje me të tjerët.

Nga njëra anë, në dritën e asaj që dimë për botëkuptimin shpirtëror të krijuar mbi drejtësinë dhe vëllazërinë e të gjithëve - dhe nga ana tjetër, botëkuptimi materialist i bazuar në racizëm dhe agresion - ne mund të fillojmë të dallojmë tiparet e vërteta të xhunglave që mashtrojnë si qytetërim modern. Karakteristika të tilla janë të dallueshme përkundër pretendimeve idealiste me të cilat shoqërohen shumë nga sjelljet dhe politikat e këtij civilizimi - politika të cilat, në pjesën më të madhe, pasqyrojnë shkallën në të cilën ky qytetërim është larguar nga një ideal i humbur shpirtëror. Bota e sotme vazhdon të lëvizë me një normë ekspansionale në drejtim të nacionalizmit, superioritetit racial, interesave egoiste dhe talljes me fanatizmin ose armiqësinë ndaj të huajit dhe cilitdo ose çfarëdo që është ndryshe ose "tjetër." Prandaj, mund të shohësh se biseda e ëmbël e qeverive të tilla dhe mediave të tyre në lidhje me idealet, të drejtat e njeriut dhe të ngjashme, janë pak më shumë sesa një mashttrim i një grabitqari dhe një fasadë për politikat dhe hartimet makiaveliste.

Prandaj, karakteristikat që vëzhgojmë në qytetërimin modern janë, në të vërtetë, shprehje konkrete të ligjit të xhunglës dhe prirjeve të vetes që nxit të keqen. 'Nacionalizmi' dhe 'shtetësia' në shtetet dhe shoqëritë moderne luajnë një rol paralel me atë të solidaritetit të ekspozuar në xhungël nga anëtarë të një specie ose vije mbi të gjithë të tjerët. Megjithatë, meqë strukturat themelore të shoqërive të tilla

rriken gjithnjë e më të ngurrëta dhe më të brishta, vetë shoqëritë fillojnë të dobësohen dhe të shpërbëhen. Politikat e pushtetit janë në përputhje të përsosur me prirjen drejt konfliktit mes specieve dhe linjave të ndryshme më të egra, ku ligji i fuqisë ka të drejtë të udhëheqë ditën dhe ku i forti ka të drejtën për të grabitur të dobëtin. Në marrëdhëniet që rregullohen me ligjin e xhunglës nuk ka vend për t'u ndjekur e vërteta, drejtësia dhe ndershmëria në trajtimin e të qenit njerëzor, as nuk merret ndonjë konsideratë për nevojën e respektimit të standardeve apo idealeve etike nëse standardet e tilla bien ndesh me fitimet që mund të jenë në gjendje të sigurojnë dhe përmbysjen e tyre. Me pak fjalë, as etika, as e drejta nuk kanë asnjë kuptim apo vend në botën e xhunglës. Prandaj, ky qytetërim nuk do të jetë në gjendje të mbijetojë, sepse konfliktet e vazhdueshme që dalin në mënyrë të pashmangshme nga themelet ku qëndrojnë, janë si një zjarr që flakëron, i cili nëse nuk gjen asgjë tjetër për të konsumuar, do të konsumojë veten:

Dhe, në të vërtetë, pasi e nxitëm [njeriun], Ne e zbritëm në të gjithë librat e mençurisë hyjnore që shërbëtorët e mi të drejtë do të trashëgojnë tokën: këtu, vini re, ka një mesazh për njerëzit që e adhurojnë vërtet Zotin. (Surja El-Enbija', 21:105-106)

Thuaj: "Shkoni në mbarë tokën dhe shikoni se çfarë ka ndodhur në fund të atyre që ishin kështu të humbur në mëkat". (Surja En-Neml, 27:69)

Tani ka një lloj njeriu, pikëpamjet e të cilit për jetën e kësaj bote mund të të pëlqejnë shumë, dhe [më shumë] ai e përmend Zotin si dëshmi për atë që është në zemrën e tij dhe është, për më tepër, jashtëzakonisht i zoti në argument. Por, kur ai mbizotëron, ai përhap korrupsionin në tokë dhe shkatërron tokën që e ka punuar (lëruar)

njeriu dhe pasardhësit e [njeriut] dhe Zoti nuk e do korrupsionin. (Surja El-Bekare, 2: 204-205)

Sa i përket natyrës shpirtërore të ndërgjegjshme, të mishëruar në *en-nefs el-lavvameh* (zëri akuzues i ndërgjegjes së njeriut), ajo gjen shprehje të përsosur në fjalët e Kur'anit, të cilat Zoti ka premtuar t'i ruajë nga çdo shtrembërim ose korrupsion. Sepse, në kundërshtim me prirjet vetanake ndaj të cilave një filozofi dekadente materialiste ndihmon, mesazhet e zbuluara hyjnisht përkrahin standardet më të larta etike dhe vlerat e së vërtetës dhe të drejtësisë në marrëdhëniet dhe marrëveshjet njerëzore. Mendja materialiste, lakmuese ndaj së cilës shpallja hyjnore qëndron në kundërshtim, reflektohet në fjalët e Iblisit, i cili, duke qenë i urdhëruar të përkulet para Ademit, tha: "...A do të përulen para atij që e krijove nga balta?" (Surja El-Isra', 17:61), dhe: "... jam më i mirë se ai: Ti më ke krijuar nga zjarri, ndërsa ti e ke krijuar atë prej balte" (Surja El-A'raf, 7:12). Në të vërtetë, duke pasur parasysh vullnetin e lirë me të cilin ata janë marrë, qeniet njerëzore kanë zotëruar aftësinë për të keqen që nga koha kur u krijuan. Ishte me këtë vetëdije që para krijimit të Ademit, engjëjt protestuan duke i thënë Zotit: "A do të vendosni në të atë që do të përhapë korrupsionin mbi të dhe do të derdhë gjak...?" (Surja El-Bekare, 2:30).

Natyra shpirtërore e ndërgjegjshme, e mbështetur nga Kur'ani, e cila mishëron një angazhim drejt drejtësisë, tolerancës dhe qëllimit etik, është ana e kundërt polare e një materializmi të tillë të degjeneruar. Kur'ani nxit besimtarët të angazhohen në atë që është e drejtë, "...edhe pse është kundër vetes suaj, ose prindërve dhe të afërmeve tuaj..." (Surja En-Nisa', 4: 135) dhe "...edhe pse ishte [për hir të] një të afërmi të afërt..." (Surja El-Maide, 5: 106). Në mënyrë të ngjashme, lexojmë:

...kurrë mos lejo që urrejtja ndaj dikujt të të dërgojë ty në mëkatin e devijimit nga drejtësia. Jini të drejtë: kjo është më e afërt për të qenë të vetëdijshëm për Zotin. Dhe qëndroni të vetëdijshëm për Zotin: vërtet, Zoti është i vetëdijshëm për gjithçka që bëni. (Surja El-Maide, 5:8)

Sa për ata që nuk besuan dhe nuk ju dëbuan prej shtëpi-ve tuaja, Zoti nuk ju ndalon të tregoni mirësi dhe të silleni me ta me barazi të plotë. Vërtet, Zoti i do ata që veprojnë në mënyrë të barabartë. (Surja El-Mumtehine, 60:8)

Por, përkundrazi, ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e virtutit dhe të vetëdijes së Zotit dhe mos ndihmoni njëri-tjetrin në avancimin e së keqes dhe të armiqësisë; dhe qëndroni të vetëdijshëm për Zotin, sepse, vini re, Zoti është i ashpër në ndëshkim! (Surja El-Maide, 5:2)

Dhe, pas kësaj Ne ju bëmë pasardhës të tyre në tokë, që të shohim se si vepron. (Surja Junus, 10:14)

Përkundër refuzimit të përgjithshëm të drejtimit të zbulësës, qytetërimi modern materialist ka arritur gjëra të mëdha falë angazhimit të saj (zbulësës) në metodën sistematike të drejtimit të ligjit të hetimit shkencor, që përbën njërin prej kërkesave për të kryer detyrën e të qenit kujdestar dhe përfaqësues të Zotit në tokë. Sidoqoftë, baza, prirjet e kësaj bote që shënojnë qytetërimin modern dhe ata që i nënshtrohen asaj (trillimet dhe dëshirat e vetes që nxit të keqen) kanë nevojë të madhe për një kërkesë tjetër të një administrimi të vërtetë - domethënë, natyra shpirtërore e ndërgjegjshme, e qenësishme për zërin dhe natyrën njerëzore të udhëhequr me të drejtë, *en-nefs 'ul-levvameh* (zëri akuzues i ndërgjegjes vetjake të njeriut). Sepse pa të nuk do të ketë mundësi të përballet me sëmundjet e rrezikshme shpirtërore dhe sociale nga të cilat vuajnë anëtarët e shoqërisë moderne dhe të cilat kanë filluar të arrijnë përmasa

krize. As nuk do të jemi në gjendje të zgjidhim çështjet themelore ekzistenciale përballë të cilave njeriu modern perëndimor është i hutuar - i armatosur me asgjë, përveç logjikës dhe diturisë së tij të kufizuar dhe me etikën religjioze paragjyquese dhe formaliste, që nuk ka asgjë për të thënë për universalet e kozmosit dhe të ekzistencës njerëzore.

Pasi që Islami të kuptohet dhe t'u komunikohet me të drejtë të tjerëve në një mënyrë të përshtatshme, atëherë kur botëkuptimi kur'anor të pastrohet nga shtrembërimet dhe atëherë kur të respektohen praktikatat e edukimit të shëndoshë - ne do të jemi të pajisur për t'u ofruar çlirim materialistëve të ditëve moderne nga konfliktet, padrejtësitë dhe rreziqet që rrezikojnë ekzistencën e tyre. Në mënyrë të ngjashme, Islami do të njihet si burim i udhëzimit dhe mençurisë, të cilën materialistët e kanë dëshiruar, si dhe i paqes së mendjes, prosperitetit dhe mirëqenies sociale. Detyra e reformës u takon mendimtarëve dhe pionierëve muslimanë, të cilët, për të kapërcyer kufizimet kulturore dhe mendimin e ngurrët e të prapambetur, do të kenë nevojë për një dozë bujare objektiviteti, durimi dhe guximi.

Kapitulli IV

BOTËKUPTIMI ISLAM DHE KONCEPTET ETIKE HUMANITARE

ASNJË student i vëmendshëm i Islamit nuk mund të mos jetë i vetëdijshëm për pasuritë e koncepteve etike humanitare dhe për vlerat e mishëruara në Kur'an, në Sunnetin pejgamberik dhe në jetën e sahabëve të Pejgamberit - ose perlave që gjenden në shkrimet islame, të hershme dhe moderne gjithashtu. Në të njëjtën mënyrë, megjithatë, një student i tillë është i detyruar të theksojë se realiteti i jetës dhe marrëdhëniet që duhet të respektohen në shoqëritë moderne islame nuk reflektojnë shumë prej këtyre koncepteve dhe ideve fisnike. Arsyeja për këtë është se mendimi i bashkësisë muslimane dominohet nga një lloj lidhjeje ataviste me traditat, praktikat dhe aplikimet e së kaluarës, ndërsa mentaliteti individual i muslimanëve është shënuar nga pasiviteti dhe apatia, që kanë shërbyer për të thelluar përçarjen midis vlerave dhe idealeve të mishëruara në traditën islame, nga njëra anë, dhe realitetin e jetës dhe marrëdhënieve të muslimanëve, nga ana tjetër. Rezultati i pafat i kësaj përçarjeje është një komunitet musliman i fragmentuar, i prapambetur dhe i margjinalizuar – që e ka mbështetur veten në periferi të historisë moderne njerëzore.

Vlerat dhe konceptet janë qartazi mjetet me anë të të cilave botëkuptimi ose vizioni i një populli ose komuniteti përkthehet në veprim konkret. Megjithatë, nëse një vizion i tillë bëhet i paqartë, ose i shtrembëruar, vlerat dhe konceptet e tilla e humbin efektivitetin e tyre, pasi që, pa një lidhje të qartë konceptuale me vizionin që nënvizon jetën e komunitetit, anëtarët e tij e humbin frymëzimin, forcën

motivuese dhe ndjenjën e qëllimit, me të cilat ata kanë nevojë për të vepruar në përputhje me të në jetën e tyre të përditshme dhe në marrëdhëniet me të tjerët.

Nga të mësipërmet do të jetë e qartë se botëkuptimi kur'anor paraqet një vizion realist të ekzistencës në të gjitha fushat, duke ofruar udhëzime për mënyrën në të cilën veprojmë në lidhje me ligjet e kozmosit dhe natyrën tonë njerëzore. Ky vizion merr si pikënisje konceptin e unitetit absolut të Vetes Hyjnore dhe parimin korrespondues të unitetit dhe komplementaritetit të kozmosit dhe të përbërësve të tij shumëzues. Nga ky parim rrjedh se: (1) një ndër-gjegjësim për vëllazërinë e gjithë njerëzimit është ngulitur brenda secilit prej nesh; (2) kemi përgjegjësi njerëzore dhe sociale për të jetuar me dashje, moralisht dhe në mënyrë konstruktive; dhe (3) struktura e jetës njerëzore dhe universit në tërësi mbështetet në themelin e unitetit në diversitet dhe të diversitetit në unitet.

Një fakt tjetër që bëhet i qartë këtu është se pa një botëkuptim ose vizion të qartë të ekzistencës, asnjë komunitet njerëzor nuk do të jetë në gjendje të ndërtojë dhe të zhvillojë një kulturë ose qytetërim që është jetik dhe efektiv. Sepse, siç mësojmë nga historitë e kombeve të kaluara, që humbën fleksibilitetin dhe vitalitetin e tyre, këto ishin kombe, mendimi dhe vizioni i të cilëve ishte zbutur dhe përzier dhe që, si pasojë, kishin humbur qëllimin e tyre. Kjo humbje e vizionit dhe qëllimit çoi në shpërbërjen e strukturës së tyre shoqërore dhe humbjen e dinamizmit:

Ishin ata që shkelën të gjithë kufijtë e barazisë në mbarë tokën e tyre dhe sollën aty një korrupsion të madh. Për këtë arsye, Mbështetësi yt ua lëshoi atyre një murtajë vuajtjeje, sepse, me të vërtetë, Mbështetësi yt është gjithnjë në vigjilje! (Surja El-Fexhr, 89:11-14)

Kështu është mënyra e Zotit që ka marrë ndonjëherë në të kaluarën - dhe kurrë nuk do të gjesh ndonjë ndryshim në rrugën e Zotit! (Surja El-Fet'h, 48:23)

Përtej vizionit: të mos e mbjellim detin

Për të ndihmuar komunitetin musliman ta rimarrë vizionin, qëllimin, moralin dhe dinamizmin, ne do të duhet t'i bëjmë një rishikim serioz, objektiv dhe kritik trashëgimisë dhe historisë së këtij komuniteti, në mënyrë të tillë që të jemi në gjendje të dallojmë të mirën nga e keqja, të dobishmen nga e padobishmja. Duke vepruar kështu, ne nuk duhet të pengohemi nga tabutë kulturore, nga injoranca, nga protestat e zhurmshme apo nga joshjet materiale. Nëse i pastrojmë sferat tona intelektuale, arsimore dhe sociale të dobësive, të paragjykimeve dhe të shtrembërimeve, ne do të jemi në gjendje të ushqejmë një perspektivë objektive, të bazuar në Kur'an, një perspektivë globale e cila frymëzimin e vet e nxjerr nga mençuria e mishëruar në jetën e Pejgamberit dhe mënyrat në të cilat ai zbatoi mësimet e Kur'anit në situata të jetës reale. Duke bërë këtë, ne do të jemi në gjendje të kapërcejmë ngurtësinë mendore që ka marrë një taksë të tillë për shoqërinë muslimane, duke e plaçkitur atë me forcë dhe vitalitet. Për këtë qëllim, ne jemi të thirrur të fusim botëkuptimin kur'anor në mendjet, zemrat dhe ndër-gjegjet e reja muslimane - duke përfshirë dashurinë e Zotit, dashurinë e diturisë, dashurinë e zotërimit dhe kuptimin e saktë të konceptit të kujdestarisë, së bashku me etikën dhe qëllimin e saj themelor.

Atëherë, si pritet që të rriten fëmijët muslimanë me një pikëpamje kur'anore për veten dhe botën? Si duhet ta formësojmë një ligjërim të shëndoshë islam të besimit, i cili do

të ushqejë, në vend që të mohojë, instinktin e lindur të fëmijëve tanë për të besuar në unitetin hyjnor, ta duan Zotin dhe të jetojnë në përputhje me parimet etike të shprehura në shpalljen hyjnore? Nëse nuk arrijmë të zhvillojmë një diskurs të tillë, ne rrezikojmë të vazhdojmë të formojmë personazhet e të rinjve përmes kërcënimeve, frikësimeve dhe ndjenjës së epërsisë - rezultati është qenie njerëzore që janë pasive, individualiste dhe vetëpërqendruese. Si duhet të nxjerrim frymëzim nga shembulli i Pejgamberit, në mënyrë të tillë që fëmijët muslimanë të marrin një ndjenjë të qartë të karakterit të tij moral, të urtësisë së tij dhe të shembullit të tij? Si mund të fillojmë ta shohim Kur'anin dhe mesazhin e Islamit që rrjedhin përmes jetës së komunitetit musliman kur gjaku rrjedh nëpër venat e një organizmi të gjallë, duke e shndërruar atë në një qytetërim të mirësisë, të drejtësisë dhe të paqes? Dhe, si duhet t'i shohim efektet e këtij qytetërimi në kohë dhe hapësirë në jetën dhe strukturat e komunitetit? A mund të ndalojmë ta shohim jetën e Pejgamberit si asgjë më shumë sesa një seri fushash ushtarake dhe të fillojmë në vend të kësaj të tërhiqemi nga pasuritë e saj të plota, në mënyrë që kurrikula jonë edukative të reflektojë vizionin e vërtetë të sahabëve, frymëzuar nga Kur'ani dhe shembulli i Pejgamberit? Ne duam të shohim për veten tonë dhe t'ua përcjellim fëmijëve tanë se si, me anë të këtij vizioni, sahabët vetërealizimin e arritën me gëzim, me dhembje, me vështirësi dhe me lehtësi, madje edhe me sakrificë dhe martirizim - dhe si, duke vepruar kështu, ata e mbrojtën komunitetin musliman, familjet e tyre dhe fenë e tyre ashtu siç mbrojtën të drejtat, nderin dhe dinjitetin njerëzor, ende me motive të paprekshme nga një prirje për agresion, lakmi ose ambicie të papërmbajtur dhe pasione bazë.

Njohuritë dhe të kuptuarit janë, para së gjithash, zanatet e mendimtarëve, të studiuesve, akademikëve dhe intelektualëve, si dhe të shkollave dhe të mësuesve. Detyrat e prindërve janë, para së gjithash, rritja e fëmijëve, edukimi dhe përsosja e shpirtit dhe e ndërgjegjes së fëmijëve të tyre dhe udhëzimi i fëmijëve të tyre në zhvillimin e sjelljes së duhur. Natyrisht, kjo nuk e mohon rolin ndihmës të mësuesit dhe të shkollës; as nuk e mohon ndikimin e mediave dhe të mjedisit social. Sidoqoftë, duhet të ruhem nga role konfuze dhe nga neglizhimi ose shpërfillja e përgjegjësive që duhet të përballojmë nga shtëpia apo shkolla, në mënyrë që të mos e minojmë punën e asnjërit.

Me gjithë vlerësimin e duhur për rolin edukativ dhe ndikimin e mediave, duhet gjithashtu të njihet se në kohën e tashme mediat përbëhen kryesisht nga një konglomerat i institucioneve qeveritare dhe komerciale, të ndikuara nga interesat dhe forcat mbi të cilat prindërit kanë pak kontroll direkt. Në fakt, shumë institucione të tilla punojnë në qëllime të drejtpërdrejta me synimet arsimore që prindërit po përpiqen të arrijnë. Këtu qëndron rëndësia e rolit edukativ të familjes. Fëmijët që kanë marrë një edukim pozitiv dhe të shëndetshëm do të përgjigjen në mënyrë joadekuate ndaj mesazheve jokonstruktive ose negative që marrin përmes mediave, ndërsa kjo nuk ndodh me fëmijët që nuk kanë marrë një edukim të tillë.

Nëse, për shembull, një fëmijë që nuk ka marrë një edukim të shëndoshë moral dhe shpirtëror, kontrollon një program televiziv që përmban një mënyrë inteligjente për kryerjen e një krimi - një vjedhje, për shembull - ai nuk mund të kufizohet nga një kufi moral i fortë i kopjimit të krimit duke pasur parasysh disa faktorë socialë. Sa i përket një fëmije që ka marrë një edukim të shëndoshë, ai me

shumë gjasa do t'i kushtojë pak vëmendje skenës, pasi ai nuk ka prirje ndaj agresionit apo sjelljes kriminale. Në fakt, duke parë një gjë të tillë në televizion, mund të nxisë një reagim të dënimit. Megjithatë, ai gjithashtu mund të përfitojë nga ajo që ai ka parë në një moment nëse ai e gjen veten në një situatë që kërkon që ai të dalë nga një rregullim, për të parandaluar kryerjen e një krimi të tillë.

Në të njëjtën kohë, natyrisht, duhet të kuptohet se në mungesë të një roli të fortë familjar dhe prindëror në edukimin e një fëmije, ekspozimi i vazhdueshëm ndaj mediave komerciale me përmbajtjen e tyre tendencioze, të padëshirueshme dhe korruptive, është i detyruar të ketë një ndikim negativ mbi mentalitetin e fëmijës dhe gjendjen shpirtërore dhe emocionale. Familjet nuk duhet thjesht të shohin pasivisht, pastaj ta hedhin fajin te media për efektet e neglizhencës së tyre, pasi është familja, dhe nëna në veçanti, që hedh themelet për mënyrën themelore të të menduarit dhe të ndjenjës së fëmijës. Nga ana tjetër, kjo mënyrë e të menduarit dhe e ndjenjës përbën prizmin përmes të cilit fëmijët i shohin dhe i kuptojnë ngjarjet, pastaj i përkthejnë ato në koncepte dhe vlera të cilat qeverisin veprimet e tyre dhe mënyrën e tyre të lidhjes me të tjerët, tani dhe në të ardhmen.

Çfarë do të thotë kjo? Mendimtarët, edukatorët dhe reformatorët duhet t'u kushtojnë vëmendje të veçantë shkrimeve dhe institucioneve që kanë të bëjnë me hulumtimin mbi arsimin nga këndvështrimi kulturor dhe shkencor - dhe pastaj të bëjnë hulumtime të tilla në dispozicion të prindërve me çfarëdo mënyre të mundshme, veçanërisht tani që jetojmë në epokën e postës elektronike dhe të internetit.

Edukimi në vendet islame, për pjesën më të madhe, përfaqësohet nga një fëmijë "inorant" që ulet në dysheme ose në një tavolinë dhe diktohet nga një 'mësues'. Fëmija

mëson atë që ka thënë mësuesi dhe ia përsërit atë atij. Mësimi përbëhet tërësisht nga ajo që mësuesi ka për të thënë, e cila pastaj kthehet prapa ose tretet nga studenti. Edukimi në komunitetet aktive, të përgjegjshme, produktive dhe krijuese përbëhet nga eksplorimi, aktiviteti, lëvizja dhe praktika në punëtori dhe laboratorë, në biblioteka, në fusha dhe turne, si dhe në udhëtime në vendet me rëndësi për atë që mësohet, ndërsa kurrikula përdor jo vetëm libra, por përveç kësaj, modele, prezantime, dokumentarë, material të ilustruar dhe diskutime.

Shkurtimisht, edukimi midis atyre që marrin pjesë në edukimin më inovativ ka qenë prej kohësh një çështje e mendimit, lëvizjes dhe veprimit. Me fjalë të tjera, jeta mes tyre është një çështje veprimi, ndërtimi dhe krijimi. Sa i përket edukimit të shumicës së njerëzve, ka qenë prej kohësh një çështje e përsëritjes së lodhshme të fjalëve dhe frazave, shumë prej të cilave janë pak më shumë sesa thasethemet retorike të shprehura nga "liderët" në vesh të "pasuesve" - nga ata që janë në komandë (faraonët e vegjël), në vesh të vartësve të përgjakshëm, hipokritëve dhe nga "mësuesit" gjysmë injorantë në vesh të nxënësve të mjerë, të përndjekur, 'inJORANTË'. (Këtë e them me falje të sinqertë ndaj atyre mësuesve që vetë kanë qenë viktimat e sistemit arsimor në vendet islame dhe të cilët janë trajnuar dobët, janë paguar keq dhe janë keqtrajtuar në mënyrë profesionale dhe sociale.) Rrjedhimisht, nuk është befasi të gjesh se jeta brenda komunitetit musliman është bërë sinonim me fjalë të zbrazëta, ëndrra të zbrazëta dhe shpresa bosh - ndërkohë që ndër të tjera është sinonim i veprimit, kërkimit, hetimit, zhvillimit, përdorimit të burimeve, zotërimit dhe kreativitetit. "O ju që keni arritur besimin! Pse thoni një gjë dhe bëni një tjetër? Më e neveritshme në sytë e Zotit është

që ju thoni atë që nuk e bëni! "(Surja Es-Saff, 61: 2-3) Prandaj, individi në shoqëri, sistemi arsimor i së cilës është i shëndoshë dhe interaktiv, bëhet burim i produktivitetit, fuqisë dhe pasurisë - ndërsa, në shoqërinë tonë të tanishme, ai bëhet përfitues i papunësisë, dobësisë dhe varfërisë.

Prandaj, nëse mendimtarët dhe reformatorët janë seriozë për mbjelljen e tokës dhe jo të detit, në mënyrë që të ndihmojnë komunitetin musliman ta rimarrë forcën, shtegun dhe potencialin konstruktiv dhe krijues si një kujdestar i dhuratave të Zotit, nuk kanë tjetër zgjidhje përveç se të punojnë me durim dhe me zell për ta reformuar, pastruar dhe rinovuar kulturën e tyre - një proces që do të kërkojë reformën e kurrikulës së tyre arsimore dhe metodave të rritjes së fëmijëve - dhe rimëkëmbjen e vizionit të tyre origjinal të Kur'anit për veten dhe botën.

Kur ne, më në fund, të kemi filluar të merremi me mendimin, njohurinë, mirëkuptimin dhe universitetin, me punëtorinë, me shkollën dhe me edukimin e prindërve si pjesë e procesit arsimor; kur ne të kemi pasuruar qytezat, lagjet dhe qytetet tona me biblioteka, gjuhët dhe kulturat tona me përkthime që zgjerojnë horizontet tona dhe rrisin njohuritë tona, institucionet tona me ekspertizë, përvojë dhe kompetencë dhe fabrikat tona me punë të kualifikuar; kur ne të kemi liruar mendimin tonë nga prangat e inercisë dhe marrëdhëniet tona nga kufizimet anakronike që kanë grabitur komunitetin musliman të shtytjes së tij krijuese; kur familja, shkolla, punëtorja dhe fabrika të jenë bërë objekt i kujdesit dhe shqetësimit - me fjalë të tjera, kur qenia individuale njerëzore në të gjitha potencialet dhe kreativitetin e saj e merr nxitjen dhe inkurajimin që ai ose ajo ka nevojë në mënyrë që të bëhemi anëtarë plotësisht i kontribuar dhe i

nderuar i shoqërisë muslimane, atëherë dhe vetëm atëherë, do ta dimë se po jetojmë nga botëkuptimi kur'anor.

Atëherë, dhe vetëm atëherë, do ta dimë se mendimtarët, udhëheqësit, reformatorët, edukatorët, akademikët dhe prindërit i kanë përmbushur me sukses rolet e tyre përkatëse dhe se rrota e qytetërimit islam ka filluar të kthehet edhe një herë. Atëherë, dhe vetëm atëherë, Islami dhe bashkësia muslimane do të zë një pozicion nderi dhe force - duke dhënë udhëzime për individët dhe shoqëritë njerëzore, duke sjellë flamurin e konsultimeve të ndërsjella, drejtësinë, vëllazërinë dhe paqen dhe duke larguar retë e errëta të prapambetjes, të padrejtësisë, tiranisë dhe korrupsionit.

Nëse, në atë ditë, bashkësia muslimane kudo në botë e gjen veten në nevojë për profesionistë më të kualifikuar, ata do të vijnë pa hezitim. Ndërsa kështu si janë gjërat tani, institucionet tona fetare, sociale dhe arsimore drejtohen ekskluzivisht nga ata që kanë shfaqur performancë të dobët në fushat e tyre përkatëse - ndërkohë që ne rezervojmë resurset dhe njohjen për ato fusha që presim të jenë fitimprurëse dhe prestigjioze, të tilla si mjekësia dhe inxhinieria. Sidoqoftë, duke pasur parasysh performancën e dobët të sistemit tonë shoqëror, ne përfundimisht humbim shumë mjekë dhe inxhinierë në trajnimin e të cilëve komuniteti musliman kishte kaluar vite të tëra dhe shuma të tepruara për shkak të vendimit të tyre për të lënë vendin e tyre dhe komunitetin e tyre të besimit dhe kishin udhëtuar deri në skajet e tokës në kërkim të një pagese të denjë dhe të një jete me dinjitet. Nëse vërtet i nderojmë mendimtarët, edukatorët, studiuesit, mjekët, inxhinierët dhe të tjerët që kryejnë shërbime të tilla për komunitetet e tyre me përgatitjen e duhur dhe konsideratën profesionale, ata nuk do të largoheshin nga vendet e tyre në kërkim të një jete më të mirë

diku tjetër dhe nëse na duheshin më shumë individë me aftësi si të tyre, ne do të kishim mjaftueshëm dhe më shumë prej tyre në dispozicion për ne.

Sidoqoftë, nuk duhet të nënvlerësojmë rëndësinë e mjeteve dhe metodave, qofshin ato materiale apo jo, dhe nëse ato kanë të bëjnë me arsimin, trajnimin ose përgatitjen. Në fund të fundit, ato janë një shprehje e domosdoshme e natyrës njerëzore, e ligjeve të kozmosit dhe e botëkuptimit kur'anor, njësoj. Megjithatë, në të njëjtën kohë, mjetet dhe metodat e tilla duhet të jenë në duar të mira - domethënë në duart e njerëzve që janë efektivë, aktivë dhe kompetentë mentalisht, psikologjikisht, shpirtërisht dhe doktrinisht, duke përfshirë mënyrën në të cilën ato janë përdorur dhe zhvilluar.

Ka ardhur koha që të gjithë ne ta marrim jetën tonë me seriozitetin që meritojmë dhe ta mbështesim jetën e komunitetit tonë musliman në perspektivën kur'anore mbi qeniet njerëzore dhe botën në të cilën jetojmë. Është koha që ne të pastrojmë dhe të rindërtojmë kulturën tonë dhe t'u sigurojmë fëmijëve tanë themelin e duhur shpirtëror, intelektual dhe kulturor. Në këtë mënyrë, muslimanët do të jenë në gjendje të arrijnë vetërealizimin, të kuptojnë kuptimin e ekzistencave të tyre dhe të jenë në gjendje të jenë një bekim për veten, familjen dhe komunitetin e tyre.

Si t'i zhvillojmë shkencat shoqërore islame dhe si ta sendërtojmë vizionin islam?

Para se ta përfundoj këtë punim, dëshiroj t'i kushtoj një diskutim çështjes së zhvillimit të shkencave shoqërore Islame, përmes të cilave do të gjenim mendim të shëndoshë islam. Ka pasur shumë debate dhe konfuzion rreth natyrës së vërtetë të 'islamizimit të dijes' dhe mënyrës në të cilën

duhet të arrihet. Një nga arsyet më të rëndësishme për këtë është mungesa e qartësisë me të cilën paraqitet çështja e zhvillimit të shkencave shoqërore islame, si dhe dështimi për të qartësuar natyrën e përmbajtjes dhe qëllimit të tyre dhe si ato janë të lidhura me trashëgiminë islame, mendimin islam dhe, respektivisht, me shkencat shoqërore perëndimore.

Rrjedhimisht, kjo çështje duhet të paraqitet qartë dhe në mënyrë të drejtpërdrejtë me të gjitha hollësitë e saj themelore për studentët e studimeve tradicionale islame dhe të shkencave shoqërore perëndimore. Arsyeja për këtë është se islamizimi i dijes dhe islamizimi i shkencave shoqërore janë dy anët e një monedhe të vetme dhe derisa të sqarojmë lidhjen ndërmjet tyre, si dhe lidhjen ndërmjet tyre dhe shkencave dhe disiplinave tradicionale islame dhe shkencave shoqërore, konfuzioni do të vazhdojë të mbretërojë dhe dialogu aktual i vazhdueshëm i të shurdhërve mbi kuptimin dhe natyrën e islamizimit të dijes, si dhe plani i veprimit që kërkohet për ta sjellë atë, nuk do të shohë fund.

Për të eliminuar këtë paqartësi, ne duhet të përcaktojmë natyrën shkollore të shkencave tradicionale islame, siç janë në kohën e tanishme, si dhe përdorimet dhe programet e tyre të studimit. Përveç kësaj, ne duhet të përcaktojmë natyrën e shkencave bashkëkohore shoqërore, si laike dhe islame, ashtu edhe mënyrën në të cilën ato studiohen dhe funksionet që ato kryejnë në jetën bashkëkohore. Së fundi, duhet të identifikojmë marrëdhënien metodologjike dhe ideore midis shkencave shoqërore bashkëkohore islame dhe trashëgimisë islame dhe shkencave shoqërore perëndimore moderne në nivelin e burimeve, përmbajtjes ideore dhe metodave studimore dhe kërkimore.

Le të fillojmë, pra, me një shqyrtim të çështjes së mendimit dhe të shkencave tradicionale islame, domethënë mëny-

rës tradicionale të ekzaminimit të trashëgimisë islame, në nivelin e përmbajtjes, funksionit dhe rolit që shkencat e tilla luajnë në jetën e komunitetit musliman. Jo çuditërisht, aspekti juridik (fikhor) i traditës islame merr theksin më të madh në mendimin islam, për sa i përket jetës së komunitetit musliman. Roli i jurisprudencës në jetën e shoqërive njerëzore është të përkthejë doktrinat e komunitetit, parimet dhe vlerat e pandryshueshme në ligje, vendime ligjore dhe gjykime që qeverisin dhe rregullojnë jetën e shoqërisë dhe marrëdhëniet midis pjesëtarëve dhe institucioneve të saj.

Jurisprudenca islame, që nga themelimi i saj, ka nxjerrë mendimin dhe përmbajtjen nga shembujt e përcaktuar nga Pejgamberi dhe halifët e udhëzuar drejt, duke përfshirë rregullimet, praktikat dhe aplikimet që shënuan jetën e Pejgamberit dhe jetën e sahabëve që qeverisnin komunitetin musliman pas vdekjes së tij. Me përfundimin e halifatit të udhëzuar drejt dhe të epokës së sundimit të sahabëve,¹ gjërat u përkeqësuan deri në pikën ku u sulmua shenjtëria e qytetit të Medinës, me rezultat katastrofal të dëbimit të studiuësve që përfaqësonin atë shkollë nga sfera publike. Kështu, filloi epoka shkollore në të cilën mendimi islam i duhur u zhvendos vetëm në sferën e xhamisë, të ligjeve të statusit personal dhe të marrëdhënieve dhe të çështjeve individuale.²

Kushtet që kishin mbizotëruar gjatë ditëve të Pejgamberit dhe halifëve të udhëzuar drejtë mbetën, në thelb, të pandryshuara për një kohë të gjatë - dhe shembujt e përcaktuar nga Pejgamberi dhe halifët me udhëzim të drejtë në aranzhimet e tyre dhe detajet e vendosura në këtë kohë - mbetën modelet ideale për jetën e vazhdueshme të komunitetit musliman. Në të vërtetë, precedentët e përcaktuar nga Pejgamberi, shokët e tij dhe halifët e udhëzuar drejt përbënin burimin më të rëndësishëm të mendimit shkollor islam.

Sidoqoftë, me kalimin e kohës dhe izolimin në rritje, që u ishte imponuar studiuesve fetarë dhe traditës fetare, dijetarë të tillë shfaqën një tendencë për të dalë jashtë kufijve në regjistrimin e tekstit të Sunnetit pejgamberik, të dyja edhe ato që ishin të vërtetuara dhe ato që nuk ishin - në këtë mënyrë duke iu drejtuar nënshtrimit nëpërmjet ankesës ndaj shenjtërisë dhe retorikës së frikësimit si një mjet për të fshehur impotencën e tyre politike dhe intelektuale.

Izolimi dhe pafuqia e vazhdueshme ideologjike dhe politike u vuajt nga studentët e shkencave juridike islame, me kalimin e kohës, në një përkeqësim të ngurtësisë dhe inercisë intelektuale (el-xhumud) që u manifestua në praktikën e mbështetjes në rregullat literaliste, rregulloret dhe parimet që rrjedhin nga praktikat, dhe kushte shumë prej të cilave nuk ishin më të rëndësishme për shoqëritë e mëvonshme islame. Kjo, për më tepër, është pikërisht situata me të cilën ne po përballemi sot në shoqëritë muslimane, rrethanat - ruajtja e dijes, potencialeve dhe sfidave të ndryshme në mënyrë radikale nga ato të epokave në të cilat fillimisht janë nxjerrë vendimet juridike islame. Kjo do të thotë se shumë ligje, rregullore dhe vendime ligjore islame përshtaten me kushtet dhe sfidat, përveç atyre që nuk janë relevante për kohën në të cilën jetojmë. Me fjalë të tjera, përkundër asaj që trashëgimia islame mishëron me anë të parimeve të larta dhe vlerave me rëndësi të drejtpërdrejtë ndaj realiteteve të fituara në ditët në të cilat u morën kërkesat e tyre origjinale, shumë prej aplikimeve dhe opinioneve ligjore të bazuara në këto parime lidhen me një realitet historik që nuk ekziston më. Si rezultat, ato i përkasin një epoke të kaluar dhe jo realitetit që po jetohej sot nga komuniteti musliman.

Është jetësore që parimet dhe vlerat e pandryshueshme të botëkuptimit Islam të njihen dhe të ruhen, sepse komuniteti musliman sot ka nevojën më të madhe për ta sesa që ka pasur ndonjëherë. Mënyrat me të cilat Pejgamberi dhe halifët e udhëzuar drejt zbatonin vizionin kur'anor dhe parimet e tij themelore ndaj rrethanave me të cilat ballafaqoheshin, përbëjnë një thesar të mençurisë dhe të mirëkuptimit për ne, të cilët kemi nevojë të madhe për udhëzimet që ata duhet të na ofrojnë në ditët tona dhe në kohën tonë. Duke e lejuar veten të përfitojmë nga kjo urtësi e pavdekshme, ne gjenerojmë dinamizëm të ri brenda sferës së mendimit islam dhe jemi më të aftë të kuptojmë se cilat janë hapat konkretë për t'iu përgjigjur në mënyrë të përshtatshme nevojave të komunitetit musliman ashtu siç ai kërkon, që të ushqejë marrëdhënie të mira dhe të shëndosha midis anëtarëve të tij dhe të ndërtojë institucione efektive, të nevojshme për t'u përballur me sfidat e jetës bashkëkohore.

Sa i përket lidhjes midis shkencave sociale moderne perëndimore dhe islamizimit të dijes - një lidhje që qëndron në zemër të shkencave shoqërore islame – kjo ka të bëjë me përmbajtjen dhe metodën. Megjithatë, nëse trajtojmë veçmas përmbajtjen dhe metodën, do të marrim një tablo më të qartë të gjërave dhe do të jemi në gjendje të merremi me ato më lehtë dhe më frytshëm. Para se të fillojmë këtë diskutim, do të jetë e rëndësishme të qartësojmë funksionin e shkencave shoqërore në fushën e njohurive dhe marrëdhënieve shoqërore.

Në mënyrë që të përcaktojmë funksionin e shkencave shoqërore, ne duhet të jemi të vetëdijshëm si parim se roli dhe funksioni shoqëror i shkencave shoqërore ndryshon nga ato të ligjit, jurisprudencës dhe vendimeve ligjore. Funksioni i shkencave shoqërore është, në thelb, ai i studimit të

shoqërisë në dritën e vizionit të saj kulturor, qoftë shpirtëror apo material, brenda parametrave të potencialeve të saj njerëzore dhe materiale dhe sfidave kulturore të periudhës kohore të përcaktuar nga studimi. Shkurtimisht, funksioni i shkencave shoqërore në çdo shoqëri është të krijojë ndryshime shoqërore dhe stabilitet në fushat e ndryshme të jetës - politike, ekonomike dhe sociale - dhe në nivel individual, institucional dhe komunal.

Në një shoqëri islame në veçanti, shkencat shoqërore sigurojnë përmbajtjen ideore nga e cila ligji dhe hulumtimi juridik nxjerrin rregullat dhe rregulloret që rregullojnë marrëdhëniet midis anëtarëve të shoqërisë dhe strukturave të saj institucionale. Me fjalë të tjera, funksioni i jurisprudencës dhe ligjit është, para së gjithash, formal në natyrë, ndërsa funksioni i shkencave shoqërore është kryesisht intelektual ose ideativ. Si rezultat, ato plotësojnë njëra-tjetrën duke punuar së bashku për të nxitur përparimin e komunitetit musliman dhe qytetërimin e tij.

Pyetja që po lind tani është: cila është lidhja mes shkencave shoqërore bashkëkohore perëndimore dhe çështjes së islamizimit të dijes dhe zhvillimit të shkencave shoqërore islame? Në lidhje me këtë, është e rëndësishme të nxjerrim një dallim midis mendimit perëndimor të gjeneruar nga hulumtimi dhe studimi sociologjik dhe metodologjia e përdorur në shkencat shoqërore perëndimore. Bazuar në një dallim të tillë, shohim se zhvillimi i shkencave shoqërore islame nuk është kundër traditës së kaluar. Përkundrazi, një zhvillim i tillë mund të mbështetet në përvojën, ekspertizën dhe arritjet e së kaluarës, në të njëjtën kohë duke u bazuar në metodologjinë dhe arritjet e shkencave shoqërore perëndimore.

Përmbajtja ideore e shkencave shoqërore perëndimore ndikohet nga dy faktorë. Faktori i parë është elementi sub-

jektiv, ideologjik, që manifestohet në botëkuptimin perëndimor, që në thelb është një perspektivë ideologjike materialiste. Prandaj, feja nuk luan më ndonjë rol në pjesët e ndjeshme të vizionit, të marrëveshjeve ose të marrëdhënieve shoqërore të popujve perëndimorë, shumë prej pjesëtarëve të cilëve e shohin veten si agnostikë. Sa i përket faktorit të dytë, është elementi objektiv i paraqitur nga metodat e hulumtimit, të përdorura në shkencat shoqërore perëndimore, objekti i të cilave është studimi i natyrës njerëzore dhe i manifestimeve të saj, duke përfshirë mënyrat në të cilat njerëzit ndërveprojnë me mjedisin e tyre dhe me mënyrat në të cilat mund të përdoren energjitë e tyre psikologjike dhe prirjet njerëzore drejt përmbushjes së këtij vizioni dhe synimeve të tij.

Aspekti objektiv i përmbajtjes ideore të shkencave shoqërore perëndimore - që ka dhënë mjete të shumta krijuese, sisteme dhe institucione - mund të nxirret dhe të përfitojë nga zhvillimi i shkencave shoqërore islame. Në këtë pikë, dikush mund të pyesë: duke përfituar nga nocioni i studimit të natyrës njerëzore dhe ligjeve që qeverisin sjelljen individuale dhe komunale, duke përfshirë influencat materiale që veprojnë mbi qeniet njerëzore, a jemi bërë të varur nga Perëndimi dhe a jemi 'duke importuar' diçka të huaj ndaj botëkuptimit tonë islam?

Kësaj pyetje mund t'i përgjigjemi pa mëdyshje në të kundërtën. Sepse Islami erdhi për të rinovuar qytetërimet njerëzore që ekzistonin në kohën e shfaqjes së tij - disa prej të cilave, si Perandoria Persiane, ishin qytetërimet që i kishin shërbyer qëllimit të tyre dhe ishin vjetërsuar, dobësuar, ishin joproductive dhe të korruptuara, dhe të tjerat, si qytetërimi i lashtë grek, që kishte falimentuar dhe arritur në një fund të plotë. Me Islamin erdhi një epokë e re, e cila hapte

horizonte të një mënyre globale shkencore që lidhej me universin dhe që promovonte dijen, mençurinë, maturinë, të mësuarit, mendimin krijues, hulumtimin dhe hetimin. Qytetërimi islam përuroi një epokë kërkimi shkencor dhe studimin e ligjeve dhe modeleve të universit në një kohë kur Perëndimi i epokave të errëta nuk dinte asgjë për gjëra të tilla. Përkundrazi, Perëndimi nxori disiplina të tilla nga shkollat dhe universitetet e themeluara nga muslimanët, nga kontakti i tyre me komunitetin musliman dhe nga përkthimet e shkrimeve të dijetarëve muslimanë në gjuhët evropiane.

Shkencat shoqërore perëndimore me hulumtimin e tyre lidhur me natyrën njerëzore dhe shprehjet e saj shoqërore janë thjesht një zgjatje e studimit të ligjeve dhe modeleve të kozmosit në nivelin material. Ato kanë ndihmuar në krijimin e mendimit shoqëror, i cili ka shërbyer si bazë për zhvillimin e institucioneve të llojeve të ndryshme, si dhe të mendimit ligjor të nevojshëm për të menaxhuar çështjet e shoqërive perëndimore në përputhje me kuptimin e tyre materialist për veten dhe kozmosin. Sidoqoftë, bota vazhdon të vuajë efektet e këqija të një pikëpamje të tillë materialiste të natyrës njerëzore dhe të kozmosit për shkak të vlerave dhe standardeve dualiste, të cilat kanë çuar në problemet e kolonializmit, padrejtësisë, luftës dhe shkatërrimit.

Nga të gjithë popujt në tokë, muslimanët do të kishin qenë më të kualifikuarit për të udhëhequr rrugën në studimin shkencor të natyrës njerëzore dhe ligjeve dhe modeleve hyjnore të botës së krijuar. Megjithatë, gabimet në të cilat komuniteti musliman ra në fillim të historisë së tij, kanë pasur efekte afatgjata, duke penguar përparimin e tij dhe duke privuar njerëzimin për shekuj të tërë nga udhëzimi i ofruar nga Islami dhe shpallja hyjnore.

Ajo që mund të nxjerrim nga sa u tha më lart është se studentët dhe studiuesit muslimanë duhet të bëjnë katër gjërat e mëposhtme: 1) të lirohen nga zakoni i imitimit dhe nënshtrimit mendor, duke u armatosur me një mendim krijues, gjithëpërfshirës, kritik, shkencor dhe mënyrë analitike të të menduarit; 2) të zhvillojnë një kuptim të mirë të perspektivës kur'anore mbi qeniet njerëzore dhe botën rreth tyre, me vlerat dhe parimet e saj të pandryshueshme; 3) të pajisjen me një njohuri të plotë të metodës shkencore të studimit të natyrës njerëzore, ligjeve dhe modeleve të universit material, si dhe shoqërive njerëzore dhe potencialeve dhe fuqive të tyre brenda kontekstit të tyre të veçantë kohor dhe gjeografik; dhe 4) të përfitojnë nga trashëgimia islame dhe arritjet shkencore të shoqërisë moderne perëndimore, në mënyrë që, me njohjen e tyre, të mund të eksplorojnë horizontet e potencialit njerëzor dhe të universit dhe të krijojnë mjetet për t'iu mundësuar qenieve njerëzore të bëjnë përmirësime të vërteta në botën rreth tyre dhe për të arritur "jetën e mirë" në këtë botë dhe në botën tjetër .

Duhet të theksohet në lidhje me këtë që INMI ka ndërmarrë një numër hapash të rëndësishëm në fushën e kërkimit akademik, të cilat ofrojnë një model për studiuesit në fushën e studimeve islame, të studimeve sociale dhe studimeve metodologjike, si dhe një model për qendrat akademike kërkimore dhe universitetet. Duke studiuar, duke matur dhe duke zhvilluar këtë model, mund të ndihmojmë që fokusi i përpjekjeve të tanishme të zhvendoset nga format e hapura dhe nga retorika në shërbim të asaj çka me të vërtetë ka rëndësi - domethënë, botëkuptimit islam me vlerat dhe konceptet e tij të pandryshueshme.

Ka nevojë për botimin e punimeve referuese në fushën e metodologjisë islame dhe burimeve të saj akademike, si

dhe për programe të trajnimit për akademikët dhe mendimtarët në këtë fushë. Si një hap i rëndësishëm fillestar drejt formimit të një perspektive bashkëkohore muslimane dhe intelektualëve dhe akademikëve të pjekur muslimanë, universitetet islame mund të krijojnë një diplomë të dyfishtë të përbërë nga specializime të njëkohshme në studimet islame dhe sociologji. Ky hap, në fakt, është marrë nga INMI në Programin e Studimeve Islame dhe Sociale në Universitetin Ndërkombëtar Islam, Malajzi (UNIM), ku ka dëshmuar një sukses të dukshëm që meriton riprodhim dhe zhvillim.

INMI synon që gjatë viteve të ardhshme të shpenzojë më shumë përpjekje në fushën e shkrimit dhe trajnimit akademik në metodologjinë e shkencave shoqërore islame. Në këtë mënyrë, ai shpreson të nxjerrë në pah çështjet që lidhen me vizionin islam në përgjithësi dhe më konkretisht me vlerat dhe parimet në zemër të këtij vizioni, pasi ato zbatohen në situata dhe sfida të jetës reale. Shpresohet se mbështetja për këto përpjekje do të vijë nga mendimtarët, reformatoret dhe akademikët, si dhe nga institucionet e arsimit të lartë dhe qendrat e hulumtimit akademik.

Kapitulli V

PLANI I INSTITUTIT NDËRKOMBËTAR TË MENDIMIT ISLAM PËR ZHVILLIMIN E KURRIKULAVE UNIVERSITARE

INMI ka kontribuar në reformimin e kurrikulave universitare përmes një modeli që po zbatohet në Universitetin Ndërkombëtar Islam, Malajzi (UNIM). Ky model përbëhet nga një diplomë e dyfishtë - ose, në vend të kësaj, një specializim i madh dhe një specializim i vogël në fakultetet e shpalljes islame dhe përkatësisht të fushës humane. Një nga dy specializimet e studentit do të jetë në studimet islame; atëherë, nëse studenti zgjedh të përfundojë një specializim të mesëm ose të vogël, duke vazhduar studimet e tij për një vit shtesë (tridhjetë ose dyzet orë kredi), ai ose ajo do të marrë dy diploma bachelor - një në studimet islame dhe tjetra në njërin nga fushat e shkencave humane ose shoqërore.

Ky sistem, i cili ka arritur sukses të konsiderueshëm, po nxit të diplomuarit të cilët janë shumë kompetentë në fushat përkatëse të specializimit, të cilët kanë një ndjenjë të qartë të identitetit të tyre musliman dhe që shfaqin një pjekuri të konsiderueshme dhe një mirëkuptim dhe vlerësim të botëkuptimi islam dhe rolit të komunitetit musliman, në përparimin e qytetërimit njerëzor. Si mjet për zhvillimin e mëtejshëm të këtij modeli është hartuar një plan gjithëpërfshirës reformash për programin universitar dhe një grupi të zgjedhur të profesorëve të universiteteve të specializuara në studimet islame i është caktuar detyra e përcaktimit të detajeve të planit dhe specifikimit të përmbajtjes akademike.

Shtylla e këtij plani është një kurs i përgjithshëm studiimi në studimet islame, që përbëhet nga dy pjesë. Pjesa e parë (rreth tridhjetë orë kredie) i siguron studentit atë që

muslimani duhet të dijë për fenë e tij ose të saj - domethënë, doktrinat, parimet, vlerat, konceptet, qëllimet dhe ritet, që shërbejnë si bazë për një tërësi të rrumbullakët të perspektivës islame dhe një karakter parimor dhe të orientuar drejt qëllimit. Kjo pjesë përbën një specializim të nevojshëm të vogël për çdo student të diplomuar në studimet fetare, në studimet shoqërore ose në shkencat humane. Sa i përket pjesës së dytë (edhe rreth tridhjetë orë kredi), qëllimi i saj është të japë njohuri të përgjithshme për historinë e komunitetit musliman, për jetën e Pejgamberit, qytetërimin islam dhe shkencat fetare (islame) tradicionale.

Përveç kësaj kurrikule të përgjithshme në studimet islame, ekzistojnë dy lloje të tjera të kurseve. E para nga këto janë kurse në shkencat shoqërore dhe humane, dhe lloji i dytë përbëhet nga kurse të specializuara në shkencat fetare. Kurset e fundit përfshijnë ligjin dhe jurisprudencën, doktrinën dhe filozofinë islame (*ilm usul 'id-din*), shkencat e hadithit (*ilm 'ul-hadith*), interpretim i Kur'anit (*ilm 'ut-tefsir*), biografia e Pejgamberit (*ilm 'us-sirah*), gramatikë e gjuhës arabe (*ilm 'ul-nahw*) dhe retorikë (*ilm 'ul-belagah*).

Këtu duhet të merret parasysh planprogrami që është zhvilluar për një studim kritik, analitik dhe konceptual të qytetërimit matematikor bashkëkohor dhe mënyrat e tij themelore të të menduarit, si dhe dimensionet e ndryshme të marrëdhënieve të tij dhe ndikimi mbi komunitetin musliman. Ky kurs i studimit është krijuar si një specializim i pjesshëm në UNMI, nën titullin 'Studime perëndimore' ose 'Studime në mendimin dhe kulturën perëndimore'. Qëllimi i këtij kursi është të nxjerrë ekspertë në të kuptuarit e kulturës perëndimore, të cilët, si rezultat i një ekspertize të tillë, janë në gjendje të lidhen në mënyrë efektive me aspektet pozitive të kësaj kulture, pa u prekur nga aspektet e saj

negative. UNMI gjithashtu ofron kurse që mbështesin specializimet e mbetura në këtë drejtim. Shpresojmë ta shohim këtë specializim të pjesshëm të zhvilluar në një tërësi të plotë, që do të plotësonte një nevojë të madhe në mesin e profesionistëve brenda bashkësisë muslimane.

Në të shumtën e rasteve, çdo program studimi do të përbëhet nga dy specializime, pjesa e parë e të cilave është kurrikula e studimeve islame (shtylla kurrizore). Kjo pjesë e parë është një komponent i pandashëm i programit të studimit të çdo studenti, pavarësisht se çfarë specializimi ose fushe kryesore të studimit ka (shkenca shoqërore, shkenca humane, studime juridike, ekonomi ose studime fetare) dhe nëse ky specializim tjetër është primar (fusha kryesore e tij ose e saj) ose sekondar (fusha më e vogël e tij ose e saj). Prandaj, programi bachelor i çdo studenti do të jetë një nga këto:

30 orë studime islame + 60 orë lëndë kryesore + 30 orë lëndë mësimore ndihmëse = një program diplomik 120-130 orë në një nga shkencat shoqërore, shkencat humane ose specializimet fetare.

60 orë studime islame + 30 orë lëndë sekondare + 30 orë lëndë ndihmëse = një program diplomik 120 orë në studimet islame.

60 orë studime islame + 30 orë specializim në arsim + 30 orë lëndë mësimore ndihmëse = një program diplomik 120-130 orë në studimet islame, i cili e kualifikon dikë për të dhënë mësim nga bazat e Islamit në nivel fillor dhe të mesëm të arsimit.

Nëse një student plotëson një specializim sekondar, në atë mënyrë që ai bëhet një specializim primar, i diplomuari do të ketë dy diploma bachelor: një tërën prej tyre në studimet islame dhe tjetrën në fushën e tij të specializimit.

Duhet gjithashtu të theksohet se ka rreth 30 orë lëndë mësimore ndihmëse për 60-orëshin primar, i cili sjell numrin e përgjithshëm të orëve të nevojshme për diplomim me një diplomë bachelor në cilindo specializim të 120-130 orëve kreditore, ndërsa orët e nevojshme për një primare të dyfishtë vijnë në 150-170 orë. Ndarja e orëve të kredisë është si vijon:

60 orë (specializim primar) + 30 orë (specializim sekondar) + 30 orë (lëndë ndihmëse) = 120-130 orë (diplomë bachelor).

120 orë (diplomë bachelor) + 30 orë (specializim sekondar) + 30 orë (përfundimi i një specializimi sekondar të tillë që të bëhet një specializim primar) = 150-180 orë (një diplomë e dyfishtë, e cila është ekuivalente me dy diploma bachelor).

Është e rëndësishme të theksohet se përmbajtja thelbësore e shumë kurseve njësemestrale mund të mbulohet vetëm me dy orë kredie në vend se tri, veçanërisht në pjesën e dytë të kurrikulës së studimeve islame.

Kursi ndihmës për specializimet në studimet fetare duhet të mbulojë aspektet më të gjera sociale të lëndës që trajtohet, duke zgjeruar horizontet e studentëve dhe duke i ndihmuar ata të kuptojnë dimensionet psikologjike të cilitdo specializim të tyre nga një perspektivë praktike dhe realiste. Është gjithashtu e rëndësishme që lëndët ndihmëse të përfshijnë tri hyrje gjithëpërfshirëse në tri fusha të studimit psikosocial. Përveç kësaj, kurset me titull "Familja dhe prindëria" dhe "Mendimi krijues dhe zgjidhja e problemeve" duhet të kërkohen nga të gjithë studentët pa përjashtim. Po të ishte e mundur, do të ishte mirë edhe për kursin e titulluar "Ngritja dhe rënia e civilizimeve", që të jetë një kërkesë për studentët e specializuar në studimet fetare, shkencat

shoqërore dhe humanitetet, meqenëse Islami u ngrit në një rajon që lindi një numër civilizimesh që përparuan dhe ranë në vazhdim. Për më tepër, këto civilizime kanë lënë shenjat e tyre dalluese, pozitive dhe negative, jo vetëm në këtë rajon, por në identitetet dhe karakteristikat kulturore të popujve që i përkasin bashkësisë muslimane në mbarë botën.

Detajet e këtyre kurrikulave u finalizuan gjatë vitit akademik 2008-2009 dhe shpresohet se ato do të jenë një burim përfitimi për programet e tjera të arsimit të lartë në gjithë botën islame. Sa për çështjen se si mund të përdoren faktet shkencore që tani janë në dispozicion të njerëzimit, pastaj potencialet e reja që ekzistojnë në shërbim të botëkuptimit islam në fushat e shkencave shoqërore, shkencave humane, shkencave fizike dhe aplikimeve teknologjike - përgjigjja do të jetë fryt i kërkimit shkencor të akumuluar, që është bërë dhe që vazhdon të bëhet në shumë prej këtyre fushave. Falë përpjekjeve të ekipeve akademike të INMI që punojnë për të sjellë bashkimin dhe islamizimin e njohurive, hulumtime të tilla gjithashtu kanë filluar të japin traktate akademike mbi metodologjinë.

Sa u përket shkencave fizike dhe teknike, është e preferueshme, për shkak të natyrës së gjerë dhe të kërkuar të kërkesave të tyre, që ato të kenë një program që përfshin pjesën kryesore të seksionit të parë të planprogramit të studimeve islame, së bashku me një pasqyrë të dimensioneve kulturore dhe me misionin e bashkësisë muslimane. Përveç kësaj, një program i tillë duhet të përmbajë lëndë mësimore ndihmëse në filozofinë e Islamit, për sa u përket këtyre shkencave dhe qëllimeve që udhëzojnë përdorimin e tyre në jetën reale, në situatat praktike, veçanërisht ato aspekte që kanë të bëjnë me specializimin specifik ose fushën kryesore të çdo studenti. Pastaj, nëse ka studentë që dëshirojnë

të dinë më shumë për Islamin si një fe dhe një qytetërim, ata janë të lirë të kërkojnë më shumë informacion mbi këto tema. Për këtë arsye, UNIM ofron diploma, diploma të magistraturës dhe të doktoratës në studimet islame për çdo të diplomuar të çdo specializimi akademik sapo ai ose ajo të ketë plotësuar kërkesat për specializimin e tij ose të saj fillestar. Përveç kësaj, një student i specializuar në shkencat fizike mund të marrë studimet islame si një specializim të dytë nëse ai ose ajo zgjedh kështu.

Një program fleksibil

Së fundi, duhet të theksohet se ky plan është shumë fleksibil dhe për këtë arsye mund të përshtatet në një shumëllojshmëri të planeve të universitetit dhe në kërkesat e specializimeve të ndryshme. Përderisa gjashtëdhjetë orë janë kërkesa minimale për çdo specializim primar, kjo lë tridhjetë deri në dyzet orë për kursin ndihmës. Deri në njëzet orë të kurseve ndihmëse mund të shtohen në çdo specializim primar, duke sjellë kështu numrin e orëve deri në tetëdhjetë, që është maksimumi i lejuar për çdo specializim, ndërsa dhjetë deri në njëzet orë të mbetura janë të rezervuara për kërkesat e tjera universitare dhe kurset ndihmëse. Në këtë mënyrë, studentët përgatiten për jetën pasuniversitare, duke u dhënë një arsimim të integruar dhe të harmonishëm, që përfshin në të njëjtën kohë akademinë, emocionet, shpirtëroren dhe kulturoren. Si pasojë, ata janë më të pajisur për të përmbushur misionin konstruktiv dhe reformist të Islamit.

Detyra para nesh është e qartë dhe e thjeshtë, dhe nëse synimi për të ripërtërirë dhe reformuar veten është i sinqertë, shpresat tona janë të detyruara të përmbushen, me vullnetin e Zotit.

Kurrikula dhe programe edukative

Kam diskutuar në mënyrë të hollësishme çështjen e arsimit në punimin tim të titulluar *Azmat 'ul-Idareti ve'l-vixhdan 'ul-Muslim*, ku unë kërkoj të bëj të qartë se përbërja e brendshme e qenies njerëzore përcaktohet jo vetëm nga arsyeja dhe dija, por po aq e rëndësishme, nga edukimi dhe faktorët shpirtërorë-emocionalë. Gjithashtu, theksoj faktin se edukimi i një fëmije është, para së gjithash, përgjegjësia e familjes. Rrjedhimisht, kam një interes të gjatë për shkrimet që u drejtohen prindërve dhe kjo është bërë një fushë me interes për INMI. Sidoqoftë, shkollat dhe universitetet kanë një rol jetësor edukues për të luajtur, jo vetëm nëpërmjet përcjelljes së njohurive, por përveç kësaj, duke futur disiplinë në performancën, sjelljen dhe marrëdhëniet e nxënësve me të tjerët bazuar në një perspektivë objektive dhe praktike të vetes dhe të botës rreth tyre.

Është me këtë përgjegjësi në mendje që kurrikula e UNIM përfshin një kurs për familjen dhe rritjen e fëmijëve, si dhe një mbi të menduarit krijues dhe zgjidhjen e problemeve, qëllimi i të cilave është përgatitja e studentëve për sfidat e së ardhmes – dhe në veçanti për rolin e tyre si prindër. Shpresohet që përmes edukimit që të rinjtë do të marrin në UNIM, do të shohin rëndësinë e rritjes së fëmijëve të tyre në një atmosferë egalitare që nxit guximin, integritetin e brendshëm, mendimin kritik, iniciativën dhe kreativitetin. Në këtë mënyrë, këta të rinj mund të ndihmojnë në kundërshtimin e qasjes autoritare ndaj rritjes së fëmijëve, që është shumë e përhapur në komunitetin musliman sot dhe që gjeneron një "mentalitet skllëvërisht" dhe tendencën për t'i bindur të tjerët për shkak të frikës dhe nënshtrimit të verbër më shumë sesa të respektit dhe të bindjes së vërtetë.

Për të njëjtën arsye, plani i studimit, i zhvilluar në UNIM, ka për qëllim të promovojë një kulturë të debatit dhe të diskutimit në të gjithë trupin e studentëve. Qëllimi i kësaj politike është që të trajtojë studentët në kapacitetin e tyre si qytetarë, mendimtarë dhe udhëheqës të ardhshëm, në aftësinë për të kuptuar dhe vlerësuar pikëpamjet, mentalitetet, motivet dhe qëllimet e të tjerëve. Dhe, në të vërtetë, UNIM ka arritur të promovojë fleksibilitetin, aftësitë e mira të komunikimit, tolerancën dhe përvullësinë - cilësi që nuk lënë hapësirë për të menduarit dhe pikëpamjet e njëanshme apo qëndrimet fanatike dhe të mbyllura, të cilat ofrojnë terren pjellor për rritjen e totalitarizmit, mizorisë dhe korrupsionit. Të diplomuarit e UNIM kanë fituar kështu aftësi të çmueshme sociale dhe udhëheqëse, të cilat janë të dukshme në punën e tyre dhe në mënyrën e tyre të lidhjes me të tjerët, ndërkohë që ekipet e debateve të UNIM kanë arritur sukses të jashtëzakonshëm në nivel lokal dhe ndërkombëtar.

Në të vërtetë, edukimi efektiv dhe i suksesshëm nuk është thjesht një proces ushqimi me lugë ose memorizim, por është më së shumti një proces i zhvillimit të aftësive, duke krijuar një atmosferë shoqërore dhe akademike që i ekspozon studentët në një sërë përvojash akademike dhe aftësi praktike. Është lloji i njëjtë i atmosferës që INMI përpiqet të prodhojë në fushën e mendimit islam dhe të edukimit universitar përmes botimeve të ndryshme akademike dhe edukative. Për këtë qëllim, INMI paraqet modele praktike që mund t'u mundësojnë institucioneve arsimore të arrijnë performancë më të mirë dhe në këtë mënyrë të luajnë një rol efektiv në përmirësimin e kushteve të komunitetit musliman.

Një fjalë përfundimtare

Në përfundim, dëshiroj të tërheq vëmendjen e profesoreve të universitetit, të mendimtarëve, shkrimtarëve dhe hulumtuesve për faktin se shumë nga shkrimet e tyre përmbajnë terma dhe trajtojnë koncepte të rëndësishme për çështjet me rëndësi vitale për komunitetin musliman. Megjithatë, derisa këto koncepte dhe këta terma të përkthehen në plane, programe, në sisteme dhe mekanizma konkretë që sfidojnë, që reformojnë dhe e përsosin mënyrën e jetesës së komunitetit musliman, ato do të mbeten vetëm lulëzime letrare që nuk do të kenë efekt në botën reale në të cilën ne po jetojmë.

Shpresohet se përpjekjet e mendimtarëve muslimanë, të reformatoreve, akademikëve dhe specialistëve të tjerë të interesuar do të koordinohen në atë mënyrë që bashkësisë muslimane t'i japin vizion të qartë dhe një udhërrëfyes vepërimi, në mënyrë që të përmirësojë mënyrën e të menduarit, të revitalizojë institucionet e veta, duke shfrytëzuar potencialet e saj të mira dhe duke dhënë forcë të lirë për energjitë e saj krijuese. Përndryshe, bashkësia muslimane do të mbetet në kapje të pandjeshmërisë mendore, të nënshtrimit dhe të varësisë.

Unë kam bërë përpjekje për të zbatuar vlerat dhe konceptet themelore islame në situatat aktuale me të cilat ballafaqohet bashkësia muslimane dhe për të ofruar alternativa konceptuale dhe praktike për praktikën dhe mënyrat e të menduarit aktual. Duke vepruar kështu - në shërbim të vizionit islam për qytetërimin njerëzor dhe planetin - unë kam kërkuar të ofroj modele që mund të zgjerohen dhe të përshtaten sipas nevojës si nga mendimtarët, ashtu edhe nga praktikuesit - secili prej tyre sipas fushës së tij ose të saj

të specializimit. "Dhe në mëngjes,¹ populli do të gëzohet që ata e thyen kampin para se të thyhej agimi."

*Te Zoti ne kërkojmë ndihmë dhe tek Ai ne mbështetemi.
Ai është më i Miri i të gjithë mbrojtësve dhe më i Miri
i të gjithë ndihmësve. Falënderimi i qoftë Allahut,
Zotit dhe Ngushëlluesit të botëve.*

SHTOJCA I

EKUACIONET PËR REFORMË

Ekuacionet e mëposhtme mund të shihen si pajisje kujtuese që na shërbejnë për të na kujtuar çështjet kryesore që janë diskutuar në këtë vëllim dhe çfarë kërkon përpjekja bashkëkohore e reformës islame:

Ekuacioni 1:

Zbulesa + ndërgjegjësimi i natyrës njerëzore dhe ligjet e kozmosit + arsyeja + koha + vendi = dija islame shkencore, e udhëhequr me drejtësi dhe një qasje të shëndoshë intelektuale.

Ekuacioni 2:

Një edukim i përbërë nga dashuria + inkurajimi + liria + disiplina = një karakter pozitiv, efektiv, konstruktiv dhe të fortë njerëzor.

Ekuacioni 3:

Një perspektivë kur'anore mbi kulturën njerëzore + bindjet e frymëzuara nga besimi monoteistik = një qenie njerëzore me vullnet konstruktiv, pozitiv, moralisht të shëndoshë dhe me dëshirë për të vepruar në mënyrë krijuese dhe të përgjegjshme si kujdestar dhe përfaqësues të Zotit në tokë.

Ekuacioni 4:

Një metodë e shëndoshë intelektuale + një orientim pozitiv shpirtëror dhe emocional + vullneti për të bërë mirë = vetërealizim të bazuar në botëkuptimin kur'anor të përqaftuar dhe të zbatuar nga Shoqëruesit e Pejgamberit.

Ekuacioni 5:

Mendimtarët + edukatorët + reformatorët + një botëkuptim efektiv = ndryshim i vërtetë, paqësor.

Ekuacioni 6:

Një vizion konstruktiv, pozitiv + një metodë intelektuale e shëndoshë + një metodë arsimore e shëndoshë + institucione efektive sociale + drejtësi sociale dhe ekonomike = një shoqëri dhe kulturë vitale, egalitare, shpirtërore, krijuese, dinamike, efektive, e aftë, konstruktive.

Shtojca I*Themeli bazë për strukturën e qytetërimit islam*

Një botëkuptim shpirtëror, konstruktiv, i bazuar në kujdestari, monoteist

Një qasje pozitive, shkencore, intelektualisht koherente (shkolla dhe mediat)

Një edukim pozitiv shpirtëror dhe emocional (familja)
Një strukturë efektive, humane sociale dhe institucionale (shteti)

Një shoqëri e paqes, lirisë, drejtësisë, harmonisë dhe vëllazërisë (komuniteti më i gjerë musliman)

Një qytetërim njerëzor i shënuar nga ndjekja e diturisë, globalizmit dhe marrëdhënieve të qeverisura nga drejtësia, dhembshuria, liria dhe paqja.¹

Prej këtu ne fillojmë të japim mësim dhe të mësojmë:

Kërkesat e ndërtimit kulturor

Një qytetërim njerëzor i shënuar nga ndjekja e diturisë, globalizmit dhe marrëdhënieve të qeverisura nga drejtësia, dhembshuria, liria dhe paqja.

Një shoqëri e paqes, lirisë, drejtësisë, harmonisë dhe vëllazërisë (komuniteti më i gjerë musliman)

Një strukturë efektive, humane, sociale dhe institucionale (shteti)

Një edukim pozitiv shpirtëror dhe emocional (familja)

Një qasje pozitive, shkencore, intelektualisht koherente (shkolla dhe mediat)

Një qytetërim njerëzor i shënuar nga ndjekja e diturisë, globalizmit dhe marrëdhënieve të qeverisura nga drejtësia, dhembshuria, liria dhe paqja.

Prej këtu ne fillojmë të japim mësim dhe të veprojmë.

SHTOJCA II

BESIMI: ÇËSHTJE E ARSYES, APO MREKULLI?

Hyrje

Arsyeja që kam zgjedhur për ta bashkuar këtë ese me një diskutim mbi botëkuptimin kur'anor është se ajo paraqet infrastrukturën e kërkuar nga ky botëkuptim në cilësinë e tij si një vizion shpirtëror global, që ka të bëjë me universalet e ekzistencës dhe me jetën njerëzore në tokë, në të gjitha dimensionet e saj. Në fund të fundit, asnjë vizion gjithëpërfshirës i jetës dhe i asaj që qëndron përtej saj nuk do të ketë ndonjë bazë autoritative nëse nuk lëshohet nga Krijuesi i universit, meqë një kuptim i përgjithshëm i ekzistencës nuk mund të bazohet vetëm në arsyen njerëzore.

Qëllimi i kësaj eseje është të qartësojë themelin logjik, teorik për besimin, i cili nga ana e tij përbën themelin mbi të cilin qëndron botëkuptimi islam. Një besim i arsyetuar ka shërbyer, me vetëdije ose pa vetëdije, si dritë mbështetëse dhe udhëzuese për jetën time që nga koha kur isha fëmijë i vogël, duke i dhënë kuptim ekzistencës sime në nivelet materiale dhe shpirtërore njësoj. Shpresa ime është që ajo që kam për të thënë këtu do t'u ndihmojë lexuesve muslimanë të dallojnë themelin e fortë që kanë për besimin e tyre dhe që, duke parë këtë, të shohin kuptimin e jetës së tyre dhe të formojnë një botëkuptim të qartë bazuar në besimin në Zotin një dhe rolin e tyre në tokë si kujdestarë, përfaqësues dhe reformatorë të Zotit.

Gjatë studimit të çështjes së metodës shkencore islame, disa vite më parë, vëmendja ime u përqendrua në faktin se pavarësisht natyrës shkencore të prirur dhe të disiplinuar të

sistemit filozofik të zhvilluar nga Imam Ibn Hazm al-Andalus (dt 456 / 1064), ai gjithsesi u largua nga metoda e tij logjike dhe shkencore - kur trajtonte çështjen e besimit dhe natyrën autoritare të shpalljes, duke përdorur një pranim të mrekullisë dhe të mbinatyrshmes.

Si djalë i ri, unë kam ardhur ballë për ballë me çështje në lidhje me besimin, me botëkuptimin fetar dhe vërtetësinë e zbulesës. Duke iu afruar këtyre çështjeve, mendimi im prirej në drejtimin e logjikshëm dhe racional. Prandaj, mrekullia nuk lëvizi pothuajse asgjë nga mënyra në të cilën këto çështje u zgjidhën për mua. Këto mendime më bënë të ndihesha i gatshëm për të shkruar një artikull të titulluar 'Reflektime mbi literalizmin e Ibn Hazmit dhe paimitueshmëria e mesazhit muhamedan'¹, disa vjet më parë, ku unë ngre një numër çështjesh lidhur me metodën e Ibn Hazmit dhe ofroj mënyra në të cilat vizioni i tij shkencor dhe metodologjik mund të plotësohet ose të përfundojë.

Dëshmi racionale si themeli më i mirë për kërkesat autoritare të shpalljes

Ibn Hazmi është një figurë e shquar në historinë e filozofisë dhe të teologjisë islame, i njohur për mënyrën e tij shkencore, sistematike dhe të disiplinuar të mendimit. Duke respektuar në mënyrë rigorozë kriteret e arsyes, realizmit dhe të dhënave e të përvojës shqisore, Ibn Hazmi ishte eminencërisht i guximshëm dhe i qartë në të dy argumentet e veta dhe në përfundimet e tyre. Si i tillë, ai i hodhi poshtë hamendjen dhe mashtrimin e zbrazët, edhe nëse ato ndodhnin si paradë, si nocione të forta fetare apo intelektuale. Në të vërtetë, qasja shkencore dhe sistematike e Ibn Hazmit ishte, në vetvete, një nga arsyet më të rëndësishme për hum-

bjen e farit që pësoi kur, me kalimin e kohës, mendimi i komunitetit musliman humbi fokusin e duhur dhe mendimtarët dhe dijetarët e tij u bënë gjithnjë e më të izoluar nga aspekte konkrete dhe praktike të jetës së komunitetit.

Aderimi i Ibn Hazmit në kuptimin literal të tekstit të shpalljes islame në nxjerrjen e vendimeve ligjore islame është një shtrirje e natyrshme e metodologjisë së tij shkencore, e cila mbështetet vetëm në arsye, perceptim, kuptim dhe përvojë konkrete. Prandaj, në lidhje me fushën përtej perceptimit të kuptimit të menjëhershëm apo logjikës njerëzore, qasja e Ibn Hazmit nuk i lejon qeniet njerëzore të shtojnë ose të heqin nga ajo që zbulohet drejtpërdrejt nga Zoti. Në besimin e Ibn Hazmit arsyeja njerëzore është e detyruar të kuptojë shpalljen pikërisht ashtu siç është, pa i shtuar ose hequr gjë, pasi që, nëse do të bënte ndryshe - domethënë, të përziente botën e arsyes dhe perceptimin e ndjesisë me fushën që shkon përtej tyre, pa ndonjë justifikim autoritar ose racional – do të çonte ose në ngritjen e arsyes njerëzore, ose në heqjen e saj.

Ibn Hazmi e përdori arsyen e tij, njohurinë e tij dhe metodën e tij shkencore në kuptimin e shpalljes islame dhe të teksteve të tij pa marrë ndonjë gjë prej saj. Si rezultat i kësaj qasjeje të disiplinuar, ai formuloi një sistem të jurisprudencës që urdhëroi respektin e mbështetësve dhe të kundërshtarëve të tij njësoj. Në të vërtetë, shkrimet e tij u konsideruan si një burim argumentesh të ligjshme, autoritative, në të cilat kërkuesit e njohurisë dhe të kuptuarit vazhdojnë të mbështeten edhe në këtë ditë.

Përkrashtimet e qasjes sistematike shkencore shpesh janë shpërfillur nga dijetarët muslimanë dhe kjo në dëm të komunitetit musliman dhe progresit të tij intelektual. Vitaliteti, dinamizmi dhe përshtatshmëria e mendimit islam janë

dëmtuar nga dështimi për të integruar njohuritë nga sferat e ndryshme të jetës dhe insistimi për kufizimin e punës së dijetarëve dhe intelektualëve muslimanë në sferën e xhamisë apo të shkollës. Kjo mungesë e njohjes, e vlerësimit dhe mirëpritjes ka qenë fati jo vetëm i Ibn Hazmit, por i shumë mendimtarëve dhe përkrahësve të tjerë krijues të qasjes shkencore gjithashtu. Mendimtarë të tillë përfshijnë Imam Ibn Taymiyyah (729/1328), i cili shkaktoi armiqësinë e shumë dijetarëve dhe intelektualëve muslimanë dhe u akuzua për mosbesim ndaj fesë islame, si dhe i njohuri Ibn Khaldūni, mendimi dhe shkrimet e të cilit u injoruan ose u pranuan me indiferencë nga shumica e dijetarëve muslimanë, derisa propaganduesit perëndimorë, jomuslimanë të qasjes shkencore, i sollën shkrimet e tij dhe u dhanë atyre njohjen dhe vlerësimin që meritojnë. Dhe, shembuj të tjerë janë të shumtë.

Kushdo që reflekton në jetën e këtyre gjenive të rrallë, të cilët kanë jetuar pasi u mbyll dera e ixhtihadit² në fund të shekullit të katërt AH., do të zbulojnë se këta mendimtarë po aderonin në një qasje që ndryshonte si në cilësi, ashtu edhe në trajektore nga modelet mbizotëruese intelektuale të bazuara në shkollë, në të cilën njohuritë mbetën të fragmentuara dhe studiuesit mbetën të izoluar nga rrymat e jetës së përditshme. Ibn Tejmijjah, Ibn Hazmi, Ibn Haldūni dhe të tjerë të llojit të tyre nuk ishin dijetarë dhe juristë të cilët e bënë punën e tyre në izolim nga realitetet që përjetoheshin nga shoqëria rreth tyre. Përkundrazi, ata ishin burra që kishin fituar ekspertizë, mençuri dhe ndërgjegjësim përmes praktikës konkrete në sferat sociale dhe politike, në bazë të të cilave kishin zhvilluar një mendim të integruar shkencor. Njohuria e tyre ishte e llojit që lidhej qartë me veprimin e tyre, me praktikën dhe ndërgjegjësimin e tyre në mënyrë të tillë që ata të merreshin autentikisht me realitetet që e ndry-

shonin jetën. Prandaj, kur shihet në lidhje me kushtet e epokës në të cilën ata jetonin, shumica e mendimeve dhe interpretimeve të tyre mund të shihet të jenë të vlefshme, realiste dhe të shkolluara.

Megjithëkëtë, përkundër besueshmërisë së metodës shkencore të Ibn Hazmit dhe mënyrës së disiplinuar me të cilën ajo merret me sferat e të dukshmes (esh-shehadeh) dhe të padukshmes (el-gajb), ajo megjithatë përballet me një vështirësi të madhe në kërkim të dëshmisë racionale që kërkohet, në mënyrë që dikush të pranojë nocionin e zbulesës hyjnore si një burim dijeje dhe, mbi këtë bazë, të pranojë dhe t'i përmbahet ligjit islam. Sepse, duke pasur parasysh faktin se Ibn Hazmi ishte zotuar për autoritetin e arsyes dhe të provave empirike dhe, mbi këtë bazë, hodhi poshtë pretendimet gnostike, mistike dhe ezoterike, ai ishte i detyruar të identifikonte një lloj dëshmie sistematike, shkencore dhe racionale, mbi të cilën ai mund të mbështetej në pranimin e tij dhe në përkushtimin ndaj shpalljes hyjnore (el-gajb).

Një pranim i arsyetuar i autoritetit të zbulesës hyjnore kërkon një pranim paraprak të vërtetësisë dhe besueshmërisë së peygamberit, si dhe vërtetësinë e mesazhit që ai sjellë. Në këtë pikë, megjithatë, ne shohim se Ibn Hazmi do të shqyhet mes metodës së tij shkencore dhe racionale - e cila nuk do të pranojë asgjë tjetër përveç arsyes dhe sensit të përjetimit si burime të ligjshme të dijes - dhe besimit të tij personal në madhësinë e mesazhit të Islamit, si dhe domosdoshmërinë e tij për rrjedhën harmonike dhe integritetin e jetës njerëzore, si dhe nevojën për sferat e të dukshmes dhe të padukshmes për të përmbushur, si dhe për të plotësuar, njëra-tjetrën. Për këtë arsye, Ibn Hazmi nuk kishte zgjidhje tjetër veçse të kërkonte një lloj dokumenti racional, i cili do të ishte në përputhje me natyrën e mendimit dhe metodës

së tij dhe që do të përbënte kështu një lidhje të besueshme midis sferave të së dukshmes dhe të së padukshmes.

Meqë do të ishte e pamundur që dikush i bindjes së tij të pranonte pretendimet për mundësinë e komunikimit gnostik (të mistikuar), ose të bashkimit me botën e të padukshmes, Ibn Hazmi duhej të kthehej në jetën e të Dërguarit të Zotit për dëshmitë që ai kërkoi si bazë për një besim racional shkencor në vërtetësinë e tij. Sinqeriteti i Pejgamberit do të duhej të ishte manifestuar përmes provave të gjalla të llojit që nuk do të linin arsye për të zgjedhur, por për të besuar pretendimet e tij dhe për t'u dorëzuar në këtë besim. Ekzistenca e diçkaje të jashtëzakonshme (*el-i'xhaz*) në jetën e Pejgamberit do të shërbejë si një bazë racionale, shkencore për pranimin dhe dorëzimin në mesazhin e tij në sferën e arsyes dhe të shqisave (*esh-shehadah*). Për më tepër, nëpërmjet këtij pranimi, raporti racional ndërmjet sferave racionale dhe ndijore, nga njëra anë, dhe supraracionales dhe metasenzores (metafizike), nga ana tjetër, do të përfundonte. Kjo pikë logjike dhe sistematike e largimit është, sipas nevojës, i vetmi element i shëndoshë brenda parametrave të qasjes shkencore dhe racionale të Ibn Hazmit ndaj pretendimeve që kanë të bëjnë me supraracionalen dhe metafizikën.

Atëherë, shtrohet pyetja: çfarë dimensionit të mrekullueshëm ose të jashtëzakonshëm të jetës së Pejgamberit mund të apelonte Ibn Hazmi si ai që e detyron pranimin racional të vërtetësisë së mesazhit të tij, duke mos lënë hapësirë për dyshim apo mosmarrëveshje?

Këtu mund të shihet se pavarësisht nga qëndrueshmëria themelore e metodës së Ibn Hazmit, ai megjithatë e humbi shenjën duke dështuar në nxjerrjen e konkluzioneve të sakta bazuar në mjediset që kishte paraqitur dhe ndaj të cilave ai ishte zotuar. Elementi i jashtëzakonshëm që Ibn

Hazmi identifikoi në jetën e Pejgamberit konsistoi në mrekullitë për të cilat është raportuar se i ka kryer në sferën fizike. Problemi me të cilin përballemi është se edhe nëse besimtarët e gjejnë të lehtë të pohojnë se këto mrekulli ndodhën, megjithatë mbetet një vend për një polemikë të madhe në planin racional ose shkencor lidhur me shëndetin e zinxhirëve të transmetuesve që i lidhën këto ngjarje, vetëdijshmëria e vetë llogarive, nëse transmetuesit i ekzagjeron ose i zbukuruan llogaritë e tyre, çështja nëse shqisat mund të ishin mashtruar, e kështu me radhë. Konsiderata si këto mund të na çojnë në përfundimin se njerëzit e vetëm të cilëve u kërkohet të besojnë se këto mrekulli ndodhën janë ata që i kanë dëshmuar drejtpërdrejt. Prandaj, nëse disa njerëz afirmojnë shfaqjen e tyre bazuar në një predispozitë për të dhënë vërtetësinë e këtyre pretendimeve - nga dashuria, nderi dhe admirimi për personin të cilit i atribuohen, ose për shkak të dashurisë dhe respektit për dijetarët, që pohojnë se ato kanë ndodhur ose që i pranojnë këto raporte thjesht për të shmangur "lëkundjen e varkës" - mbetet fakti se një pohim i tillë është i paqëndrueshëm me metodën rationale, shkencore të Ibn Hazmit.

Unë, ashtu si Ibn Hazmi, kam prirje shkencore dhe rationale. Që nga koha kur isha nxënës i shkollës së mesme në Mekë, jo shumë larg Qabesë së shenjtë, u bëra i vetëdijshëm për çështjet që i rrethojnë marrëdhënien ndërmjet botës së arsyës dhe perceptimit ndijor, nga njëra anë, dhe botës së supraracionales dhe metafizikës, në anën tjetrën, si dhe çështjen se cilat drejtime duhet të marrim në jetë dhe cilat doktrina duhet të besojmë dhe të angazhohemi për to. Në sajë të bibliotekës së pajisur mirë të familjes sonë dhe të një mjedisi të dashur familjar, të cilat i kanë inkurajuar prirjet e mia akademike që në moshë të hershme, më erdhi

natyrshëm që t'u qasesha çështjeve të tilla ekzistenciale, duke e drejtuar vëmendjen time në jetën e Pejgamberit. Pikërisht atje shpresova të gjeja lidhjen e zhdukur që do të demonstronte besueshmërinë e pretendimit të tij për të përcjellë të vërtetat nga bota e supraracionales dhe metafizikës, duke e pranuar kështu dhe përkushtimin ndaj shenjtërisë së mesazhit që ai solli, ndërsa në të njëjtën kohë duke lejuar që dikush të ndiejë admirim dhe vlerësim për bartësit e mesazheve të tjera në atë masë që mendimi dhe jeta shembullore e tyre meritojnë një të tillë.

Ndryshe nga Ibn Hazmi, megjithatë, unë nuk shkova në kërkim të provës përfundimtare të besueshmërisë dhe vërtetësisë së Pejgamberit në veprat e mbinatyrshme për të cilat u raportua se ai i kishte kryer në sferën materiale (përkundër vullnetit tim për të besuar se ai, në fakt, i bëri ato). Përkundrazi, u ktheva në kërkim të personalitetit të vetë Pejgamberit. Arsyeya për këtë ishte realizimi se nuk munda, vetëm me arsyen time, ta kuptoj ekzistencën dhe atë që qëndron përtej saj, as nuk mund t'i kërkoj Zotit drejtpërdrejt në lidhje me natyrën e vërtetë të Pejgamberit dhe mesazhit të tij. Prandaj, ishte e nevojshme që, logjikisht, të kërkoja lidhjen e humbur që kërkova në jetën e vetë Pejgamberit në bazë të pretendimeve të arsyes dhe nevojës së dhënë nga Zoti, për të kuptuar, pa pasur nevojë, të anashkaloj këto pretendime, t'i shkel ato, ose t'i deklaroj ato të pavlefshme, duke bërë thirrje për akte mbinatyrore në të cilat janë shkelur ligjet e universit. Edhe në atë moshë relativisht të hershme, ia dola të arrija në një vërtetim racional dhe shkencor të vërtetësisë së Pejgamberit, pa pasur nevojë të besoja se ai kishte kryer mrekulli. Dhe, kjo ishte ajo që më frymëzoi të shkruaja këtë kritikë, me shpresën për të hedhur dritë të mëtejshme mbi metodologjinë racionale

shkencore, ndërsa në të njëjtën kohë, duke treguar nevojën për të rimarrë botëkuptimin human dhe shpirtëror të Islamit përballë materializmit, botëkuptimit qen-ngrënie-qen që mbizotëron në botën e sotme - në mënyrë që, në fund të fundit, 'e drejta' do të jetë 'forcë' dhe jo 'forca' të jetë 'e drejtë'.

Që nga ato ditë të adoleshencës sime e kam kuptuar se metoda shkencore kërkon që vërtetësia e mesazhit përfundimtar të sjellë nga Pejgamberi të demonstrohet në një mënyrë racionale dhe shkencore që do t'u mundësojë gjeneratave të pasuesve të besojnë në të pa më pak siguri sesa ajo e përjetuar nga ata që ishin bashkëkohës të vetë Pejgamberit. Për këtë arsye, kjo *i'xhaz* (diçka e jashtëzakonshme), unike për Pejgamberin, duhet të jetë në përputhje me rregullat e logjikës dhe ligjeve të universit për të cilat mesazhi i tij demonstroi një respekt kaq të thellë dhe për të cilin na bën thirrje t'i përmbahemi. Mbështetja për mesazhin dhe misionin e Pejgamberit nuk duhet të varet nga një ngjarje e mbinatyrshme ose ngjarje që tejkalon aftësinë e mendjes për të shpjeguar dhe të cilat nuk kërkojnë që hulumtuesi shkencor t'i apelojë te ligjet dhe modelet e njohura të kozmosit. Për më tepër, për shkak se baza për besueshmërinë e mesazhit duhet të lidhet me personalitetin e Pejgamberit, është e rëndësishme së pari të shqyrtohen veprimet e tij dhe fjalët e tij - si elementet e tyre individuale dhe modelet e tyre të përgjithshme - dhe pastaj të krahasohen me ato të të tjerëve, në mënyrë që të shohim se si, logjikisht, ishte e mundur që kjo qenie njerëzore të sillte te të tjerët mesazhin e botës përtej shqisave dhe t'i çonte ata të besonin.

Mesazhi i Islamit mund të shihet të ketë ndryshuar nga mesazhet dhe fetë që i paraprinë atij. Sepse vetë historia na ka ruajtur si tekstin e mesazhit Islam ashtu edhe detajet e jetës së Pejgamberit; në të njëjtën mënyrë, si historia ashtu

edhe teksti i Kur'anit e bëjnë të qartë se Muhamedi ishte një qenie njerëzore që jetonte një jetë njerëzore dhe se jeta e tij ishte ajo e një individi të drejtë. Rrjedhimisht, elementi i jashtëzakonshëm në mesazhin e tij dhe dëshmia e vërtetësisë së tij duhet të jetë në përputhje me faktet e natyrës njerëzore, në të cilën diskutimi Islam - një diskutim qëllimi i të cilit është vendosja e qenieve njerëzore në një kurs që do t'i çojë në një fazë të globalizmit shkencor - ishte dhe është adresuar. Por mbetet pyetja: cili ishte elementi i jashtëzakonshëm në jetën e kësaj qenieje njerëzore? Dhe ku është prova e padiskutueshme e sinqeritetit të tij si Pejgamber i cili sjell një mesazh racionalisht bindës të mirësisë nga e padukshmja?

Mesazhi që u sollë nga pejgamberi Muhamed si i mishëruar në Kur'an plotëson dy kriteret themelore për çdo mesazh që me të drejtë mund të konsiderohet se ka një origjinë hyjnore. E para nga këto dy kushte është ajo e dokumentacionit. Ndryshe nga tekstet e lidhura me fetë e tjera të botës, Kur'ani është mjaft i dokumentuar. Kjo do të thotë se Kur'ani ishte shkruar gjatë ditëve të Pejgamberit dhe vazhdon të lexohet nga recituesit e kualifikuar në mënyrë të veçantë në bazë të zinxhirëve autentikë të vërtetuar, të cilët mund të gjurmohen përsëri te vetë Pejgamberi. Përveç kësaj, kërkohet nga muslimanët në mbarë botën që të lexojnë disa pjesë të tekstit kur'anor jo më pak se pesë herë në ditë në namazet e përditshme të përshkruara, ndërsa shumica e muslimanëve e lexojnë vullnetarisht, e recitojnë, mësojnë përmendësh, mësojnë prej tij, bazojnë përkushtimin e tyre të përditshëm dhe kërkojnë bekimin nëpërmjet tij gjatë gjithë jetës së tyre - një fakt që i jep atij një nivel dokumentacioni që është i pashembullt në mes të dorëshkrimeve të lashta të botës. Madje edhe më i mahnitshëm është

fakti se ky dokument i jashtëzakonshëm shoqërohet me një tekst që u shfaq në mesin e një populli thelbësisht të pashkolluar, i cili kurrë nuk ishte njohur për shkencat, njohuritë, filozofinë apo qytetërimin e avancuar.

Sa i përket kushtit të dytë, mund të quhet thjesht 'mirësi'. Kjo do të thotë, Kur'ani i nxit lexuesit dhe dëgjuesit e tij të ndjekin mirësinë nëpërmjet veprimit të drejtë në botë; nëse nuk do të ishte kështu, nuk do të kishte asnjë arsye për ta konsideruar atë një tekst të shenjtë nga Krijuesi i jetës dhe kozmosit. Në të vërtetë, ajeti që lexon: "Vini re, Zoti urdhëron drejtësinë, bërijen e së mirës dhe bujarinë ndaj bashkëjetuesve; dhe Ai ndalon gjithçka që është e turpshme dhe gjithçka që bie ndesh me arsyen, si dhe zilinë; [Dhe] Ai ju nxit [në mënyrë të përsëritur] që të mund të mbani parasysh të gjitha këto" (Surja En-Nahl, 16:90) e përkufizon mesazhin kur'anor në tërësi.

Sidoqoftë, megjithëse dokumentacioni dhe mësimdhënia që i këshillojnë mirësitë janë kushte të domosdoshme për një mesazh që të konsiderohet me origjinë hyjnore, këto vetëm nuk janë të mjaftueshme për të përjashtuar mundësinë që ky dokument është krijuar nga dikush si një mjet për vetë-përforsim. Rrjedhimisht, një kusht i tretë duhet gjithashtu të plotësohet. Ky kusht i tretë duhet - duke demonstruar një jo-imitueshmëri racionale dhe shkencore, nëse dëshiron - të vërtetojë prova të padiskutueshme se Muhamedi ishte një peygamber i vërtetë, i cili po dërgonte një mesazh nga Vetë Zoti, Shikuesi i të fshehtës.

Këtu, pra, qëndron rëndësia e angazhimit në një ekzaminim racional të karakterit të Pejgamberit dhe detajeve të jetës së tij, prej nga mund të presim që të nxjerrim provën që kërkojmë për vërtetësinë e tij dhe vërtetësinë e mesazhit të tij. Në të vërtetë, si mund t'i afrohem çështjes në ndonjë

mënyrë tjetër, duke e ditur ashtu siç e dimë që mesazhi që ai ka sjellë është i arsyeshëm dhe shkencor në natyrë? Pas së gjithash, ai hapet me komandën 'Lexo!'; vjen te ne në formën e një libri që na nxit të kërkojmë njohuri, të mendojmë, të reflektojmë dhe të shkojmë në kërkim të provave dhe dëshmime; dhe bazohet në një kuptim të shkaqeve, modeleve natyrore dhe ligjeve. E gjithë kjo përsëri vërteton nevojën për të shqyrtuar jetën e Pejgamberit, duke përfshirë tiparet e tij të karakterit, fjalët dhe veprimet, në mënyrë që të përcaktojmë se çfarë ishte ajo që e cilësoi atë të sillte mesazhin që ai e solli, dhe cilat dëshmi ekzistojnë se mesazhi i tij ishte i vërtetë.

Nëse vendosim të dyja edhe arsyet edhe njohuritë për të punuar, duke i dhënë mendje të kujdesshme fjalëve, veprimeve, aftësive, arritjeve dhe tipareve të Pejgamberit, dëshmitë që kërkojmë do të jenë afër. Pa dyshim, cilado prej këtyre fjalëve, veprimeve, tipareve - sado të mëdha apo të jashtëzakonshme që ato mund të kenë qenë në vetvete - megjithatë mund të jetë thënë, kryer ose shfaqur nga ndonjë qenie tjetër njerëzore. Megjithatë, kur marrim të gjitha aspektet e personalitetit të Pejgamberit, bëhet e qartë se elementi i jashtëzakonshëm ose i mrekullueshëm nuk i takon madhësisë së ndonjë arritjeje, deklarami ose veçorie të karakterit të veçantë, por në faktin se të gjitha kanë qenë të mbledhura së bashku në një njeri të vetëm - dhe në mënyrën në të cilën ato u mbledhën në këtë njeri të vetëm, në rrethanat e tij të veçanta dhe në kontekstin e fazës kulturore dhe historike përmes së cilës shoqëria e tij po kalonte gjatë jetës së tij.

Bukuria dhe habia e këtij lloji të "mrekullisë" qëndron në faktin se nuk kërkon që Pejgamberi të shihet si diçka më shumë se një qenie njerëzore, dhe pranimi i tij nuk çon në

pezullimin e arsyes dhe logjikës njerëzore. Përkundrazi, ajo lejon që mesazhi që ai solli t'u drejtohet qenieve njerëzore nëpërmjet natyrës së dhënë nga Zoti dhe ligjeve të kozmosit ashtu si I kuptojnë ato. Kjo, atëherë, mund të quhet "një mrekulli racionale shkencore" dhe kjo është ajo që siguron lidhjen që mungon midis botës së arsyes dhe ndjesisë (al-shahadah) dhe asaj të supraracionales dhe metafizikës (al-ghayb). Si e tillë, ajo siguron prova të padiskutueshme shkencore dhe racionale për vërtetësinë e Pejgamberit dhe natyrën autoritative të mesazhit që ai solli.

Në mënyrë që të sqarojmë se çfarë nënkuptojmë me anë të "mrekullisë" njerëzore, shkencore, racionale, gjithëpërfshirëse në jetën e Pejgamberit, ne do të duhet të bëjmë një udhëtim të shpejtë përmes biografisë së tij, duke identifikuar tiparet e tij më të spikatura të karakterit dhe ngjarjet kryesore të jetës së tij, pastaj i bashkojmë ato në një pamje të plotë dhe të integruar. Në këtë mënyrë, do të jetë e mundur që ne të shohim elementin e mrekullueshëm ose të jashtëzakonshëm - njerëzor, shkencor dhe racional në të njëjtën kohë - në jetën dhe në mesazhin e pejgamberit Muhamed. Me këtë pamje më të madhe të karakterit të Pejgamberit para nesh, bëhet e qartë se pse nuk kemi nevojë të apelojmë te mrekullitë që mund të mos jenë në përputhje me premisat themelore të mesazhit që ai solli, as me natyrën e fazës shkencore, globale të njeriut dhe zhvillimit kulturor, të cilin mesazhi i tij kishte për qëllim ta përurojë.

* * *

Pejgamberi Muhamed lindi në Luginën e shterur të Ibrahimit në shkretëtirën arabe. Babai i tij Abdullah vdiq para se ai të lindte, dhe nëna e tij, Emine, vdiq kur ai ishte

gjashtë vjeç. Ai u mor në kujdesin e gjyshit të tij, Abdul-Muttalib, dhe më vonë, xhaxhait të tij atëror, Ebu Talib. Edhe pse ai u rrit një jetim, ai nuk u privua nga dashuria dhe dhembshuria amësore gjatë viteve të tij të hershme. Për një periudhë prej dyzet vjetësh, ai kaloi nëpër faza të ndryshme të jetës gjatë së cilës, nëse ai kishte mbuluar ambiciet e kësaj bote, ai nuk do të kishte mundur t'i fshehte ato. Megjithatë, pasi u angazhua me mesazhin që mbajti në moshën prej dyzet vjetësh, ai tregoi se ishte i mbushur me dije të jashtëzakonshme, mençuri, aftësi drejtuese dhe një frymë pioniere në përgjigje të çdo situatë me të cilën u përball. Gjatë viteve para marrjes së thirrjes së tij për të qenë pejgamber - si djalë, adoleshent, një i ri dhe një burrë i rritur, dhe si baba dhe bashkëshort - Muhamedi ishte i njohur për vërtetësinë, integritetin, përlësinë dhe sjelljen pa të metë morale. Në të vërtetë, ishte reputacioni i tij i fortë, i cili kur ishte njëzet e pesë vjeç, udhëhoqi një prej grave më fisnike dhe më të kujdesshme të fisit të tij – Khadijah bint Khuwaylid- t'ia besojë pasurinë e saj dhe ta kërkojë dorën e tij për martesë.

Vlen të përmendet se në moshën dyzet vjeçare, në të cilën kohë stuhitë e impulsivitetit rinor kanë filluar të qetësohen dhe nxehtësia e pasioneve fizike ka filluar të ftohet, në mes të atyre të të cilëve emocionet dhe ambiciet kanë qenë në kulmin e tyre, ne gjejmë se, vetëm kur njeriu do të presë më pak një zhvillim të tillë, ky njeri fillon të paraqitet si dikush me një mesazh hyjnor nga bota e të padukshmes, në të njëjtën kohë kritike dhe dashamirëse, në të cilën ai i bën thirrje popullit të tij dhe njerëzimit në përgjithësi që të pohojë ekzistencën e një Zoti të vetëm dhe të jetojmë së bashku në përlësi, vëllazëri, tolerancë, respekt, liri fetare, drejtësi dhe dashuri për njohuri.

Aq serioz ishte pretendimi që po bënte dhe aq shumë e lëkundën tokën pasojat për doktrinën dhe mënyrën e jetesës në të cilën ata ishin mësuar, sa njerëzit e tij - kujdestarët e Qabesë dhe adhuruesit e idhujve - iu përgjigjën mesazhit të tij me habi dhe mosbesim. Çuditërisht, megjithatë, ai arriti t'i bindë ata për të vërtetën e kërkesës së tij duke i kujtuar ata për besueshmërinë e tij gjatë ditëve që ai kishte jetuar mes tyre. Duke pasur parasysh këto fakte, si mundet ai, pas të gjitha këtyre viteve që nga dita që ai ka lindur, t'i ketë gënjer dhe për një çështje aq të rëndë sa kjo? A do të ishte e mundur që Muhamedi, ose ndonjë qenie tjetër njerëzore, të heshtte veten, të shtypte aftësitë e tij të vërteta dhe t'i shtypte aspiratat dhe ambiciet e tij gjatë gjithë jetës së tij vetëm për t'i zbuluar ato pa paralajmërim në moshën dyzetvjeçare? A do të kishte qenë e mundur që Muhamedi, apo dikush tjetër, ta detyronte veten të ishte i vërtetë dhe i sinqertë që nga dita kur ai lindi deri në moshën e mesme - nëse, në zemrën e zemrës, ai ishte me të vërtetë gënjeshtar dhe mashtrues në mënyrë që tani, që ai kishte arritur një fazë të përparuar të jetës së tij, t'i nxiste ata të besonin gënjeshtar dhe trillimet e tij? Përkundrazi, është e drejtë të thuhet se askush që nuk e kishte jetuar jetën e vërtetësisë dhe integritetit për të cilën Muhamedi ishte i njohur nga koha kur ishte djalë, mund të kishte fshehur aftësitë që duhej të shfaqeshin me kalimin e kohës përveç nëse ai me të vërtetë ishte ngritur dhe përgatitur për këtë moment nga Providenca Hyjnore. Sepse, deri në ditën kur ai mori thirrjen për të pejgamberizuar në shpellën Hira, ai kurrë nuk kishte shfaqur as ambicien më të vogël apo potencial udhëheqës, as nuk kishte ndonjë përvojë ose praktikë që do ta kishte përgatitur atë për gjërat e habitshme që ai do ti arrinte në ditët që do të vijnë.

Prandaj, ne gjejmë se llojet e aftësive që dolën në jetën e Muhamedit pas moshës dyzet vjeçare - edhe nëse ato ishin, në thelb, thjesht natyrë njerëzore dhe, edhe nëse, individualisht, ato nuk do të shiheshin si të dallueshme - ishin, kur u bashkuan në një person të vetëm, sidomos në mjedisin jo të sofistikuuar që e kishte formuar atë, një 'mrekulli' e vërtetë që detyron besimin sipas standardeve dhe kritereve të vetë arsyes njerëzore. Të trondit mendjen të shohësh këtë njeri të papretendime, të besueshëm dhe të ndershëm që ngrihet me një forcë të tillë të paparashikuar, duke bërë thirrje për reforma në shoqërinë e tij, pavarësisht faktit se ai ishte një individ i paarsimuar nga një fis i beduinëve të panjohur që jetonte në një nga rajonet më të largëta në tokë. Asgjë në përvojën e tij të mëparshme nuk do ta kishte përgatitur që të dalë me një fjalim elokuent të llojit që ai bëri. Për më tepër, ai këmbënguli në thirrjen e tij për të vërtetën dhe reformën pavarësisht persekutimit dhe vuajtjes që vuajti ai dhe shokët e tij gjatë viteve; në të vërtetë, ishte rezistenca e fisit të Kurejshit ndaj tij dhe këmbëngulja e tyre për t'u kapur ndaj idhujve të tyre dhe praktikave imorale që inkurajonin vendosmërinë e tij dhe të ndjekësve të tij për të përhapur mesazhin e tij dhe për t'i duruar vuajtjet e tyre të gjata përballë shtrëngimit në një kohë kur nuk duket të ketë dritë në fund të tunelit. Madje edhe më i mahnitshëm është fakti se pas trembëdhjetë viteve të shpalljes së palodhshme përballë ngacmimeve të vazhdueshme, bashkësisë së re të besimit, duke mbledhur gjithë forcën e saj, iu dha një mundësi për një fillim të ri, kur fiset e Evs dhe Hazrexh, banorë të Qytetit të Jethribit (i riemëruar Medinë, kur mori pejgamberin Muhamed), mjaft papritmas pranuan mesazhin e Islamit, duke u zotuar t'i bindeshin Pejgamberit dhe të mbështesnin mesazhin që ai kishte sjellë.

Dikush mund të befasohet kur të mendojë se brenda dhjetë vjetësh të shkurtër, Muhamedi, fëmijëria dhe edukimi i të cilit tani është i njohur për ne, arriti me sukses të pashembullt të krijojë një shtet autonom mbi të cilin ai sundoi me mençuri dhe me aftësi dhe që ishte model i drejtësisë, tolerancës, vëllazërisë, vullnetit të mirë dhe lirisë fetare. Në të vërtetë, në cilësinë e tij si kreu i shtetit, ai ndërtoi një sistem të rendit dhe ligjit, vendosi me elokuencë dhe dallueshmëri dhe udhëhoqi ushtritë në fitore.

A nuk është një burim habie se një qenie e vetme njerëzore mund t'i ketë poseduar të gjitha këto potenciale, aftësi dhe ambicie pa dhënë ndonjë tregues të tij gjatë gjithë kohës së tij të fëmijërisë, adoleshencës dhe burrisë, madje si bashkëshort dhe si baba, deri në moshën dyzet vjeçare, dhe pa pasur ndonjë gjë në mjedisin e tij ose përvojë të mëparshme për të ushqyer ose zhvilluar potencialet e tilla? A do të kishte qenë në të vërtetë e mundur që dikush të planifikonte në mënyrë të përsosur një transformim të tillë gjatë një periudhe prej dyzet vjetësh pa u dalluar as edhe për një çast që ai zotëronte potencialet dhe aftësitë e tilla? Për më tepër, si mundet dikush me pak ose aspak përvojë të kësaj bote të ketë arritur të marrë kryetarët fisnorë, udhëheqësit dhe sundimtarët - duke i kapërcyer ata në mençuri, planifikim, politikë dhe luftë deri në atë pikë ku mesazhi i tij dhe shteti që ai kishte krijuar ishin në gjendje për të mposhtur perandoritë e fuqishme të tilla si ato të Persisë dhe Bizantinit, duke lejuar që drita e mesazhit të tij të përhapet brenda shekujve në të gjithë botën, pavarësisht dallimeve të mëdha midis popujve, gjuhëve dhe racave të saj?

Mënyra në të cilën, gjatë një periudhe prej gjashtëdhjetë e tre vjetësh, Muhamedi lulëzoi në një qenie njerëzore me aftësi të jashtëzakonshme udhëheqëse dhe karakter shem-

bullor, është mrekullia e vërtetë që tregon të vërtetën dhe autoritetin e mesazhit që ai solli. Ishte ky mesazh që frymëzoi besimin e njerëzve më të mirë dhe më të shquar të fisit të tij, të cilët kanë hyrë në histori për karakteret dhe aftësitë e tyre dalluese. Këta njerëz, të cilët e njihnin dhe e provuan, duke qenë shokë dhe shoqërues të tij që nga ditët e fëmijërisë së tyre, zgjodhën ta ndiqnin dhe besonin në të, edhe në rrethana në të cilat, gjatë një periudhe trembëdhjetëvjeçare persekutimesh dhe vuajtjesh, duket se nuk kishte shpresë për të pushuar, dhe kishte akoma më pak sukses. Atëherë, si mund të vijë dikush katërbëdhjetë shekuj më vonë - në të cilën kohë ne dimë më shumë se ç'kishim ditur më parë për natyrën e mrekullueshme të Kur'anit - dhe të pohojë se ai di më shumë për Muhamedin sesa shokët e tij, apo se ai është më i kualifikuar për të bërë një gjykim për të sesa që do të ishin ata?

Struktura e një jete njerëzore mund të krahasohet me atë të një piramide. Fillon me një bazë të gjerë të përbërë nga edukimi prindëror, arsimimi, trajnimi, përvojat dhe praktika, të cilat më vonë të çojnë në një kulm të aftësive në një zonë të caktuar. Në këtë mënyrë, mund të bëhet një komandant ushtarak fitimprurës, një udhëheqës i aftë i shtetit dhe një politikan, një shkrimtar elokuent, me ndikim, ose një shkencëtar, studiues ose dijetar i zellshëm dhe krijues. Megjithatë, jeta e Muhamedit tregon modelin e kundërt. Prandaj, krahasohet më mirë me një piramidë të përmbysur, baza e së cilës është e ngushtë dhe kulmi i së cilës është i gjerë dhe i bollshëm në të gjitha fushat - në mençuri, në njohuri, në zgjuarsia politike, në elokuencë - në të gjitha ato që tejkalojnë udhëheqësit e shquar, dijetarët, të urtit dhe njerëzit e shkronjave gjithashtu. Një tjetër analogji, ndoshta më e përshtatshme, në jetën e Muhamedit është ajo e gjetheve të një luleje në majë të një rrjedhe të gjelbër të zhdërvjellët, e cila gradu-

alisht shpaloset për të zbuluar bukurinë dhe aromën e saj të plotë, pas së cilës jep frytin si paralajmëruese e Zotit që është.

Nëse merret dhe kuptohet siç duhet, mesazhi që Muhamedi e solli, na sjell paqe në mendje dhe në zemër; ai nxit vëllazërinë dhe dhembshurinë midis qenieve njerëzore; dhe i thërret ata drejt drejtësisë, të vërtetës, mirësisë dhe njohurisë. Ky mesazh i jashtëzakonshëm na ka ardhur përmes teksteve të kaluara nga grupet e individëve që janë mjaft të mëdha dhe të ndryshme, saqë do të ishte e pamundur që ata të ishin bashkuar në falsifikim. Për më tepër, ai u përcoll nga dikush që gjithmonë ishte njohur si i sinqertë dhe i besueshëm dhe karakteri i të cilit ishte formuar në mënyrë të paimagjinueshme dhe të mrekullueshme. Prandaj, asnjë individ racional nuk mund të ndihmonte, por ta afirmonte besueshmërinë dhe vërtetësinë e tij si mesazh i së vërtetës nga Zoti, Krijuesi Një dhe i Vetmi i të gjithave. Si i tillë, është një mesazh i detyrueshëm në të cilin botët e të dukshmes dhe të padukshmes bashkohen dhe plotësojnë njëra-tjetrën dhe në të cilin kuptimi i ekzistencës dhe qëllimi i natyrës - si natyra njerëzore, ashtu dhe ajo që zbulohet në të gjithë kozmosin - janë manifestuar plotësisht.

Një vlerësim i këtij aspekti të mesazhit që Muhamedi e solli - i cili është në përputhje me arsyen njerëzore dhe dëshirën natyrore, të dhënë nga Zoti, për të kuptuar gjërat në baza racionale - më së miri përshtatet me qasjen e shkolluar, shkencore dhe racionale të avokaturar nga Ibn Hazmi. Në mënyrë të ngjashme, ai është më i përshtatshmi për muslimanët bashkëkohorë me mendje racionale, të cilët, së bashku me njerëzimin në tërësi, janë duke u liruar nga prangat e iluzionit, gabimit dhe bisedave boshe dhe duke përparuar drejt një përqaftimi të plotë të metodës shkencore.

Reflektimet shkencore dhe praktike, si këto, më kanë dhënë një spirancë të fortë për besimin tim në fenë islame, si një mesazh i shenjtë nga Zoti. Rrjedhimisht, unë jam musliman me zgjedhje të vetëdijshme më shumë sesa thjesht nga lindja, ose nga ndodhja gjeografike. Unë kam qenë i mbrojtur nga besëtytnia, iluzioni dhe mashtrimi dhe këmbët e mia janë ngulur fort në rrugën e dijes, të arsyes dhe të të kuptuarit të natyrës njerëzore dhe të ligjeve të kozmosit. Rrjedhimisht, sa herë që sulmohem nga ndonjë dyshim në lidhje me mesazhin e Islamit, unë mund ta kapërcej duke u angazhuar në një hetim sistematik, shkencor, i cili më mundëson të shoh se ku qëndron e vërteta, në vend që të më konfirmojë dyshimet dhe hezitimet e mia.

Më poshtë është një qasje me dy hapa për hetimin e çdo çështjeje apo dyshimi. Hapi i parë është identifikimi i natyrës së problemit, ndërsa hapi i dytë është të shqyrtojmë hollësitë e tekstit kur'anor në dritën e universaleve të tij dhe qëllimeve të tij të përgjithshme. Mospërdorimi i kësaj qasje, sipas mendimit tim, çon në asgjë përveç mashtrimit dhe të folurit gjepura, të llojit që ne do të bëjmë më të mirën për ta shmangur. Metodatat mësimore dhe ato hulumtuese duhet të kombinojnë njohjen e aspekteve thelbësore të fesë sonë, duke përfshirë vizionin e saj, qëllimet e saj, parimet, vlerat dhe konceptet e saj, me një bazë të fortë në studimin multidisiplinar, shkencor, të natyrës njerëzore dhe të kozmosit rreth nesh. Vetëm kështu njohuria dhe praktika jonë do të jenë si efektive, ashtu dhe konstruktive në atë mënyrë që ato të shërbejnë për të dhënë shprehje konkrete për vizionin, qëllimet, parimet dhe vlerat e Islamit në jetën tonë të përditshme.

I frymëzuar nga reflektimet e mia mbi metodën e Ibn Hazmit, vizioni që po propozoj, bazohet në një përvojë të cilën unë e kalova si një njeri i ri. Kjo është një përvojë me të cilën,

qoftë me vetëdije ose pa vetëdije, çdo i ri i zhytur në mendime duhet të përballet në procesin e kërkimit të tij instinktual për të kuptuar marrëdhënien midis sferave të së dukshmes dhe të së padukshmes. Vetëm atëherë ai ose ajo mund të gjejë siguri të brendshme lidhur me fatin e tij ose të saj të fundit.

Ky vizion dhe kjo metodë kanë qenë me përfitim të jashtëzakonshëm për mua gjatë viteve dhe shpresoj se do të jenë gjithashtu të dobishme për të tjerët, duke i inkurajuar ata që të reflektojnë thellë dhe ta marrin jetën me seriozitetin që meriton. Nëpërmjet saj, shpresoj të kem pasuruar të rinjtë tanë, të cilët mishërojnë ëndrrën tonë për një të ardhme më të mirë për bashkësinë muslimane dhe për njerëzimin në tërësi. Kjo e ardhme më e mirë është ajo në të cilën njerëzimi ndjek rrugën e së vërtetës dhe ndërton një qytetërim të drejtësisë dhe të vëllazërisë, në të cilën ne jemi kujdestarë shembullorë të pasurisë sonë të dhënë nga Zoti, dhe në të cilën kuptueshmëria jonë e shëndoshë dhe sjellja jonë e drejtë e bëjnë vetë-realizimin e vërtetë të mundur dhe e përmbushin kuptimin e jetës me të gjitha përgjegjësitë dhe bekimet e saj.

Lutem që jeta e Ibn Hazmit, si dhe jeta e të gjithë atyre paraardhësve të dalluar që kanë ndjekur gjurmët e tij, t'u japin lexuesve të mi ushqim për mendim dhe frymëzim, për t'u zotuar për një qasje të shëndoshë dhe racionale ndaj besimit të tyre. Pastaj, duke u zotuar për këtë qasje, lutem që ata të integrojnë shpalljen dhe arsyet në një mënyrë të tillë që, së bashku, ato të ofrojnë një udhëzues për jetën e tyre dhe një frymëzim për të kërkuar të mirën dhe për të dhënë nga vetja e tyre mirësi nga hiri i Zotit.

Për Zotin, që i udhëzon të gjithë ata që kështu dëshirojnë në rrugën e drejtësisë, të jenë lavdërimi dhe bekimi. Falënderimi qoftë për Allahun, Krijuesin dhe Furnizuesin e botëve.

SHËNIME

Hyrje

1. Herndon, VA: IIIT, 1987; shkruar në anglisht në plotësimin e pjesshëm të kërkesave për doktoratën time nga Universiteti i Pensilvanisë, Filadelfia (1973). Ky studim u përkthye më vonë në arabisht nga Dr. Nasir al-Burayk dhe u botua me titullin '*al-Nazariyyah al-Islamiyyah li al-Alaqat al-Dawliyyah: Ittijahat Jadidah li al-Fikr wa al-Manhajiyyah al-Islamiyyah*'
2. Edicioni i parë i këtij libri u redaktua nga i ndjeri Isma'il al-Faruqi. Botimi i parë i rishikuar në anglisht dhe arabisht u botua në vitin 1986, në të njëjtin vit në të cilin Dr. Al-Faruqi u vra tragjikisht së bashku me gruan e tij Lamyā në shtëpinë e tyre në Wyncote të Pensilvanisë.
3. Kajro: Maktabatal-Khanji, 1960.

Kapitulli I

1. *Sahih Muslim*, hadith nr. 6926.
2. Treguar nga Ahmedi në *Musnrdin* e tij, hadith nr. 18030.
3. Është e rëndësishme këtu që ne të jemi të vetëdijshëm për faktin se edhe nëse universi dhe ligjet e tij janë të pandryshueshme, ose pothuajse të pandryshueshme, kuptimi njerëzor i tyre është një çështje relative, e përcaktuar nga faktorët e kohës dhe të vendit. Me fjalë të tjera, qeniet njerëzore varen nga të kuptuarit e gjërave mbi sasinë e njohurive që janë në dispozicion për ta në një kohë dhe në një vend të caktuar; kjo njohuri e disponueshme mund të quhet "tavani epistemologjik" i tyre, i cili do të jetë më i lartë ose më i ulët në një kohë ose vend tjetër. Vendndodhja e njerëzve në kohë dhe hapësirë, si dhe dallimet në aftësitë e tyre mendore, do të ndikojnë në shkallën në të cilën ata janë në gjendje të kuptojnë realitetet e universit dhe ligjet e tij natyrore. Këtu qëndron roli i parimeve universale dhe qëllimeve më të larta që na kanë bërë të njohura nëpërmjet zbulesës hyjnore. Këto parime dhe synime duhet të udhëzojnë njerëzit në trajtimin e mjedisit të tyre - pavarësisht se deri në ç'masë i kanë kuptuar faktet dhe ligjet e universit për të cilat askush nuk mund të arrijë një mirëkuptim apo siguri absolute. Me të vërtetë, a foli i Dërguari i Zotit kur ai i tha Wabisah ibn Ma'bad El-Asadi: "Wabisah, pyete veten se çfarë janë drejtësia dhe padrejtësia. Drejtësia është ajo që e vendos zemrën dhe shpirtin tuaj në pushim, ndërsa padrejtësia

është çdo gjë që shkakton trazira në zemrën dhe shpirtin tuaj, edhe nëse të tjerët do t'ju tregojnë se është e drejtë." (Transmetuar nga Imam Ahmadi në *Musnadin* e tij, hadithi nr. 18.030) Megjithatë, duke u konsultuar me veten, individit duhet të jetojë nga një vizion i përgjithshëm i gjërave që janë në përputhje me qëllimet e natyrës së dhënë nga Zoti, edhe nëse ai nuk ka arritur ende në një kuptim të saktë shkencor të gjërave. Sidoqoftë, kur dikush të arrijë një kuptim të tillë, do të jetë në përputhje të plotë me qëllimet më të larta të zbulesës hyjnore dhe të natyrës.

Ishte kjo perspektivë e përgjithshme që u artikulua nga Imam Ebu Hanifa En-Nu'man, themelues i 'Shkollës së Opinioneve' (Ehl 'ur-Re'), i cili i dha përparësi shpirtit dhe qëllimeve më të larta të ligjit islam në vendimet e tij ligjore. Kjo do të thotë, kur përfundimet në të cilat udhëheqja analogjike juridike nuk ishte në përputhje me shpirtin dhe synimet më të larta të ligjit, ky problem mund të zgjidhej duke u mbështetur në praktikën e *istihsanit* (preferencës juridike). Praktika e preferencës juridike përfshin miratimin e vendimit ose të interpretimit ligjor, që është më në përputhje me shpirtin - domethënë, synimet më të larta të ligjit islam për çështjet njerëzore dhe atë që njihet për natyrën njerëzore dhe ligjet e universit derisa një kohë e tillë si një njohuri kërkon një ndryshim në këtë vendim ose interpretim. Përmes kësaj qasjeje, bëhet e mundur të arrihet një ekuilibër shkencor dhe objektiv midis natyrës dhe ligjit në kontekste të veçanta kohore dhe gjeografike.

Ky kuptim metodologjik i marrëdhënies midis ligjit islam dhe shpalljes, nga njëra anë, dhe natyrës njerëzore të dhënë nga Zoti dhe ligjeve të universit, nga ana tjetër, formon bazën për teorinë e "qëllimeve më të larta të ligjit" (maqasid al-shari'ah). Megjithatë, dietari ose studenti që aplikon teorinë duhet të pajiset me një njohuri korrekte të parimeve të doktrinës dhe të ligjit islam, si dhe parimeve që qeverisin shoqërinë njerëzore.

Vështirësitë më të theksuara tekstuale janë ato që lidhen me disa thënie të Pejgamberit dhe paraardhësve tanë të devotshëm. Këto vështirësi lindin në lidhje me origjinalitetin e tregimit ose saktësinë e formulimit të tij. Ato gjithashtu mund të lindin për shkak të mundësisë së perceptuar të gabimit, korrupsionit ose gënjeshtërisë në tekst. Gabimet në një tekst mund të jenë kryer pa dijeni ose me qëllime të mira; megjithatë, ato mund të jenë kryer nga neglizhimi apo edhe qëllimisht nga ata me një sëpatë të veçantë për të bluar, qëllimi i të cilëve është që të japin një aurë të shenjtërisë për atë që ata e shohin si pikëpamje të drejtë ose rrjedhë veprimi. Një arsye tjetër për ambicien tekstuale është dështimi i lexuesit modern për të marrë parasysh një kohë të caktuar dhe faktorë

gjeografikë dhe ndikimin e tyre në kuptimin e tekstit. Në disa raste, lexuesi nuk është në gjendje të vendosë një tekst në kontekstin e tij origjinal ose gjeografik, për shkak të mungesës së informacionit të sfondit që do të na lejonte që ta japim atë, ose për rastin që ai të ishte regjistruar dhe dorëzuar te ne.

Ndoshta debatet më të njohura mbi vështirësitë e tilla tekstuale janë ato që qarkullojnë rreth llogarive që kanë të bëjnë me këto: helmi, shtatë datat, 'ushqyerja' e një njeriu të rritur dhe krahët e një insekti - si dhe tekste që kanë të bëjnë me sferën e të padukshmes, realitetin e magjisë, lakminë, dhe syrin e keq, dhe marrëdhënien mes botës së xhindeve, apo qenieve të padukshme, dhe botës së qenieve njerëzore.

Në rastin e llojeve të caktuara të teksteve, faktet shkencore të disponueshme për ne janë të pamjaftueshme për të shpjeguar kuptimin e tyre. Në raste të tilla, lind nevoja për një teori që do të na lejojë të merremi praktikisht me çështjet shkencore që ngre teksti. Teksti në fjalë mund të shpjegohet në bazë të disa hipotezave shkencore, por jo në fakte të vërtetuara qartë. Hipoteza të tilla japin një shpjegim i cili e ndihmon lexuesin të lidhet me fenomenin që flitet, duke mos i mundësuar domosdoshmërisht atij që të bëjë një gjykim të qartë nëse teoria apo supozimet e saj janë të sakta. Një shembull i spikatur i një hipoteze të tillë është teoria e Darvinit e origjinës së specieve, apo e evolucionit, e cila na paraqet një konceptim të caktuar të ngjarjeve të kaluara dhe një shpjegim praktik të ngjashmërisë dhe të përbashkëtave që ne vërejmë në mes të llojeve të ndryshme të qenieve të gjalla, por pa qenë në gjendje të arrijmë në siguri në lidhje me korrektësinë e kësaj teorie dhe postulatet e saj të shoqëruara. Ndërsa, nga njëra anë, paqartësia e kësaj teorie është e dobishme në atë që na lejon të pranojmë atë në baza të përkohshme, por gjithashtu siguron terren pjellor për përhapjen e përfundimeve arbitrare filozofike. Një konkluzion i tillë, i cili shkon dorë më dorë me filozofitë materialiste, të cilat e shohin shoqërinë si një xhungël njerëzore që vepron në parimet e mbijetesës së fuqisë dhe ku forca është e drejtë, është se sfera materiale është e rastësishme dhe e qeverisur nga rastësia.

Një tjetër teori e njohur e këtij lloji është ajo e Sigmund Freudit. Teoritë e Freudit, të psikanalizës, kontribuuan në lindjen e psikologjisë moderne, por tani janë bërë pak a shumë të vjetruara, me njohuri të zgjeruara dhe njohuri më të thella mbi veprimet e psikikës njerëzore. Një shembull tjetër është hipoteza e parashtuar nga disa fizikanë modernë se materia nuk mund të krijohet apo as të shkatërrohet, dhe kjo hipotezë u vërte-

tua më vonë nga kërkimet në fushën e fizikës. Hipoteza e pathyeshmërisë së materies është gjithashtu e dobishme si një mënyrë për të shpjeguar fenomenet që janë vërejtur në nivelin subatomik - ku materia është reduktuar, një pjesë e së cilës është transformuar në energji, si në rastin e një shpërthimi bërthamor, dhe ku pesha e materialit rritet nëpërmjet transformimit të energjisë në materie, në rastin e fuzionimit bërthamor dhe të hidrogjenit.

Ndër problemet me të cilat ballafaqohet mendimi islam është çështja se sa larg duhet të shkojë hulumtimi shkencor në fushën e gjenomeve njerëzore dhe qelizave burimore, duke pasur parasysh kapacitetin e zhvilluar rrishtazi për klonimin dhe modifikimet gjenetike. Kapacitete të reja të tilla si këto hapin mundësi të reja; në të njëjtën kohë, ato ngrenë çështje kritike: Çfarë duhet lejuar dhe çfarë nuk duhet lejuar? Si mund të rregullohen këto gjurmë të kërkimit dhe aplikimit shkencor? Cilat lloje kontrolli mund të arrijnë përfitime për njerëzit, duke i mbrojtur ata nga dëmet dhe, madje, nga fatkeqësitë? Për të trajtuar këto çështje, ne duhet të pajtohemi dhe të lejojmë vetveten të udhëhiqet nga parimet universale dhe qëllimet më të larta të ligjit islam – le të nënshtrohemi, nga njëra anë, drejt perspektivave të ngurrëta dhe literaliste, të cilat, thjesht, ndalojnë çdo gjë pa dallim ose, nga ana tjetër, drejt qasjeve të çuditshme dhe kaotike, të cilat mund të hapin derën e katastrofës.

Si përfundim, të dyja - edhe vështirësitë tekstuale, edhe çështjet e pazgjidhura shkencore - duhet të trajtohen me anë të praktikës së preferencës juridike (istihsan), me respektin e saj për rëndësinë e parimeve universale, me frymën themelore të së drejtës islame dhe të interesave njerëzore të cilat synon të shërbejë.

4. Ne nuk kemi asnjë shënim për një thënie të Pejgamberit me këtë formulim të saktë. Megjithatë, ne kemi një thënie për këtë qëllim që i atribuohet Aliut, i cili tha: "Fol me njerëzit në bazë të asaj që ata e dinë. A dëshiron që Zoti dhe i Dërguari i Tij të perceptohen si të pavërtetë?" (*Sahih 'ul-Buhari*, hadithi 127). Në një diskutim të arsyes njerëzore, Ebu 'ul-Hasan Et-Temimi tregon për autoritetin e Ibn Abbasit [sipas të cilit i Dërguari i Zotit] njëherë tha: "Ne pejgamberët jemi dërguar të flasim me njerëzit në atë mënyrë që ata mund ta kuptojnë." Megjithatë, ai na tregon se zinxhiri i transmetimit të tij është i dobët.

5. Bermekidët ishin një familje persiane që ishte bërë mjaft me influencë nën El-Mahdiun. Jahja ibn Halid El-Bermeki ishte përgjegjës për edukimin e Harun 'ur-Rashidit dhe gruaja e tij e kishte ushqyer atë si foshnjë. Jahja kishte qenë me ndikim në sjelljen e Harun 'ur-Rashidit në halifat,

dhe djemtë e tij vazhduan në favor të lartë deri në 188/803, kur halifi i burgosi ata dhe u konfiskoi tokën, pasi ata kishin filluar gjithnjë e më shumë t'i merrnin çështjet e shtetit në duart e tyre. Rezultati i rënies së Barmakidëve ishte një reduktim i ndjeshëm në rolin dhe ndikimin persian mbi shtetin abbasit.

6. Në vitin 802, halifi abbasit Harun 'ur-Rashid, babai i El-Ma'munit dhe El-Aminit, dha udhëzime për El-Aminin për ta pasuar atë dhe për El-Ma'munin për të shërbyer si guvernator i Hurasanit, pastaj si pasues i halifit El-Amin me vdekjen e këtij të fundit. Megjithëse El-Ma'muni ishte më i moshuari i të dy vëllezërve, nëna e tij ishte persiane, ndërsa nëna e El-Aminit ishte anëtare e familjes abbasite. Pas vdekjes së Harun 'ul-Rashidit në 194 h./809, marrëdhënia mes dy vëllezërve u përkeqësua. El-Ma'muni bëri lëvizje drejt pavarësisë, në përgjigje të së cilës El-Amini e deklaroi birin e tij Musa të jetë trashëgimtari i tij. Kjo shkelje e vullnetit dhe testamentit të babait çoi në një luftë civile, në të cilën trupat e Hurasanit, të El-Me'munit, të udhëhequra nga Tahir ibn Husayn, mundën ushtritë e El-Aminit dhe rrethuan Bagdadin. Në 198 h./813 El-Amini iu pre koka dhe El-Me'muniu njoh si halif gjatë gjithë perandorisë.

7. Këtu duhet të kihet kujdes për seriozitetin e çdo falsifikimi ose korrupsioni në ndonjë tekst të shenjtë, ose në interpretimin e tij. Kjo vlen në veçanti te tekstet e haditheve pejgamberike, sepse çdo tekst që nuk rregullohet nga universalet e Kur'anit dhe qëllimet më të larta të ligjit islam, ka potencial për të minuar vlerat, konceptet dhe qëllimet islame. Efektet e një teksti të tillë mund të krahasohen me një pikë helmi vdekjeprurës që ka rrëshqitur në një vakt tjetër të shëndetshëm. Megjithatë, për cilëndo mënyrë të dobishme dhe ushqyese, vakti do të ishte ndryshe dhe sado i shëndetshëm, trupi më i vogël do të mjaftonte për të sjellë vdekjen dhe asgjësimin. Një tekst i vetëm që lejon, për shembull, paragjykimet dhe sharlataninë mund të shkatërrojë efektivitetin e qindra teksteve autentike dhe të shëndosha - të cilat kërkojnë respektimin e ligjeve të universit, përpjekjet me gjithë zemër për të mirën, zotërimin e punës së dikujt, integritetin dhe besimin te Zoti. Rrjedhimisht, kritika e kujdesshme e përmbytjes së tregimeve në hadithe - qofshin ato të vetmuara (*ahad*), ose ndryshe - në dritën e parimeve themelore të parashtruara në Kur'an është një domosdoshmëri e qartë nëse duam të mbrojmë bashkësinë muslimane nga falsifikimi apo keqpërdorimi i teksteve dhe interpretimeve të caktuara, kanë bërë kaq shumë për të shtrembëruar mendimin dhe doktrinën muslimane dhe botëkuptimin islam - kur'anor.

Zoti i Plotfuqishëm thotë:

Elif. Lam. Ra. Një shkrim hyjnor [është ky], me mesazhe që janë bërë të qarta në vetvete dhe janë shkruar qartë - nga hiri i Atij që është i urtë, i Gjithëdijshëm... (Surja Hud, 11:1)

... nuk ka asnjë kafshë që ecën në tokë dhe asnjë zog që fluturon me dy krahët e tij që nuk është krijesë [e Zotit] si ju. Asnjë send nuk kemi lënë pas dore në dekretin Tonë. Edhe një herë: Të gjithë ata do të mblidhen te Mbështetësi i tyre. (Surja El-En'am, 6:38)

Dhe:

Ai është ai që ju dha nga lart shkrimin hyjnor, duke përmbajtur mesazhe që janë të qarta në vetvete dhe këto janë thelbi i shkrimit hyjnor, si dhe të tjerat që janë alegorike. Tani ata, zemrat e të cilëve u janë dhënë të shmangen nga e vërteta, shkojnë pas asaj pjese të shkrimit hyjnor që është shprehur në alegori, duke kërkuar [konfuzionin e krijuar] dhe duke kërkuar [për të arritur] kuptimin e tij përfundimtar [në një mënyrë arbitrare]; por askush përveç Zotit nuk e njeh kuptimin e tij përfundimtar. Prandaj, ata që janë thellësisht të rrënjosur në dije thonë: "Ne besojmë në të; tërësia [e shkrimit hyjnor] është nga Mbështetësi ynë, ndonëse asnjë nuk e merr këtë në zemër, përveç atyre që janë të pajisur me këtë pasqyrë." (Surja Alu Imran, 3:7)

Shprehja 'mesazhet që janë të qarta në vetvete' (ayatun muhkamat) u referohet doktrinës, parimeve, vlerave, koncepteve dhe vendimeve - ndërkohë që fraza 'të tjerë që janë alegorikë' (ukharu mutashabihat) u referohet tregimeve që përcjellin mësimet morale dhe rinumërojnë ngjarjet që lidhen me Popullin e Librit (hebrenjtë dhe të krishterët) dhe popujt e civilizimeve të kaluara. Në lidhje me këto llogari, Kur'ani e udhëzon muslimanin të jetë i kënaqur me ato që gjenden në Kur'an, duke lënë mënjanë çdo besëtytni, besim pagan dhe keqinterpretim me të cilat ato janë të lidhura.

8. Treguar nga Imam Ahmad në *Musnad*-in e tij në autoritetin e Katadah, në autoritetin e Anas ibn Malik-ut, hadithi nr.13.991.

9. Treguar nga Imam Ahmad në *Musnad*-in e tij në autoritetin e Zuhrah ibn Ma'bad, në autoritetin e gjyshit të tij, hadithi nr. 22.556.

10. Treguar nga Imam Ahmad në *Musnad*-in e tij, hadithi nr. 25.341.

11. *Sahih Muslim*, The Book of Repentance, hadithi nr. 2.747.

12. *Sunen ibn Maxheh*, The Book of Fasting, hadithi nr. 1.690.

13. *Sahih el-Buhari*, The Book of Marriage, hadithi nr. 4.776.

14. *Sahih el-Buhari*, The Book of Fasting, hadithi nr. 1.847. Mund të jetë e dobishme t'i kushtojmë vëmendje këtu një çështjeje që ka shkaktuar konfuzion dhe vështirësi për shumë të rinj muslimanë. Çështja për të

cilën po flas dhe e cila e rrit ndjenjën e presionit të ndjerë nga muslimanët e rinj, pasi ata e gjejnë veten të bartur nga ngutia dhe ngutia e jetës së përditshme me ritmin e saj të shpejtë dhe kërkesat në rritje, sillet rreth nevojës për të kryer pesë herë në ditë lutjet rituale në kohën e caktuar. Në parim, natyrisht, kjo domosdoshmëri është një e dhënë e jetës muslimane: "... Me të vërtetë, për të gjithë besimtarët lutja është me të vërtetë një detyrë e shenjtë, e lidhur me kohët e caktuara [të ditës]." (Surja En-Nisa', 4: 103). Megjithatë, ajo që muslimanët duhet të jenë të vetëdijshëm, është se Sunneti peygamberik siguron një shkallë të gjerësisë në këtë fushë, që mund të lehtësojë dukshëm barrën që mund të ndiejnë në shumë nga rrethanat me të cilat përballen rregullisht. Ne lexojmë në *Sahih 'ul-Buhari* me autoritetin e Anas, që i Dërguari i Zotit ka thënë: "Sillni lehtësim, jo vështirësi, lajmëroni lajme të mira dhe jo të tjera." Në përputhje me këtë frymë, ne jemi lejuar që të bashkojmë namazin e drekës (al-zuhr) me namazin e pasdrekes (*el-asr*), si dhe namazin e perëndimit të diellit (al-maghrib) me namazin e mbrëmjes (*al-isha*). Vetë Pejgamberi ndonjëherë do të kombinonte namazin (domethënë, do të falte dy namaze në vazhdimësi të menjëhershme gjatë periudhës kohore të njërit prej dy namazeve, ashtu si kur dikush fal namazin e drekës dhe të pasdrekes (iqindisë) në mënyrë të menjëhershme gjatë periudhës kohore për namazin e pasdrekes, ose namazin e perëndimit të diellit (akshamit) dhe të mbrëmjes (jacisë) në mënyrë të menjëhershme gjatë periudhës kohore për namazin e mbrëmjes (jacisë), edhe kur ai nuk kishte ndonjë rrethanë të veçantë lehtësuese, as nuk ishte në një udhëtim. *Musnad*-i i Sahih Muslim-it dhe Imam Ahmad-it përmban llogarinë e transmetuar në autoritetin e Ibn Abbas-it sipas të cilit i Dërguari i Zotit do të kombinonte namazin e drekës dhe të iqindisë dhe namazin e akshamit dhe të jacisë, kur ai ishte në Medinë, kur nuk kishte arsye për t'u frikësuar nga rreziku (për shembull, për shkak të të qenit në fushëbetejë, në të cilin rast mund të jetë e nevojshme të kombinohen lutjet për shkak të kërkesave të luftës), as nga shiu i rëndë, që do të kishte shkaktuar vështirësi për njerëzit që të vinin në xhami për të dy lutjet. Kur Ibn Abbas-i u pyet: "Pse e bëri këtë?" Ai u përgjigj: "Për të mos shkaktuar vështirësi të panevojshme për popullin e tij." Po ashtu lexojmë si në *Sahih 'ul-Muslim*, ashtu edhe në *Sahih 'ul-Buhari*, në autoritetin e Ibn Abbas-it, që në Medinë i Dërguari i Zotit do të kombinonte lutjet e drekës dhe të iqindisë - duke kryer tetë reqatë, dhe namazin e akshamit dhe të jacisë - duke kryer shtatë reqatë. Bazuar në këtë, Imam Ahmad ibn Tejmijeh, i cili ishte një praktikues i kualifikuar i

- ixhtihadit (arsyetim dhe interpretim i pavarur) vendosi që është e lejuar të kombinohen lutjet pa qenë në një udhëtim, ose që kanë ndonjë rrethanë ose kusht lehtësues, me kusht që ai të mos bëhet një zakon. Sa e lejuar do të jetë kjo praktikë, atëherë, në rastet që kanë të bëjnë me vuajtjet, nevojat apo domosdoshmëritë?
15. Ibn Abd el-Berr tregon në *et-Temhid*, vol.8, f.386, "A nuk e ke dëgjuar çfarë i tha Ebu Ubejde Omerit - Zoti pastë mëshirë mbi ta - duke thënë: 'A po ikni nga dekreti i Zotit?' Kësaj Omer-i iu përgjigj: 'Unë iki nga dekreti i Zotit për tek dekreti i Zotit'."
 16. *Fath al-Bari*, vol.13, f.34.
 17. Abdullah Yusuf Ali shprehët: "Nëse atëherë, ndokush shkel ndalesën kundër jush, edhe ju shkëlmi ndalesën kundër tij."
 18. *Hadithi kudsî* është një thënie e Zotit në buzët e Pejgamberit, që nuk gjendet në Kur'an.
 19. Treguar nga Muslimani në Sahih, The Book of Righteousness, Relations with Others, and Morals, seksioni mbi ndalesën e të padrejtës, hadithi nr. 2.577.
 20. Treguar nga Abu Ya'la al-Musili, *Musnad AbdAllah ibn Mas'ud*, hadithi nr. 5.586.
 21. *Sunen et-Tirmidhi* The Book of Righteousness and Relations with Others and Morals, hadithi nr. 2.007.
 22. *Sahih Muslim*, The Book of Righteousness, Relations with Others, and Morals, hadithi nr. 2.593.
 23. *Sahih el-Buhari*, hadithi nr. 2.310.
 24. *Sahih el-Buhari*, hadithi nr. 6.119.
 25. *Sahih Muslim*, hadithi nr. 2.585, seksioni që merret me dhembshurinë e muslimanëve për njëri-tjetrin dhe përkrashjen e tyre reciproke.
 26. *Sahih Muslim*, The Book of Righteousness, Relations with Others, and Morals, hadithi nr. 2.586.
 27. *Sunen el-Bejhëki*, hadithi nr. 19.018.
 28. *Musnad* i Imam Ahmad ibn Hanbel, hadithi nr.16.745.
 29. *Shih Mustadrakal-Hakim*, The Book of Sales, hadithi nr. 2.166.
 30. *Sahih Muslim*, hadithi nr. 2.699.
 31. *Musnadal-Shihab*, hadith nr.176.
 32. Treguar nga et-Tabarani *al-Mu'jam al-Awsat*, hadithi nr. 4.749.
 33. *Sahih el-Buhari*, hadithi nr. 6.552.
 34. *Mustadrakal-Hakim*.
 35. Në shpjegimin e këtij ajeti, Muhammad Asad vë në dukje se megjithëse ky ajet u referohet kryesisht betimeve që kanë të bëjnë me divorcin

(shih 2:226), ai gjithashtu ka një import të përgjithshëm. Në lidhje me këtë, ai tërheq vëmendjen në thënien e Pejgamberit: "Nëse dikush merr betimin solemn [që do të bëjë apo nuk do të bëjë një gjë të tillë], dhe atëherë kupton se diçka tjetër do të ishte më e drejtë, atëherë le të bëjë atë që është më e drejtë, le të shkelë betimin dhe pastaj ta shlyejë atë." (Buhari dhe Muslim) Cituar në Asad, Mesazhi i Kur'anit, f.49.

36. Lidhur nga Ibn Maxheh në *Sunenin e tij*, hadithi nr.46.

37. *Sahih el-Buhari*, seksioni mbi etikën, hadithi nr. 5.745.

38. *Sahih el-Buhari*, The Book of Faith and the Signs of Hypocrisy, hadithi nr. 33.

39. Deklarata e Omer-it është regjistruar në tre libra të ndryshëm, duke përfshirë *el-Mustaaraf nga al-Abshini* dhe *Rabi'al-Abrar wa Nusus al-Akhyar nga al-Zamakhshari*.

40. Për trajtim të detajizuar të çështjes së përfshirë këtu, shih Abdul Hamid AbuSulayman, *Al-Unf wa Idarat al-Sira' al-Siyasi fi al-Fikr al-Islami: Bayn al-Mabda' wa al-Khayar*; ose përkthimin në gjuhën angleze: *Violence and the Management of Political Conflict in Islamic Thought: Between Principle and Choice*.

Është e rëndësishme të mbahet në mend këtu se më shumë se katërmbëdhjetë vjet më parë, vizioni islam i drejtësisë e ndau botën e marrëdhënieve shoqërore dhe politike të njeriut në tri sfera, ose "fusha" - domethënë, vendbanimi i paqes (dar 'us-selam), vendbanimi i besëlidhjes (dar 'ul-'ahd) dhe vendbanimi i luftës (dar 'ul-harb).

Për sa i përket komunitetit musliman, 'vendbanimi i paqes' është "vendbanimi i Islamit" - domethënë shoqëria anëtarët e së cilës i nënshtrohen sundimit të shtetit islam dhe marrëdhëniet e të cilit, për këtë arsye, karakterizohen nga harmonia. Nuk është e lejueshme për asnjë grup apo individ brenda kësaj sfere që ta marrë ligjin në duart e veta dhe nëse kjo ndodh, konsiderohet si vepër penale, e cila duhet të priset nga shoqëria. Sa i përket kundërshtimit të padrejtësive, ajo duhet të bëhet brenda kuadrit ligjor dhe me mjete ligjore. Nëse mjetet e tilla dështojnë, është e ligjshme që qytetarët të përdorin rezistencën e padhunshme, pasi që nuk janë të detyruar t'i binden ndonjë autoriteti që nuk është i bazuar në drejtësi dhe sundim të ligjit.

Sa u përket marrëdhënieve midis vendbanimit të paqes - të përfaqësuara nga shteti sovran islam në kuptimin bashkëkohor politik dhe botës së jashtme dhe subjekteve të ndryshme politike - ato do të marrin formën ose të vendbanimit të besëlidhjes, ose të vendbanimit të luftës. Qëndrimi i besëlidhjes është ai komunitet ose sferë, marrëdhënia e të cilit me

shtetin sovran islam (vendbanimi i paqes) bazohet në një marrëveshje të përbashkët, e cila ruan dhe mbron të drejtat e të dyja palëve dhe në të cilën të dyja palët ndajnë interesat e përbashkëta në bazë të pëlqimit dhe marrëdhënieve të drejta. Ky lloj i besëlidhjes, që merr qëllime paqësore dhe të ndershme nga ana e të dy ose të gjithë nënshkruesve, ndihmon në arritjen e stabilitetit. Përndryshe, në kemi një situatë në të cilën partitë në të ashtuquajturën besëlidhje janë, në të vërtetë, të shtrira në pritë për njëra-tjetrën. Në kontekstin e situatës sonë moderne, vendbanimi i besëlidhjes gjën paralelin e saj në rolin e luajtur nga marrëveshjet dhe traktatet ndërkombëtare dhe të Kombeve të Bashkuara.

Sa u përket njësive politike apo shteteve që kryejnë agresion kundër shteteve të tjera - domethënë kundër vendbanimit të paqes dhe vendbanimit të besëlidhjes - dhe nuk mund të binden me mjete paqësore dhe diplomatike për t'u tërhequr nga agresioni dhe padrejtësitë e tyre, ato bëhen vendbanim i luftës, d.m.th. shtete armike. Kur ndodh kjo, vendbanimi i paqes dhe / ose vendbanimi i besëlidhjes, që ka qenë viktimë e agresionit, ka të drejtën të përdorë çfarëdo mjeti të nevojshëm dhe të përshtatshëm, duke përfshirë luftën, nëse kërkohet me qëllim që agresioni fillestar të përfundojë. Megjithatë, mësimet e Islamit përcaktojnë se reagimi ndaj agresionit nuk duhet të jetë i tepruar dhe se çdo dhunë që përdoret në hakmarrje duhet të synojë vetëm ata që janë në pushtet.

Duke vepruar në bazë të ligjit të xhunglës, bota moderne materialiste ka krijuar një shtet nationalist të përqendruar në vend të konceptit islam të vendbanimit të paqes, dhe zëvendësoi vendbanimin e besëlidhjes me një rend të ri botëror të bazuar në nënshtrim, tirani, traktate të balancuara në mënyrë të pabarabartë dhe në presione të pajustificuara - duke shfrytëzuar Kombet e Bashkuara (aktivitetet e Këshillit të Sigurimit dhe politikat e pushtetit) si një mjet për t'i lejuar të fuqishmit të dominojnë të dobët. Për më tepër, siç po shohim në shumë zona të botës përmes luftërave shkatërruese dhe të padrejta, me anë të të cilave superfuqitë botërore konsolidojnë ngritjen e tyre mbi popujt e dobët (pavarësisht faktit se Karta e Kombeve të Bashkuara i ka shpallur luftëra të paligjshme), vendbanimi i luftës është në mënyrë të qartë një realitet sot. Në fakt, superfuqitë, madje, kanë kërkuar ndihmë nga Kombet e Bashkuara për të justifikuar agresionin e pajustificueshëm ndaj fuqive të treta botërore dhe popullatave të tyre të shtypura.

41. Regjistruar nga Tirmidhi dhe Ibn Maxheh me një zinxhir të fortë të transmetimit. Ibn el-Ghars e deklaroi autentike, edhe pse disa pohojnë se është e dobët.

Kapitulli II

1. *Sunen Ebi Dawud*, hadithi nr. 5.119.
 2. *Sunen en-Nasa'i al-Kubra*, hadithi nr. 7.830.
 3. *Sahih Muslim*, hadithi nr. 2.578.
 4. *Sahih Muslim*, The Book of Righteousness, Relations with Others, and Morals, seksioni mbi ndalesën e padrejtësisë, hadithi nr. 2.577.
 5. *Sahih el-Buhari*, hadithi nr. 2.315.
 6. Është shkruar shumë për vërtetësinë e pejgamberit Muhamed dhe singeritetin e mesazhit islam. Për një diskutim të rëndësishëm për këtë temë, shih artikullin tim të titulluar: 'Istidrak ala Zahiriyat Ibn Hazm, 'Majallat al-Tajdid, 3(1998). Shih gjithashtu prezantimin tim në *Zahiriyat Ibn Hazm* (Literalizmi i Ibn Hazm-it) nga Dr. Anwar Khalidal-Zu'bi, të cilën, duke pasur parasysh rëndësinë e tij të drejtpërdrejtë në kredibilitetin e botëkuptimit kur'anor, e kam përfshirë si Shtojca II në këtë vëllim me titullin 'Besimi: çështje e arsyes, apo mrekulli?'
 7. Ndër konceptet kur'anore që shpesh keqkuptohen dhe keqpërdoren, dhe për këtë arsye duhet të shpëtohen nga sofizmat, komplikimet skolasitike dhe ashpërsimet politike, janë ato që kanë të bëjnë me mënyrën se si i kuptojnë dhe si lidhen njerëzit me ngjarjet në jetën e tyre. Një koncept i tillë është ai i 'dekretit hyjnor' (*el-kada'*) dhe i 'fatit' (*el-kader*). Nëse kuptohen në dritën e mënyrës në të cilën ato trajtohen në Kur'an, këto koncepte janë të thjeshta dhe të drejtpërdrejta. Rrjedhimisht, mënyra më e mirë për të kuptuar domethënien e këtyre termave është referimi i drejtpërdrejtë fragmenteve në Kur'an ku ato ndodhin. Një shqyrtim i përdorimit të këtyre termave në vetë Kur'anin e bën të qartë se ata nuk kanë të bëjnë aspak me vullnetin njerëzor dhe me përgjegjësinë që njerëzve u është dhënë për të qenë kujdestarë përgjegjës të tokës; me fjalë të tjera, ata nuk kanë lidhje me polemikat mbi të ashtuquajturin predestinim (*al-xhabr*) dhe vullnet i lirë (*el-ihitjar*).
- Termi arabisht i përkthyer si 'dekret hyjnor' (*el-kada'*) ka të bëjë me afirmimin hyjnor të asaj që është e përshtatshme, e mirë dhe e kërkuar nga qeniet njerëzore - qoftë vepër të cilën ne jemi të thirrur për ta kryer, ose diçka së cilës ne jemi të detyruar t'i përmbahemi. Sa i përket reagimit tonë ndaj pohimeve të tilla, ajo mbetet e varur nga vetë vullneti njerëzor. Termi kur'anor i shpallur si fati (*el-kader*) ka të bëjë me krijimin dhe atë që Zoti ka depozituar aty me anë të tendencave të lindura dhe ligjeve dhe modeleve të pandryshueshme. Këto tendenca, ligje dhe modele përbëjnë universin ku jetojmë dhe që përcakton kufijtë e aftësisë dhe të potencialeve tona.

Asnjë nga këto, megjithatë, nuk përbën një mohim të efikasitetit të vullnetit njerëzor. Përkundrazi, ne jemi ata që i përcaktojmë fatet tona dhe është vullneti njerëzor ai që merr veprime njerëzore në këtë apo atë drejtim. Një individ i paramenduar, mosmirënjohës, jobesimtar, i cili këmbëngul në ndjekjen e padrejtësisë, agresionit dhe korrupsionit, do të refuzojë të dëgjojë këshilla të shëndosha dhe nuk do t'i nënshtrohet udhëzimit. Një njeri i tillë e gabon vetveten: "Dhe nuk jemi Ne ata që do t'u bëjmë keq atyre, por janë ata që do të kenë bërë keq ndaj vetvetes." (Surja Ez-Zuhruf, 43:76)

8. Nuk është e mundur të kuptohet vullneti njerëzor dhe zgjedhjet e tij vetëm në bazë të asaj që një person e di, kupton dhe ndjen; përkundrazi, për të kuptuar vullnetin dhe zgjedhjen njerëzore, është e nevojshme të supozojmë ekzistencën e një dimensionit të fshehtë, metafizik, i cili, për nga natyra, shkon përtej logjikës njerëzore. Sekretit i këtij dimensionit metafizik mund të qëndrojnë në shpirtin hyjnor që është frymëzuar në qeniet njerëzore. Kur'ani na tregon se kur Zoti do të krijonte Adem-in, ai u tha engjëjve: "Dhe kur ta kem formuar plotësisht dhe ta kem frymëzuar atë prej shpirtit Tim, bini para tij në sexhde!" (Surja El-Hixhr, 15:29). Natyrisht, është e qartë se vetëm Zoti ka një vullnet të plotë dhe të pakufizuar: "...kur Ai dëshiron një gjë, Ai i thotë asaj: "Bëhu" dhe ajo bëhet" (Surja Alu Imran, 3:47); dhe: "... kur [Zoti] gjykon, nuk ka fuqi që mund ta zbrapsë gjykimin e Tij..." (Surja Er-Rra'd, 13:41). Shkalla e vullnetit të lirë dhe e autonomisë që Zoti u ka dhënë qenieve njerëzore është një nga kualifikimet që Zoti na ka dhënë për detyrën e kujdestarisë, pasi është një detyrë e qëllimshme dhe morale që kërkon lirinë për të vendosur dhe sjell përgjegjësi për vendimet dhe veprimet e ndërmarra.

Nga të mësipërmet, do të jetë e qartë se çështja e vullnetit të lirë ka të bëjë me një dimension të ekzistencës që tejkalon diturinë njerëzore dhe që është e lidhur në një farë mënyre me shpirtin, të cilin Zoti e frymëzon te qeniet njerëzore në krijimin e tyre:

Pa dyshim në lavdinë e Tij është Ai që ka krijuar të kundërtën në çdo gjë që toka prodhon, dhe në vetvete, dhe në atë gjë në të cilën ende nuk kanë njohuri. (Surja Ja Sin, 36:36)

...Me të vërtetë, ju keni qenë i padurueshëm për këtë (Ditën e Gjykimit); por tani Ne kemi larguar prej teje mbulesën tënde, dhe sot shikimi yt është i mprehtë! (Surja Kaf, 50:22)

Dhe ata do të pyesin për [natyrën] e frymëzimit hyjnor. Thuaj: "Ky frymëzim [vjen] në urdhrin e Mbështetësit tim; dhe [ju nuk mund ta

kuptoni natyrën e tij, o njerëz, pasi] juve ju është dhënë shumë pak njohuri [reale]." (Surja El-Isra',17:85)

Vullneti njerëzor krijohet dhe funksionon brenda një bote të krijuar. Atëherë, si mund të jetë i pajisur me lirinë e zgjedhjes dhe të jetë i ngarkuar me përgjegjësi dhe llogaridhënie përfundimtare për zgjedhje të tilla, sikur këto zgjedhje të jenë plotësisht të lira dhe autonome?

Është e qartë, pra, se është e pamundur ta kuptojmë këtë liri dhe përgjegjësi dhe drejtësinë e pandarë në të, nëpërmjet vetë logjikës njerëzore dhe dijes. Përkundrazi, dikush gjithashtu duhet të ketë besim se Zoti është i drejtë dhe i mëshirshëm dhe se brenda kufijve të ligjeve të kozmosit (al-qadar) ne kemi liri dhe aftësi për të bërë zgjedhje dhe vendime dhe kështu jemi përgjegjës për vendimet që marrim. Siç e kemi parë, çështja se si mund të krijohet vullneti njerëzor, por të jetë autonom, ose se si një vullnet i tillë i krijuar mund të mbahet i përgjegjshëm për zgjedhjet dhe veprimet e tij, ka të bëjë me fushën e të fshehtës dhe me një logjikë e cila, thjesht, e tejkalon njerëzoren. Kjo çështje, në nivelin moral apo etik, është kundërthënia e logjikës se si ekzistenca mund të kishte lindur nga mosekzistimi. Ne e vëzhgojmë fenomenin e lirisë dhe të përgjegjësisë njerëzore dhe përjetojmë efektet e tij – megjithatë, pa qenë në gjendje ta kuptojmë atë me mendjet tona të fundme, pasi që ai vepron në bazë të një logjike që shkon përtej arsyes njerëzore, e cila i përket botës së shpirtit dhe të padukshmes.

Kur'ani na përshkruan skenën në të cilën, për shkak të arrogancës dhe lakmisë së kapaciteteve për dije, kreativitet dhe veprime që Zoti i kishte dhuruar Ademit, Iblisi zgjodhi vullnetin e tij të lirë për të humbur dhe për të bërë të keqen. Duke vepruar kështu, Iblisi shpërtheu me engjëjt e tjerë, të cilët kishin pranuar dekretin hyjnor për Ademin, duke u mbështetur në mençurinë e përsosur të Zotit dhe duke iu bindur urdhrin hyjnor që të përkulen para Ademit.

Për këtë arsye, ishte zgjedhja e Iblisit për mosbindjen ndaj Zotit dhe për të vepruar në vend të kësaj nga arroganca dhe vetërendësia, duke u bërë kështu e keqja, i korruptuar dhe një nxitës i korrupsionit ndër të tjerë. Zoti i Plotfuqishëm thotë:

Dhe po! Mbështetësi yt u tha engjëjve: "Ja, unë do të krijoj njeriun e vdekshëm nga balta e zjarrtë, nga errësira e errët që do të transmetohet; dhe kur ta kem formuar atë plotësisht dhe ta kem frymëzuar atë nga fryma ime, bini para tij në sexhde!" "Pastaj engjëjt u përulën, të gjithë së bashku, përveç Iblisit: ai nuk pranoi të ishte mes atyre që binin në sexhde. Ai tha: "O Iblis! Cila është arsyeja jote për të mos qenë në mesin

e atyre që kanë rënë në sexhde? "[Iblisi] u përgjigj: "Nuk është për mua të përulem para njeriut të vdekshëm që Ti e krijove nga balta e zjarrit, nga errësira e zezë që transmetohet!" (Surja El-Hixhr, 15: 28-33)

[Dhe Zoti] tha: "Çfarë të ka penguar të biesh në sexhde kur të urdhërova?" U përgjigj [Iblisi]: "Unë jam më i mirë se ai: Ti më ke krijuar mua nga zjarri, ndërsa atë e ke krijuar nga balta." [Zoti] tha: "Poshtë me ty, pra, nga kjo (gjendje), sepse nuk është e përshtatshme për ty të tregosh arrogancë këtu! Shkoni, pra; me të vërtetë, do të jeni të turpëruar!" Tha [Iblisi]: "Më jep afat deri në ditën kur të gjithë do të ringjallen prej së vdekurish." [Dhe Zoti] u përgjigj: "Me të vërtetë, do të jesh në mesin e atyre që u është dhënë afat." (Surja El-A'raf, 7:12-15)

Kështu, shohim se Iblisi nuk u krijua i keq; përkundrazi, ishte ai që zgjodhi lirisht - nga arroganca, mendjemadhësia dhe lakmia - të mos i bindej, të lartësonte veten dhe të ndiqte rrugën shkatërruese të hakmarrjes kundër Ademit dhe pasardhësve të tij, të cilët, ndryshe nga engjëjt, janë vendosur në tokë si kujdestarët e Zotit, dhe dhurata dhe kapacitete të nevojshme për ta përmbushur këtë rol. Dhe, ashtu si Iblisi që zgjodhi vullnetin e tij të lirë për të ndjekur rrugën e gabimit dhe mosbindjes, edhe qeniet njerëzore zgjedhin lirisht ndjekjen e rrugës së keqbërjes, gabimit, korrupsionit dhe agresionit, duke u kushtuar vëmendje pëshpëritjeve dhe sugjerimeve mashtruese të Satanait dhe duke u dhënë pas tundimeve të tij. Në sajë të zgjedhjeve tona të lira, mirësia, drejtësia, dhembshuria dhe paqja mbretërojnë në jetën tonë - ose anasjelltas, se mendimet dhe veprimet tona janë të prekura nga korrupsioni, e keqja, padrejtësia, mizoria dhe armiqësia. "...dhe ata [me gjithë mëkatet e tyre] nuk na dëmtuan, por mëkatuan vetëm kundër vetes së tyre." (Surja El-Bekare, 2:57); dhe: "... Nuk është Zoti që i bën ata të gabuar, por janë ata që i bëjnë padrejtësi vetes." (Surja Alu Imran, 3:117)

Një çështje tjetër që prek marrëdhënien tonë me botën e të padukshmes është ajo e sprovave dhe provave që na i dërgon Zoti, qoftë përmes bekimit ose nëpërmjet vështirësive. Siç e kemi parë, qenieve njerëzore u është dhënë vullneti dhe aftësia autonome për të bërë zgjedhje kuptimplote brenda kufijve të përcaktuar për ta nëpërmjet ligjeve të universit të krijuar: "Zoti nuk e ngarkon asnjë qenie njerëzore me më shumë se sa ai është në gjendje të bartë: në favor të tij do të jetë çfarëdo veprë e mirë dhe kundër tij çfarëdo veprë e keqe..." (Surja El-Bekare, 2:286)

Në këtë mënyrë Ai i bën shumë njerëz të humbasin, ashtu sikurse që Ai udhëzon shumë të tjerë në një rrugë të drejtë, por Ai asnjëri nuk bën që të humbasë, përveç të padrejtëve. E gjithë kjo shfaq një aspekt të men-

çurisë hyjnore, për të cilën qeniet njerëzore e kuptojnë një pjesë, megjithëse njohuria dhe logjika njerëzore nuk mund të përfshijnë tërësinë e botës shpirtërore dhe të mistereve të saj. Tregimi kur'anor i Musait dhe i njeriut të mençur (Surja El-Kahf, 18: 64-82) i ilustron qartë kufizimet e diturisë njerëzore dhe aftësinë njerëzore për të perceptuar urtësinë hyjnore dhe qëllimet që po përpunohen përmes rrethanave të ndryshme të jetës: "...Mund të jetë që ju urreni një gjë përderisa ajo është mirë për ju, dhe mund të jetë që ju e doni një gjë përderisa është e keqe për ju: dhe Zoti e di, përderisa ju nuk e dini." (Surja El-Bekare, 2:216)

Pasqyrimi i mendimit mbi historinë kur'anore të krijimit e bën të qartë se vuajtja dhe gjykimi në jetën e një personi ndodhin në bazë të një dekreti hyjnor. Kur Ademi, me vullnetin e tij të lirë, zgjodhi të dëgjonte nxitjen e Iblisit dhe të hante nga pema të cilën Zoti ia kishte ndaluar atij, Zoti e bëri atë të zbriste nga kopshti i lashtë dhe bota e shpirtit në tokë dhe në botën e materies. Në këtë botë të fundit, ai do të përjetonte të dyja - shpirtin në lartësinë e tij të pacenuar dhe materien në kulmin dhe bollëkun e saj, sepse në këtë mënyrë vullneti i tij do të vihej në provë nëpërmjet gjykimit, ndonjëherë përmes bekimeve dhe herë të tjera përmes shtrëngimit. Nëse nëpërmjet bekimit, prova do të zbulonte nëse do t'i përgjigjej me besim, me vepra të mira dhe me mirënjohje, ose me mosbesim, me mosmirënjohje, me harxhim dhe me paragjykime ndaj të tjerëve; nëse përmes shtrëngimit, prova do të zbulonte nëse përgjigjja ishte një besim, dhe një qëndrueshmëri durimi, ose një nga mohimi, hidhërimi, ankthi dhe frika. Siç thotë Zoti në Kur'an:

"Dhe, Ti o Adem dhe gruaja jote, në këtë kopsht hani nga të gjitha ato që dëshironi; por, mos iu afroni kësaj peme, që të mos bëheni keqbërës!" Pastaj Satanai u pëshpëriti të dyve, me qëllim që t'i bëjë ata të vetëdijshëm për lakuriqësinë e tyre, të cilët [deri më tash] nuk ishin të vetëdijshëm... (Surja El-A'raf, 7:19-20); dhe më pas Ne thamë: "O Adem! Me të vërtetë, kjo është armiqësi për ty dhe për gruan tënde; prandaj mos lejo të ju largoj të dyve prej këtij kopshti dhe të ju bëj të pakënaqur." (Surja Ta Ha, 20:117)

Por Satanai i bëri ata të dy të pengoheshin aty, dhe kështu solli humbjen e gjendjes së tyre të mëparshme. Dhe kështu Ne i thamë: "Uluni me ju, dhe tani e tutje jeni armiq të njëri-tjetrit; dhe në tokë do të keni vendbanimin tuaj dhe jetesën tuaj për një kohë!" (Surja El-Bekare, 2:36)

"Ai që ka krijuar vdekjen si dhe jetën, Ai mund t'iu vë në provë (dhe kështu të tregojë) se cili prej jush është më i miri në sjellje..." (Surja El-Mulk, 67:2)

Ajetet e mësipërme nga Kur'ani e bëjnë të qartë se vullneti njerëzor është mjeti me të cilin ne jemi të testuar me bekimin dhe vuajtjen, me të mirën dhe të keqen, me kënaqësinë dhe vuajtjen, me lehtësinë dhe vështirësinë. Situata mund të jetë e skematizuar përmes diagramit të mëposhtëm:

Shpirti → mosbindja → origjina → bota materiale → shpirti + çështja → fati (al-qadar) - dekreti hyjnor (al-qada'), domethënë, udhëzimi hyjnor - vullneti njerëzor (zgjedhja) → testimi përmes bekimit (lavdërimet, mirësisë, mirënjohjes, ose humbjes, arrogancës, vetëmbështetjes, dhe koprracisë ndaj të tjerëve) + testimi përmes vështirësive (kënaqësisë, lavdërimet, dhe shpirtgjerësisë, ose hidhërimit, frikës, ankthit dhe mosbesimit) → besim ose mosbesim → lumturi ose mjerim.

8. *Sahih el-Buhari*, The Book of Sales, seksioni mbi atë se çfarë fiton njeriu duke punuar me duart e veta, hadithi nr.1.966.
9. Treguar nga Ebu Ja'la el-Musali në *Musned*-in e tij, hadithi nr. 3.370.
10. *El-Mu'xham es-Sagir*, hadithi nr. 861.
11. Treguar nga Imam Ahmad në *Musnad*-in e tij, hadithi nr. 13.004.
12. *Musannaf' Abd al-Razzaq*, hadithi nr. 5.104.
13. Treguar nga Muslim-i në *Sahih-un* e tij, The Book of Faith, hadithi nr. 91.
14. *Mustadrak al-Hakim*, hadithi nr. 7.371.
15. *Sahih el-Buhari*, libri 72, hadithi nr. 779.
16. Me fjalë të tjera, Zotit i pëlqen t'i shohë shërbëtorët e Vet të veshur mirë. Treguar nga Ahmad, *Musnad*.
17. Treguar nga Ebu Dawud, *Sunen Ebu Dawud*, libri 33, hadithi nr. 4.151.
18. *Musannaf' Abd er-Razzak*, hadithi nr. 5.104.
19. *Sunen en-Nasa'i al-Kubra*, hadithi nr. 9.352. *Katam* është një bimë që përdoret për t'i lyer flokët me të zezë.

Kapitulli IV

1. Epoka e sundimit të sahabëve ishte, në thelb, një shtrirje e epokës pejgamberike në mendimet, praktikat, marrëdhëniet dhe rregullimet e saj. Përveç kësaj, ajo u shënua nga interpretime të cilat diktoheshin nga nevoja për t'u marrë me ndryshimet madhore që u sollën, nga njëra anë, me vdekjen e të Dërguarit të Zotit dhe me fundin e epokës së zbulesës hyjnore - dhe, nga ana tjetër, me pushtimet islame. Tribalizmi arab mori më pas qeverinë dhe administrimin e shtetit, duke kontribuar kështu në devijimet politike, ekonomike dhe shoqërore të epokës së Umayyad dhe betejat shkatërruese që ndodhën me Shkollën e Medinës.

2. Për një diskutim të çështjeve që kanë të bëjnë me krizat e mendimit dhe vullnetit në historinë e komunitetit musliman, shih AbdulHamid AbuSulayman, *Crisis in the Muslim Mind*.

Kapitulli V

1. Kjo është, para se dielli të ngrihet dhe të nxehetit e ditës të jetë mbi ta.

Shtojca I

1. Prej këtu ne fillojmë të japim mësim dhe të mësojmë: Kërkesat e ndërtimit kulturor.

Shtojca II

1. "Ta'ammulat fi Zahiriyat Ibn Hazm wa I'jaz al-Risalah al-Muhammadiyah," *Majallat al-Tajdid* 3, fq.167-72.

Ixhtihadi (arsyetimi i pavarur) është përpjekja e një studiuesi të kualifikuar të jurisprudencës për të arritur një konceptualizim të saktë të vullnetit hyjnor dhe mjeteve me të cilat do të aplikohet ky vullnet në një epokë të caktuar dhe në rrethana të caktuara, të bazuara në burimet ligjore muslimane (Kur'ani, Hadithi, zbritja analoge dhe pëlqimi); si i tillë, ixhtihadi është përpjekja e ushtruar nga një studiues i tillë që të nxjerrë një vendim ligjor nga burimet ligjore muslimane dhe të arrijë siguri për çështjet e një natyre të paqartë.

CIP - [barcode]
 [barcode]
 " [barcode], [barcode]

CIP - katalogu në publikim
 Biblioteka Kombëtare Universitare
 "Shën Kliment Ohridski", Shkup

28"19"
 28-23:316
 930.85:28

EBU Sulejman, AbdulHamid
 Botëkuptimi Kur'anor: një pikënisje për reformën kulturore /
 Abdulhamid A. Ebu Sulejman; e përktheu nga anglishtja Festime Mehdiu. -
 Shkup: Logos-A, 2018. - 274 faq.; 21 cm. - (Biblioteka Mendimi Islam)

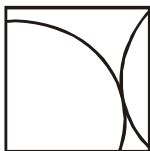
The Qur'anic worldview: a springboard for cultural reform
 / AbdulHamid AbuSulayman

ISBN 978-9989-58-740-5

[barcode]- [barcode] [barcode]- 21 [barcode]
 [barcode]
 COBISS.MK-ID 108024074

www.logos-a.com

Copyright©Logos-A, 2018

LOGOS·A

ABDULHAMID A. EBU SULEJMAN

BOTËKÛPTIMI KUR'ANOR

NJË FIKËNISJE PËR REFORMËN KULTURORE